

శ్రీతులసీదాసకృత
శ్రీ రామచరిత మానసము

ద్వితీయభాగము

వ్యాఖ్యాతః
ఆర్. ఇందిరాదేవి

ప్రచురణః
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

1984

170 3-23

శ్రీ తులసీదాసకృత

శ్రీ రామచరిత మానసము

ద్వితీయభాగము

వ్యాఖ్యాత్రి:
ఆర్. ఇందిరాదేవి

Recd by
1-10-21

ప్రచురణకర్త:

జి. కుమారస్వామిరెడ్డి, I.A.S.

కార్యనిర్వహణాధికారి,

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

1983

Digitized by eGangotri Siddhanta Gyaan Kosha

ŚRĪ RĀMACARITA MĀNĀSAMU-II

Telugu Translation by :

Smt. R. INDIRA DEVI

T. T. D. Religious Publications Series No. 157

First Edition : 1983

Copies : 2000

Published by :

**Sri G. Kumaraswamy Reddy, I.A.S.,
EXECUTIVE OFFICER,
Tirumala Tirupati Devasthanams,
Tirupati.**

Printed at :

**Tirumala Tirupati Devasthanams Press,
Tirupati-517 501.**

మండుమాట

శ్రీమద్రామాయణం భారతీయసంస్కృతిని ప్రతిబింబించే పవిత్ర గ్రంథం. సర్వశ్రుతిస్మృతిసారం. జగదారాధనీయ ధర్మాలకు క్షీరసాగరం.

కావ్యజగత్తుకి మూలకందంగా ప్రసిద్ధిచెందిన శ్రీమద్రామాయణం ప్రప్రథమంగా లౌకిక సంస్కృతభాషలో ఛందోరూపంలో వెలువడ్డ మహా కావ్యం. మానవుడు కేవలం ఒకజీవిగా కాకుండా ఉత్తమ మానవత్వంతో, ఆదర్శవంతమైన జీవితం గడపడానికి రామాయణమే మార్గదర్శకం.

రామాయణంలో నాయకుడైన శ్రీరామచంద్రుడు సర్వధర్మ స్వరూపుడు. మానవాకృతితో అవతరించి మానవత్వానికే ఎనలేని గౌరవం ఆపాదించిన మహనీయుడు ఆయన.

శ్రీ గోస్వామి తులసీదాస విరచిత రామాయణం హిందీ వాఙ్మయ మణిమాలకు నాయకమణి కావడం భారతదేశభాషాతత్వజ్ఞులకు తెలిసిందే. పరమభక్తుడు, సాధువు అయిన ఆయన తన రామచరితమానసంలో శ్రీరామచంద్రుడి కల్యాణగుణాల నన్నిటినీ రసవత్తరంగా చిత్రించాడు.

శ్రీమతి ఆర్. ఇందిరాదేవి తులసీదాస రామాయణాన్ని సుబోధ కంగా అనువదించారు. ఒక భాషనుంచి మరోభాషలోకి మాతృకను అనువదించడం సామాన్యమైన విషయం కాదు. ఈ ఆంధ్రీకరణను సాధ్యమైనంత సాఫీగా, సమంగా తీర్చిదిద్దడంలో ప్రముఖ కవివండితులు శ్రీముదివర్తి కొండమాచార్యులు సహాయపడ్డారు.

ఇటీవల తొలిసంపుటం ఆంధ్రపాఠకమహాశయులకు అందజేయడం జరిగింది. ఇది రెండవసంపుటం. భక్తులందరికీ ఈ గ్రంథం పఠనయోగ్యం కాగలదని మా విశ్వాసం.

తిరుపతి,
ఏప్రిల్ 21, 1983

జి. కుమారస్వామి రెడ్డి,
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు.

విషయసూచిక

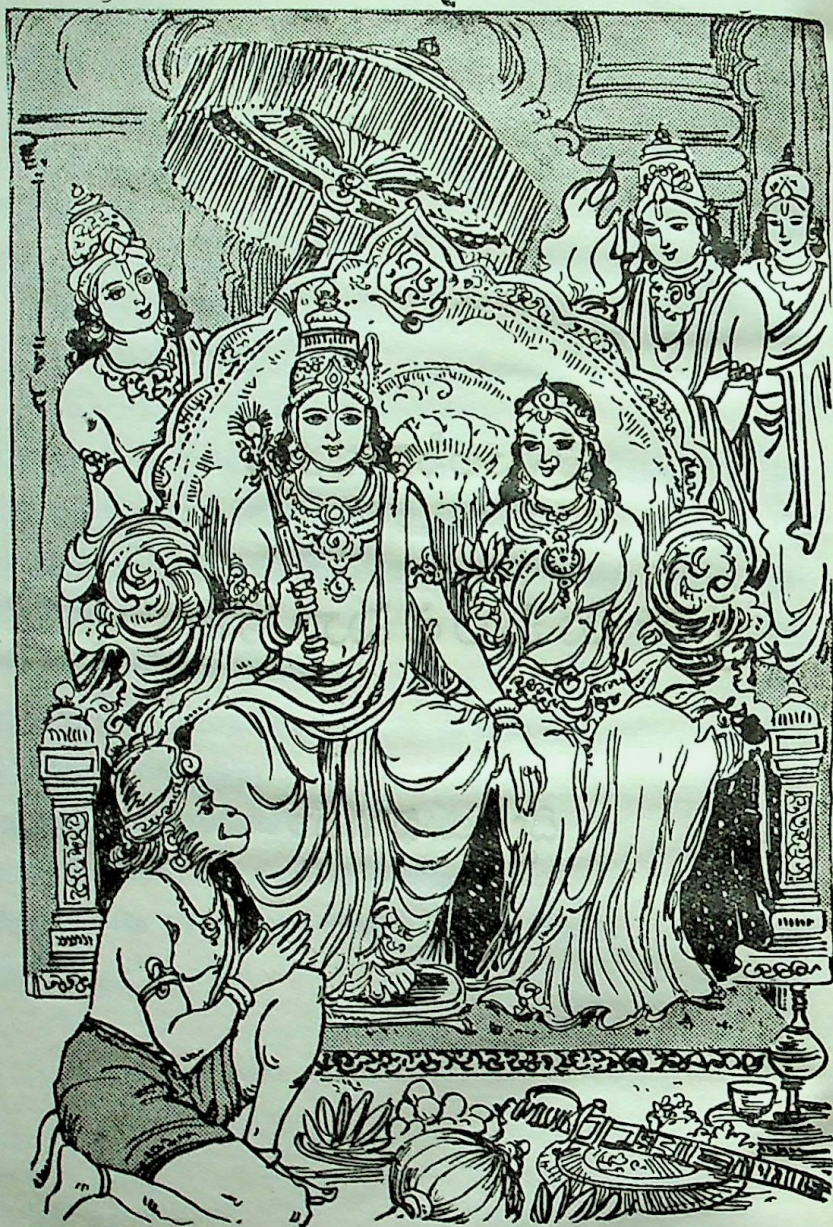
బ్రహ్మస్తుతి 1
విష్ణుదేవుడు దేవతలకు అభయ మొసగుట 3
శ్రీరామ జననము 7
బాలలీలలు 23
శ్రీరాముని బాల్యము 26
విశ్వామిత్రుని యాగసంరక్షణార్థము రామలక్ష్మణులువెడలుట 37
యజ్ఞసంరక్షణము 47
అహల్యోద్ధారము 48
శ్రీరామలక్ష్మణుల మిథిలాపురాగమనము 53
మిథిలానగరవర్ణన 54
శ్రీరామలక్ష్మణులను గాంచి జనకమహారాజు ముగ్ధుడగుట 58
రామలక్ష్మణుల మిథిలానగర నిరీక్షణము 64
పుష్పవాటికా నిరీక్షణము 77
సీతా ప్రథమదర్శనము 78
సీతారాముల పరస్పర దర్శనము 82
జానకి గౌరీపూజ యొనర్చుట 91
సీతాసౌందర్యమును గూర్చిన ప్రశంస 95
శ్రీరామలక్ష్మణ సంవాదము 97
శ్రీరామలక్ష్మణ సహితముగా విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞశాల ప్రవేశించుట 100
సీత యజ్ఞశాల ప్రవేశించుట 113
వందిమాగధులు జనకుని ప్రతిజ్ఞనుగూర్చి వివరించుట 118
రాజుల బలహీనత 119
నిరాశాజనకములైన జనకుని వాక్కులు 121

లక్ష్యణుని క్రోధము	123
శివధనుర్బంగము	125
సీతాదేవి జయమాలచే నలంకరించుట	142
పరశురామునకు క్రోధ మావరించుట—		
శ్రీరామ, లక్ష్యణ, పరశురామ సంవాదము	149
భృగుసుతుడు	158
దశరథమహారాజుకడకు జనకమహారాజు దూత సంపుట—		
వివాహమండపముయొక్క అలంకరణ	181
దూత జనకమహారాజు సందేశమును వినిపించుట—		
దశరథమహారాజు పొందిన మహానందము	186
శ్రీరామపరాక్రమమును గూర్చి దూతదశరథున కెఱింగించుట....		189
నసిష్ఠుడు దశరథమహారాజును ప్రశంసించుట	192
దశరథమహారాజు రాణులకు శుభవార్తను తెలియపరచుట	194
వివాహమునకు ఏర్పాట్లు	195
పెండ్లివారికి స్వాగత మొసగుట	210
మిథిలానగరవాసులు రామలక్ష్యణులను ప్రశంసించుట	217
సీతారాముల కల్యాణము	222
అయోధ్యా ప్రత్యాగమనము	264
అయోధ్యయందు జరిగిన ఆనందోత్సవములు	283
విశ్వామిత్రుడు దశరథమహారాజునొద్ద సెలవు గైకొనుట	308
శ్రీరామచరిత మహిమ	311

శ్రీతులసిదాసకృత

శ్రీరామచరితమానసము

ద్వితీయభాగము

శ్రీరామచరిత మానసము

దో॥ సుని బిరంచి మన హరష తన పులకి నయన బహ సీర ।
అస్తుతి కరత జోరి కర సావధాన మతిధీర ॥ 1023

తా॥ నా మాటల నాలకించి బ్రహ్మ అమితానందము నొందెను; తనువు పులకితమాయెను. నేత్రములనుండి ఆనందవాష్పములు ప్రవహించెను. అప్పుడు ధీరమతియైన బ్రహ్మ భక్తితో కరకమలములను జోడించి భగవాను నీవిధముగ స్తుతించెను —

బ్రహ్మస్తుతి

భం॥ జయ జయ సురనాయక జనసుఖదాయక ప్రసత పాల
భగవంతా ।
గో ద్విజ హితకారి జయ అసురారి సింధుసుతా ప్రీయ
కంతా ॥

పాలన సుర ధరనీ అద్భుత కరనీ మరమ న జాన ఇ కోతః ।
జే సహజ కృపాలా దీనదయాలా కరణ అనుగ్రహ సోతః॥

తా॥ ఓ సురనాయకా, జనసుఖదాయకా (సేవకులకు, దాసులకు సుఖము నిచ్చువాడా), శరణాగతవత్సలా, నీకు జయము కలుగుగాక, నీకు జయము: జయము.

గో ద్విజ హితకారి (గోవులకును, బ్రాహ్మణులకును హితము చేకూర్చెడి వాడు), జయ అసురారి (అసురులను వినాశమొనరించువాడవు), షీరసాగరకన్య యైన లక్ష్మీదేవికి ప్రీయకాంతుడా (లక్ష్మీపతి), నీకు జయము కలుగుగాక! భూపాలా, సురపాలా, నీలీల లత్యద్భుతములు. నీ మర్మమెఱుగ దరమా? సహజ కృపాళూ (స్వాభావికముగ కరుణాకరుడు), దీనదయాళూ (దీనజనసంరక్షకుడు), మమ్మునుగ్రహింపుము.

ఛం॥ జయ జయ అబినాసీ సబ ఘట బాసీ బ్యాపక పరమానందా,
అబిగత గోతీతం చరిత పునీతం మాయారహిత ముకుందా॥
జేహి లాగి బిరాగీ అతి అనురాగీ బిగతమోహ ముని

బృందా ।

నిసి బాసర ధ్యావహి గున గన గావహి జయతి సచ్చిదా
నందా ॥ 1025

తా॥ హే అవినాసీ, అంతర్యామీ, సర్వవ్యాపకుడా, పరమానంద స్వరూ
పుడా, అజేయుడా, ఇంద్రియాతీతుడా, పవిత్ర చరిత్రుడా, మాయారహితా,
ముకుందా, మోక్షదాతా, నీకు జయము కలుగుగాక, నీకు జయము కలుగు గాక :

ఇహలోకమందలి సమస్త భోగములను విడనాడి, పరలోక భోగముల
నుండి విరక్తులై, మోహమును విడనాడి జ్ఞానులైన మునిబృందములెవ్వని
ప్రేమానురాగములతో రేయుంబగళ్ళు ధ్యానము జేసెదరో, యెవరి నామమును
సంకీర్తనము జేసెదరో ఆ సచ్చిదానంద స్వరూపునకు జయముకలుగు గాక.

ఛం॥ జేహి సృష్టి ఉపాఈ త్రిబిధ బనాఈ సంగ సహాయ న
దూజా ।

సో కరణ అఘారీ చింత హమారీ జానిఅ భగతి న పూజా॥
జోభవ భయ భంజన ముని మన రంజన గంజన బిపతి

బరూడా ।

మన బచ క్రమ బానీ ఛాడి సయానీ సరన సకల సుర
జూధా ॥ 1026

తా॥ ఎవడు ఇతర సంగములేక స్వయముగా త్రిగుణాత్మక స్వరూపుడై,
బ్రహ్మ, విష్ణు, శివస్వరూపమై, ఉపాదాన కారణముచేత అనగా స్వయము
గానే సృష్టియొక్క అభిన్న నిమిత్తపాదాన కారణము జేసికొని త్రివిధములైన
సృష్టిని గావించెనో, ఆ పాపనాశనము జేయునటువంటి భగవానుడు మమ్ము
కరుణించుగాక.

బ్రహ్మస్తుతి

మాకు భక్తిమార్గము గూర్చి తెలియదు, పూజావిధానముగూర్చి తెలియదు. ఓ భవభయ భంజనా (ప్రాపంచిక దుఃఖములను హరించువాడు), మునిమనో రంజనా (మునుల మనసుల కౌనందమును కలిగించువాడు), అపదలను బాపు వాడవు నీవే.

దేవతలమైన మేమెల్లరమును మనోవాక్కాయకర్మలతో చతురత్వము నభ్యాసము జేయుట విడచిపెట్టి భగవానుడైన నిన్ను శరణు జొచ్చినాము.

భం॥ సారద శ్రుతి సేషా రిషయ అసేషా జా కహుః కోఁ నహి జానా ।

జేహి దీన పితరే బేద పుకారే ద్రవణ సో శ్రీభగవానా ॥

భవ బారిధి మందర సబ బిధి సుందర గునమందిర సుఖ పుంజా ।

ముని సిద్ధ సకల సుర వరమ భయాతుర నమత నాథ పదకంజా ॥ 1027

తా॥ వేద, సరస్వతీ, శేషలేకాదు అశేషముపులెవ్వరును ఎవరిని దెలిసి కొనలేకున్నారో అటువంటి నీవు దీనజన సంరక్షకుడవని వేదములు ఘోషించు చున్నవి. భగవానుడవైన నీవు మాయందు దయ జూపుదువు గాక.

సంసార సాగరమును మథించు మందరాచల స్వరూపుడా, సద్గుణరాశీ, సుఖపుంజా, నీ చరణకమలములకు మునులు, సిద్ధులు, దేవతలు భయముతో అత్యంత విసయముతో నమస్కరింతురు.

విష్ణుదేవుడు దేవతలకు అభయ మొసగుట

దో॥ జాని సభయ సుర భూమి సుని బచన సమేత సనేహ ।
గగనగిరా గంభీర భణ హరని సోక సందేహ ॥ 1028

తా॥ దేవతలు, భూదేవియు భయభీతులైనారని యెఱిగి, వారి స్నేహ యుక్త పచనములను విని, శోకమును, సందేహమును హరించు గంభీరమైన అకాశవాణి యిట్లు పలికెను—

చౌ॥ జని డరవహు ముని సిద్ధ సురేసా ।
 తుష్టుహి లాగి ధరిహాఁ నర బేసా ॥
 అంసన్త సహిత మనుజ అవతారా ।
 లేహాఁ దినకర బంస ఉదారా ॥

1029

తా॥ “ఓ మునులారా! సిద్ధులారా! దేవతాధిపతులారా! భయము జెందకుదు. మీ కొఱకు నేను మానవరూపము ధరింతును. పవిత్రమైన సూర్యవంశము నందు, అంశ సహితముగ మానవావతార మెత్తెదను.

చౌ॥ కశ్యప అదితి మహాతప కీన్హా ।
 తిన్హ కహుఁ మైఁ పూరబ బర దీన్హా ॥
 తే దసరథ కౌసల్యా రూపా ।
 కోసలపురీఁ ప్రగట నర భూపా ॥

1030

తా॥ కశ్యపుడు, అదితియు నన్ను సాక్షాత్కరింపజేసికొనుటకై మహాతప మొనర్చియున్నారు. నేను పూర్వమే వారికి వరమొసగినాను. వారే కౌసల్యా దశరథరూపములలో భూలోకమున నున్నారు. దశరథుడు నరపతియై అయోధ్యా నగరము నేలు చున్నాడు.

వి॥ అదితి-కశ్యపుడు: దక్షప్రజాపతి పుత్రులకేమి అదితి. ఈమె ప్రజాపతియైన కశ్యపుని ధర్మపత్ని. ఇరువురును ఘోరమైన తపమొనరించిరి. ఆ తపమునకు మెచ్చి భగవానుడు వారికి సాక్షాత్కరించి వరమడుగు డనెను. వారిరువురును చేతులు జోడించి ‘నీవంటి పుత్రుని మాకు ప్రసాదింపు’ మని వేడుకొనిరి. భగవానుడు ‘ఏవమస్తు’. ‘త్రేతాయుగమున మీ పుత్రుడ నయ్యెద’ నని చెప్పుచు అంతర్ధానమాయెను. త్రేతాయుగములో అదితి కౌసల్యగా, కశ్యపుడు దశరథుడుగా జన్మించిరి. ఇంతకు ముందు వామనుడు వీరికే జన్మించి యుండెను.

విష్ణుదేవుడు దేవతలకు అభయమునగుట

చౌ॥ తిన్మ కేఁ గృహ అవతరిహుఁ జాఁఈ ।

రఘుకులతిలక నో చారిఁ ఖాఁఈ ॥

నారద బచన సత్య సబ కరిహుఁ ।

పరమ సక్తి సమేత అవతరిహుఁ ॥

1031

తా॥ నేను వారి గృహమున రఘువంశమునందు శ్రేష్ఠులగు సల్వరన్న
దమ్ముల రూపములో అవతారమెత్తెదను. నారదుని పచనములను సత్యమొన
ర్చెదను. నేను నా పరాశక్తి సహితముగ అవతారము దాల్చెదను.

చౌ॥ హరిహుఁ సకల భూమి గరుఁఆఈ ।

నిర్భయ హోహు దేవ సముదాఁఈ ॥

గగన బ్రహ్మబాసీ సుని కానా ।

తురత ఫిరే సుర హృదయ జుడానా ॥

1032

తా॥ నేను భూభారము సంతయు హరించెదను. ఓ దేవబృందములారా :
మీరు నిర్భయముగ నుండుడు.” ఆకాశమునుండి యిట్లు బ్రహ్మవాణి చెప్పగా
విని, దేవతలు వెంటనే మరలిరి: వారి హృదయములు చల్లవడెను.

చౌ॥ తబ బ్రహ్మ ధరనిహి సముర్భావా ।

అభయ భఁఈ భరోస జియఁ ఆవా ॥

1033

తా॥ అప్పుడు బ్రహ్మ భూదేవి కంతయు తెలియజేసెను. ఆమె కూడ
భయరహితయై మనస్సునందు ధైర్యము పహించెను.

దో॥ నిజ లోకహి బిరంచి గే దేవన్త ఇహఁ సిఖాఁ ।

బానర తను ధరి ధరి మహి హరి పద సేవహు జాఁ॥1034

తా॥ బ్రహ్మ దేవతల కిట్లు నుడివెను. “మీరు బానరశరీరములలో
భూలోకమున జన్మింపుడు. భగవానుని సేవచేసి తరింపుడు” అని చెప్పి బ్రహ్మ
తన లోకమునకు బోయెను.

చౌ॥ గవీ దేవ సబ నిజ నిజ ధామా ।

భూమి సహిత మన కహుఁ బ్రశామా ॥

జో కళు ఆయసు బ్రహ్మఁ దీన్వా ।

హరషీ దేవ బిలంబ న కీన్వా ॥

1035

తా॥ దేవత లందరును వారివారి లోకముల కేగిరి. ఎల్లర మనస్సులు శాంతి నొందినవి. భూదేవి పరితాపము చల్లారి, ఆమె శాంతముగ నుండెను. బ్రహ్మయొసగిన ఆజ్ఞను పాలించుటలో దేవత లెంతమాత్రమును ఆలస్యము చేయలేదు.

చౌ॥ బనచర దేహ ధరీ ఛితి మాహిఁ ।

అతులిత బల ప్రతాప తిన్హ పాహిఁ ॥

గిరి తరు సఖ ఆయుధ సబ బీరా ।

హరి మారగ చితవహిఁ మతిధీరా ॥

1036

తా॥ సృష్టియందు దేవతలు వానరులై జన్మించిరి. అపారమైన బలముతో విరాజిల్లిరి. అందరును వీరులు మరియు శూరులు. వారి ఆయుధములు పర్వతములు, వృక్షములు. ధీరబుద్ధిగలిగిన వానరరూపములోనున్న దేవతలు భగవానుని రాకకై యెదురు చూచుచుండిరి.

చౌ॥ గిరి కానన జహఁ తహఁ భరి పూర్తి ।

రహే నిజ నిజ అనీక రచి రూర్తి ॥

యహ సబ రుచిర చరిత మైఁ భాషా ।

అబ సోనునహు జో బీచహిఁ రాఖా ॥

1037

తా॥ వానరులు, పర్వతములలోను, అరణ్యములలోను తమతమ సేనలతో వాసము జేయుచుండిరి. ఈ సుందర చరితమును నేను (శ్రీకృతులసిదాసు) చెప్పితిని. ఇప్పుడు నడుమ వదలి పెట్టిన చరిత్రను వినుడు.

శ్రీరామ జననము

చౌ॥ అవధపురీఁ రఘుకులమని రాఁఁ .

బేద బిదిత తేహి దసరథ నాఁఁ ॥

ధరమ ధురంధర గుననిధి గ్యానీ ।

హృదయఁ భగతి మతి సారంగపానీ ॥

1038

తా॥ అయోధ్యానగరమును రఘుకులశిరోమణియైన దశరథుడను రాజు పాలించుచుండెను; అతని నామము వేద విఖ్యాతినొందినది. అతడు ధర్మదురంధరుడు, గుణనిధి మరియు జ్ఞాని. అతని హృదయాంతరాళమున సారంగపాణియైన భగవానునిపై భక్తితాత్పర్యములు గలవు. అతని మనస్సు భగవానుని యందు లీనమైయుండెను.

దో॥ కౌసల్యాద్ది నారి ప్రేయ సబ ఆచరన పునీత ।

పతి అనుకూల ప్రేమ దృఢ హరి పద కమల బినీత॥ 1039

తా॥ ఆతనికి కౌసల్యమున్నగు రాణులుండిరి; అందఱును పవిత్రాచరణ కలవారలే; పతికనుకూలముగ నడచుకొనుచు, శ్రీహరిచరణకమలము లందు దృఢవిశ్వాసము, ప్రేమయు గలిగిన వారలై విరాజిల్లుచుండిరి.

చౌ॥ ఏక బార భూపతి మన మాహిఁ ।

భై గలాని మోరేఁ సుత నాహిఁ ॥

గుర గృహ గయఁ తురత మహిపాలా ।

చరన లాగి కరి బినయ బిసాలా ॥

1040

తా॥ కొంతకాలము గడచిన తరువాత రాజునకు సంతానములేదే యన్న చింత గలిగెను. పుత్రులు కావలె నన్న కోరిక గలవాడై గురుగృహమునకుఁ బోయెను. గురుని పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లి వినయముతో (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ నిజ దుఖ సుఖ సబ గురహి సునాయుఁ ।

కహి బసిష్ఠ బహుబిధి సముర్ఘాయుఁ ॥

ధరహు ధీర హోఽహహిఁ సుత చారీ ।

త్రిభువన బిదిత భగత భయహరీ ॥

1041

తా॥ రాజు తన సుఖదుఃఖములనెల్ల గురునకు జెప్పుకొనెను. గురువైన వసిష్ఠమహర్షి అతని నోదార్పుచు ఇవ్విధముగ నుడివెను - “దైర్యము వహించుము, నీకు నల్వరు పుత్రులు కలిగెదరు. వారు ముల్లోకములలోను, ప్రసిద్ధిగాంచి భక్తుల భయములను హరించువారలగుదురు.”

చౌ॥ స్పృగీ రిషిహి బసిష్ఠ బోలావా ।

పుత్రకామ సుభ జగ్య కరావా ॥

భగతి సహిత ముని ఆహుతి దీప్తేఁ ।

ప్రగటే అగిని చరూ కర లీప్తేఁ ॥

1042

తా॥ వసిష్ఠుడు శృంగీయను ఋషిని విలిపించెను. అతనిచే పుత్రకామేష్టి యాగమును జేయించెను. ముని భక్తితో ఆహుతులు సమర్పించినంతనే అగ్ని దేవుడు చేతిలో పాయసపాత్ర నిడుకొని ప్రత్యక్షమాయెను.

చౌ॥ జో బసిష్ఠ కఘ హృదయఁ బిచారా ।

సకల కాజు భా సిద్ధ తుష్టారా ॥

యహ హబి బాఁటి దేహు నృపజాతః ।

జథా జోగ జేహి భాగ బనాతః ॥

1043

తా॥ అగ్నిదేవుడు దశరథునితో నిట్లనెను - “వసిష్ఠుడు హృదయాంత రాజమున దేనిని గురించి ఆలోచించెనో, అ నీ కార్యము సఫలమాయెను. ఓ రాజా! నీ వీ హవిష్యాన్నమును (పాయసమును) భాగములు చేసి, యోగ్యురాండ్రయిన నీ భార్యల కొసగుము.

దో॥ తబ అదృశ్య భవ పావక సకల సబహి సముర్ఘాః ।

పరమానంద మగన నృప హరష న హృదయఁ సమాః ॥

1044

శ్రీరామజననము

తా॥ తదనంతరము, అగ్ని దేవుడు సభాసదులను తన దర్శనముచేత సంత-
ష్టులగావించి, అంతర్ధానమాయెను. దశరథమహారాజు పరమానందభరితుడాయెను.
రాజు హృదయము ఆనందముతో ఉప్పొంగెను.

చౌ॥ తబహిఁ రాయఁ ప్రియ నారి బోలాఈఁ ।

కౌసల్యాది తహఁ చలి ఆఈఁ ॥

అర్ధ భాగ కౌసల్యహి దీన్హా ।

ఉభయ భాగ ఆధే కర కీన్హా ॥

1045

తా॥ ఆ సమయమున రాజు తన ప్రేయసత్నులను విలిపించెను. కౌసల్యాది
మహిషు లందరును విచ్చేసిరి. రాజు పాయసములో అర్ధభాగమును కౌసల్య కౌస-
గను. శేషమును రెండు భాగములుగా జేసెను.

చౌ॥ కై కేఈ కహఁ నృప సో దయఈఁ ।

రహ్యో సో ఉభయ భాగ పుని భయఈఁ ॥

కౌసల్యా కై కేఈ హాథ ధరి ।

దీన్హ సుమిత్రహి మన ప్రసన్న కరి ॥

1046

తా॥ అందులో ఒక భాగమును రాజు కై కేయికౌసగెను. శేషమునురెండు
భాగములు చేసి రాజు, కౌసల్య, కై కేయి చేతియందుంచి (అనగా వారి అను-
మతిని దీసికొని) నిర్మలమైన మనస్సుతో ఆ రెండుభాగములను సుమిత్రకిచ్చెను.

చౌ॥ ఏహి బిధి గర్భ సహిత సబ నారి ।

భఈఁ హృదయఁ హరషిత సుఖ భారీ ॥

జా దిన తేఁ హరి గర్భహిఁ ఆవ ।

సకల లోక సుఖ సంపత్తి ఛావ ॥

1047

తా॥ పాయసమును స్వీకరించిన తర్వాత, మువ్వరును గర్భవతులైరి.
వారి ఆనందమునకు అవదులులేవు. ఎప్పుడు శ్రీహరి గర్భమున ప్రవేశించెనో,
అప్పుడు సమస్తలోకములు సుఖసంపదలతో విరాజిల్లెను.

చౌ॥ మందిర మహః సబ రాజహిః రాసీః ।

సోభా సీల తేజ కీ ఖాసీః ॥

సుఖ జుత కఠుక కాల చలి గయః ।

జేహిః ప్రభు ప్రగట సో అవసర భయః ॥ 1048

తా॥ శోభకు, శీలమునకు, తేజమునకు అటపట్టయిన రాణులందరును రాజమందిరమున సుశోభితమై యలరారుచుండిరి. ఈ విధముగ కాలము సుఖ మయముగ గడచిపోయెను. ప్రభువు (శ్రీరామప్రభువు) ప్రకాశనమొందు కాలము సమీపించెను.

దో॥ జోగ లగన గ్రహ బార తిథి సకల భవీ అనుకూల ।

చర అరు అచర హర్షజుత జనమ సుఖమూల ॥ 1049

తా॥ యోగము, లగ్నము. గ్రహము, వారము, తిథి అన్నియు అనుకూలమాయెను. శ్రీరామజననము సుఖమునకు మూలము గనుక జడచేతనము లన్నియు (చరాచరములన్నియు) హర్షయుతములై యుండినవి (అనందపయ మైనవని భావము).

చౌ॥ నౌమీ తిథి మధు మాస పునీతా ।

సుకల వచ్చ అభిజిత హరిప్రీతా ॥

మధ్య దివస అతి సీత న ఘామా ।

పావన కాల లోక బిశ్రామా ॥ 1050

తా॥ అది పవిత్రమైన చైత్రమాసము, నవమితిథి, మరియు శుక్ల పక్షము. భగవానునికి అత్యంత ప్రీయమైన సుందరభువనమూర్తము. అది మధ్యాహ్నపయము.

చైత్రమాసమునందు వేడిమి యెక్కువయులేదు శీతలత్వములేదు. ఆ పవిత్రసమయము సకలలోకములకు శాంతినొసగునదిగా నుండెను.

చౌ॥ సీతల మంద సురభి బహ బాహుః ।
 హరషిత సుర సంతన మన చాహుః ॥
 బన కుసుమిత గిరిగన మనితరా ।
 ప్రవహిఁ సకల సరితాఽమృతధారా ॥

1051

తా॥ శీతలమందసుగంధిలమైనవనము వీచుచుండెను. దేవతలు సంతోషముగ నుండిరి. సజ్జను లమితోత్సాహముతో నుండిరి. వనములు పుష్పవిశాసముచే నలరారుచుండెను. పర్వతములు మణులచే నిగనిగమెఱయుచుండెను. నదు లమృతధారను ప్రవహింపజేయుచుండెను.

చౌ॥ సో అవసర బిరంచి జబ నానా ।
 చలే సకల సుర సాజి బిమానా ॥
 గగన బిమల సంకుల సుర జూథా ।
 గావహిఁ గున గంధర్బ బరూథా ॥

1052

తా॥ భగవానుని అవతారమును గూర్చి, ఆయన యుద్భవించు సమయమును దెలిసికొని బ్రహ్మ ఆకాశమార్గమున దోవుచుండ సకల దేవతలును విమానములు సిద్ధము జేసికొని ఆయనను వెంబడించిరి. నిర్మలమైన ఆకాశము దేవతాబృందముతో నిండిపోయెను. అప్పుడు గంధర్వులు గుణగానము జేసిరి.

చౌ॥ బరషహిఁ సుమన సుఅంజలి సాజి ।
 గహగహి గగన దుందుభీ జాజీ ॥
 అస్తుతి కరహిఁ నాగ ముని దేవా ।
 బహు బిధి లావహిఁ నిజ నిజ సేవా ॥

1053

తా॥ అంజలి నిండుగ పుష్పములు దీసికొని తీసికొని పుష్పవర్షమును గురియించు చుండిరి. ఆకాశములో నగరాలు మ్రోగించుచుండిరి. నాగులు, మునులు, దేవతలు స్తుతి నల్ప మొదలిడిరి. ఇట్లు బహుప్రకారములుగా సేవలు చేయదొడగిరి.

దో॥ సుర సమూహ బినతీ కరి పహుచే నిజ నిజ ధామ ।
జగనివాస ప్రభు ప్రగటే అఖిల లోక బిశ్రామ ॥ 1054

తా॥ దేవతా సమూహములు భగవానుని స్తుతించి తమతమ లోకములకు వెడలిపోయిరి. సమస్త లోకములకు శాంతినిచ్చు జగదాధారుడైన ప్రభువు గోచరించెను.

ఛం॥ భవ ప్రగట కృపాలా దీనదయాలా కౌసల్యా హితకారి ।
హరషిత మహతారి ముని మన హారి అద్భుత రూప బిచారి॥
లోచన అభిరామా తను ఘనస్యామా నిజ ఆయుధ భుజ
చారి ।
భూషణ బనమాలా సయన బిసాలా సోభాసింధు ఖరారి ॥
1055

తా॥ దీనదయాళుడును, కౌసల్యకు హితము చేకూర్చువాడును, మునుల మనంబులను హరించువాడును ఐన భగవానుని అత్యద్భుతరూపమును గాంచి మాత్ర అనందాబ్ధి నోలలాడెను.

లోచనాభిరాముడైన, నీలమేఘశ్యాముడైన, చతుర్భుజుడైన, శంఖ, చక్ర, గదా, పద్మధరుడైన, దివ్యభూషణాలంకృతుడైన, వైజయంతిమాలా విరాజితుడైన, విశాలనేత్రుడైన, శోభాసముద్రుడైన, ఖరారియైన (ఖరుడను రాక్షసుని సంహరించువాడైన), భగవానుడు కౌసల్యాదేవికి గనపడెను.

ఛం॥ కహ దుః కర జోరీ అస్తుతి తోరీ కేహి బిధి కరౌ అనంతా ।
మాయా గున గ్యానాతీత అమానా జేద పురాన భనంతా॥
కరునా సుఖ సాగర గున ఆగర జేహి గావహి శ్రుతి సంతా ।
సో మమ హిత లాగీ జన అనురాగీ భయకు ప్రగట
శ్రీకంతా ॥ 1056

తా॥ అట్టితటి కౌసల్యామాత తన రెండుచేతులను జోడించి యిట్లు చెప్పఁ దొడగెను - “ఓ అనంతా! నేను నిన్నేవిధముగ స్తుతింతును. వేద, పురాణ

శ్రీరామజననము

ములు నిన్ను మాయాతీతుడనియు, గుణ, జ్ఞానాతీతుడనియు, పరిమారహితుడనియు వక్కాణించు చున్నవి. శ్రుతులు నీవు దయాసాగరుడవనియు, సుఖసాగరుడవనియు, సర్వగుణసంకోభితుడవనియు కీర్తించుచున్నవి. సర్వసుఖధాముడవని తలచి సజ్జనులు ఎవని నామసంకీర్తనము జేయుచున్నారో, భక్తులను నిరంతరము ప్రేమించు ఆ లక్ష్మీపతియైన భగవానుడు హితముచేరూర్పుటకే కాటోలు నాకు ప్రత్యక్షమాయెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

ఛం॥ బ్రహ్మాండ నికాయా నిర్మిత మాయా రోమ రోమ ప్రతి
బేద కహై ।

మమ ఉర సో బాసీ యహ ఉపహాసీ సునత ధీర మతి
ధీర న రహై ॥

ఉపజా జబ గ్యానా ప్రభు ముసుకానా చరిత బహుత బిధి
కిన్హ చహై ।

కహి కథా సుహాతా మాతు బుర్ఖాతా జేహి ప్రకార సుత
ప్రేమ లహై ॥ 1057

తా॥ మాయచే నిర్మితమైన నీ ప్రత్యేక రోమములు అనేక బ్రహ్మాండ సమూహములచే నిండియున్నవని వేదములు చెప్పుచున్నవి. (అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండనాయకుడవైన) నీవు నాగర్భమునందుంటివా : - ఇటువంటి హాస్యాస్పదమైన మాటను విన్నచో వివేకవంతులైన వారల బుద్ధి స్థిరముగా నుండదు (వివలితమగును)."

ఈ విధముగ తల్లికి జ్ఞానోదయమైనపుడు, ప్రభువు చిరునవ్వు నవ్వెను. తన అద్భుతలీలలను జూప సమకట్టెను. భగవానుడు పూర్వజన్మగాథలను గూర్చి ఆమెకు తెలియజేసెను ; దానివలన ఆమెకు తనయందు పుత్రవాత్సల్యము కలుగు నట్లానర్యెను.

ఛం॥ మాతా పుని బోలీ సో మతి డోలీ తజహూ తాత యహ రూపా ।
కిజై సిసులీలా అతి ప్రియసీలా యహ సుఖ పరమ

అనూపా ॥

సుని బచన సుజానా రోదన తానా హోళ బాలక సురభూపా ।
యహ చరిత జే గావహిఁ హరిపద పావహిఁ తే న పరహిఁ
భవకూపా ॥ 1058

తా॥ అప్పుడు మాత యొక్క బుద్ధి మార్పునొందెను. అప్పుడామె ఈ విధముగ నుడివెను - "నాయనా : ఈ రూపము నిక చాలించి, అత్యంతప్రియమైన బాలలీల యొనర్చుము, దానిపలన నాకు అనుపమమైన పరమసుఖ ప్రాప్తి కలుగును"

మాతృపచనములను విని దేవతలకు స్వామియైన భగవానుడు శిశువై యేడ్వసాగెను.

శ్రీకులసీదాసస్వామి యిట్లు నిర్వచించుచున్నారు —

ఎవరు ఈ చరిత్రను గానము జేయుదురో వారికి శ్రీహరిసాన్నిధ్యము లభించును. వారు మరల నీ సంసార చూపములో బడక విముక్తు లగుదురు.

దో॥ బిప్ర ధేను సుర సంత హిత లీన్ద మనుజ అవతార ।

నిజ ఇచ్చా నిర్మిత తను మాయా గున గో పార ॥ 1059

తా॥ భగవానుడు, గోబ్రాహ్మణదేవతాసజ్జనహితార్థము మానవావతార మెత్తెను. తన దివ్యశరీరమును తన ఇచ్చాశక్తితో నిర్మించుకొనెను.

చో॥ సుని సిసు రుదన పరమ ప్రియ బానీ ।

సంభ్రమ చలి ఆఈఁ సబ రానీ ॥

హరషిత జహఁ తహఁ ధాఈఁ దానీ ।

ఆనంద మగన సకల పురబానీ ॥

1060

తా॥ అత్యంత మమరమైన శిశురోదనము నాలించి, రాణులు శీఘ్రముగా నవ్వుటికి పరుగిడిరి. దాసీజనులు సంతోష సంభ్రమములతో నిటు నటు పరుగిడిరి. పురవాసులెల్లరును ఆనందనిమగ్నులైరి.

చో॥ దసరథ పుత్రజన్మ సుని కానా ।

మానహుఁ బ్రహ్మనంద సమానా ॥

పరమ ప్రేమ మన పులక సరీరా ।

చాహత శత్రు కర్మత మతి గీధా

తా॥ దశరథ మహారాజు తనకు పుత్రుడు కలిగెనన్న సంతోష వార్తను విని బ్రహ్మానందము జెందెను. మనస్సు ప్రేమాతిశయమున నిండి యుండ, శరీరము పులికితమాయెను. ప్రేమచే శిథిలమైన శరీరము నించుక సంబాళించు కొని మనోధైర్యముతో లేవగోరుచుండెను (లేవ నుద్యుక్తుడై పుత్రునెప్పుడు చూతునాయన్న తహతహతో నుండెనని భావము).

చో॥ జాకర నామ సునత సుభ హోతా ।

మోరేఁ గృహ ఆవా ప్రభు సోతా ॥

పరమానంద పూరి మన రాజా ।

కహో బోలాఱ బజావహు బాజా ॥

1062

తా॥ “ఎవడు మంగళకరుడో, యెవని నామామృతము గ్రోలిన కల్యాణ మగునో, ఆప్రభువు మాగృహమునకు విచ్చేసి మాగృహమును పావనమొనర్చె” నని తలచినవాడై, దశరథమహారాజు పరమానంద పరిపూర్ణుడాయెను. భజంత్రీలను విలిపించి “మంగళవాద్యములను మ్రోగింపుడు” (మేళతాళములతో శుభకార్యమును శుభప్రదమొనర్చుడని భావము) అని ఆజ్ఞాపించెను.

చో॥ గుర బసిష్ఠ కహఁ గయఉ హఁకారా ।

ఆవి ద్విజన సహిత నృపద్వారా ॥

అనుపమ బాలక దేభేన్హి జాతా ।

రూప రాసి గున కహి న సిరాతా ॥

1063

తా॥ గురువైన వసిష్ఠుని విలిపించెను. వసిష్ఠుడు బ్రాహ్మణసమేతముగ రాజద్వారముకడ కేతెంచెను. వారెల్లరును కలిసి అనుపమ సౌందర్యమొలుకు బాలకుని గాంచిరి. ఆ బాలకుడు రూపరాశి. ఆ బాలుని గుణములెంత వర్ణించినను తనివితీరదు.

దో॥ నందీముఖ సరాధ కరి జాతకరమ సబ కీన్హ ।

హోటక ధేను బసన మని నృప బిప్రన్హ కహఁ దీన్హ ॥ 1064

తా॥ ముందు రాజు నాందీశ్రాద్ధమును జరిపెను. పిమ్మట జాతకర్మాది సంస్కారమును చేసెను. బ్రాహ్మణులకు బంగారము, గోవులు, వస్త్రములు, మణులు మొదలగునవి దానము జేసెను.

చౌ॥ ధ్వజ పతాక తోరన పుర ఛావా ।
 కహి న జాళ జేహి భాఁతి బనావా ॥
 సుమన బృష్టి అకాస తేఁ హోఈ ।
 బ్రహ్మానంద మగన సబ లోఈ ॥

1065

తా॥ ధ్వజపతాక, తోరణములతో నగరము కాంతిలైనది. ఆ అలంకరణమును జూచి తీరవలయునే గాని చెప్పటకు సాధ్యము కాదు. అకాశమునుండి పుష్పవర్షము కురియుచుండెను. జనులందరును బ్రహ్మానంద నిమగ్నులైరి.

చౌ॥ బృంద బృంద మిలి చలీఁ లోగాఈఁ ।
 సహజ సింగార కివీఁ ఉతి ధాఈఁ ॥
 కనక కలస మంగల భరి ధారా ।
 గావత పైఠహిఁ భూప దుఆరా ॥

1066

తా॥ స్త్రీలు గుంపులుగుంపులుగా గలిసిపోవుచుండిరి. సహజాలంకారములతోనే పరుగులుచుండిరి. సువర్ణకలశములను గైకొని పల్లెరములందు మంగళ ద్రవ్యములను నింపుకొని, మంగళగీతములనుపాడుచు రాజద్వారమును ప్రవేశించుచుండిరి.

చౌ॥ కరి ఆరతి నేవఛావరి కరహిఁ ।
 బార బార సిసు చరనన్త్రి పరహిఁ ॥
 మాగధ సూత బందిగన గాయక ।
 పావన గున గావహిఁ రఘునాయక ॥

1067

తా॥ వారు హారతుల నొసగి దృష్టి దీయుచుండిరి. మాటిమాటికి బాలకుని చరణములకు నమస్కరించుచుండిరి. మాగధ, సూత, పండితనములు, గాయకులు రఘునాథుని పవిత్రగుణములను గానము చేయుచుండిరి.

చౌ॥ సర్బస దాన దీప్త సబ కాహూ ।
 జేహిఁ పావా రాఘా నహిఁ తాహూ ॥
 మృగమద చందన కుంకుమ కీచా ।
 మచ్చి సకల బీధిన బిచ బీచా ॥

1068

శ్రీరామజననము

తా॥ రాజు సర్వులకు దానములు చేసెను. వాని నెవరు పొందిరో వారు గూడ మరల కొంతపరకు సమర్పించిరి. కనుక నగరములోని సందులు, వీధులు కస్తూరీచందనములు, కుంకుమపువ్వు మొదలగు పరిమళద్రవ్యముల సువాసనలతో నిండిపోయెను.

వి॥ దశరథమహారాజు తనకు పుత్రసంతానము కలిగినదని సంతోషించి, సర్వులకు దానములు చేసెను. దానము పుచ్చుకొన్న వారలు తమ శక్త్యనుసారము ఏదోవిధమున తిరిగి కొంతవఱకు సమర్పించిరి.

భగవంతుడు మనకు సకల సంపదల నిచ్చి కాపాడినప్పుడు, మనము గూడ మన శక్త్యనుసారము తను, మన, ధనముల సర్పించి సేవ చేయవలయునని భావము.

దో॥ గృహ గృహ బాజ బధావ సుఖ ప్రగటే సుషమా కంద ।
హరషవంత సబ జహః తహః నగర నారి నర బృంద ॥

1069

తా॥ తేజస్వరూపుడైన, శోభితబుడైన భగవాను డుచ్చవించెను గాన, ఇంటింట మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. శ్రీ పురుషబృందములు అక్కడక్కడ గుమిగూడి అనందాల్లి నోలలాడుచుండిరి.

చో॥ కై కయసుతా సుమిత్రా దోఁఁ ।
సుందర సుత జనమత భైఁ ఁఁ ॥
వహ సుఖ సంపతి సమయ సమాజా ।
కహి న సకళ సారద అహిరాజా ॥

1070

తా॥ కై కేయాసుమిత్రలకు గూడ పుత్రులుడయించిరి. సకలసంపదలతో నలరారుచుండు ఆ సమాజమును ఆ సుఖసంతోషసమయమును, సరస్వతియు, సర్పరాజైన శేషుడును పర్యంపలేరు.

చౌ॥ అవధపురీ సోహా ఇ ఏహి భాఁతీ ।

ప్రభుహి మిలన ఆఈ జను రాతీ ॥

దేఖి భాను జను మన సకుచానీ ।

తదపి బనీ సంధ్యా అనుమానీ ॥

1071

తా॥ రాత్రియే శరీరమునుదాల్చుకొని ప్రభువును గలియవచ్చినదా అన్నట్లు అయోధ్య కోటాయమానముగ నుండెను. మరియు సూర్యుని గాంచి మానసమున సిగ్గుపడుచున్నట్లు లుండెను. ఐనను సంధ్యాసమయ మగుచున్నదని మనంబున తలపోయుచుండెను.

చౌ॥ అగర ధూప బహు జను అఁధిఆరీ ।

ఉడఁగి అబీర మనహుఁ అరునారీ ॥

మందిర మని సమూహ జను తారా ।

నృప గృహ కలస సో ఇందు ఉదారా ॥

1072

తా॥ అగరుపత్తుల యొక్క ధూపముతో రాజమందిరమంతయు నిండి పోయెను. అగరుపత్తుల ధూపము సంధ్యారాగమువలె ధాసిల్లుచుండెను.

మందిరమున నలంకరింపబడియున్న మణిసమూహములు నక్షత్రములవలె మెరయుచుండెను. నృపభివంశమునందున్న కలశములు శ్రేష్ఠుడైన చంద్రునివలె దేదీప్యమానముగ నుండెను.

చౌ॥ భవన బేదధుని అతి మృదు బానీ ।

జను ఖగ ముఖర సమయఁ జను సానీ ॥

కౌతుక దేఖి పతంగ భులానా ।

ఏక మాస తేఱఁ జాత న జానా ॥

1073

తా॥ రాజభవనములో వేదధ్వని మనోరంజకమై అతికోమలమై వీనుల విందుగ నుండెను. ఆ ధ్వనులు సమయానుకూలముగ పక్షులు సల్పెడి కిరికిలా రావములవలె నుండెను.

శ్రీరామజననము

ఈ వైభవమును గాంచి సూర్యుడుగూడ తన గమనమును (గతి) మరచి పోయెను. ఒకమాసమట్లు గడచుట కూడ అతడు తెలిసికొనలేకపోయెను. (ఒక మాసపర్యంతము సూర్యుడు పుట్టినే యున్నాడని భావము)

దో॥ మాస దివస కర దివస భా మరమ న జాన ఇ కోఁ ఇ ।
రథ సమేత రబి థాకేఁ నిసా కవన బిధి హోఁ ఇ॥ 1074

తా॥ ఒకమాసమొక దినమాయెను. ఈ రహస్యమెవ్వరికిని దెలియ శక్యముకాలేదు. సూర్యుడు రథసమేతముగ అక్కడనే యుండెను, కాన రాత్రి యెట్లు గును?

చో॥ యహ రహస్య కాహరాఁ నహిఁ జానా ।
దినమని చలే కరత గునగానా ॥ ।
దేఖి మహోత్సవ సుర ముని నాగా ।
చలే భవన బరనత నిజ భాగా ॥ 1075

తా॥ ఈ రహస్య మెవ్వరికిని దెలియదు. తుదకు ధీనకరుడు (సూర్యుడు) శ్రీరామనామసంకీర్తనము చేయుచుఁ బోయెను. శ్రీరామ జన్మదిన మహోత్సవమును తిలకించిన దేవతలు, మునులు, నాగులు తమభాగ్యమే భాగ్యమనుకొని తమ గృహముల కేగిరి.

చో॥ ఔరఁ ఏక కహఁ నిజ చోరీ ।
సును గిరిజా అతి దృఢ మతి తోరీ ॥
కాకభుసుండి సంగ హమ దోఁ ।
మనుజ రూప జాన ఇ నహిఁ కోఁ ॥ 1076

తా॥ [ఈశ్వరుడు పార్వతితో ఇట్ల నుచున్నాడు]
“ఓ పార్వతీ! నీ బుద్ధి [శ్రీరామ చరణకమలములందు] స్థిరమైనది గనుక నేను, చోరుడు గోప్యముగా నుంచుకొను రహస్యముక్తమైన మాటలను నీకు జెప్పుచున్నాడను, శ్రద్ధతో నాలకింపుము.

కాకభుసుండియు, నేనును ఇరువురము ఒకచో నుంటిమి. కాని నేను మానవరూపములో నుంటిని కాన నన్నెవ్వరును దెలిసికొనలేకపోయిరి.

చౌ॥ పరమానంద ప్రేమ సుఖ ఘోరే ।
 బీధిన్త ఫిరహిఁ మగన మన భూలే ॥
 యహ సుఖ చరిత జాన పై సోఈ ।
 కృపా రామ కై జాపర హోఈ ॥

1077

తా॥ పరమానంద, ప్రేమ సుఖములలో వికాసమొందుచున్న మే మిరువురము, లగ్నమనస్కులమై, మమ్ము మేము మఱచి, ఆ (అయోధ్యా నగరపు) పీఠులలో దిరుగుచుంటిమి.

కాని, శ్రీరామచంద్రుని కృపగలిగిన వారలకే ఈ శుభచరిత్ర మవగతమగును

చౌ॥ తేహి అవసర జో జేహి దిబి ఆవా ।
 దీన్త భూష జో జేహి మన భావా ॥
 గజ రథ తురగ హేమ గో హీరా ।
 దీన్తే నృప నానాబిధి చీరా ॥

1078

తా॥ ఈ శుభసమయమున ఎవరికేది కావలయునో దాని నొసగి రాజు వారలను సంతృప్తిపఱచెను. గో, గజ, రథాశ్వములను మరియు అమూల్యవస్త్రములను, విలువగల వస్త్రములను వారివారి మనోభీష్టముల నెఱిగి వారల కొనగెను.

దో॥ మన సంతోషే సబన్త కే జహఁ తహఁ దేహిఁ అసీన ।
 సకల తనయ చిర జీవహఁ తులసిదాస కే ఈస ॥ 1079

తా॥ రాజు సర్వులను సంతృప్తిపఱచెను. కాన 'శ్రీతులసిదాసుని స్వామియైన శ్రీరాముడు, లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులును దీర్ఘాయుష్మంతులై వెలుగొందెదరు గాక' అని యెల్లవస్తువులనుగూడ మేల్కొనినందుగ ఆశీర్వదించు చుండిరి.

చౌ॥ కఘక దివస బీతే ఏహి భాఁతీ ।

జాత న జానిఅ దిన అరు రాతీ ॥

నామకరన కర అవసరు జానీ ।

భూప బోలి పరవ ముని గ్యానీ ॥

1080

కా॥ ఈ విధముగ కొంతకాలము గడచిపోయెను. రేపవళ్ళు ఏవిధముగ గడచిపోయెనో యెవ్వరికి దెలియలేదు. నామకరణమహోత్సవము జేయుటకు సమయము వచ్చినతోడనే మహారాజు మహాజ్ఞానియు, మునీశ్వరుడైన పశ్చిమని విలువ సంపెను.

చౌ॥ కరి పూజా భూపతి అస భాషా ।

ధరిఅ నామ జో ముని గుని రాఖా ॥

ఇన్ద్ర కే నామ అనేక అనూపా ।

మైఁ నృప కహబ స్వమతి అనురూపా ॥

1081

కా॥ (పశ్చిమమహాముని యేతెంచినంతనే) ఆయనను సత్కరించి పూజించిన తరువాత దశరథమహారాజిట్లు నుడివెను—“ఓ మునీశ్వరా, మీరు మీ మనంబునం దూహించి యిచ్చగించిన నామధేయముల ఈ బాలకుల కొనగుడు”.

అంత నా పలుకులకు మహాముని సంతసించి “మహారాజా, వీరి నామము లనేకములు మరియు అనుపమమైనవి, కాన నా బుద్ధ్యనుసారము చెప్పెదను, వినుము.

చౌ॥ జో ఆనంద సింధు సుఖరానీ ।

సీకర తేఁ త్రైలోక సుపానీ ॥

సో సుఖ ధామ రామ అస నామా ।

అఖిల లోక దాయక బిశ్రామా ॥

1082

కా॥ వీ రానంద పరిపూర్ణులు, సుఖమున కాటపట్టయిన వారు. ఆనంద సాగరుడైన యే పరమాత్ముని అణుపుచేతనే ముల్లోకములు సుఖశాంతులతో విరాజిల్లినో, అతని నామధేయము (నీ జ్యేష్ఠపుత్రుని పేరు) “రాముడు”. రాముడు సుఖధాముడు, అఖిలలోకమునకు శాంతి దాత.

చౌ॥ బిస్వ భరన పోషన కర జోఈ ।

తాకర నామ భరత అస హోఈ ॥

జాకే సుమిరన తేఁ రిపు నాసా ।

నామ సత్రుహన బేద ప్రకాసా ॥

1083

తా॥ విశ్వమునంతయు భరించి పోషించును కాన నీ యింకొక పుత్రుని నామధేయము “భరతుడు”. ఎవని స్మరణమాత్రమున శత్రునాశము కలుగునో, ఆ నీ పుత్రుని వేదప్రసిద్ధనామము “శత్రుముడు.”

దో॥ లచ్చన ధామ రామ ప్రేయ సకల జగత ఆధార ।

గురు బసిష్ఠ తేహి రాఖా లచ్చిమన నామ ఉదార ॥ 1084

తా॥ శుభలక్షణములతో విరాజిల్లు నీ మరియొక పుత్రుని నామధేయము “లక్ష్మణుడు”. శుభలక్షణముల కాట పట్టయిన శ్రీరామునికి ప్రియాతిప్రియమైన విశ్వజగత్తున కాధారమైన “లక్ష్మణుడు” అను శ్రేష్ఠనామధేయమును వసిష్ఠుడు సుమిత్రాతనయుని కొసగెను.

చౌ॥ ధరే నామ గురు హృదయఁ బిచారి ।

బేద తత్త్వ నృప తవ సుత చారి ॥

ముని ధన జన సరబస సివ ప్రానా ।

బాల కేలి రస తేహిఁ సుఖ మానా ॥

1085

తా॥ వసిష్ఠుడు బాగుగా ఆలోచించియే బాలకులకు యుక్తమైన నామధేయముల నొసగెను. మరియు నిట్లు నెను - ఓ రాజా, నీ పుత్రులు వేదతత్త్వము నెఱిగినవారు, సాక్షి పరబ్రహ్మస్వరూపులు, మునులకు - జీవనధనము, భక్తులకు సర్వస్వమైన వారలు, శివునకు ప్రాణవదమై సఖువంటివారు.

సాక్షి పరబ్రహ్మస్వరూపులైన నీ పుత్రులు ఇప్పుడు మీ యందరి ప్రేమాతిశయమువలన బాలలీలా తరంగముల కేలియాడుదురు.

బాలలీలలు

చౌ॥ బారేహి తే నిజ హిత పతి జానీ ।
 లభిమన రామ చరన రతి మానీ ॥
 భరత సత్రుహన దూనఉ భాఈ ।
 ప్రభు సేవక జసి ప్రీతి బడాఈ ॥

1086

తా॥ బాల్యమునుండియే లక్ష్మణుడు శ్రీరామచంద్రుని పరమహితుడైన తన స్వామిగా భావించి, అతని పాదారవిందములపై ప్రేమానురాగములను పెంపొందించుకొనెను. ప్రభువులకు-సేవకులకు పరస్పరమెట్టి ప్రీతియుండునో, స్వామియైన శ్రీరామచంద్రునకు - తమ్ములైన భరతశత్రుఘ్నులకు అట్టి ప్రీతియుండెను.

చౌ॥ స్యామగౌర సుందర దోఉ జోరీ ।
 నిరఖహిఁ ఛబి జననీఁ తృన తోరీ ॥
 చారిఉ సీల రూప గున ధామా ।
 తదపి అధిక సుఖ-సాగర రామా ॥

1087

తా॥ సీలమేఘశ్యాముడైన శ్రీరాముని, ధవళకాంతిలో నొప్పుచున్న లక్ష్మణుని తనివితీర జూచుచు దృష్టి తగిలినదని యెంచి దృష్టి తీసెడివారు.

నల్వరు పుత్రులును రూపశీలగుణధాములు. కాని సుఖధాముడైన శ్రీరామ చంద్రు డందరికంటెను, మిన్నయై సకల గుణాభిరాముడై విరాజిల్లుచుండెను.

చౌ॥ హృదయఁ అనుగ్రహ ఇందు ప్రకాసా ।
 సూచత కిరన మనోహర హాసా ॥
 కబహుఁ ఉభంగ కబహుఁ బర పలనా ।
 మాతు దులారఇ కహి ప్రియ లలనా ॥

1088

తా॥ శ్రీరాముని హృదయమున, కృపారూపమైన చంద్రుడు ప్రకాశించుచుండెను. ఎల్లర మనంబులను హరించు, ఆ నవ్వు కృపారూపమైన చంద్రుని

కిరణములను స్మృతికి దెచ్చుచుండెను. అటుపంటి రాముని తన ఒడిలో గూర్చుండ
దెట్టుకొని కౌసల్యామాత ముద్దాడుచు 'ప్రియబాలక' యనుచు అతిప్రేమాతిశయ
ముతో లాలించు చుండెను.

దో॥ బ్యాపక బ్రహ్మ నిరంజన నిర్గుణ బిగత బిన్దోద ।
సో అజ ప్రేమ భగతి బస కౌసల్యా కేఁ గోద ॥ 1089

తా॥ ఎవడు సర్వవ్యాపకుడో, నిరంజనుడో (మాయారహితుడు), నిర్గు
ణుడో, వినోదరహితుడో, జన్మరహితుడో, అనాదియో వాడు ప్రేమకును, భక్తికిని
సమదై కౌసల్యాదేవి ఒడియం దాడుకొనుచున్నాడు.

చో॥ కామ కోటి ఛబి స్యామ సరీరా ।
నీల కంజ బారిద గంభీరా ॥
అరుణ చరణ పంకజ నఖ జోతీ ।
కమల దలన్హి బైరే జను మోతీ ॥ 1090

తా॥ నీలమేఘశ్యాముడైన రామునియందు కోటికామదేవుల (మన్మథుల)
శోభ గలదు అరుణకాంతులను బోలు ఎఱ్ఱని చరణకమలముల శఖజ్యోతి
యేవిధముగ నున్నదనగా ఎఱ్ఱని తామరరేకులపై ముత్యములు స్థిరపడినట్లుగా
నున్నది.

చో॥ రేఖ కులిన ధ్వజ అంకుస సోహే ।
నూపుర ధుని సుని ముని మన మోహే ॥
కటి కింకినీ ఉదర త్రయ రేఖా ।
నాభి గభీర జాన జేహిఁ దేఖా ॥ 1091

తా॥ పాదములందు వజ్ర, ధ్వజాంకుశముల చిహ్నములు శోభాయమాన
ముగ నుండెను. గంతులు వేయునపుడు గజ్జలందియల ఘల్లు, ఘల్లుమను ధ్వని
వినవచ్చుచుండెను. ఆ ధ్వనిని వినిన మునులుకూడ మోహపారవశ్యముచే పుల
కిత శరీరు లగుదురు. నడుమున ఒడ్డాణము, ఉదరమున మూడురేఖలతో బాల
రాము డుజ్జ్వలముగ ప్రకాశించుచుండెను.

చౌ॥ భుజ బిసాల భూషణ జుత భూరీ ।
హియఁ హరి నఖ అతి సోభా రూరీ ॥
ఉర మనిహార పదిక కీ సోభా ।
బిప్ర చరన దేఖత మన లోభా ॥

1092

తా॥ సర్వాభరణములచేత అలంకరింపబడిన విశాలబాహువులు కలవాడు శ్రీరామచంద్రుడు. హృదయముపై వ్యాఘ్రనఖముయొక్క అపూర్వమైన సౌందర్యమును (పులిగోరుతో చేసిన హారమును వేసికొనియుండెనని భావము.) మెడలోని రత్నహారములయు, మణిహారములయు శోభ వర్ణనాతీతము । పాదమునందు విప్ర (భృగు) చరణచిహ్నమును గాంచిన చాలును, మనస్సు భగవానునియందు లీనమగును.

చౌ॥ కంబు కంఠ అతి చిబుక సుహృత్ ।
ఆనన అమిత మదన భబి భాతః ॥
దుఃఖ దుఃఖ దసన అధర అరునారే ।
నాసా తిలక కో బరనై పారే ॥

1093

తా॥ కంబుగ్రీవుడైన (శంఖముపంటి కంఠముకలవాడు శ్రీరామచంద్రుడు) శ్రీరాముని చుబుకము మిగుల సుందరముగను, సుశోభితముగ నుండెను. ముఖవర్చస్సు అసంఖ్యాకమన్మథులను మించిబోవుచుండెను. ఎఱ్ఱని పెదవులతోను రెండు-రెండు దంతములతోను బాలరాముడు దేదీప్యమానముగ వెలుగొందుచుండెను. ఆ తిలకపుతీరును, ఆ నాసిక సోయగమును వర్ణించుట కెవరికైనను సాధ్యమా ।

చౌ॥ సుందర శ్రవణ సుచారు కపోలా ।
అతి ప్రియ మధుర తోతరే బోలా ॥
చిక్కన కచ కుంచిత గభుజరే ।
బహు ప్రకార రచి మాతు సఁవారే ॥

1094

తా॥ సుందరమైన వీనులతోను, తళుకు చెక్కిళ్ళతోను శ్రీరాముడు విరాజిల్లుచుండెను. శ్రీరాముని ముద్దుపలుకులు ప్రియాతిప్రియములై, మధురములై

ఇతరుల మనంబులను చూరగొనుచుండెను. మృదువైన ప్రకాశమానమైన ముంగురులు రామునకు సహజముగ నుండెను. ఆ ముంగురులను మాత్రమైన కౌసల్యా దేవి మిక్కిలిసంబరముతో బహుప్రకారములుగా సవరించు చుండెను.

చౌ॥ పీత ఝగులిత తను పహిరాళు ।

జాను పాని బిచరని మోహి భాళు ॥

రూప సకహిఁ నహిఁ కహి శ్రుతి సేషా ।

సో జానఇ సపనేహుఁ జేహిఁ దేఖా ॥

1095

రా॥ బాలరాముడు పదులైన పసుపుపచ్చని చొక్కాను వేసికొనియుండెను. రాముడు దోగొడుచుండ నాకు (తులసిదాసునకు) చూడముచ్చటగా నుండును. ఆ బాలరాముని రూప సౌందర్యాతిశయమును వర్ణింప అదిశేషునకుగాని, వేదములకుగాని శక్యము గాదు. “ఆ స్వరూపమును ఎవరైన ఎప్పుడైన, స్వప్నము నందైన జూచుటకు సాధ్యమా” యన్న భ్రమ కలుగుచుండును.

దో॥ సుఖ సందోహ మోహపర గ్యాన గిరా గోతీత ।

దంపతి పరమ ప్రేమ బస కర సిసుచరిత పునీత ॥ 1096

రా॥ సుఖప్రదుడును, మోహతీతుడును, జ్ఞానమునకును, వాక్కునకును, ఇంద్రియములకును అతీతుడైన భగవానుడు, కౌసల్యాదశరథుల ప్రేమకును, వాత్సల్యమునకును పశుడై పవిత్ర బాలలీల నొనరించుచుండెను.

శ్రీరాముని బాల్యము

చౌ॥ ఏహి బిధి రామ జగత పితృ మాతా ।

కోసలపుర బాసిన్త సుఖదాతా ॥

జిన్త రఘునాథ చరన రతి మానీ ।

తిన్త కి యహ గతి ప్రగట భవానీ ॥

1097

రా॥ సంపూర్ణజగత్తునకు తల్లియు, తండ్రియైన శ్రీరామచంద్రుడు అమోఘాపురవాసులకు సుఖసంతోషముల నిచ్చుచుండెను.

(శంకరుడు పార్వతి కీ విధముగ నుడువుచున్నాడు)

“ఓ భవానీ, ఎవరికి శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మములపై ప్రీతియుండునో వారికి శ్రీరామచంద్రుడు ప్రత్యక్షమగును. ప్రేమకు పశుడై భగవానుడు స్వయముగ జాలిలను సల్పి వారి నానందపరచును.

వి॥ ఇచ్చట శ్రీతులసీదాసు ‘రామ జగత పితా మాతా యని నుడివిరి. అనగా శ్రీరాముడు జగత్తునకంతయు తల్లి మరియు తండ్రి.

ఇదే భావము శ్రీసమర్థరామదాసు తాము రచించిన మరాఠీ భజనలలో నిట్లు వ్యక్తపఱచినారు.

“రామ ఏక మాతా, రామ ఏక పిత”

రాముడే యేకైక మాత, రాముడే యేకైక పిత యనియు చెప్పుచు అనన్యమైన భక్తిపారవశ్యము నొందిరి. అంతేగాక దాసుల సంపద శ్రీరాముడే యని వక్కాణించిరి.

చౌ॥ రఘుపతి బిముఖ జతన కర కోరీ ।

రవన సకళ భవ బంధన ఛోరీ ॥

జీవ చరాచర బసకై రాఖే ।

సో మాయా ప్రభు సోఁ భయ భాఖే ॥

1098

తా॥ శ్రీరామచంద్రునికి విముఖులైన మానవులు కోటియపాయములు పన్నినను వారికి సంసారబంధములు వీడునా : రఘుపతి చరాచరజీవములను తన వశమునందుంచుకొనినాడు. మాయకూడ ప్రభువును గాంచినచో భయము జెందును.

[కనుకనే, భగవంతుని భవబంధనుడనియు, మాయాతీతుడనియు అందురు]

చౌ॥ భ్రుకుటి బిలాస సచావళి తాహి ।
 అస ప్రభు ఛాడి భజిల కహు కాహి ॥
 మన క్రమ బచన ఛాడి చతురా ఈ ।
 భజత కృపా కరిహహి రఘురా ఈ ॥

1099

రా॥ భగవానుడు మాయను భ్రుకుటిపై నాట్యమాడించును. అటువంటి ప్రభువును విడచి యింకెవరిని భజింపవలయునో చెప్పుడు.

చతురతను వీడి, మనోవాక్కాయకర్మలతో భజించినచో శ్రీరాముడు కృప జూపును.

వి॥ త్యాగరాజస్వామి 'భజన సేయచే మనసా పరమభక్తితో' అన్న కీర్తనను రచించి భక్తిభావము నందు వ్యక్తపఱచిరి.

కనుక భక్తిలేకున్న సర్వానుష్ఠానములు నిరుపయోగములని మన కపగతమగుచున్నది.

చౌ॥ ఏహి బిధి సిసు బినోద ప్రభు కీన్హా ।
 సకల నగర పాసిన్హ సుఖ దీన్హా ॥
 లై ఉభంగ కబహుఁక హలరావై ।
 కబహుఁ పాలనేఁ ఘాలి ఝులావై ॥

1100

రా॥ ఈ విధముగ శ్రీరామచంద్రప్రభువు బాలలీల గావించి సమస్త నగరనివాసులను ఆనందాబ్ధి నోలలాడించెను.

కౌసల్యాదేవి అప్పుడప్పుడు బాలరాముని ఒడిలో జేర్చుకొని లాలన-పాలన చేయుచుండెను.

అప్పుడప్పుడు డియలలో పరుండబెట్టి యూచుచు బాలకుని నిద్రపుచ్చు చుండెను.

దో॥ ప్రేమ మగన కౌసల్యా నిసి దిన జాత న జాన ।
 సుత సనేహ బస మాతా బాలచరిత కర గాన ॥

1101

శ్రీరాముని బాల్యము

తా॥ అత్యంత ప్రేమనిమగ్నయైన కౌసల్యాదేవి రేయుంబగళ్లే విధముగ గడచిపోవుటయు తెలిసికొనలేకుండెను. పుత్రప్రేమవల్ల అనందపరవశురై, రాముని బాలలీలలను గానము జేయుచుండెను.

చౌ॥ ఏక బార జననీఁ అన్తవావీ ।
కరి సింగార పలనాఁ పాఢావీ ॥
నిజ కుల ఇష్టదేవ భగవానా ।
పూజా హేతు కీన్త అస్సానా ॥

1102

తా॥ ఒకసారి కౌసల్య బాలుడైన శ్రీరామచంద్రునికి స్నానము చేయించి, శృంగారించి ఉయ్యెలలో పరుండబెట్టెను. రఘువంశమునకు ఇష్టదేవమైన భగవానుని అర్పించుటకై అమె స్నాన మాచరించెను.

చౌ॥ కరి పూజా నై బేద్య చఢావా ।
ఆపు గఈ జహఁ పాక బనావా ॥
బహురి మాతు తహవాఁ చలి ఆఈ ।
భోజన కరత దేఖి సుత జాఈ ॥

1103

తా॥ యథావిధిగా పూజజేసి ధూప, దీప నైవేద్యములను సమర్పించెను. భోజన పదార్థములు తయారగు చోటునకు అమె స్వయముగా బోయెను; మరల పూజాగృహమునకు వచ్చెను. పచ్చిన తర్వాత తన ఇష్టదేవత కర్పించిన నైవేద్యమును రాము డార్పించు చుండుట గాంచెను.

చౌ॥ గై జననీ సిసు పహిఁ భయభీతా ।
దేఖా బాల తహఁ పుని సూతా ॥
బహురి ఆఇ దేఖా సుత సోఈ ।
హృదయఁ కంప మన ధీర న హోఈ ॥

1104

తా॥ కౌసల్య భయమునొంది, మనఁబున నివ్విధముగ తలచెను:—

“రాముని ఉయ్యెలలో పరుండబెట్టి బోతినికదా! బాలుని ఎపరిష్కటికి గొనివచ్చి కూర్చుండ బెట్టిరి” అని వాపోయెను. మరల ఉయ్యెల కడ కేగెను

అచ్చట బాలుడు సుఖముగా నిద్రించుచుండుటఁ గాంచెను, మరల పూజామందిరమున
శేతెంచెను. ఇచ్చట బాలరాముడు తాను భగవానునికై సమర్పించిన నైవేద్యమును
దినుచుండుట గాంచెను. అప్పుడామె హృదయము కంపించెను, ఇంచుక ధైర్య
మును గోల్పోయెను.

చౌ॥ ఇహఁ ఉహఁ దుఃఖ బాలక దేఖా ।

మతిభ్రమ మోర కి ఆన బిసేషా ॥

దేఖి రామ జననీ అకులానీ ।

ప్రభు హఁసి దీప్త మధుర ముసుకానీ ॥

1105

తా॥ (కౌసల్యాదేవి మనంబున నిట్లు తలచెను) “ఇచ్చటను, (పూజామం
దిరమున) అచ్చటను (ఉయ్యెలలో) ఇద్దరు బాలురను గాంచితిని. ఇది నా బుద్ధి
భ్రమయా లేక యిందులో విశేషమేమైనా గలదా !”

వి॥ శ్రీకృష్ణావతారమున శ్రీకృష్ణుడు బాలక్రీడ జేయునపుడు
యశోదాదేవికి తననోట గుణత్రయాత్మకంబైన విశ్వరూపమును జూపి
ఆమెను ఆశ్చర్యచకితురాలిగా నొనర్చెను. ఇచ్చట శ్రీతులసీదాసు
బాలరామలీలలను వర్ణించి శ్రీరామలీలకును శ్రీకృష్ణలీలకును కొంత
సామరస్యము గనపరచినాడు.

దో॥ దేఖారావా మాతహి నిజ అద్భుత రూప అఖండ ।

రోమ రోమ ప్రతి లాగే కోటి కోటి బ్రహ్మాండ ॥ 1106

తా॥ శ్రీరాముడు తల్లికి తన అఖండమైన, అద్భుతమైన రూపమును
జూపించెను. ఒక్కొక్క రోమములో కోటి బ్రహ్మాండము లిమిడియుండెను.

చౌ॥ అగనిత రబి ససి సివ చతురానన ।

బహు గిరి సరిత సింధు మహి కానన ॥

కాల కర్మ గున గ్యాన సుఖాః ।

నోఉ దేఖా జో సునా న కాః ॥

1107

శ్రీరాముని బాల్యము

తా॥ అగణిత సూర్యులు, చంద్రులు, శివులు, బ్రహ్మలు, అసంఖ్యాకములైన సర్వత్రశేణులు, సముద్రములు, భూభాగములు, వనములు, కాల, కర్మ, గుణ, జ్ఞాన, స్వభావములను కౌసల్య రాముని యందు గాంచెను. ఇంకను, కని విని యెఱుగని యద్భుతములను తిలకించెను.

చౌ॥ దేఖీ మాయా సబ బిధి గాఢీ ।

అతి సభీత జోరేఁ కర రాఢీ ॥

దేఖా జీవ నచావళి జాహీ ।

దేఖీ భగతి జో ఛోరళి తాహీ ॥

1108

తా॥ సర్వవిధముల మాయ బలవత్తరమైనది. భగవానుడైన రాముని యెదుట నిలిచి, కౌసల్య భయకంపితయై కరములు జోడించుకొని నిలువబడెను. జీవులఁ గాంచెను, ఆ జీవులు మాయచేత గప్పబడియుండిరి. మాయ ఆ జీవుల నాడించుచుండెను. తర్వాత భక్తిని గాంచెను. భక్తి, మాయనుండి జీవుని విముక్తి నొందించుచుండెను.

చౌ॥ తన పులకిత ముఖ బచన న ఆవా ।

నయన మూది చరనని సిరు నావా ॥

బిసమయవంత దేఖి మహతారీ ।

భవి బహురి సిసురూప భరారీ॥

1109

తా॥ జనని శరీరము పులకితమయ్యెను. నోటినుండి మాట వెలువడ లేదు. అప్పుడు నయనములను మూసికొని శ్రీరామ చరణములకు ఆమె ప్రణమిల్లెను. తన తల్లి విస్మయమొందుటను గాంచిన శ్రీరామచంద్రుడు మరల బాలకరూపమును ధరించెను.

చౌ॥ అస్తుతి కరి న జాళి భయ మానా ।

జగత పితా మ్రైఁ సుత కరి జానా ॥

హరి జననీ బహుబిధి సముర్భూతా ।

యహ జని కతహుఁ కహసి సును మాతా ॥

1110

తా॥ తల్లి భయవశమున స్తుతింపజాలకపోయెను. జగత్తునకు తండ్రియైన పరమాత్ముని తాను పుత్రునిగా భావించినందులకు చింతిలెను. శ్రీహరి తల్లి నూరడించి యిట్లు నుడివెను - "అమ్మా : ఈనంపుటనను గూర్చి (వీలా విశేషములను) యెవ్వరికిని జెప్పకుమా :"

దో॥ బార బార కౌసల్యా బినయ కరణ కర జోరి ।

అబ జని కబహూఁ బ్యాపై ప్రభు మోహి మాయా తోరి॥1111

తా॥ అప్పుడు కౌసల్యాదేవి మాటిమాటికిని స్తుతించుచు "ప్రభూ : ఈ నీ మాయను మరెప్పుడును వ్యాపింపజేయకుమా" అని వేడుకొనెను.

చో॥ బాలచరిత హరి బహుబిధి కీన్హా ।

అతి అనంద దాసన్త కహఁ దీన్హా ॥

కఛుక కాల బీతేఁ సబ భాఈ ।

బడే భవి పరిజన సుఖదాఈ ॥

1112

తా॥ భగవానుడు బాలలీలలచే నెల్లరను ముగ్ధుల గావించెను ; దాసుల కత్యానందము నొసగు చుండెను. కుటుంబవాసులకు సుఖసంతోషముల నిచ్చుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము గడచిన తర్వాత నల్వరన్నదమ్ములును దినదిన ప్రవర్ధమానులై తమ పరిజనుల నానందపరవశులుగ నొనర్చుచుండిరి.

చో॥ చూడాకరన కీన్హ గురు జాఈ ।

బిప్రన్త పుని దఛినా బహు పాఈ ॥

పరమ మనోహర చరిత అపారా ।

కరత ఫిరత చారిఉ సుకుమారా ॥

1113

తా॥ గురువు కేశఖండన సంస్కారమును గావించెను. ఆ శుభసమయమున బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలు లభించెను. సుకుమారులైన, నుందరులైన ఆ నల్వరు రాజకుమారులును అపారమైన మనోహరమైన చర్య నొనర్చుచుండిరి.

శ్రీరాముని బాల్యము

చౌ॥ మన క్రమ బచన అగోచర జోతః ।

దశరథ అజిర బిచర ప్రభు సోతః ॥

భోజన కరత బోల జబ రాజా ।

నహిఁ ఆవత తజి బాల సమాజా ॥

1114

తా॥ మనోవాక్యాదు కర్మలకు అగోచరుడైన శ్రీరామచంద్రుడు దశరథుని మందిరావరణమున తిరుగుచున్నాడు. దశరథునిభాగ్యమే భాగ్యము భోజన సమయమున రాజు రాముని విలిచినచో, తన బాలసఖులను పదలి వెడలు వాడు కాదు.

వి॥ “అంగన భేదై నందకై నంద యదుకుల కుముద సుఖద చారు చంద” - చంద్రకీరణ స్పర్శచేకుముదములు వికసించు చందంబున, యదుకుల కుముదములకు సుఖమునిచ్చెడు చంద్రస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడు నందుని యింటి ఆవరణమున ఆడుకొనుచున్నాడని— శ్రీసూరదాసు తాము రచించిన “సూరసాగర్” అను గ్రంథమునందు శ్రీకృష్ణలీలలను గూర్చి వర్ణించిరి. మహానుభావుడైన శ్రీతులసీదాసు తమ ఇష్టదైవమైన శ్రీరాముని బాలలీలలను వర్ణించిన చందంబున, మహాత్ముడైన శ్రీసూరదాసు శ్రీకృష్ణుని బాలలీలలను గూర్చి వర్ణనచేసెను.

చౌ॥ కౌసల్యా జబ బోలన జాతః ।

రుముక రుముక ప్రభు చలహిఁ పరాతః ॥

నిగమ నేతి సివ అంత న పావా ।

తాహి ధర్మై జననీ హతి ధావా ॥

1115

తా॥ కౌసల్యదేవి పుత్రుని బిలుచుటకుఁ బోయినపుడు, రాముడు త్వర త్వరగా అడుగులువేయుచు బోవు చుండెను. ఎవనిని వేడములు ‘నేతి’ ‘నేతి’ అని నిరూపణ చేసియున్నచో, యెవని అంతము శివునకు గూడ స్పష్టముగా దెలియదో ఆ రాముని జనని హతభూర్వకముగ బట్టుకొనుటకు పరుగిడు చున్నది.

శ్రీరామ-II 3

చౌ॥ ధూసర ధూరి భరేఁ తను ఆయే ।

భూపతి బిహసి గోద బై రాయే ॥

1116

తా॥ అప్పుడు బాలరాముడు ధూళియంతయు బూసికొని రాజుపద్దకు పచ్చు చుండెను. రాజు నవ్వుచు రాము నతివాత్సల్యముతో తనతొడపై గూర్చుండ బెట్టుకొను చుండెను.

దో॥ భోజన కరత చపల చిత ఇత ఉత అవసరు పాఇ ।

భాజి చలే కిలకత ముఖ దధి ఓదన లపటాఇ ॥

1117

తా॥ అప్పుడప్పుడు బాలరాముడు భోజనముచేయును గాని, అదియు చంచల చిత్తము తోడనే! ఇటు నటు చూచి, తగుసమయమున పెరుగన్నమును బూసికొని హర్షనినాదములను చేయుచు ఇటు నటు పరుగిడువాడు.

చౌ॥ బాల చరిత అతి సరల సుహా ఏ

సారద సేష సంభు శ్రుతి గావి ॥

జిన్హ కర మన ఇన్హ సన నహిఁ రాతా ।

తే జన బంచిత కివీ బిధాతా ॥

1118

తా॥ సరళసుందరములు, మనోరంజకములైన శ్రీరామచంద్రుని బాల లీలలను వాగ్దేవి సరస్వతియు, మహాదేవుడైన శివుడును గానము జేసిరి. అంతే కాదు—అదిశేషుడును, వేదములును గాన మొనర్చినవి.

ఎవనిమనస్సు ఈ బాలలీలలయందు లీనముకాదో, విధాత అటువంటి మనుజులను పంచించెను (అనగా వారిని విధాత భాగ్యహీనులుగా సృజించెనని భావము.)

చౌ॥ భవీ కుమార జబహిఁ సబ బ్రాతా ।

దీన్హ జనేఁ గురు పితు మాతా ॥

గురగృహఁ గవి పథన రఘురాళా ।

అలప కాల బిద్వా సబ ఆళా ॥

1119

శ్రీరాముని చాల్కము

తా॥ నల్వరు సహోదరులును కుమారావస్థలో నుండినపుడే తల్లి దండ్రులు వారికి యజ్ఞోపవీత సంస్కారమును జేసిరి (ఉపనయనమును జేసిరి).

శ్రీ రఘునాథుడు సహోదర సమేతముగా విద్యనభ్యసించుటకై గురు గృహమునకు తోయెను. కొంతకాలములోనే రాముడు సకల విద్యావిశారదు డాయెను.

చౌ॥ జాకీ సహజ స్వాస శ్రుతి చారీ ।

సో హరి పథ యహ కౌతుక భారీ ॥

బిద్యా బినయ నిపున గున సీలా ।

భేలహిఁ భేల సకల నృపలీలా ॥

1120

తా॥ నాల్గు వేదములు (ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అధర్వణవేదము) ఎవనికి సహజ శ్వాసయో, అటువంటి భగవానుడు విద్య నేర్చెనన్న ఇది అత్యంతాశ్చర్య జనకమైన విషయము కదా ।

నల్వరన్నదమ్ములును విద్యావినయగుణశీల సంపన్నులు, మరియు నిపు ణులు. లీలానాటకసూత్రధారులై నృపలీలలను జేయుచుండిరి.

చౌ॥ కరతల బాన ధనుష అతి సోహా ।

దేఖత రూప చరాచర మోహా ॥

జిహ్వా బీభిష్టా బిహరహి సబ భాతాః ।

ధకిత హోహి సబ లోగ లుగాతాః ॥

1121

తా॥ వారి కరములందు ధనుర్పాణము లత్యంతశోభ నిచ్చుచుండెను. ఆ రూపము జూచిన చాలును. చరాచరములు మోహము జెందును. ఆ సహోదరు లే వీధియందు ఆటలాడెదరో ప్త్రీ పురుషులెల్లరును ఆ వీధియందు గుమిగూడి, వారిని తనివిడిర జూచి స్నేహపారచశ్యము నొందుచుండిరి, లేక తటాలున నిలువబడుచుండిరి.

దో॥ కోసలపుర బాసీ నర నారీ వృద్ధ అరు బాల ।

ప్రానహు తే ప్రియ లాగత సబ కహుఁ రామ కృపాల ॥

1122

తా॥ కోసలపురమునందు నివసించు స్త్రీ పురుష వృద్ధ బాలకుల కందఱు
కును, కృపాసాగరుడైన శ్రీరామచంద్రుడు ప్రాణమున కన్న ప్రయమైనవాడు.

చౌ॥ బంధు సఖా సంగ లేహిఁ బోలాఈ ।
బన మృగయా నిత భేలహిఁ జాఈ ॥
పావన మృగ మారహిఁ జియఁ జానీ ।
దిన ప్రతి నృపహి దేఖావహిఁ ఆనీ ॥

1123

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు సహోదరసమేతుడై, ప్రాణమిత్రులను వెంట
నిడుకొని నిత్యమరణ్యమున కేగి వేటాడుచుండెడివాడు. ప్రతిదినము మృగములను
వేటాడి తెచ్చి, దళరథమహారాజునకుఁ జూపించెడి వాడు.

చౌ॥ జే మృగ రామ బాన కే మారే ।
తే తను తజి సురలోక సిధారే ॥
అనుజ సఖా సంగ భోజన కరహిఁ ।
మాతు పితా అగ్యా అనుసరహిఁ ॥

1124

తా॥ శ్రీరామబాణముచే సంహరింపబడిన మృగములు, శరీరమును తృణ
ప్రాయముగా విడచి దేవలోకమునకుఁ బోవుచుండెను.

శ్రీరాముని దినచర్య అమోఘము. శ్రీరాముడు తన సహోదరులతో,
సఖులతో గూడి భోజనము జేయుచుండెను. మాతాపితల ఆజ్ఞను శిరసా
వహించుచుండెను.

చౌ॥ జేహి బిధి సుఖీ హోహిఁ పుర లోగా ।
కరహిఁ కృపానిధి సోఁ సంజోగా ॥
బేద పురాన సునహిఁ మన లాఈ ।
ఆపు కహహిఁ అనుజన్త సముర్నూఈ ॥

1125

తా॥ నగర నివాసు లేవిధముగ సుఖశాంతులను బొందెదరో, అటువంటి
లీలలనే శ్రీరామచంద్రు డొనర్చుచుండెను. మనఃపూర్వకముగా వేదపురాణ శ్రవ
ణము జేయుచుండెను. తా నవగాహన జేసికొనిన అంశములను, నిత్య సత్య
ములను సహోదరులకు వినిపించుచుండెను.

శ్రీరాముని పాటము

చౌ॥ ప్రాతకాల ఉరి కై రఘునాథా ।
 మాతు పితా గురు నావహిఁ మాథా ॥
 ఆయుసు మాగి కరహిఁ పుర కాజా ।
 దేఖి చరిత హరషణ మన రాజా ॥

1126

తా॥ శ్రీ రఘునాథుడు ప్రాతః కాలమున మేల్కొని తల్లిదండ్రులకు, గురువునకు నమస్కరించుచుండెను. వారి అజ్ఞపై రాజకార్యములను నిర్వహించుచుండెను. శ్రీరాముని దినచర్యను, సుగుణసంపదను గాంచి, మహారాజు మనంబున చాల సంతోషించుచుండెను.

దో॥ బ్యాపక అకల అనీహ అజ నిర్గున నామ న రూప ।
 భగత హేతు నానా బిధి కరత చరిత్ర అనూప ॥ 1127

తా॥ ఎవడు వ్యాపకుడై, ఇచ్చారహితుడై, నిర్గుణుడై, జన్మరహితుడై విరాజిల్లుచున్నాడో, వానికి నామరూపములు లేవు. ఆ నిర్గుణ స్వరూపుడైన భగవానుడే భక్తుల హితముగోరి, నానాప్రకారములైన అనుపమలీలలను జేయుచున్నాడు.

విశ్వామిత్రుని యాగసంరక్షణార్థము

రామలక్ష్మణులు వెడలుట

చౌ॥ యహ సబ చరిత కహ మైఁ గాఈ ।
 ఆగిలి కథా సునహు మన లాఈ ॥
 బిస్వామిత్ర మహాముని గ్యానీ ।
 బసహిఁ బిపిన సుభ ఆశ్రమ జానీ ॥

1128

తా॥ ఈచరిత్రనంతటిని నేను (శ్రీతులసీదాసు) గానముచేసి వినిపించితిని. ముందు చెప్పెడి కథను శ్రద్ధగా వినుడు.

జ్ఞానియైన విశ్వామిత్రమహర్షి అరణ్యమున నొక యాశ్రమమును నిర్మించుకొని నివాసము జేయుచుండెను.

చౌ॥ జహఁ జప జగ్య జోగ ముని కరహిఁ ।

అతి మారీచ సుబాహుహి డరహిఁ ॥

దేఖత జగ్య నిసాచర ధావహిఁ ।

కరహిఁ ఉపద్రవ ముని దుఖ పావహిఁ ॥

1129

తా॥ ముని ఆశ్రమప్రాంతములందు జప, తపోనుష్ఠానములు నిర్విఘ్నముగా కొనసాగించుచుండెను, కాని, మారీచ సుబాహుల వలన కీడు వాటిల్లునన్న దుఃఖ మా మునిపుంగవు ననుక్షణము పీడించుచుండెను. యజ్ఞముచేయు జాడ దెలిసిన చాలును, దానిని ధ్వంసముజేయుటకు రాక్షసులు పరుగిడుచుండిరి. ఆ యుష్మద్రవములను ముని చూచి సహింపజాల డాయెను.

చౌ॥ గాధితనయ మన చింతా బ్యాపీ ।

హరి బిను మరహిఁ న నిసిచర పాపీ ॥

తబ మునిబర కిన్హ బిచారా ।

ప్రభు అవతరేఉ హరన మహి భారా ॥

1130

తా॥ గాధిపుత్రుడైన విశ్వామిత్రుని మనంబునం దివ్విధమైన చింత వొడ మెను — “ఈ పాపాత్ములైన రాక్షసులు భగవానునిచేదప్ప ఇతరులచే హతమార్ప నదరు”.

ఇటువంటి చింతకులోనై దిగులుచెందియుండ విశ్వామిత్రునకు హఠాత్తుగా ‘భగవానుడు భూభారమును తగ్గించుట కవతరించెనన్న’ సమాచారము స్ఫురించెను.

చౌ॥ ఏహూఁ మిస దేఖాఁ పద జాఈ ।

కరి బినతీ ఆనాఁ దోఉ భాఈ ॥

గ్యాన బిరాగ సకల గున అయనా ।

సో ప్రభు మైఁ దేఖబ భరి నయనా ॥

1131

తా॥ అప్పుడు ముని తనమనంబున నిట్లు తలచెను — “ఈ నెపముననైన నేను భగవానుని చరణకమలములను దర్శించుకొందును; రామలక్ష్మణులను ప్రార్థించి వారి నిక్కడకు విలుచుకొని వత్తును. జ్ఞానస్వరూపుడు, వైరాగ్యనిధి, సుగుణధాముడైన నా ప్రభువును కనులపండువుగా దిలకించి ధన్యుడ నయ్యెదను.

దో॥ బహుబిధి కరత మనోరథ జాత లాగి నహిఁ బార ।

కరి మజ్జన సరణి జల గవీ భూప దరబార ॥ 1132

తా॥ ఇట్లు నా మనోరథములనుగూర్చి ఆలోచించుచుబోయిన యెడల ఆలస్యమగునుకదా : (కార్యసిద్ధికి కర్తవ్యమే వట్టుకొమ్మ) అని తలచి విశ్వామిత్ర మహాముని సరయునదికిఁ బోయి, స్నానసంధ్యాదు లాచరించి దశరథుని భవన ద్వారముకడ కేతెంచెను.

చో॥ ముని ఆగమన సునా జబ రాజా ।

మిలన గయఁజు లై బిప్ర సమాజా ॥

కరి దండవత మునిహి సనమానీ ।

నిజ ఆసన బైరారేన్హి ఆనీ ॥ 1133

తా॥ ముని ఆగమనమునుగూర్చి విన్నతోడనే మహారాజు బ్రాహ్మణులను వెంటనిడుకొని ఆయన దర్శనార్థము వెడలెను. మునిని పెక్కుభంగుల పూజించి, దండప్రణామము లాచరించి, తన సింహాసనముపై నాసీనుని గావించెను.

చో॥ చరన పఞ్చారి కీన్హి అతి పూజా ।

మో సమ ఆజు ధన్య నహిఁ దూజా ॥

బిబిధ భాఁతి భోజన కరవావా ।

మునిబర హృదయఁ హరష అతి పావా ॥ 1134

తా॥ ముని పాదములను గడిగి బహుప్రకారములుగా పూజించి, మరియు నిట్లు నుడివెను—

“(మీ రాకతో నా మందిరము పావనమైనది.) నాపంటి ధన్యాత్ముడు కలడా!”

మునిరాకకై మిగుల సంతోషించి మహారాజు మునికి షడ్రసోపేతమైన భోజనము నిడెను. రాజుచేసిన సవర్యలు మునికెంతయో ఆనందము కలిగించెను.

చో॥ పుని చరనని మేలే సుత చారీ ।

రామ దేఖి ముని దేహ బిసారీ ॥

భవీ మగన దేఖత ముఖ సోభా ।

జను చకోర పూరన ససి లోభా ॥ 1135

తా॥ తర్వాత మహారాజు తన పుత్రులైన రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులను మునికి నమస్కరింప జేసెను. శ్రీరాముని జూచినంతనే, ముని తన్ను తానే మరచిపోయెను. చకోరము పూర్ణచంద్రుని గాంచి పరవశత నొందినట్లు, శ్రీరాముని ముఖవర్చస్సును మునిచూచి సంతోషసంభ్రమముల మునిగెను.

చో॥ తబ మన హరషి బచన కహ రాజా ।

ముని అస కృపా న కీన్హిహు కాఁజా ॥

కేహి కారన ఆగమన తుష్టారా ।

కహహు సో కరత న లావణఁ బారా ॥

1136

తా॥ అప్పుడు రాజు మనంబున సంతోషించి యీ విధముగ బల్కెను — “మునివర్యా, ఇంతటి కృపాదృష్టితో నిదివరకు మఱ్ఱెన్నడును జూచియుండలేదు. మీ కుభాగమనమునకు కారణమేదియో మాకు తెలియజేయుదు; పూరించుట కెంత మాత్రము ఆలస్యమును చేయను.”

చో॥ అసుర సమూహ సతావహిఁ మోహి ।

మైఁ జాచన ఆయఉఁ నృప తోహి ॥

అనుజ సమేత దేహు రఘునాథా ।

నిసిచర బధ మైఁ హోబ సనాథా ॥

1137

తా॥ అందులకు ముని హర్షించి యిట్లనెను — “రాజా! రాక్షసులెల్లరును నన్ను పీడించుచున్నారు. కనుక నేను నిన్నొక్కటి అడుగుటకై వచ్చితిని; అనుజసమేతుని. శ్రీరామచంద్రుని నాతో బంపుము. వారివలన రాక్షససంహారము జరిగి, నేను సురక్షితుడ నగుదును.

దో॥ దేహు భూప మన హరషిత తజహు మోహ అగ్యాన ।

ధర్మ సుజన ప్రభు తుష్టా కౌఁ ఇన్త కహఁ అతి కల్యాన ॥

1138

తా॥ ఓ రాజా, వీరిని ప్రసన్నమనస్సుతో నా కొనగ్రుము. ఇప్పుడు మోహమును, అజ్ఞానమును విడిచిపెట్టుము. దీనివలన నీకు సుయశఃప్రాప్తియు, ధర్మప్రాప్తియు కలుగును; పీరికి పరమకల్యాణములు సిద్ధించును.

చౌ॥ సుని రాజా అతి అప్రియ బానీ ।

హృదయ కంప ముఖ దుతి కుములానీ ॥

చౌధేపన పాయుడఁ సుతచారి ।

బిప్రబచన నహిఁ కహేహు బిచారి ॥

1139

తా॥ ఈ అప్రియమైన వాణిని విన్నతోడనే రాజు హృదయము కంపించెను, ముఖము కాంతివిహీనమాయెను. అంత రాజు “మహర్షీ, నాకు చాల కాలమైన తరువాత ఈ నల్వరు పుత్రులు జన్మించిరి. మీరు వాగుగ ఆలోచింపక యిటువంటి కోరికను కోరితిరి.

చౌ॥ మాగహు భూమి ధేను ధన కోసా ।

సర్బస దేఉఁ ఆజు సహరోసా ॥

దేహ ప్రాన తేఁ ప్రియ కఛు నాహిఁ ।

సోఉ ముని దేఉఁ నిమిష ఏక మాహిఁ ॥

1140

తా॥ మునీంద్రా, భూమి, గోవులు, ధనము, ధనాగారము—వీనిలో మీరేది కావలయునో నేను తప్పక యిచ్చెదను. మీరేది యడిగినను సంతోషముతో నొసగ గలను; పలయుచో నా సర్వస్వము మీ కర్పించెదను. దేహము మరియు ప్రాణమున కన్న ప్రియమైన దింకొకటిలేదని ప్రతీతి; కాని వాటిని గూడ ఇచ్చుటకు నేను సర్వదా సంసిద్ధుడను.

చౌ॥ సబ సుత ప్రియ మోహి ప్రాన కి నాఈఁ ।

రామ దేత నహిఁ బనఇ గోసాఈఁ ॥

కహఁ నిసిచర అతి ఘోర కరోరా ।

కహఁ సుందర సుత పరమ కిసోరా ॥

1141

తా॥ స్వామీ, నల్వరుపుత్రులును నాకు ప్రాణముతో సమానమైనవారలు. కాని, వారిలో గాముని మాత్రము మీతో పంపజాలను.

అత్యంత బలవంతులైన రాక్షసు లెక్కడ? శైశవావస్థలో నున్న ఈ సుకుమారు లెక్కడ?

వి॥ “చతుర్థా మాతృజానాం హి ప్రీతిః పరమకా మమ”యని నల్వరియందును శ్రీరాముడన్న దశరథున కెంతప్రీతియో శ్రీవాల్మీకి మహర్షి రామాయణమునందు చిత్రీకరించిన్నారు. ‘జ్యేష్ఠం ధర్మ ప్రధానం చ న రామం నేతుమర్హసి’. రాముడు జ్యేష్ఠుడు మరియు పరమధార్మికుడు.

“ఊన షోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః,

న యుద్ధయోగ్యతామన్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః.”

“కమలములబోలు కన్నులుగల రామునికి పదియారేండ్లయినను రాలేదు; ఇతడు రాక్షసులతో యుద్ధము సేయుటకు యోగ్యుడని నాకు తోచలేదు” అని దశరథమహారాజు నుడువుచు రాముని గొని పోవలదని విశ్వామిత్రుని ప్రాధేయపడినట్లు శ్రీవాల్మీకిమహర్షి రచించి నారు.

శ్రీతులసీదాసును, శ్రీవాల్మీకిమహర్షియు ఇరువురును వారి భావములను భిన్నభాషలయందు అత్యంతరమణీయముగా చిత్రించి నారు.

భయంకరులైన రాక్షసులెక్కడ? సుకుమారులైన నా తనయు లెక్కడ? అని దశరథమహారాజు విశ్వామిత్రునితో నుడివినట్లు శ్రీ గోస్వామి తులసీదాసు రచించినారు. ఇదే భావమును ఇంకొక విధ ముగ శ్రీవాల్మీకిమహర్షి వ్యక్తపఱచినాడు.

‘బాలో హ్యకృతవిద్యశ్చ న చ వేత్తి బలాబలమ్,

న చాస్త్రిబలసంయుక్తో న చ యుద్ధవిశారదః’.

‘రాముడు బాలుడు; ఇంకను విలువిద్యనుగూడ నేర్చియుండలేదు; బలమెట్టిదో యెఱుగడు;’

విశ్వామిత్రుని యాగసంహితను రామలింగులు చదివెను.

అశ్రుబలము గలవాడును. యుద్ధమునం దారితేరిన వాడును గాడని దశరథమహారాజు విశ్వామిత్రునితో చెప్పినట్లు శ్రీవాల్మీకిమహర్షి రచించినాడు.

చౌ॥ సుని సృప గిరా ప్రేమ రస సానీ ।
హృదయః హరష మానా ముని గ్యానీ ॥
తబ బసిష్ఠ బహుబిధి సముర్భావా ।
సృప సందేహ నాస కహః పావా ॥

1142

రా॥ ప్రేమరస ముట్టిపడు రాజు పచనములను విని జ్ఞానియైన విశ్వామిత్రుడు హర్షించెను. అప్పుడు వసిష్ఠుడు 'రాజా, నీవు పరమధార్మికుడవు. రాముని విశ్వామిత్రున కొసగుము' అని పెక్కుభంగుల జెప్పిన తర్వాత, రాజునకు సందేహనివృత్తి గలిగెను.

వి॥ శ్రీవాల్మీకిప్రణీతంబైన శ్రీరఘువరచరిత్రమున దశరథుడు రాముని విశ్వామిత్రుని కిచ్చుట కెంతమాత్రమును సమ్మతించడు. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు 'మిథ్యా ప్రతిజ్ఞః కాకుత్స్థ సుఖీ భవ స బాంధవః' - 'నీవు ప్రతిజ్ఞతప్పి బంధువులఁగూడి సుఖంబుగ నుండుము' అని చెప్పి విశ్వామిత్రు డాగ్రహము చెందును. భూమి కంపించును; దేవతలు భయము జెందుదురు. అప్పుడు పూజ్యుడైన వసిష్ఠుడు 'త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా ఇతి రాఘవ, స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్య నాధర్మం వోధు మర్హసి' 'రాజా, నీవు మూడు లోకంబులను ధర్మాత్ముడవని ఖ్యాతి గడించితివి. నీ కులధర్మంబగు ప్రతిజ్ఞాపాలనము చేయుము. అధర్మమును విడువుము' అని చెప్పి రాముని విశ్వామిత్రుని కొసగుమని పల్కెను.

ఇచ్చట శ్రీరామచరితమానసమునందు శ్రీతులసీదాసు, దశరథ మహారాజు చెప్పిన మాటలకు విశ్వామిత్రు డాగ్రహించుటకు బదులు అంతరంగమున హర్షించినట్లు చెప్పియున్నారు. జ్ఞానియైన విశ్వామిత్రు

డాగ్రహపూరితుడు కాకుండుట సముచితముగనే యున్నది. దూర దృష్టి గలిగిన విశ్వామిత్రుని మనోభావముల నెఱిగిన వసిష్ఠుడు, 'రాజా, విశ్వామిత్రు డమితప్రభావము గలవాడు; కీర్తిగలవాడు; విశ్వామిత్రునితో బోయిన నేమి సంభవించునో అని మాత్రము సందేహింపవలదు' అని చెప్పి సందేహానివృత్తి చేయుట యెంతయో నమంజనముగ నున్నది.

చౌ॥ అతి ఆదర దోష తనయ బోలావీ ।

హృదయః లాఞ బహు భాతి సిఘావీ ॥

మేరే ప్రాన నాథ సుత దోషః ।

తుష్టు ముని పితా ఆన నహి కోషః ॥

1143

రా॥ రా జత్యాదరముతో తమ యిరువురు పుత్రులను విలిపించెను. ప్రేమతో వారి నాలింగనము చేసికొని కొన్నిహితోక్తులను జెప్పి మరల నిట్ల నెను. 'స్వామీ, ఈ యిరువురు పుత్రులును నాకు ప్రాణముతో నమానమైనవారలు. ఇకమీదట వీరికి మీరే తండ్రిగాని యిరువురెవ్వరును కారు'.

దో॥ సౌంపే భూప రిషిహి సుత బహుబిధి దేఞ అసీన ।

జననీ భవన గవీ ప్రభు చలే నాఞ పద సీన ॥

1144

రా॥ అని నుడివి మహారాజు పుత్రుల నాకీర్వదించి, ఋషివెంట బంపెను. మునిని వెంటబించుటకు మునుపు శ్రీరామచంద్రుడు మాతృమందిరమునకుఁబోయి ఆమె పాదపద్మములకు నమస్కరించి వెడలెను.

సో॥ పురుషసింహ దోష వీర హరషి చలే ముని భయ హరన ।

కృపాసింధు మతిధీర అఖిల బిన్ద్య కారన కరన ॥

1145

రా॥ పురుషసింహులైన రామలక్ష్మణులు మునికి కలిగిన భయమును హరించుటకై హర్షముతో మునిని వెంటబించిరి. వారు కరుణాసముద్రులు, ధీర బుద్ధిగలవారు, సంపూర్ణవిశ్వకారణమునకే కారణమైన వారలు.

విశ్వామిత్రుని యాగసంరక్షణార్థము రామలిక్ష్మణులు పోయారు

చౌ॥ అరున నయన ఉర బాహు బిసాలా ।

నీల జలజ తను స్యామ తమాలా ॥

కటి పట పీత కనేఁ బర భాథా ॥

రుచిర చాప సాయక దుహుఁ హాథా ॥

1146

తా॥ కమలముల వంటి కన్నులు గలవాడును, ఆజానుదాహుడును, నీల కమలములను, తమాల వృక్షమును బోలిన శ్యామశరీరుండును, పీతాంబరధారి యైన శ్రీరాముని కరమున కోదండముండెను.

చౌ॥ స్యామ గౌర సుందర దోఁడ భాతః ।

బిస్వామిత్ర మహానిధి పాతః ॥

ప్రభు బ్రహ్మన్యదేవ మైఁ జానా ।

మోహి నితి పితా తజ్జేఁ భగవానా ॥

1147

తా॥ శ్యామవర్ణులును, గౌరసుందరులైన యిరువురు సహోదరుల సౌందర్యము సర్వోత్కృష్టమై వెలుగొందుచుండెను. అట్టితటి, విశ్వామిత్రునికి మహానిధి ప్రాప్తింపి నట్లయినది. మార్గమున బోవుతటి, విశ్వామిత్రుడు “శ్రీరామ ప్రభువు బ్రహ్మన్యదేవుడని నేను తెలిసికొంటిని. నాకొలకై ప్రభువు తండ్రిని గూడ విడచి వచ్చెనుగదా” అని తలచుచు మనంబున సంతసించెను.

చౌ॥ చలే జాత ముని దీన్హి దేఖాతః ।

సుని తాడకా క్రోధ కరి ధాతః ॥

ఏకహిఁ బాన ప్రాన హరి లీన్హా ।

దీన జాని తేహిఁ నిజ పద దీన్హా ॥

1148

తా॥ మార్గమున బోవు సమయమున ముని శ్రీరామలిక్ష్మణులకు తాటకను జూపించెను. తాటకచేయు ధ్వనిని విని శ్రీరాముడు క్రోధముతో విజృంభించి, ఒకేజ్ఞానముతో ఆ రాక్షసిని సంహరించెను. ఆ రక్కసి అనువులఁ బాయునెడ అతి దీనాతిదీనముగా వినిపింపగా ఆమెకు ఆమె నిజ స్వరూపము నిచ్చెను.

చౌ॥ తబ రిషి నిజ నాథహి జియఁ చీన్హి ।

బిద్యానిధి కహుఁ బిద్యా దీన్హి ॥

జాతే లాగ న ఛుధా పిపాసా ।

అతులిత బల తను తేజ ప్రకాసా ॥

1149

తా॥ అప్పుడు విశ్వామిత్ర మహర్షి శ్రీరామచంద్రుడు విద్యానిధియని మనంబున నెఱిగియు, లీలను సంపూర్ణమొనరించుటకు విద్యనొసగెను. ఆ విద్య వలన ఆకలి దప్పు రెంత మాత్రము కలుగకుండ, అతులిత బలతేజముతో ప్రకాశించు నట్లనుగ్రహించెను.

వి॥ “క్షుత్పిపాసే న తే రామ భవిష్యేతే నరోత్తమ,
బలామతిబలాం చైవ పఠతః పథి రాఘవ.”

(వాల్మీకి రామాయణము)

సరశ్రేష్ఠుండవైన శ్రీరామచంద్రా! నీవు బలాతిబలయను మంత్రము జపించినచో ఆకలియును దప్పికయును గలుగదు.”

విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మదేవునిచే సృజింబడిన ఆ విద్యలు రెంటిని ధార్మికుడు, సకలగుణాభిరాముడైన శ్రీరామున కొనగినట్లు శ్రీవాల్మీకి మహర్షి చెప్పియున్నారు. ఇచ్చట శ్రీ గోస్వామితులసీదాసు బల, అతిబలయను ఆ రెండువిద్యల ప్రాశస్త్యమును గురించి చెప్పక, కేవలము విద్యనొసగినారని మాత్రము చెప్పియున్నారు. శ్రీతులసీదాసు శ్రీరామచరితమానసమును జ్ఞానమార్గమును బోధించు నిమిత్తము రచన చేసినారు గాన వర్ణనలకంత ప్రాధాన్య మొసగ లేదు.

దో॥ ఆయుధ సర్ప సమర్పి కై ప్రభు నిజ ఆశ్రమ ఆని ।

కంద మూల ఫల భోజన దీన్హ భగతి హిత జాని ॥ 1150

తా॥ విశ్వామిత్రుడు తన అష్టశస్త్రములను శ్రీరామునకు సమర్పించి, రామ లక్ష్మణులను తన ఆశ్రమమునకు విలుచుకొనిపోయెను, భక్తి పూర్వకముగ కంద మూలఫలముల నారగింప జేసెను.

యజ్ఞ సంరక్షణము

చౌ॥ ప్రాత కహా ముని సన రఘురా ఈ ।
 నిర్భయ జగ్య కరహు తుష్టా జా ఈ ॥
 హోమ కరన లాగే ముని ఝారీ ।
 ఆపు రహే మఖ కీఁ రఖవారీ ॥

1151

తా॥ ప్రాతః కాలమున శ్రీరఘునాథుడు మునులతో నిట్లనియె— “మీరు నిర్భయముగ యజ్ఞమును నిర్వహింపుడు” అనిన విని, మును లెల్లరును హోమము చేయుట కుద్యుక్తులైరి. యజ్ఞసంరక్షణభారమును శ్రీరాముడు వహించెను.

చౌ॥ సుని మారీచ నిసాచర క్రోహి ।
 లై సహాయ ధావా మునిద్రోహి ॥
 బిను ఫర బాన రామ తేహి మారా ।
 సత జోజన గా సాగర పారా ॥

1152

తా॥ మునులు యజ్ఞము చేయుచున్నారన్న సమాచారమును దెలిసికొని, క్రోధావేశపరుడైన మారీచుడు తదితర రాక్షసులు తమకు కావలసిన సన్నాహములు చేసికొని, యజ్ఞధ్వంస నిమిత్తమై పరుగిడిరి. అంత శ్రీరాము దొకతీక్షణమైన బాణమును మారీచునిపై ప్రయోగించెను. ఆ బాణముతో గొట్టబడి మారీచుడు శతయోజన విస్తారమైన సముద్రమున కావల బడెను.

చౌ॥ పావక సర సుబాహు పుని మారా ।
 అనుజ నిసాచర కటకు సఁఘారా ॥
 మారి అసుర ద్వీజ నిర్భయకారి ।
 అస్తుతి కరహిఁ దేవ ముని ఝారీ ॥

1153

తా॥ మరల సుబాహుని అగ్నిబాణముతోఁ గొట్టెను. లక్ష్మణుడు రాక్షస బృందములను సంహరించెను. ఈ విధముగ శ్రీరాముడు రాక్షసులను సంహరించి బ్రాహ్మణులను, మునులను నిర్భయుల గావించెను. అప్పుడు దేవతలు, మునులు ఎల్లరును, శ్రీరాముని స్తుతింప దొడగిరి.

చౌ॥ తహఁ పుని కఛుక దివస రఘురాయా ।

రహే కీన్హి బిప్రస్త పర దాయా ॥

భగతి హేతు బహు కథా పురానా ।

కహే బిప్ర జద్యపి ప్రభు జానా ॥

1154

తా॥ శ్రీరఘునాథుడు, విప్రులను దయచలచి యటనే కొన్నిదినములుండెను. భక్తి పారవశ్యముచే బ్రాహ్మణులు పురాణగాథలను శ్రీరామునకు వినిపించిరి; కాని శ్రీరామ ప్రభువున కన్నియు విదితములే.

చౌ॥ తబ ముని సాదర కహో బుర్హుతః ।

చరిత ఏక ప్రభు దేఖిత జాతః ॥

ధనుషజగ్య సుని రఘుకుల నాథా ।

హరషి చలే మునిబర కే సాథా ॥

1155

తా॥ తదనంతరము విశ్వామిత్రుడు ఆచరపూర్వకముగ శ్రీరామునితో నిట్లు నుడిచెను. “ప్రభూ, జనకమహారాజు ధనుర్వాగమును జేయుచున్నాడు దానిని మీరు చూడవలయును.” రఘుకులభూషణుడైన శ్రీరామచంద్రుడు ధనుర్వజ్ఞ సమాచారమును గూర్చి విని, మిగుల హర్షించి విశ్వామిత్రుని వెంట దించెను.

అహల్యోద్ధారము

చౌ॥ ఆశ్రమ ఏక దీఖ మగ మాహిఁ ।

ఖగ మృగ జీవ జంతు తహఁ నాహిఁ ॥

పూఢా మునిహి సిలా ప్రభు దేఖీ ।

సకల కథా ముని కహో బిసేషీ ॥

1156

తా॥ వారికి మార్గమున నొక ఆశ్రమము కనుపించెను. అచ్చట పశు పక్ష్యాదులేకాదు, ఏ జీవజంతువులును లేవు. బహుకాలమునుండి పడియుండిన శిలను జూచి, దానిని గురించి చెప్పవలసినదిగా శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునిగెను. ముని విపులముగ గౌతముని కథనంతయు జెప్పెను.

దో॥ గౌతమ నారి శాప బస ఉపల దేహ ధరి ధీర ।

చరన కమల రజ చాహతి కృపా కరహు రఘువీర ॥1157

తా॥ గౌతమముని పత్నియైన అహల్య శాపవశమున శిలయైనది. ధీర చిత్తయై నీ చరణధూళిని తన శిరముపైబడుట కామె యిచ్చగించుచున్నది. కాన, ఓ రఘువీరా! ఆమెను కరుణింపవా!

ఛం॥ పరసత పదపావన సోక నసావన

ప్రగట భఈ తపపుంజ సహి ।

దేఖత రఘునాయక జనసుఖదాయక

సనముఖ హోళ కరణోరి రహి ॥

అతి ప్రేమ అధీరా పులక సరీరా ముఖ

నహిఁ ఆవళ బచన కహి ।

అతిసయ బడభాగి చరనన్ది లాగి

జుగల నయన జలధార బహి ॥ 1158

తా॥ (అనిన శ్రీరాముడు తన పాదము నా శిలపైనిడెను) పవిత్రమై, శోకమును నాశమొనర్చు శ్రీరామపాద స్పర్శ తగిలినంతనే, ఆ శిల తపోమూర్తియైన అహల్య ఆమెను. భక్తులకు సుఖశాంతుల నిచ్చువాడైన రఘునాయకుని గాంచి, రెండు చేతులను జోడించి ఆమె యెదుట నిలువబడెను. అత్యంత ప్రేమాతిశయముచే ఆమె అధీరురాలైయుండెను. ఆమె శరీరము పులకితమయ్యెను; నోటినుండి మాట వెలువడలేదు. అత్యంతభాగ్యశాలినియైన అహల్య ప్రభుని పాదారవింధములందు లీనమై యుండెను. ఆమె నయనముల నుండి అనందజాష్పములు ప్రవహించెను.

ఛం॥ ధీరజు మన కీన్హా ప్రభు కహుఁ చీన్హా

రఘుపతి కృపాఁ భగతి పాఈ ।

అతి నిర్మల బాసీఁ అస్తుతి రాసీ

గ్యానగమ్య జయ రఘురాఈ ॥

మైఁ నారి అపావన ప్రభు జగ పావన

రావన రిపు జన సుఖదాతా ।

రాజీవ బిలోచన భవభయ మోచన

పాహి పాహి సరసహిఁ ఆతా ॥

1159

తా॥ అహల్య కొంత సేపటికి దైర్యము పోవించినదాయెను. శ్రీరామ చంద్రుని కృపావిశేషమున అత్యంత భక్తిని పొందినదాయెను. అప్పుడామె నిర్మల చిత్తముతో నీ విధముగ స్తుతినల్పు నారంభించెను—

“జ్ఞానాగమ్యుడవైన రఘునాథా, నీకు జయము కలుగుగాక ! నేను అప విత్రులాలను ! నీవు జగత్తును పవిత్రముచేయుట కవతరించిన మహానుభావుడవు ! భక్తులకు హితము చేకూర్చెడివాడవు, మరియు రావణాసురునకు శత్రువైనవాడవు.

ఓ రాజీవలోచనా ! భవభయమోచనా ! నేను నీ శరణుజొచ్చియున్నాను. నన్ను రక్షింపుము, రక్షింపుము.

భం॥ ముని శాప జో దీన్హా అతి బల కీన్హా

పరమ అనుగ్రహ మైఁ మానా ।

దేఖేఁ ధరి లోచన హరి భవమోచన

ఇహి లాభ సంకర జానా ॥

బినత్తి ప్రభు మోరీ మైఁ మతి భోరీ

నాథ న మాగఁ బర ఆనా ।

పద కమల పరాగా రస అనురాగా

మమ మన మధుప కరై పానా ॥

1160

తా॥ ముని నా మేలుగోరియే నాకు శాపమొసగినారు. ఆయన ఇట్లు చేయుట నా కనుగ్రహమే యైనది. ఆ కారణము వలననేకదా నేను కన్నులార నిన్ను సందర్శించుచున్నాను. శ్రీరామచంద్రా ! నీ దర్శన ప్రభావము గూర్చి శంకరు డెఱుఁగును. మందమతియైన నాకు మహిమాన్వితుడవైన నిన్ను తెలిసి కొన శక్యమా ? నా మనోభ్రమరము నీ చరణకమల పరాగమును సదాపానము చేయునటులు న న్ననుగ్రహింపవలయును. ఇంతకు మించిన వరము నాకేదియు వలదు. ఇదియే నా యేకైక ప్రార్థన.

అహల్యోధరము

భం॥ జేహిఁ పద సురసరితా పరమ పునీతా ప్రగట

భఈ సివసీస ధరీ ।

సోఈ పద పంకజ జేహి పూజత అజ

మమ సిర ధరేఉ కృపాల హరీ ॥

ఏహి భాఁతి సిధారి గౌతమ నారీ

బార బార హరి చరన పరీ ।

జో అతి మన భావా సో బరు పావా

గై పతిలోక అనంద భరీ ॥

1161

తా॥ ఏపాదములనుండి పరమపవిత్రమైన గంగానది ప్రకటితమాయనో, ఏ పాదములు శివుడు తన శిరముపై ధరించినాడో, ఏ పాదమును సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మదేవుడు పూజించుచున్నాడో, శ్రీహరిః ఆ నీపాదములను స్థా శిరస్సుపై నుంచిరివి అని చెప్పుచు అహల్య మాటిమాటికిని రామచరణములకు నమస్కరించి తనకు పలయుపరమును వేడి, ఆ పరమును పొందినదై ఆనందముతో తన పతిలోకమున కేగెను.

వి॥ భక్తులు భగవంతుని పాదమహిమనుగూర్చి విశేషముగ జెప్పియున్నారు. భగవన్నామస్మరణ మెట్లు అమృతపానమగు చున్నదో, భగవత్పాదార్చనగూడ భక్తులకు సుఖదాయకమగు చున్నది.

పాదమహిమను గూర్చి మహాభక్తాగ్రేసరుడైన కనకదాసు కన్నడభాషలో తాము రచించిన కీర్తనలయందు విపులముగ జెప్పియున్నారు. అందలి సారాంశమును మాత్రము నేనిట పొందుపరచుచున్నాను.

“అజభవేంద్రాదులు వందన మొనర్చిన పాదము, శిలయైన అహల్యను పావనమొనర్చిన పాదము, పార్థుని రథమును త్రొక్కిన పాదము, కాళియుని ఫణము ద్రొక్కిన పాదము, ధరణి మూడడుగులుచేసి త్రొక్కినపాదము, లక్ష్మీదేవి తనతొడపై నిడుకొని ఒత్తు పాదము భజించి బ్రతుకు ఓ మానవా!”

అని పాదమహిమను గూర్చి చక్కని సన్నివేశములతో మనకు తెలియజేసినారు.

ఇచ్చట శ్రీగోస్వామితులసీదాసు శ్రీరామపాదమెంత పవిత్రమైనదో, ఆ పాదమహిమను గూర్చి, అహల్యయే సర్వులకు విశదీకరించినట్లు అతిమనోహరముగ రచన చేసినారు.

దో॥ అస ప్రభు దీనబంధు హరి కారన రహిత దయాల ।

తులసిదాస సర తేహి భజు ఛాడి కపట జంజాల ॥ 1162

తా॥ శ్రీతులసీదాసు ఇట్లు నుడువు చున్నాడు—“శ్రీరామచంద్రుడు దీనబంధువు, కారణరహిత దయాళుడు (కారణము లేకయే దయార్ద్రదృష్టితో జూచువాడు), కాన ఓ పంచలమైన మూర్ఖహృదయమా! నీవు కపటమును, జంజాటమును విడచి శ్రీరామచంద్రుని భజింపుము.

చౌ॥ చలే రామ లభిమన ముని సంగా ।

గవి జహఁ జగ పావని గంగా ॥

గాఢిసూను సబ కథా సునాఈ ।

జేహి ప్రకార సురసరి మహి ఆఈ ॥ 1163

తా॥ అనుజడగు సౌమిత్రితో గూడి కోదండపాణియైన శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రుని వెంబడించెను. జగత్తును పావనమొనర్చునదియు. పవిత్ర జలము గల్గి హంసలు, సారస పక్షులతో నొప్పురు గంగానదిని జూచి, మునియు మరియు రామలక్ష్మణులును సంతసించిరి. గంగానదీ సైకతశ్రేణులం దాసీనులైరి. అప్పుడు గాఢపుత్రుడైన విశ్వామిత్రుడు, దేవనదియైన గంగయొక్క అవతరణమును గూర్చిన కథలను శ్రీరామలక్ష్మణులకు వినిపించెను.

వి॥ గంగావతరణమునుగూర్చి రాముడడుగగా విశ్వామిత్రుడు దానిని గూర్చి యిట్లుచెప్పినట్లు శ్రీవాల్మీకి తన రామాయణకావ్యము నందు రచించినాడు.

అహల్యోద్ధారము

గంగానది గట్టువద్ద రామ లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుడు ఆసీను లగుదురు. అప్పుడు రాముడు మునితో నిట్లనును.

“భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్,
త్రైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదనదీపతిమ్.”

“భగవంతుడైన విశ్వామిత్రా, మూడుమార్గములం బోవునట్టి గంగా నదీ వృత్తాంతమును వినగోరెదను. గంగానది యెట్లు ములోకంబుల నాక్రమించి సముద్రమును బొందినదో దానిం జెప్పుము” అని రాముడడిగెను.

మహామునియైన విశ్వామిత్రుడు రాము డడిగినందులకు సంతోషించి గంగావతరణ వృత్తాంత మంతయు జెప్పఁదొడగెను.

శ్రీగోస్వామితులసీదాసు గంగావతరణము మొదలగు కథలను గురించి రచనచేయలేదు. ‘గంగానది పృథ్వికెట్లు వచ్చినదో ఆ విషయమును విశ్వామిత్రుడు శ్రీరామ లక్ష్మణులకు తెలియజేసెను’ అన్న మాటలతో క్లుప్తముగా ముగించిరి. జ్ఞానబోధయే యిందలి ప్రధానాంశము గనుక శ్రీచారు ఇందలి ఉపకథావస్తువున కంత ప్రాముఖ్య మొసగలేదు.

శ్రీరామలక్ష్మణుల మిథిలాపురాగమనము

చౌ॥ తబ ప్రభు రిషిన్ద్ర సమేత సహా ఏ ।

బిబిధ దాన మహిదేవన్తి పావీ ॥

హరషి చలే ముని బృంద సహాయా ।

బేగి బిదేహ నగర నిఅరాయా ॥

1164

తా॥ అప్పుడు శ్రీరామప్రభువు ఋషిసహితముగా గంగానదియందు స్నాన మాచరించెను; బ్రాహ్మణులు వివిధములైన దానములను బడసి సంతృప్తులైరి. మరల మునిబృందములతోపాటు శ్రీరామలక్ష్మణు లానందభరితులై శీఘ్రముగ జనకపుర సమీపమున కేతెంచిరి.

మిథిలానగర వర్ణన

చౌ॥ పుర రమ్యతా రామ జబ దేఖీ ।

హరషే అనుజ సమేత బినేషీ ॥

బాపీఁ కూప సరిత సర నానా ।

సలిల సుధాసమ మని సోపానా ॥

1165

తా॥ ఎప్పుడు శ్రీరామచంద్రుడు జనకపుర రామణీయకమును గాంచెనో, అప్పుడు లక్ష్మణసహితుడై అమితానందమును పొందెను. అచ్చట చెఱువులును, బావులును, సరస్సులును, నదులు నుండినవి. అందులో అమృతతుల్యమైన జలము ప్రవహించుచుండెను; అందలి సోపానములకు మణు లమర్చబడి యుండెను.

చౌ॥ గుంజత మంజు మత్త రస భృంగా ।

కూజత కల బహు బరన బిహంగా ॥

బరన బరన బికసే బనజాతా ।

త్రిబిధ సమీర సదా సుఖదాతా ॥

1166

తా॥ పుష్పములయందలి మకరందము నాస్వాదించి, మత్తెక్కిన తుమ్మెదలు యుంకారములు చేయుచుండెను. రంగురంగులపక్షులు మధురధ్వనులనుజేయుచుండెను. రంగురంగుల తామరపుష్పములు కొలకులందు వికసించియుండెను. సదా సుఖము నొసగెడు శీతల, మంద, సుగంధమారుతములు (త్రివిధసమీరము) వీచుచుండెను.

దో॥ సమన బాటికా బాగ బన బిపుల బిహంగ నివాస ।

పూలత ఫలక సువల్లవత సోహత పుర చహుఁ పాస ॥1167

తా॥ పుష్పవాటికలలో, ఉద్యానవనములలో అనేక పక్షిసముదాయములు నివాసము నల్పుచుండెను. సగరము నలువైపుల పుష్పఫలములతోను, లేజిగురు టాకులతో నిండి చూపరులకు కన్నులపండువు గావించుచుండెను.

మిథిలానగరవర్ణన

చౌ॥ బనఱ న బరనత నగర నికాఈ ।
 జహఁ జాఱ మన తహఁఱ లోభాఈ ॥
 చారు బజారు బిచిత్ర అఁబారీ ।
 మనిమయ బిధి జను స్వకర సఁవారీ ॥

1168

తా॥ నగరసౌందర్యమును పర్ణింప సాధ్యముగాదు. మనస్సేవైపునకు మరలునో అచ్చటనే రమించుచుండును. చిత్రవిచిత్రమైన వీధులు, మణిఖచిత్రమైన అంబారులను జూచిన వాటిని స్వయముగ బ్రహ్మయే నిర్మించెనా అన్న భావము కలుగక పోదు.

చౌ॥ ధనిక బనిక బర ధనద సమానా ।
 బై రే సకల బస్తు లై నానా ॥
 చౌహట సుందర గలీఁ సుహాఈ ।
 సంతత రహహిఁ సుగంధ సింఛాఈ ॥

1169

తా॥ కుడేరునితో సమానులైన, ధనవంతులైన వ్యాపారులు సమస్త వస్తువులను సేకరించి దుకాణములో బెట్టుకొని విక్రయించుచుండిరి. సుందరమైన రాజమార్గములును, సందులును సదా సుగంధద్రవ్యములతో గుమగుమలాడుచుండెను.

చౌ॥ మంగలమయ మందిర సబ కేరేఁ ।
 చిత్రిత జను రతినాథ చితేరేఁ ॥
 పుర నర నారి సుభగ సుచి సంతా ।
 ధరమసీల గ్యానీ గునవంతా ॥

1170

తా॥ సకలగృహములు మంగళకరములై యొప్పురుచుండెను. ఆ గృహలంకరణము కడు రమణీయము. ఆ గృహములందుండు చిత్రపటములనుజూచిన సాక్షాన్మస్మకుడే చిత్రకారుడై యుండనోపునన్న భ్రమ కలుగును. నగరవాసులైన శ్రీపురుషులు సౌందర్యవంతులు, నశ్నీలురు, ధర్మాత్ములు, జ్ఞానులు మరియు సుగుణసంపన్నులు.

చౌ॥ అతి అనూప జహఁ జనక నివాసూ ।

బిధకహఁ బిబుధ బిలోకి బిలాసూ ॥

హోత చకిత చిత కోట బిలోకి ।

సకల భువన సోభా జను రోకి ॥

1171

తా॥ మిక్కిలి అపురూపమైన జనక నివాసస్థానమును, ఐశ్వర్యమును, భోగవిలాసములనుజూచిన దేవతలుగూడ స్తంభితులగుదురు. ఇక మానవులమీద చెప్పనేల? రాజభవనమును జూచిన చాలును చిత్తము విస్మయము చెందును. సమస్తలోకముల శోభయంతయు ఒకచో చేర్చబడినదా యని అశ్చర్యమును గలిగించును.

దో॥ ధవల ధామ మని పురట పట సుఖుటిత నానా భాఁతి ।

సియ నివాస సుందర సదన సోభా కిమి కహి జాతి॥ 1172

తా॥ ఉజ్జ్వలమైన రాజమందిరము అనేకప్రకారములైన మణిమయమైన, సువర్ణయుక్తమైన జరీతెరలతో నిండియుండెను. సేతాదేవి మందిరపుశోభ పర్యవసానము.

చౌ॥ సుభగ ద్వార సబ కులిన కపాటా ।

భూప భీర నట మాగధ భాటా ॥

బనీ బిసాల బాణి గజ సాలా ।

హయ గయ రథ సంకుల సబ కాలా ॥

1173

తా॥ రాజమందిరంలోని ముఖద్వారములన్నియు సుందరాతిసుందరములు. అందు పశ్చిమద్వారములు చెక్కబడియుండు కవాటము లమర్చబడి యుండెను. ఆ ద్వారములపద్ధ సామంతరాజులు, నటులు, మాగధులు, భటులు గుమిగూడి యుండురు. అశ్వములకును, గజములకును ప్రత్యేకముగ అశ్వశాలలు, గజ శాలలు నిర్మింపబడియుండెను. ఆ శాలలు సర్వకాలములందును అశ్వములు, గజములు, రథములచే నిండియుండెను.

మిథిలానగరవర్ణన

చౌ॥ సూర సచివ సేనప బహుతేరే ।
 నృపగృహ సరిస సదన సబ కేరే ॥
 పుర ధాహేర సర సరిత సమీపా ।
 ఉతరే జహఁ తహఁ బిపుల మహీపా ॥

1174

తా॥ అమాత్యులు, సేనాధిపతులు-వీరి గృహములు గూడ ఇంచుమించు
 రాజమహాలునకు సరివచ్చునవై యుండెను. నగరము వెలుపల నదీప్రాంతముల
 వద్ద పెక్కండు రాజకుమారులు విడిదిచేసి యుండిరి.

చౌ॥ దేఖి అనూప ఏక అఁవరాళు ।
 సబ సుపాస సబ భాఁతి సుహృతు ॥
 కౌనిక కహిఉ మోర మను మానా ।
 ఇహఁ రహిఅ రఘుబీర సుజానా ॥

1175

తా॥ అచ్చట నొక మామిడితోట యుండెను. అది అందర కౌనందప్రదమై
 యుండెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు శ్రీరామునితో “రఘువీరా, ఈ ఫలభరిత
 మైన తోటను జూచినతర్వాత నిక్కడనే యుండవలయునన్న ఆశ నారో నుచు
 యుంచుచున్నది. మరి నీవే మండు” వనెను.

చౌ॥ భలేహిఁ నాథ కహి కృపానికేతా ।
 ఉతరే తహఁ మునిబృంద సమేతా ॥
 బిస్వామిత్ర మహాముని ఆపి ।
 సమాచార మిథిలాపతి పాపి ॥

1176

తా॥ కృపాసాగరుడైన శ్రీరామచంద్రుడు వినయపూర్వకముగ “స్వామీ,
 మీ అభీష్టమే నా యభీష్ట”వనెను. విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులతోను మునిబృం
 దముతోను అచ్చటనేయుండెను. విశ్వామిత్రమహాముని మునిగణసమేతముగా
 నేతెంచివారన్న సమాచారము మిథిలేశ్వరుడైన జనకమహారాజునకు దెలియ
 వచ్చెను.

శ్రీరామలక్ష్మణులను గాంచి జనకమహారాజు ముగ్ధుడగుట

దో॥ సంగ సచిప సుచి భూరి భట భూసుర బర గుర గ్యాతి ।
చలే మిలన మునినాయకహి ముదిత రాఉ ఏహి భాఁతి॥1177

తా॥ అప్పుడు జనకమహారాజు అమాత్యులను, భటులను, బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులను, గురువైన శతానందుని తదితరమైన ఉత్తమపరివారమును తనవెంట విడుదలచి, భక్తితాత్పర్యములతో విశ్వామిత్రుని దర్శనార్థము వచ్చెను.

చో॥ కీన్హ ప్రనాము చరన ధరి మాధా ।

దీన్హి అసీస ముదిత మునినాథా ॥

బిప్రబృంద సబ సాదర బందే ।

జాని భాగ్య బడ రాఉ అనందే ॥

1178

తా॥ జనకమహారాజు ముని పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లెను. మునులకు స్వామియైన విశ్వామిత్రుడు ప్రసన్నచిత్తముతో ఆశీర్వాద మొసగెను. మరల విప్రబృందముల కాదరసహితముగ ప్రణమిల్లెను. మహాత్ముల దర్శనముచే సంతసిల్లి, జనకమహారాజు తాను భాగ్యశాలినని మనంబున అనందపరవశు డాయెను.

చో॥ కుసల ప్రన్న కహి బారహిఁ బారా ।

బిస్వామిత్ర నృపహి బైతారా ॥

తేహి అవసర ఆవ దోఉ భాఁతా ।

గవ రహి దేఖన ఫులవాఁతా ॥

1179

తా॥ విశ్వామిత్రుడు రాజును కుశలమడిగిన తర్వాత ఆసీనుని గావించెను. ఆ సమయమున రామలక్ష్మణులిరువురును పుష్పశోభను దిలకించుటకై పూదోట కేగియుండిరి.

చో॥ స్యామ గౌర మృదు బయస కిసోరా ।

లోచన సుఖద బిన్వ చిత చోరా ॥

ఉరే సకల జబ రఘుపతి ఆవ ।

బిస్వామిత్ర నికట బై రావ ॥

1180

శ్రీరామలక్ష్మణులను గాంచి జనకమహారాజు ముగ్ధుడగుట

తా॥ కమనీయ కిశోరముగ్ధమూర్తులైన శ్యామ గౌరవర్ణులు ఆ యిరువురు రాకుమారులు నేత్రాధిరాములు, విశ్వచిత్తమునే హరించువారలు. ఎప్పుడు రఘు నాథుడు విచ్చేసెనో, అప్పుడు సర్వులును ఆ రూపలావణ్యరేఖఃప్రతాపములను గాంచి అచ్చెరువొంది దిగ్గనలేచి నిలువబడిరి. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు రామ లక్ష్మణులను తనపార్శ్వమున ఆసీనులను గావించెను.

చౌ॥ భవ సబ సుఖీ దేఖీ దోఉ భ్రాతా ।

భారి బిలోచన పులకిత గాతా ॥

మూరతి మధుర మనోహర దేఖీ ।

భయఉ బిదేహు బిదేహు బినేషీ ॥

1181

తా॥ రామలక్ష్మణులను జూచి సర్వులును సుఖమును బొందిరి. ఎల్లర నేత్రములనుండి అనందభాష్యములు కారెను; శశీరము పులకితమాయెను. అఖిల భవనైకభూషణుడైన, మధురమనోహరమూర్తియైన శ్రీరాముని వీక్షించి, జన కుడు విశేషరూపకముగ విదేహు డాయెను.

దో॥ ప్రేమ మగన మను జాని నృపు కరి బిజేకు ధరి ధీర ।

బోలేఉ ముని పద నాథ సిరు గదగద గిరా గభీర ॥ 1182

తా॥ ప్రేమాతిశయమున ఉబ్బొంగిన జనకమహారాజు వివేకము నాశ్రయించి, యిండుక ధైర్యము వహించెను. మునికి నమస్కరించి గద్గదస్వరముతో ప్రేమమయములు, గంభీరములు అయిన మాటల నీవిధముగ నుడివెను. (మందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ కహహు నాథ సుందర దోఉ బాలక ।

మునికుల తిలక కి నృపకుల పాలక ॥

బ్రహ్మ జో నిగమ నేతి కహి గావా ।

ఉభయ జేష ధరి కి సోఞ ఆవా ॥

1183

తా॥ “స్వామీ, దివ్యసుందరమూర్తులైన యీ బాలకులు మునికులసంజాతులా? లేక రాజవంశపాలకులా? అథవా వేదములు ‘నేతి’ ‘నేతి’ యని చెప్పి యెవనిని గానము చేసినవో, ఆ పరబ్రహ్మస్వరూపుడు యుగళరూపమునుధరించి యిచ్చటికి వచ్చియున్నాడా?

చౌ॥ సహజ బిరాగరూప మను మోరా ।
 ధకిత హోత జిమి చంద చకోరా ॥
 తాతే ప్రభు పూఛఁ సతిభాఁజి ।
 కహహు నాథ జని కరహు దురాఁజి ॥

1184

తా॥ నేను సహజముగ విరాగిని. అటువంటి నేను చంద్రునిజూచి చకోరము తన్మయత్వము నొందినట్లు, వీరిని జూచి తన్మయుడనైతిని. కనుకనే స్వామీ, మిమ్ము నేను సత్యభావముతో ఆ బాలకులెవరని అడుగుచున్నాను; దాచక యథార్థమును దెల్పి నా సందేహము దీర్చి నన్ననుగ్రహింపుడు.

చౌ॥ ఇన్ద్ర హి బిలోకత అతి అనురాగా ।
 బరబస బ్రహ్మసుఖహి మనత్యాగా ॥
 కహ ముని బిహసి కహహు నృప నీకా ।
 బచన తుష్టార న హోఁ అలీకా ॥

1185

తా॥ ప్రసిద్ధమై కనువిందు సేయుచున్న వీరి ముఖారవిందములు చూచి నంతనే నేను ప్రేమకు మిక్కిలి పశుడనై బ్రహ్మసుఖమును గూడ త్యాగ మొనర్చితిని.

అనిన విశ్వామిత్రుడు, “రాజా, నీవు యథార్థమునే నుడివితివి. నీ పచనములు మిథ్య కానేరవు. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ ఏ ప్రేయ సబహి జహఁ లగి ప్రానీ ।
 మన ముసుకాహఁ రాము సుని బానీ ॥
 రఘుకుల మని దశరథ కే జావీ ।
 మమ హిత లాగి నరేన పతావీ ॥

1186

తా॥ జగత్తునందుండు ప్రాణినమూహమునకంతయు వీరు ప్రేయమైన వారలు! అంత శ్రీరాముడు రహస్యముక్తమైన వాక్కును విని, మనంబునందే మందహాసము చేసెను. (నవ్వుచు రహస్యమును జెప్పకుమని మునికి సంజ్ఞచేసెను) అప్పుడు మునీంద్రుడు “వీరు రఘుకుల మణియైన దశరథమహారాజు పుత్రులు. రాజు నా హితముగోరి నా కార్యసిద్ధికై వీరిని నాతో బంధి నాడు.

వి॥ శ్రీతులసీదాసు ఈ కావ్యమునందు మాటిమాటికిని శ్రీరాము డవతారపురుషుడని నిర్వచించినారు. 'జగత్తునందుండు జీవులకెల్ల ప్రేయమైనవాడు' అని విశ్వామిత్రుడు రహస్యముక్తమైన వేదాంత సార మిమిడియున్న వాక్కులను జనకమహారాజుతో చెప్పినట్లు శ్రీతులసీదాసు రచించి పరోక్షముగా మనకు జ్ఞానబోధ చేసినారు.

దో॥ రాము లఖను దోఉ బంధుబర రూప సీల బల ధామ ।
మఖ రాఖేఉ సబు సాఖి జగు జితే అసుర సంగ్రామ॥1187

తా॥ రామలక్ష్మణులు రూప, సీల, గుణవిశేషముల కాటపట్టయి విలసిల్లు చున్నారు. యుద్ధమునందు అసురులను జయించి నేను తలపెట్టిన యజ్ఞమువిప్పుము గాకుండ రక్షించినారు. ఇందులకు సకలజనము సాక్షిభూతము.

చో॥ ముని తవ చరన దేఖి కహ రాఁఁ ।
కహి న సకఁఁ నిజ పున్య ప్రభాఁఁ ॥
సుందర స్యామ గౌర దోఁఁ భ్రాతా ।
ఆనందహూ కే ఆనంద దాతా ॥ 1188

తా॥ అనిన రాజుండులకు సంతసిల్లి "మునివర్యా, మీ దర్శనభాగ్యమును బొందిన నా పుణ్యమేమని వర్ణింతు? శ్యామ ధవళకాంతులతో, దివ్యప్రభలతో తేజరిల్లెడు సౌందర్యనిధులైన యీ రామలక్ష్మణులు నా చిత్తమును హరించినారు.

చో॥ ఇన్హ కై ప్రీతి పరసపర పావని ।
కహి న జాఇ మన భావ సుహావని ॥
సునహు నాథ కహ ముదిత బిదేహూ ।
బ్రహ్మ జీవ ఇవ సహజ సనేహూ ॥ 1189

తా॥ వీరి పరస్పరానురాగము పవిత్రమైనది. దానిని మాటలతో వ్యక్తపఱచుటకు సాధ్యము కాదు. దానిని మనస్సునం దనుభవింపవలసివచ్చేదే?" యనెను. (ఇచ్చట జనకమహారాజు శ్రీరామలక్ష్మణులహృదయమును గూర్చి నిర్వచించుచున్నాడు.)

“స్వామీ, బ్రహ్మకు జీవునకున్న పరస్పర సంబంధము వీరికి గలదు, జీవబ్రహ్మలకువలె వీరికి స్వాభావికమైన ప్రేమ గలదు.”

చౌ॥ పుని పుని ప్రభుహి చితవ నరనాహూ ।

పులక గాత ఉర అధిక ఉఛాహూ ॥

మునిహి ప్రసంసి నాళ పద సీసూ ।

చలేఉ లవాళ నగర అవనీసూ ॥

1190

తా॥ అని చెప్పుచు, కాంతిపుంజముల కాలవాలమైనవాడై, జగత్కారణమై వెలుగొందెడు శ్రీరాముని జనకమహారాజు తదేకదృష్టితో జూచుచుండెను. అతడు పులికిత దేహుడయ్యెను. ఉత్సాహపూరితుడాయెను. మరల విశ్వామిత్ర మహామునిని ప్రశంసించి, ప్రణమిల్లి వారినెల్లరును సగౌరవముగ తనవెంట బిలుచుకొని పోయెను.

చౌ॥ సుందర సదను సుఖద సబకాలా ।

తహఁ బాసు లై దీన్హ భుఆలా ॥

కరి పూజా సబ బిధి సేవకాళః ।

గయఉ రాఉ గృహ బిదా కరాళః ॥

1191

తా॥ అన్ని ఋతువులయందు వాసము జేయుటకు యోగ్యమైన యొక భవనముండెను. రాజు విశ్వామిత్రుని, రామలక్ష్మణులను తదితర మునిసమూహములను సుఖదాయకమైన సుందరభవనమునకు బిలుచుకొనిపోయి, వారుండుటకు సౌకర్యములు గలిగించెను.

తదనంతరము రాజు విశ్వామిత్రమహామునిని పూజించి, సేవించి నెలపు గైకొని తన భవనమునకుఁ బోయెను.

దో॥ రిషయ సంగ రఘుబంస మని కరి భోజన బిశ్రాము ।

బైరే ప్రభు భ్రాతా సహిత దివసు రహ భరి జాము ॥1192

తా॥ రఘుకుల శిరోమణియైన శ్రీరామచంద్రుడు ఋషులతోపాటు విందర గించి విక్రాంతి గైకొనెను. లక్ష్మణసమేతుడై యొకచో ఆసీనుడాయెను. అప్పుడు జాము ప్రొద్దుండెను.

చౌ॥ లఖన హృదయఁ లాలసా బిసేషీ ।

జాళ జనకపుర ఆళల దేఖీ ॥

ప్రభు భయ బహురి మునిహి సకుచాహి ।

ప్రగట న కహహి మనహి ముసుకాహి ॥ 1193

తా॥ జనకపురమునందుంచు వింతలు విశేషములు చూచి రావలయునన్న అభిలాష లక్ష్మణునికి కలిగెను. కాని, శ్రీరామచంద్రుడందుల కంగీకరించునో లేదో అన్న భయము కలిగినవా డాయెను. అంతకుమించి ముని అనుజ్ఞ నిచ్చునో లేదో అన్న సంశయము కలవా డాయెను. కనుక శ్రీరామునితో నేమియు జెప్పక అత్యంతలాలసుడై తనకోరికను దలచుకొనుచు మందహాసము చేయుచుండెను.

చౌ॥ రామ అనుజ మన కి గతి జానీ ।

భగత బళలతా హియఁ హులసానీ ॥

పరమ బినీత సకుచి ముసుకాళా ।

బోలే గుర అనుసాసన పాళా ॥ 1194

తా॥ అంతర్యామియైన శ్రీరామచంద్రుడు సహోదరుని యిష్టార్థమును గ్రహించెను. అప్పుడు రాముని హృదయమున భక్తవాత్సల్య ముప్పొంగినది. శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రమహాముని పద్దకుటోయి వినయముతో నిట్లనెను—
(ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ నాథ లఖను పురు దేఖన చహహి ।

ప్రభు సకోచ డర ప్రగట న కహహి ॥

జౌ రాజర ఆయసు మై పావౌ ।

నగర దేఖాళ తురత లై ఆవౌ ॥ 1195

తా॥ “స్వామీ, లక్ష్మణుడు నగరములోని విశేషములను జూడ గోరు చున్నాడు. కాని మీరేమందురో అన్న భయము, సంకోచము కలిగిన కారణమున తన కోర్కెను మీతో జెప్పటకు వెనుదీయుచున్నాడు. మీ రనుజ్ఞ యొసగినచో నేను నగరమును లక్ష్మణునకు జూపించి వెంటనే మరలి వత్తును.”

చౌ॥ సుని మునీసు కహ బచన సప్రీతి ।
 కస న రామ తుష్ట రాఖహు నీతి ॥
 ధరమ సేతు పాలక తుష్ట తాతా ।
 ప్రేమ బిబస సేవక సుఖదాతా ॥

1196

తా॥ ఆ మాటలను విని, మునీశ్వరుడైన విశ్వామిత్రుడు ప్రేమరసముట్టి పడు పచనముల నీవిధముగ జెప్పెను. “రామా, నీవు సీతిమార్గమును రక్షింప కుందువా? నాయనా, నీవు ధర్మరక్షకుడవు. ప్రేమకుపకుడవై సేవకులకు సుఖము నిచ్చువాడవు.

దో॥ జాతి దేఖ ఆవహు నగరు సుఖ నిధాన దోఉ భాతి ।
 కరహు సుఫల సబ కే నయన సుందర బదన దేఖాతి ॥1197

తా॥ సుఖనిధులైన మీ రిరువురును నగరమునుజూచి రండు. ఆ నగర నివాసులకు మీ సుందరముఖారవిందములను జూపి వారి నయనద్వయమునకు సాఫల్యము కలిగింపుడు.

రామలక్ష్మణుల మిథిలానగర నిరీక్షణము

చౌ॥ ముని పద కమల బంది దోఉ భ్రాతా ।
 చలే లోక లోచన సుఖ దాతా ॥
 బాలక బృంద దేఖి అతి సోభా ।
 లగే సంగ లోచన మను లోభా ॥

1198

తా॥ అఖిలభవతైకభూషణులైన రామలక్ష్మణులు ముని పాదపద్మములకు నమస్కరించి, నగరకోటను తిలకించుటకై అతినంభ్రమమున వెడలిరి. అతిశయించుచున్న ఆ తేజస్సునుగాంచి, నగరములోని బాలకబృందములు వారిని వెంట దించిరి. రామలక్ష్మణుల తేజస్సును, ఆ బాలకుల నేత్రము లనుభవించుచు అపరిమితానందమును బొందుచుండెను; వర్ణనాతీతమైన సౌందర్యమునందు లీనమై యుండెను.

రామలక్ష్మణుల మిథిలానగర నిరీక్షణము

చౌ॥ పీత బసన పరికర కటి భాధా ।
 చారు చాప సర సోహత హాధా ॥
 తన అనుహరత సుచందన భోరీ ।
 స్యామల గౌర మనోహర జోరీ ॥

1199

తా॥ రామలక్ష్మణులు పీతాంబరధరులై, చేతియందు ధనుర్బాణములను ధరించియుండిరి. శ్యామగౌరవర్ణముల కనుకూలమైన చందనమును తిలకముగా దిద్దుకొనియుండిరి. ఆ చందనతిలక మత్యంతశోభ గూర్చుచుండెను. శ్యామల గౌరవర్ణము లొలికెడు అ మనోహరమైన జంట కమనీయాకృతితో నగరవీధులలో విహరించుచుండెను.

చౌ॥ కేహరి కంధర బాహు బిసాలా ।
 ఉర అతి రుచిర నాగమని మాలా ॥
 సుభగ సోన సరసీరుహ లోచన ।
 బదన మయంక తాపత్రయ మోచన ॥

1200

తా॥ వారు సింహముతో నమానమైన కంఠము కలిగినవారై అజానుబాహులై విరాజిల్లుచుండిరి. ఉరమున నాగమణిమాల సుశోభిల్లుచుండెను.

వికసించిన ఎఱ్ఱని కమలములవలె నయనద్వయముండెను. తాపత్రయమును పోగొట్టి, యెల్లరకు చల్లదనమునిచ్చు చంద్రసదృశ ముఖారవిందములు కలిగియుండిరి.

చౌ॥ కానన్హి కనక ఫూల భబి దేహీ ।
 చితవత చితహి చోర జను లేహీ ॥
 చితవని చారు భ్రుకుటి బర బాఁకి ।
 తిలక రేఖ సోభా జను చాఁకి ॥

1201

తా॥ కర్ణద్వయముందు కనకకుండల కాంతితో రామలక్ష్మణులు లావణ్య నిదులై యొప్పురుచుండిరి; మాపరులకు కనువిందు సేయుచుండిరి. వారి చూపు మనోహరమై యుండెను, కనుబొములు సుందరాతిసుందరములుగ నుండెను. నొసటియందు తిలకరేఖలు మూర్తీభవించిన శోభకే ముద్రవేసినట్లుండెను.

చౌ॥ ఏ దోఁడఁ దసరథ కే డోటా ।

బాలమరాలన్ని కే కల జోటా ॥

ముని కౌనిక మఖ కే రఖవారే ।

జిన్త రన అజిర నిసాచర మారే ॥

1209

తా॥ వీరిరువురును అయోధ్యాపురాధీశ్వరుడైన చశరథమహారాజుపుత్రులు. బాలరాజహంసలవలె ఈ జంట కడుమనోహరమై యొప్పురుచున్నది. వీరు విశ్వామిత్రమహర్షి యొనర్చిన యాగమును సంరక్షించిరటః అంతేకాదు, మహాకాయుడైన రాక్షసులను గూడ సంహరించిరటః

చౌ॥ స్వామి గాత కల కంజ బిలోచన ।

జో మారీచ సుభుజ మృదు మోచన ॥

కౌసల్యా సుత సో సుఖ ఖానీ ।

నాము రాము ధను సాయక పానీ ॥

1210

తా॥ ఈ యిరువురిలో మరకతమణిని బోలిన నీలవర్ణుడే, రాజీవలోచనుడే రాక్షసులైన మారీచ, సుబాహుల నుడ మణచినది.

ఎవడు కరమున కోదండము ధరించెనో వాడే సుఖమున కాటపట్టయినవాడు; కౌసల్యాదేవి నోములసంటయైనవాడు. అతని నామధేయము రాముడు.

చౌ॥ గౌర కిసోర బేషు బర కాఛే ।

కర సర చాప రామకే పాఛే ॥

లచిమను నాము రామ లఘుభ్రాతా ।

సును సఖి తాను సుమిత్రా మాతా ॥

1211

తా॥ కమనీయ కిశోరముగ్ధమూర్తియై, గౌరవర్ణుడై, ధనుర్ధారియై రాముని వెంటడించువాడే రాముని సహోదరుడైన లక్ష్మణును. లక్ష్మణుని తల్లి సుమిత్ర.

దో॥ బిప్రవాజు కరి బంధు దోఁడ మగ మునిబధూ ఉధారి ।

ఆవి దేఖన చాపమఖ సుని హరషీ సబ నారి ॥

1212

రా॥ ఈ రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని యాగమును సంరక్షించి, మార్గమధ్య
మున గౌతమపత్నియైన అహల్య నుద్ధరించి, యిచ్చట జరుగబోవు ధనుర్యజ్ఞమును
దిరికించుటకై విచ్చేసినారు" అనిన విని కడమస్త్రీలందరును హర్షించిరి.

చౌ॥ దేఖి రామ ఛబి కోఉ ఏక కహఈ ।

జోగు జానకిహి యహ బరు అహఈ ॥

జౌఁ సఖి ఇన్హహి దేఖి నరనాహూ ।

పన పరిహరి హరి కరణి బిబాహూ ॥

1213

రా॥ స్మితామృత మొలికెడు శ్రీరామచంద్రుని కందళిత ముఖాబ్జమును,
శృంగారరసార్ద్రమై నవయావనముతో తొణికిసలాడెడి మోమును జూచిన మఱి
యొకతె యివ్వధముగ నుడివెను - ఈతడే జానకికి తగిన పరుగు. సఖీ, జనక
మహారాజు వీరిని గాంచినచో, ప్రతిజ్ఞను విడచి, తప్పక జానకిని రామున కిచ్చి
వివాహము చేయును.

చౌ॥ కోఉ కహ ఏ భూపతి వహిచానే ।

ముని సమేత సాదర సనమానే ॥

సఖి పరంతు పను రాఉ న తజఈ ।

బిధి బన హరి అబిబేకహి భజఈ ॥

1214

రా॥ ఇంకొకతె యిట్ల నెను - రాజు వీరినప్పుడే చూచెను. విశ్వామిత్ర
సహితముగ అత్యాచరముతో వీరిని సన్మానించెను. కాని సఖీ, రాజు మాత్రము
తనప్రతిజ్ఞను విడువలేదు. తప్పక తన ఆశయము నెరవేరునన్న దృఢవిశ్వా
సముతో, విధివశమున అవివేకము నాశ్రయించిన వాడాయెను. ఎటువంటి పరి
స్థితులలోను ప్రతిజ్ఞను విడువబోడు.

చౌ॥ కోఉ కహ జౌఁ భల అహణి బిధాతా ।

సబ కహఁ సునిఅ ఉచిత ఫలదాతా ॥

తౌ జానకిహి మిలిహి బరు ఏహూ ।

నాహిన ఆలి ఇహఁ సందేహూ ॥

121

తా॥ ఇంకొకతె యిట్లనియె — దైవమనుహించి ఉచిత ఫలమొసగినచో
జానకికి ఈ వరుడే లభించును. సఖీ, ఇందు సందేహము లేదు.

చౌ॥ జౌఁ బిధి బస అస బనై సఁజోగూ ।

తౌ కృతకృత్య హోఁ సబ లోగూ ॥

సఖి హమరేఁ ఆరతి అతి తాతేఁ ।

కబ హుఁక ఏ ఆవహి ఏహిఁ నాతేఁ ॥

1216

తా॥ దైవయోగముచే ఈ సంయోగము గలిగెనేని మనమెల్లరము
కృతార్థులమైనట్లే! సఖీ, ఈ సంబంధబాంధవ్య మెప్పుడు కలుగునా యన్న
మిక్కిలి ఆతురత నాలో కలుగుచున్నది.

దో॥ నాహిఁ త హమ కహుఁ సునహు సఖి ఇన్ద్ర కర దరసను

దూరి ।

యహ సంఘటు తబ హోఁ జబ పున్య పురాకృత భూరి ॥

1217

తా॥ కానిచో (వివాహము జరుగనిచో) సఖీ, మనవంటివారలకు వీరి
దర్శనము దుర్లభమే యగును. ఈ సంయోగ మొదలైనచో (వివాహమైనచో)
అది మన పూర్వజన్మ పుణ్యఫలమే!

చౌ॥ బోలీ అపర కహేహు సఖి నీకా ।

ఏహిఁ బిఆహి అతి హిత సబహి కా ॥

కోఁక కహ సంకర చాప కరోరా ।

ఏ స్యామల మృదుగాత కిసోరా ॥

1218

తా॥ మఱియొకతె యివ్విధముగ చెప్పెను — “సఖీ, నీవు చెప్పినది
సమంజసముగ మన్నది. ఈ వివాహ మెల్లరకు హితము చేకూర్చును” అని
చెప్పుచుండ ఇంకొక యువతీలలామ “కరోరమైన శివధనునెక్కడ! అత్యంత
సుకుమారుడైన బాలకు లెక్కడ!

చౌ॥ సమ అసమంజస అహ ఇ సయానీ ।

యహ సుని అపర కహ ఇ మృదు బానీ ॥

సఖి ఇన్ద్ర కహఁ కోఉ కోఉ అస కహహిఁ ।

బడ ప్రభాఉ దేఖిత లఘు అహహిఁ ॥ 1219

తా॥ ఓ యాపనవతీ, పరికించి చూడ, అన్నియు అసమంజసముగానే పరిణమించుచున్నవే” అనెను. అప్పు డింకొకతె కోమలవాణితో నిట్లు చెప్ప దొడగెను-ఓ సఖి, వీరు చూచుటకు బాలురే కాని వీరి ప్రభావ మసామాన్యమైనది.

చౌ॥ పరసి జాసు పద పంకజ ధూరీ ।

తరీ అహల్యా కృత అఘ భూరీ ॥

సో కి రహిహి బిను సివధను తోరేఁ ।

యహ ప్రతీతి పరిహరఅ న భోరేఁ ॥ 1220

తా॥ అత్యంత పాపమొనర్చిన అహల్య శ్రీరామ చరణకమలస్పర్శచే పాపనురాలయ్యెను. సకలజగంబుల సాటిలేని మేటియైన శ్రీరామచంద్రుడు శివ ధనుస్సు విరుపకుండునా : ఎట్టి స్థితిలోనైనను ఈ విశ్వాసమును విడువకూడదు.

చౌ॥ జేహిఁ బిరంచి రుచి సీయ సఁవారీ ।

తేహిఁ స్యామల బరు రచేఉ బిచారీ ॥

తాసు బచన సుని సబ హర షానీఁ ।

ఐసేఇ హోఉ కహహిఁ మృదు బానీఁ ॥ 1221

తా॥ అతిచాతుర్యముతో సీతాదేవిని సృజించిన బ్రహ్మయే బాగుగా ఆలో చించి ఆమెకు తగిన పరునే సృజించినాడు” అనిన అ స్థులుకులు విని అచ్చట గుమిగూడిన యువతులందరును హర్షించి యేకగ్రీవముగా “తథాస్తు” అనిరి.

దో॥ హియఁ హరషహిఁ బరషహిఁ సుమన సుముఖి సులోచని
బృంద ।

జాహిఁ జహఁ జహఁ బంధు దోఉ తహఁ తహఁ పరమా
నంద ॥ 1222

రా॥ సుందరముఖారవిందములు, విశాలనయనములుగల యువతీమణులు
హర్షనినాదములతో పుష్పవర్షమును కురియించిరి. రామలక్ష్మణు లెచ్చబెచ్చటికి
బోయెదరో, అచ్చటచ్చట పరమానందమే శరీరము చాల్చి సామ్రాజ్యము
చేసినటులుండెను.

చౌ॥ పుర పూరబ దిసి గే దోడు భాతః ।

జహఁ ధనుమఖ హిత భూమి బనాతః ॥

అతి బిస్తార చారు గచ ధారి ।

బిమల బేదికా రుచిర సఁవారి ॥

1223

రా॥ ఇరువురు సహోదరులు నగరపు తూర్పుదిశకుఁ బోయిరి. అచ్చట
ధనుర్వజ్ఞార్థమంతయు నేర్పాటు గావింపబడియుండెను. అదియొక పెద్దఆవరణము
అందు నిర్మలమైన వేదికలను నిర్మించియుండిరి.

చౌ॥ చహుఁ దిసి కంచన మంచ బిసాలా ।

రచే జహఁ బై రహిఁ మహిపాలా ॥

తేహి పాచే సమీప చహుఁ పాసా ।

అవర మంచ మండలీ బిలాసా ॥

1224

రా॥ నలువైపుల సువర్ణమయములగు ఎత్తైన ఆననము లమర్పబడి
యుండెను; అవి రాజకుమారులకు గాను ప్రత్యేకముగా నిర్మింపబడినవి; ఆ
యాననముల వెనుకగా సమీపముననే నలువైపుల నింకొక శ్రేణికి సంబంధించిన
ఎత్తైన ఆననముల పరుసలు మండలాకారముగ నమర్పబడియుండెను. ఆ యానన
పంక్తి శోభ చెప్పనలవి గాకుండెను.

చౌ॥ కఘక ఊఁచి సబ భాఁతి సుహాతః ।

బై రహిఁ నగర లోగ జహఁ జాతః ॥

తిన్హ కే నికట బిసాల సుహావ ।

ధవల ధామ బహుబరన బనావ ॥

1225

రా॥ అన్నిటికంటెను కడురమ్యముగా నెత్తైన శ్రేణిలో నుండిన ఆనన
ములు నగరవాసులకు ప్రత్యేకముగ నేర్పాటు గావింపబడియుండెను. వానికి
సమీపములోనే అత్యంతసుందరమైన ధవళమందిరమొకటి వివిధాలంకారములతో
నిర్మింపబడి యుండెను.

చౌ॥ జహఁ బై రేఁ దేఖిహిఁ సబ నారీ ।

జధా జోగు నిజ కుల అనుహరీ ॥

పుర బాలక కహి కహి మృదు బచనా ।

సాదర ప్రభుహి దేఖావహిఁ రచనా ॥ 1226

తా॥ వారివారి కులానుసారముగ యథాయోగ్యముగ స్త్రీలందరును అసీనలై తిరికించుటకు వీలుగా నుండెను.

నగరములోని బాలకులు మృదుమధురముగ, అదరపూర్వకముగ శ్రీరామ చంద్రునికి యజ్ఞశాలానిర్మాణమును గూర్చి చెప్పుచు దానిని చూపిరి.

దో॥ సబ సిసు ఏహి మిస ప్రేమ బస పరసి మనోహర గాత ।

తన పులకహిఁ అతి హరషు హియఁ దేఖి దేఖి దోఁడ భ్రాత ॥

1227

తా॥ బాలకులందరును జగన్మోహనుడు, కుభకరుడు, నీలపద్ముడు, సరసిజ నయనుడైన శ్రీరాముని అంగములను స్పృశించుచు, పారవశ్యమున తస్మయము లగుచుండిరి. రామలక్ష్మణులను గాంచుచుండ వారిహృదయములు అత్యంతసంతోషముచే నుప్పొంగినవి.

చౌ॥ సిసు సబ రామ ప్రేమబస జానే ।

ప్రీతిసమేత నికేత బఖానే ॥

నిజ నిజ రుచి సబ లేహిఁ బోలాఈ ।

సహిత సనేహ జాహిఁ దోఁడ భాఈ ॥ 1228

తా॥ బాలకులందఱును ప్రేమచే పరపకులగుట గాంచి, శ్రీరామచంద్రుడు యజ్ఞశాలయందుండు స్థానములను ప్రేమపూర్వకముగ ప్రశంసించెను. అట్లు శ్రీరాముడు ప్రశంసించినంతనే, బాలకులు ఉత్సాహపూరితులైరి. ప్రేమానందము నందు నిమగ్నులైరి. ఆ బాలకులు తమతమ అభిరుచులనుబట్టి రామలక్ష్మణులను ప్రత్యేకముగా బిలుచుచుండిరి. అట్లు పిలిచినపుడు వీరిరువురును మిక్కిలి ప్రేమతో వారిపద్ద కేగుచుండిరి.

చౌ॥ రామ దేఖావహిఁ అనుజహి రచనా ।

కహి మృదు మధుర మనోహర బచనా ॥

లవ నిమేష మహుఁ భువన నికాయా ।

రచణ జాసు అనుసాసన మాయా ॥

1229

తా॥ శ్రీరాముడు లక్ష్మణునికి యజ్ఞభూమియందలి నిర్మాణవిశేషములను గూర్చి మృదుమధురముగ, మనోహరముగ చెప్పచుండెను.

ఎవని అజ్ఞనుపొంది, మాయ ఒకక్షణములోనే బ్రహ్మాండసమూహము నంతయు సృష్టించునో (ముందు దోహదో అన్వయము)

చౌ॥ భగతి హేతు సోఞ దీనదయాలా ।

చితవత చకిత ధనుష మఖసాలా ॥

కౌతుక దేఖి చలే గురు పాహిఁ ।

జాని బిలంబు త్రాస మన మాహిఁ ॥

1230

తా॥ ఆ జగదేకబంధుడు, కారుణ్యసింధుడు, దీనదయాళుడు, నయనాభి రాముడు శ్రీరాముడు భక్తికి వశుడైన కారణమున, అశ్చర్యచకితుడైన యజ్ఞశాలను తిలకించుచుండెను.

ఈ విధముగ యజ్ఞభూమియందలి చిత్రవిచిత్రములను గాంచుచుండ కొంత తడవయ్యెను. అప్పుడు రాముడు "నేనును, లక్ష్మణుడు నగరవిశేషము లను జూచి శీఘ్రముగా వచ్చెదమని గురువునకు చెప్పితినే, యిపుడాలస్యమైనది కనుక గురుదేవు డాగ్రహించునేమో" యని మనంబున దలచుచు భీతిలైనను.

చౌ॥ జాసు త్రాస డర కహుఁ డర హోఈ ।

భజన ప్రభాణ దేఖావత సోఈ ।

క హి బాతేఁ మృదు మధుర సుహోఈఁ ।

కి యే బిదా బాలక బరిఆఈ ॥

1231

తా॥ ఎవరి భయముచే భీతికే కడుభీతి కలుగునో, అటువంటి ప్రభువు భజనప్రభావమును జూపించుచున్నాడు.

శ్రీరాముడు కోమలమధురమనోహర పచనములను నుడివి, అతిప్రయాసతో బాలకులపద్దనుండి నెలపు గైకొనెను.

వి॥ మునిజనుల కన్వేషింప నలవిగానివాడును, త్రిభువనములయందు విహరించువాడును, మోహనాకారుడును, సార్వభౌముడైన సాకేతరాముని భక్తులు భజించినంతనే, అతడు భక్తులకు భయపడి సాక్షాత్కరించును, అని భజన ప్రభావమును, భక్తిని గూర్చి శ్రీతులసీదాసు మనోహరముగా చమత్కరించిరి.

దో॥ సభయ సప్రేమ బినీత అతి సకుచ సహిత దోష భాగ ।
గురుపద పంకజ నాగ సిర బై రే అయసు పాగ ॥ 1232

తా॥ రంగభూమినంతయు జూచి రామలక్ష్మణులు ప్రేమవినయభయ సంకోచము లతిశయింపగా గురుసన్నిధి జేరి గురుదేవుని పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లి ఒకచోట ఆసీనులైరి.

చో॥ నిసి ప్రబేస ముని ఆయసు దీన్హా ।
సబహి సంధ్యాబందను కీన్హా ॥
కహత కథా ఇతిహాస పురానీ ।
రుచిర రజని జుగ జామ సిరానీ ॥ 1233

తా॥ రాత్రి ప్రవేశించినంతనే (అనగా సంధ్యాసమయమున), ముని ఆజ్ఞప్రకారము ఎల్లరును సంధ్యావందన మాచరించిరి. తరువాత ప్రాచీనకథలను జెప్పుచు, వినుచుండగా రెండుజాములు గడచిపోయెను.

చో॥ మునిబర సయన కీన్హి తబ జాఈ ।
లగే చరన చాపన దోష భాఈ ॥
జిన్హ కే చరన సరోరుహ లాగీ ।
కరత బిబిధ జప జోగ బిరాగీ ॥ 1234

తా॥ సకలశ్రేష్ఠుడైన మునీశ్వరుడు శయనించెను. రామలక్ష్మణు లిరువురును మునిపాదముల నొత్తుచు నేవచేసిరి.

యోగిభంగపుల హృదయములయందు ధ్యానింపబడు సదృశువే శ్రీరామ
పాదసరోజములు : ఎవరి పాదదర్శన స్పర్శనములకై వైరాగ్యసంపన్నులు జప
తపో, యోగసాధనలు చేసెదరో - (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ తేఱ దోఁడ బంధు ప్రేమ జను జీతే ।
గుర పద కమల పలోటత ప్రీతే ॥
బార బార ముని అగ్యా దీన్హి ।
రఘుబర జాతి సయన తబ కీన్హి ॥ 1235

రా॥ ఆ రామలక్ష్మణులు 'ప్రేమయే శరీరముదాల్చి వచ్చినదా' యన్నట్లు
ప్రేమపూర్వకముగా గురుచరణకమలములను ఒత్తుచుండిరి. వారి సేవలచే
బ్రహ్మానందము చెంది విశ్వామిత్రుడు వారి నిక శయనింపవలసినదిగ పెక్కు
మారులు నుడివెను. అప్పుడు శ్రీ రఘునాథుడు శయనించుటకై వెడలెను.

చౌ॥ చాపత చరన లఖను ఉర లాయేఁ ।
సభయ సప్రేమ పరమ సచు పాయేఁ ॥
పుని పుని ప్రభు కహ సోవహు తాతా ।
పొడే ధరి ఉర పద జలజాతా ॥ 1236

రా॥ శ్రీరాముడు శయనించెను. భవభయరోగమునకు దివ్యాక్షధమైన
శ్యామలపర్ణము నొలికెను యనిర్వాచ్య సౌందర్యరాశియైన శ్రీరామునియొక్క
పాదసదృశములు, లక్ష్మణుని హృదయకమలమునందు వెలుగొందుచుండ, అతడు
బ్రహ్మానందమును సరమనుఖము ననుభవించుచు శ్రీరామపాదసేవ నల్పించెను.

ఆ సేవల నందుకొని శ్రీరామచంద్రుడు మాటిమాటికిని 'నాయనా, లక్ష్మణా,
ఇవ్వటికే చాల ప్రొద్దువోయినది. ఇక నీవు శయనింపుమా : ' అని అమిత
వాత్సల్యముతో ననెను. అప్పుడు శ్రీరామ పాదయుగళమును తన హృదయమున
ప్రతిష్ఠించుకొని, ధ్యానించుచు లక్ష్మణుడు శయనించెను.

దో॥ ఉలే లఖను నిసి బిగత సుని అరునసిఖా ధుని కాన ।
గుర తేఁ పహిలేహిఁ జగతపతి జాగే రాము సుజాన ॥ 1237

తా॥ రాత్రి గడచిన తరువాత కోడికూర విని, లక్ష్మణుడు మేల్కొనెను. జగత్పతియైన శ్రీరామచంద్రుడు విశ్వామిత్రమహర్షి నిద్రనుండి లేచుటకుమందే మేల్కొనెను.

చౌ॥ సకల సౌచ కరి జాళి నహాపి ।

నిత్య నిబాహి మునిహి సిర నాపి ॥

సమయ జాని గుర ఆయసు పాళు ।

లేన ప్రసూన చలే దోఉ భాళు ॥

1238

తా॥ కాలకృత్యములు దీర్చుకొని వారు స్నానమాచరించిరి. తరువాత అగ్నిహోత్రాది నిత్యకర్మ సమాప్తము గావించి, మునికి ప్రణమిల్లరి. పూజా సమయమైనదని గ్రహించి పుష్పములు గొనివచ్చుటకై ముని యాజ్ఞను గైకొని వెడలిరి.

పుష్పవాటికా నిరీక్షణము

చౌ॥ భూప బాగు బర దేఖేఉ జాళు ।

జహఁ బసంత రితు రహి లోభాళు ॥

లాగే బిటప మనోహర నానా ।

బరన బరన బర బేలి బితానా ॥

1239

తా॥ పుష్పసేకరణకై వెడలినవారు తలపని తలంపుగా జనకమహారాజు నుద్ఘానపనమున కేతెంచిరి. అది పసంతముతువు. పృక్షములు చిగురుటాకుల తోను, విరబూసిన పుష్పములతోను జూచుటకు కన్నులపండువుగ నుందెను. వివిధములైన ఉత్తమలతలు మండపమున కల్లుకొన్నవై కడు శోభాయమానముగ నుందెను.

చౌ॥ నవ పల్లవ ఫల సుమన సుహాపి ।

నిజ సంపతి సుర రూఖ లజాపి ॥

చాతక కోకిల కీర చకోరా ।

కూజత బిహగ నటత కల మోరా ॥

1240

తా॥ పల్లవ, పుష్ప, ఫలభరితములైన వృక్షములు తమ సంపదచేత, కల్పవృక్షములను గూడ లజ్జాన్వితము లొనర్చునట్లుగా నుండెను. చారకములు, చిలుకలు, చకోరములు మున్నగు పక్షులు తియ్యని పలుకులు పలుకుచుండెను. మయూరములు నాట్యము చేయుచుండెను.

చౌ॥ మధ్య బాగ సరు సోహ సుహావా ।
మని సోపాన బిచిత్ర బనావా ।
బిమల సలిలు సరసిజ బహురంగా ।
జలఖగ కూజత గుంజత భృంగా ॥

1241

తా॥ పూదోట నడుమ నడుమ సరోవరములు సుందరములై విలసిల్లుచుండెను. ఆ సరోవర సోపానములు చతుర శిల్పసౌందర్యమునకును, అద్భుతములైన చిత్రవిచిత్రములకు నిలయము లాయెను. అక్కడక్కడ మణులు పొదగబడి యుండెను. అందలి జలము నిర్మలము. ఆ సరోవరములం దనేక సరసిజములు వికసించియుండెను. జలపక్షులు కిలికిలారావములు చేయుచుండెను. కుసుమములందలి మకరందమునుగ్రోలు భ్రమరములు ఝంకారములను జేయుచుండెను.

దో॥ బాగు తడాగు బిలోకి ప్రభు హరషే బంధు సమేత ।
వరమ రమ్య ఆరాము యహు జో రామహి సుఖదేత॥1242

తా॥ పుష్పములచే నిండిన వృక్షనముదాయములను, వికసించిన కమలములచే నిండిన సరోవరప్రాంతములను జూచి, అనుజనహితముగా శ్రీరామచంద్రుడు ముదంబున దేలియాడుచుండెను.

వాస్తవముగ ఆ యుద్ధానవనము కడు రమణీయమైనది ; జగదానంద కరుడైన శ్రీరామున కది అమితానందము నొసగుచుండెను.

సీతా ప్రథమ దర్శనము

చౌ॥ చహుఁ దిసి చితఱి పూఁచి మాళిగన ।
లగ్నే లేన దల పూల ముదిత మన ॥
తేహి అవసర సీతా తహఁ ఆక్షా ।
గిరిజా పూజన జనని పరాక్షా ॥

1243

తా॥ నలువైపుల దృష్టిసారించి, తోటమాలి నడిగి ముదిరమనస్కులై
పత్రములను, పుష్పములను దెచ్చుటకుఁ జనిరి. ఆ సమయమున జనకమహారాజు
పుత్రికయైన సీత అచ్చటికి వచ్చెను. ఆమెతల్లి ఆమెను గౌరీపూజార్థము బంపి
యుండెను.

చౌ॥ సంగ సఖీ సబ సుభగ సయానీఁ ।

గావహిఁ గీత మనోహర బానీఁ ॥

సర సమీప గిరిజా గృహ సోహా ।

బరని న జాళి దేఖి మను మోహా ॥

1244

తా॥ సీతను సుందరీమణులైన స్నేహితురాండ్రు వెంటిడించిరి. వారెల్లరు
మదురగీతములను పాడుచుండిరి.

సరోవర సమీపముననే గిరిజాలయము సుశోభిల్లుచుండెను. ఆ దేవ్యా
లయమును వర్ణింపతరము గాదు; దానిని జూచినచో మనసు మోహపారవశ్యము
జెందును.

చౌ॥ మజ్జను కరి సర సఖిన్ద్ర సమేతా ।

గఈ ముదిత మన గౌరి నికేతా ॥

పూజా కీర్తి అధిక అనురాగా ।

నిజ అనురూప సుభగ బరు మాగా ॥

1245

తా॥ చెలికత్తెలనుగూడి సరోవరమునందు స్నానమాచరించి, సీతాదేవి
ప్రసన్నచిత్తముతో భువనేశ్వరి ఆలయమునకు వెడలెను. ఆమె దీనదయాకరి
యైన పార్వతిని పూజించి, తన కనురూపమగు సుందరపరమును వేదెను.

చౌ॥ ఏక సఖీ సీయ సంగు బిహాతా ।

గఈ రహి దేఖన పులవాతా ॥

తేహిఁ దోఉ బంధు బిలోకే జాతా ।

ప్రేమ బిబస సీతా పహిఁ ఆతా ॥

1246

తా॥ ఒకచెలికత్తె సీతను వెంబడించుట మాని పూదోటను చూడబోయెను.
అమె జగన్మోహనుడైన రామలక్ష్మణులను గాంచెను. ప్రేమవివశయై మరల
సీతకడ కేతెంచెను.

దో॥ తాను దసా దేఖీ సఖిన్త పులక గాత జలు నైన ।
కహు కారను నిజ హరష కర పూఛహిఁ మృదు బైన॥1247

తా॥ అప్పుడా సఖి శరీరము పులకరించెను. నయనము లానందబాష్ప
పూరితము లాయెను. ఆ దశను గాంచిన సకియలు అమె పారవశ్యమునకు
కారణమేమో చెప్పుమని కోమలముగా పరిపరివిధముల నడిగిరి.

చో॥ దేఖన పాగు కుఅఁర దుఱి ఆవి ।
బయ కిసోర సబ భాఁతి సుహావఁ ॥
స్వామి గౌర కిమి కహాఁ బభానీ ।
గిరా అనయన నయన బిను బానీ ॥ 1248

తా॥ అప్పుడామె యివ్వధముగ నుడివెను - “సౌకుమార్య సౌందర్యము
లకు నిలయుటై నయనద్యయంబునకు విందొనరించెడు ఇరువురు రాకుమారులు
పూదోట గాంచుటకు విచ్చేసియున్నారు. వారు కిశోరమూర్తులైనను, సుందరాతి
సుందరులు. ఆ కిశోరమూర్తులలో ఒకడు శ్యామలవర్ణుడు, ఇంకొకడు గౌరవర్ణుడు.
వారి సౌందర్యమును జూచితీరవలయునే గాని మాటలలో దెలుపుట కెంత
మాత్రము సాధ్యముగాదు. అట్టి పాలతేజ మెందైనను గలదా! వాక్కునకు
నేత్రములు లేవు. నేత్రములకు వాక్కు లేదు.”

చో॥ సుని హరషఁ సబ సఖీఁ సయానీ ।
సియ హియఁ అతి ఉతకంఠా జానీ ॥
ఏక కహణి నృపసుత తేఱి ఆలీ ।
సునే జీ ముని సఁగ ఆవి కాలీ ॥ 1249

తా॥ అ ప్పలుకులను విన్న సీతాదేవి హృదయమున ఉత్కంఠ చెల
రేగెను. అమె కొరూహలమును, అభిలాష నెఱింగిన వారలై చెలికత్తెలు హర్ష
ముతో - “సఖీ, ఇప్పుడెవరిని గూర్చి మనము వింటిమో వారే విన్నటిదినమున
విశ్వామిత్రమహర్షిగో గూడ వచ్చియుండిరి.

చౌ॥ జిహ్వా నిజ రూప మోహనీ ధారి ।

కీన్హే స్వబస నగర సర నారి ॥

బరనత ఛబి జహఁ తహఁ సబ లోగూ ।

అవసి దేఖి అహిఁ దేఖిస జోగూ ॥

1250

తా॥ వారే ముగ్ధమోహనరూపముతో, మోహినివలె నగరనివాసులైన యువతీయువకులను వశముజేసికొనిరి. బాల్యాకృతిలో కమనీయత్వములుకు వారి నిరతికయ మాదుర్యమునుగూర్చి నగరమునం దచ్చటచ్చట ఎల్లరును వర్జించుచు ముగ్ధులైనారు. వారు చూడ యోగ్యమైనవారు, దివ్యసుందరులు గనుక అవశ్యము వారిని దర్శించియే తీరవలయును.

చౌ॥ తాసు బచన అతి సియహి సోహనే ।

దరస లాగి లోచన అకులానే ॥

చలీ అగ్ర కరి ప్రేయ సఖి సోఈ ।

ప్రీతి పురాతన లఖి ఇ స కోఈ ॥

1251

తా॥ నకులు చెప్పినమాటలు సీతకు శ్రవణానందకరముగ నుండెను. మనోహరములైన వారి వదనాంబుజము రెప్పుడు వీక్షించునో అన్న దర్శన లాలస ఆమెయం దతిశయించెను. వెంటనే తన ఇష్టనఖిని వెంటదెట్టుకొని సీత పయన చూయెను. పురాతనమైన ప్రీతి నూహించుట కప్పు దెవ్వరికిని శక్యము గాదు.

దో॥ సుమిరి సీయ నారద బచన ఉపజీ ప్రీతి పునీత ।

చకిత బిలోకతి సకల దిసి జను సిసు మృగీ సభీత ॥ 1252

తా॥ నారదవచనములను స్మరించుకొన్న సీతాదేవికి హృదయకమలము నందు పరిత్రమైన కోర్కె పొడసూపెను. అప్పుడామె ఖయముజెందిన మృగ శిశువుభంగి, చకితయై నలుదిక్కుల జూడ సాగెను.

సీతారాముల పరస్పర దర్శనము

చౌ॥ కంకన కింకిని నూపుర ధుని సుని ।

కహత లఖన సన రాము హృదయఁ గుని ॥

మానహుఁ మదన దుందుభీ దీన్హి ।

మనసా బిస్వ బిజయ కహఁ కీన్హి ॥

1253

తా॥ ముంజేతి కంకణముల ధ్వనియు, గజ్జె లందియల ఘల్లుఘల్లు మన్న ధ్వనియును విని శ్రీరామచంద్రుడు హృదయమున చక్కగా చానిని గూర్చి ఆలోచన సల్పి లక్ష్మణునితో నిట్లనియె -

“లక్ష్మణా, ఈ ధ్వనిని విన్న, మన్నఘట విశ్వమంతటిని జయించు సంకల్పముతో రణభేరిని మ్రోగించినట్లున్నది” (కంకణముల ధ్వనియు, అందియల ధ్వని కాంతాగమనమును సూచించుచున్నవని భావము).

చౌ॥ అస కహి ఫిరి చితవి తేహి ఓరా ।

సియ ముఖ ససి భవి నయన చకోరా ॥

భవి బిలోచన చారు అచంచల ।

మనహుఁ సకుచి నిమి తజే దిగంచల ॥

1254

తా॥ అని నుడివినవాడై శ్రీరాముడు వెనుకకు తిరిగిచూచెను. సీతాదేవి ముఖచంద్రునికొఱకై రాముని నయనారవిందములు చకోరము లాయెను. శ్రీరాముని విశాల నయనద్వయము స్థిరమాయెను. అప్పుడు కన్యక నట్లు తడేకదృష్టితో జూచుట ఉచితముగాదని తలచినవాడై, రాముడు తన దృష్టి నావలకు మరలింపెను.

వి॥ సీతాదేవి ముఖారవిందము మిక్కిలి నేత్రపర్యముగావించు షోడశకళాపరిపూర్ణుడైన చంద్రునితోడ సామ్యము జెప్పదగినది. చంద్రునిజూచి చకోరములు ఆనందించినట్లు సీత ముఖారవిందమును రాముని నేత్రచకోరములు గాంచి ఆనందించినవని భావము.

చౌ॥ దేఖి సీయ సోభా సుఖు పావా ।

హృదయ సరాహత బచను న ఆవా ॥

జను బిరంచి సబ నిజ నిపునా ఈ ।

బిరచి బిస్వ కహఁ ప్రగటి దేఖా ఈ ॥

1255

తా॥ చంద్రబింబమునుబోలి రావణ్యమొలకబోయు సీతాదేవి ముఖ కాంతిని దిలకించి, శ్రీరాముడు సుఖమును బొందెను. మనంబునందే ఆ రూపమును దలచుకొని తన్మయుడాయెను. కాని తన మనోభావములను వ్యక్తపఱచలేదు. బ్రహ్మ తన నిపుణత్వమునంతయు ధారవోసి సీతయను సుందరీమణిని సృజించి ప్రపంచమునకు ప్రకటరూపమున జూపించెను.

చౌ॥ సుందరతా కహఁ సుందర కర ఈ ।

భబిగృహఁ దీపసిఖా జను బర ఈ ॥

సబ ఉపమా కబి రహే జుఠారీ ।

కేహిఁ పటతరౌఁ బిదేహకుమారీ ॥

1256

తా॥ 'సుందరే సుందరీ సీతా' అన్నట్లు సీతాసౌందర్యము సౌందర్య మునే సుందరము జేయునటువంటిదిగా నుండెను. సౌందర్యమనెడి భవనమున దీపముయొక్క అగ్నిజ్వాల వెల్గుచునే యుండెను. (ఇంతవఱకు సుందరతారూప మైన భవనము అంధకారమయముగ నుండెను. ఆ భవనము సీతాదేవి సౌందర్య రూపమైన దీపశిఖనుబొంది కాంతివంతమాయెనని భావము.)

ఉపమానములన్నియు అసత్యములే యని కవులు భావించిరి. అటువంటి జనకనందినిమైన, సౌందర్యపతియైన సీతాదేవికే యుపమానమిచ్చిన సరిపోవును;

దో॥ సీయ సోభా హియఁ బరని ప్రభు ఆపని దసా బిచారి ।

బోలే సుచి మన అనుజ సన బచన సమయ అనుహరి॥1257

తా॥ అని మనంబున సీతాదేవి సౌందర్యమును వర్ణించుకొన్నవాడై, తడు పరి తానేదళలో నుండినది గమనించి, శ్రీరామచంద్రప్రభువు పవిత్రమైన మనస్సుతో తన సహోదరుడైన లక్ష్మణునితో సమయానుకూలమైన పచనముల నిట్లు చెప్పఁ దొడగెను. (ముందు దోహతో అస్వయము)

చౌ॥ తాత జనకతనయా యహ సోఈ ।

ధనుషజగ్య జేహి కారన హోఈ ॥

పూజన గౌరి సఖీఁ లై ఆఈఁ ।

కరత ప్రకాసు ఫిరణి ఫులవాఈఁ ॥

1258

తా॥ “లక్ష్మణా, ఈమెయే జనకనందిని. ఈమె కొఱకే ధనుర్వజ్ఞము గావింపబడుచున్నది. సఖు లీమెను గౌరీపూజ నిమిత్తమై యిచ్చటికి గొనివచ్చిరి. ఈ పూఁదోటలో దిరుగుచు ఈమె దేదీప్యమానముగ ప్రకాశించుచు అధిక శోభా సంపత్తి నీ పరిసరప్రాంతమంతట ప్రసరింపజేయు చున్నది. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ జాసు బిలోకి అలొకిర సోభా ।

సహజ పునీత మోర మను ఛోభా ॥

సో సము కారన జాన బిధాతా ॥

ఫరకహిఁ సుభద అంగ సును భ్రాతా ॥

1259

తా॥ ఈమె అసమానమైన సౌందర్యమును జూచి స్వాభావికముగ పవిత్రమైన నా మనంబు క్షోభించెను. ఇందులకు కారణమేమో దైవమునకే విదితము. సహోదరా, నేడు మంగళకరమైన నా కుడిక స్వదరుచున్నది.

(ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ రఘుబంసిన్త కర సహజ సుభాఙ్గి ।

మను కుపంథ పగు ధరణి న కాఙ్గి ॥

మోహి అతిసయ ప్రతీతి మన కేరీ ।

జేహిఁ సపనేహుఁ పర నారి న హేరీ ॥

1260

తా॥ రఘువంశీయుల సహజస్వభావము సచ్చిలత. వారు ఎట్టి చకలోను చెడుమార్గముల నవలంబింపరు. నా మనస్సాక్షిపై నాకు అత్యంత విశ్వాసము గలదు. కనుకనే నేను స్వప్నములోగూడ పరప్రీతి జూచి యెఱుగను.”

చౌ॥ జిన్హ కై లహహిఁ న రిపు రన పీఠి ।
 నహిఁ పావహిఁ పరతియ మను డీఠి ॥
 మంగన లహహిఁ న జిన్హ కై నాహిఁ ।
 తే నరబర ధోరే జగ మాహిఁ ॥

1261

తా॥ రణరంగమునుండి పారిపోకుండ నుండువారు (జనూపజయములు దైవాధీనములని నమ్మి రణరంగమున బోరి తుపకు అనువులు గోల్పోవువారు) పరశ్రీవైపు చృష్టిసారింపని వారలు, పరశ్రీని మనంబున చలంపకుండువారలు, యాచకులను రిక్తహస్తములతో పంపనివారు— ఇటువంటి పురుషశ్రేష్ఠులు ప్రపంచమున అరుదుగ నుండురు.

దో॥ కరత బతకహి అనుజ సన మన సియ రూప లోభాన ।
 ముఖ సరోజ మకరంద భబి కరణ మధుప ఇవ పాన॥1262

తా॥ శ్రీరాముడు లక్ష్మణునితో సంభాషించుచు, సీతరూపమును గాంచి ముగ్ధుడైనందువలన, ఆమె ముఖకమలమునందలి కాంతిమకరందమును భ్రమరము వోలె నాస్వాదించుచుండెను.

చౌ॥ చితవతి చకిత చహూఁ దిసి సీతా ।
 కహఁ గవి నృప కిసోర మను చింతా ॥
 జహఁ బిలోక మృగ సావక నై నీ ।
 జను తహఁ బరిస కమల సిత శ్రేణి ॥

1263

తా॥ ఇచ్చట సీతాదేవి గూడ అటువంటి దశయందున్నది; చకితయై నలు దిక్కుల జూచుచున్నది. 'రాజకుమారు లెచ్చటికి బోయి యుండు'రని మనంబున తలపోయుచున్నది. బాలమృగనయనయైన సీత యొక్కడ చృష్టిసారింబునో అక్కడ శ్వేతకమలశ్రేణి యుద్భవించుచుండెను.

చౌ॥ లతా ఓట తబ సఖిన్హ లఖావ ।
 స్యామల గౌర కిసోర సుహావ ॥
 దేఖి రూప లోచన లలచానే ।
 హరషే జను నిజ నిధి పహిచానే ॥

1264

Digitized by eGangotri Siddhanta Gyaan Kosha

తా॥ అప్పుడు చరిత్రలు లలిమధ్యనున్న శ్యామలగౌరవర్ణ విరాజితులైన రాజకుమారులను జూపించిరి. ఆ ముగ్ధమోహనరూపములను గాంచినదై జానకి, నిధిని పొందినట్లు సంతసిల్లెను.

చా॥ ధకే నయన రఘుపతి ఛబి దేఖేఁ ।

పలకన్ద్రిహూఁ పరిహరీఁ నిమేషేఁ ॥

అధిక సనేహఁ దేహ భై భోరీ ।

సరద ససిహి జను చితవ చకోరీ ।

1265

తా॥ మదురబింబాధరము గలవాడును, విశాలలోచనములు గలవాడైన నశ్రీంఘనాభుని తేజస్సును గాంచిన సీత నయనములు నిశ్చలములాయెను. ఆమె రెప్ప వ్రాల్పక తదేకధ్యానముతో రాముని దివ్యమంగళ విగ్రహమును తిలకించుచుండెను. అధిక స్నేహకారణమున శరీరము వశము దప్పెను.

శరదృతువున చంద్రుని చకోరము గాంచిన చందంబున ఆమె రాముని యందే సృష్టి సారించెను.

చా॥ లోచన మగ రామహి ఉర ఆనీ ।

దీన్ద్రే పలక కపాట సయానీ ॥

జబ సియ సఖిన్ద్ర ప్రేమబస జానీ ।

కహి న సకహిఁ కఘ మన సకుచానీ ॥

1266

తా॥ తన నేత్రవృష్టిని రాముని హృదయములోనికి ప్రసరింపజేసి, చతురశిరోమణియైన జానకీదేవి తన కనురెప్పలనెదు కపాటమును బంధించెను. (కన్నులు మూసికొని శ్రీరాముని ధ్యానించసాగెనని భావము.) సఖులు సీతాదేవి ప్రేమకు వశమైనదని యెంచి, లోలోన కుందిరి. కాని యేమియు చెప్పజాలక పోయిరి.

దో॥ లతాభవన తేఁ ప్రగట భే తేహి అవసర దోఉ భాళి ।

నికసే జను జుగ బిమల బిధు జలద పటల బిలగాళి॥ 1267

తా॥ ఆ సమయమున రామలక్ష్మణు లిరువురును లతామండపము(పొదరిల్లు) నుండి వెలుపలికి వచ్చిరి. వారట్లు వచ్చినపుడు, ఇరువురు నిర్మలచంద్రులు 'మేఘమాల' అను తెరను తొలగించుకొని వచ్చినటులుండెను.

చౌ॥ సోభా సీవఁ సుభగ దోడ బీరా ।
 నీల పీత జలజాభ సరీరా ॥
 మోరపంఖ సిర సోహత నీకే ।
 గుభ బీచ కుసుమ కలీ కే ॥

1268

తా॥ ఇరువురు రాజకుమారులును, శృంగారరసమున కాటవట్టయినవారలు. వారల దేహములు నీలసరోరుహములవలెను, శ్వేతకమలములవలె, శ్యామల, గౌరవర్ణములు కలవిగా నుండెను. నెమలిపురి మస్తకంబున దివ్యాభరణమై చెలంగుచుండ, ముఖంబుజములు మరింత సౌందర్య మొలకబోయుచుండెను. వారు రంగురంగుల పూమాలలోని పుష్పగుచ్ఛములవలె నుండిరి.

వి॥ శ్యామలకాంతులొలికెడు నెమలిపురిని శిరోభూషణముగ దాల్చియున్నవాడును, స్నిగ్ధపీతాంబరధారియైనవాడు శ్రీకృష్ణుడని మనకు విదితము.

ఇచ్చట నెమలిపురి శ్రీకృష్ణునకే కాదు శ్రీరామునకు గూడ పరమప్రీతికరమని నుడువుచున్నాడు మహానుభావుడైన శ్రీ తులసీ దాసు.

చౌ॥ భాల తిలక శ్రమబిందు సుహావి ।
 శ్రవన సుభగ భూషన భబి ఛావి ॥
 బికట భ్రుకుటి కచ ఘూఘరవారే ।
 నవ సరోజ లోచన రతనారే ॥

1269

తా॥ లలాటఫలకంబున కస్తూరితిలకము శోభాయమానముగ నలరారు చుండెను; శ్రమబిందువులు చూడ (చెమట) చూడ ముచ్చటగ నుండెను.

కర్ణద్వయంబులందు కుండలంబులు కాంతిమంతములై యుండెను. పత్రమైన యనీతభ్రుకుటి పల్లరులును (వంకరలైన కనుబొమలు), నల్లనిముంగురు లత్యంత శోభనిచ్చుచుండెను. వికసించిన ఎఱ్ఱనికమలములవంటి కన్నులు గల వారై వారు విరాజిల్లుచుండిరి.

చౌ॥ చారు చిబుక నాసిరా కపోలా ।

హాస బిలాస లేత మను మోలా ॥

ముఖ ఛబి కహి న జాళి మోహి పాహి ।

జో బిలోకి బహు కాను లజాహి ॥

1270

తా॥ వారి ప్రసన్న ముఖేందు వింబములందు నవ్యకళలుట్టి పడుచుండెను. సుందరమైన నాసిక, చుబుకము, శంఖమువంటి కంఠము సొదిగుగా నుండి షణ్ణక్షణము సూతన సౌందర్య మొలకతోయుచు భువనత్రయమ్మును మోహింప జేయునదిగా నుండెను. శృంగారసంకలిత మందహాస లలితాననుభవై వారు విరాజిల్లుచుండిరి. వారిని గాంచిన, పెక్కురుమన్మథులుచూడ లజ్జాన్వితులగుదురు.

చౌ॥ ఉర మని మాల కంబు కల గీవా ।

కామ కలభ కర భుజ బలసీవా ॥

సుమన సమేత బామ కర దోనా ।

సావర కుఅర సఖీ సుతి లోనా ॥

1271

తా॥ మణిమాలాలంకృత వక్షదై, కంబుగ్రీవుదై (శంఖమువంటి మెడ కలిగినవాడు) మన్మథుని పిల్లయేనుగుయొక్క తొండముతో సమానమైన విశాలబాహువులు కలిగి, లత్యంతచలనరాక్రమోపేతుడై యున్నాడో అతడు సుందరాకారుడు. అతని వామహస్తమున పుష్పములతో నిండిన పూలబుట్ట యున్నది.

ఓ సఖీ, ఆ శ్యామలవర్ణుడైన రాజకుమారు డత్యంతసుందరుడు సుమా!"

దో॥ కేహారి కటి వట పీత ధర సుషమా సీల నిధాన ।

దేఖి భానుకులభూషనహి బిసరా సఖిన్త అపాన ॥

1272

తా॥ సింహము నడుమువలె సన్ననినడుము గలిగినవాడై, గళ్ళుగల పట్టు పీతాంబరమును ధరించి సౌరభ్యమునకును, సౌందర్యమునకును, సకలాద్భుతమైన ప్రవర్తనమునకును అటపట్టయి కనువిందు సలిపెడు సూర్యకులభూషణుడైన శ్రీరామునిగాంచి సఖులు తమ్ము రామే మఱచిపోయిరి.

చౌ॥ ధరి ధీరజు ఏక ఆలీ సయానీ ।

సీతా సన బోలీ గహి పానీ ॥

బహురి గౌరి కర ధ్యాన కరేహూ ।

భూపతిసోర దేఖి కెన లేహూ ॥

1273

తా॥ ఒక చతురికయైన సఖి యిండుక దైర్యము వహించి, సీతాదేవి కరమును బట్టుకొని, 'దేవీ, అదిశక్తియైన పార్వతీదేవిని మరల ధ్యానింప వచ్చును. రాజకుమారులను జూచుట కీ సమయము నెందులకు వినియోగింప గూడదు' అనెను.

చౌ॥ సకుచి సీయఁ తబ నయన ఉఘారే ।

సనముఖ దోఉ రఘుసింఘు నిహారే ॥

నఖ సిఖ దేఖి రామ కై సోభా ।

సుమిరి పితా పను మమ అతి ఘోభా ॥

1274

తా॥ అప్పుడు జానకి లజ్జాన్వితయై నేత్రములను దెబ్బచూచెను; సింహ స్వరూపులైన రఘుకులభూషణులు ఎదుట నిలబడియుండుట ఆమె గాంచెను. సఖి శిఖావర్ణంజము శ్రీరాముని మనోహరరూపము గాంచినదై, మరల తండ్రి ప్రతిజ్ఞను స్మరించుకొని వికల మనస్కురాలయ్యెను.

చౌ॥ పరబన సఖిన్హ లఖీ జబ సీతా ।

భయఁ గహరు సబ కహహిఁ సఖీతా ॥

పుని ఆఉబ ఏహి బేరిఆఁ కాలీ ।

అస కహి మన బిహసే ఏక ఆలీ ॥

1275

తా॥ అట్లు పరవశయైన సీతను గాంచి, భీతిల్లినవారై "ఇప్పటికే ఆలస్యమైనది, అవశ్యముగ బోవలయు" ననిరి.

"రేపటిదినమిదే సమయమునకు రావచ్చును తెమ్ము" అని నవ్వుచు ఒక సఖి ఛలోక్తు లాడినది.

చౌ॥ గూఢ గిరా సుని సీయ సకుచానీ ।

భయం బిలంబు మాతు భయ మానీ ॥

ధరి బడి ధీర రాము ఉర ఆనే ।

ఫిరీ అసనపడ పితు బస జానే ॥

1276

రా॥ సఖియొక్క నర్మగర్భములైన వాక్కులను విని సీత సిగ్గుపడెను ; అలస్యమైనదే యని తలచుచు, తల్లి యేమనునో యని భయము చెందెను.

చాలదైర్యము వహించినదై, శ్రీరామచంద్రుని తన హృదయపీఠమున అలంకరింపజేసికొని, తాను పిత్రాధీననని భావించి, శ్రీరాముని ధ్యానించుచు, సత్వరముగా గృహమువై పునకు మఱలెను.

దో॥ దేఖన మిస బిహగ తరు ఫిరణ బహోరి బహోరి ।

నిరఖి నిరఖి రఘువీర ఛబి బాధణ ప్రీతి న ణోరి॥ 1277

రా॥ మరలివచ్చునపుడు మృగములను, పక్షులను, పృక్షములను నెవముగా బెట్టుకొని సీత మాటిమాటికిని శ్రీరాముని సౌందర్యమును చూచుచు బోయెను. శ్రీరాముని దివ్యమంగళ స్వరూపమును గాంచిన సీత కాతనియందు ప్రేమ తక్కువగా పెంపొందలేదు (ప్రేమ అతిశయించెనని భావము).

చౌ॥ జాని కతిన సివచాప బిసూరతి ।

చలీ రాఖి ఉర స్యామల మూరతి ॥

ప్రభు జబ జాత జానకి జానీ ।

సుఖ సనేహ సోభా గున ఖానీ ॥

1278

రా॥ శివధనుస్సు కతినమైనదని తలంచి, సీత మనంబున దుఃఖించుచు, హృదయమున క్యామలవర్ణుడైన శ్రీరాముని దివ్యమంగళమూర్తిని నిలుపుకొని పోవుచుండెను.

సుఖశీలసంపదచే విరాజిల్లుచు పోవుచున్న సీతను శ్రీరాముడు తిలకించెను

వి॥ శివధనుస్సుయొక్క కారిన్యము స్మృతికి రాగానే సీతకు నైరాశ్యము, చింతయు నలముకొనెను. అత్యంత సుకుమారుడైన

రాకుమారుడు చాపమునెట్లు విలుచునన్న శంక అమెకు గలిగెను. తండ్రి యొక్క ప్రతిజ్ఞ జ్ఞప్తికి వచ్చినంతనే హృదయము క్షోభించెను; కను కనే మనంబున విలపించెను. మరల దైవబలమును స్మరించుకొని సంతోషించెను.

చౌ॥ పరమ ప్రేమమయ మృదు మసి కిన్హి ।

చారు చిత్త భీతిఁ లిఖి లిన్హి ॥

గఈ భవానీ భవన బహోరి ।

బంది చరన బోలీ కర జోరి ॥

1279

తా॥ సౌందర్యవతియు, సుగుణవతియునైన సీత పోవుటను శ్రీరాముడు గాంచినవాడై, పరమప్రేమను కోమలమైన సరిగా చేసికొని, ఆమె స్వరూపమును చిత్తఫలకముపై చిత్రించెను. (అప్పుడా మనోహరమైన ఆమె రూపము రాముని హృదయపేటికయందు చిత్తరువు వోలె ముద్రింపబడెను.)

సీతాదేవి మరల భవానీమందిరమునకుఁ బోయి దేవీ పాదపద్మములకు సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చి కరకమలములను జోడించి యిట్లు ప్రార్థించెను.

జానకి గౌరీపూజ యొనర్చుట

చౌ॥ జయ జయ గిరిబరరాజ కిసోరి ।

జయ మహేన ముఖ చంద చకోరి ॥

జయ గజబదన షడానన మాతా ।

జగత జనని దామిని దుతి గాతా ॥

1280

తా॥ ఓ పర్వతరాజకుమారి, పార్వతీ, పరమేశ్వరీ, జయ మహేశముఖ చంద్రచకోరి (మహాదేవుడైన శంకరుని ముఖారవిందమును తదేకదృష్టితో జూచు చకోరమా) నీకు జయము కలుగుగాక! నీకు జయము కలుగుగాక! గజపదనుడైన గణేశునకు, షణ్ముఖుడైన కార్తికేయునకు జననివైన ఓ జగజ్జననీ, మెలుపువలె స్నిగ్ధశరీరము దాల్చిన మహాశక్తిస్వరూపిణీ, నీకు జయము కలుగు గాక!

Digitized by eGangotri Siddhanta Gyaan Kosha

చౌ॥ సహిఁ తవ ఆది మధ్య అవసానా ।

అమిత ప్రభాఁ జేదు సహిఁ జానా ॥

భవ భవ విభవ పరాభవ కారిని

బిస్వ బిమోహని స్వబస బిహారిని ॥

1281

తా॥ అదిమధ్యాంత రహితవు నీవే. నీ తేజస్వ్యురూప ప్రభావములను గూర్చి వేదములకు గూడ తెలియదు. నీవే సృష్టి, స్థితి, లయ కారిణివి. నీవే విశ్వమోహినివి, స్వపశవిహారిణివి.

దో॥ పతిదేవతా సుతీయ మహుఁ మాతు ప్రథమ తవ రేఖ ।

మహిమా అమిత న సకహిఁ కహి సహస సారదా సేష॥1282

తా॥ ఓ మాతా, పతివ్రతా శిరోమణులలో నీవే అగ్రగణ్యమైన దానవు. నీ యపారమహిమను గూర్చి సహస్రసరస్వతులును, శేషులును పర్జింపజాలరు.

చౌ॥ సేవత తోహి సులభ ఫల చారి ।

బరదాయిని పురారి పితరీ ॥

దేబి పూజి పద కమల తుష్టారే ।

సుర నర ముని సబ హోహిఁ సుఖారే ॥

1283

తా॥ భక్తుల అభీష్టమును దీర్చి, కోరిన వరమొసగు వరదాయిని, త్రిపు రాసురునికి శత్రువైన పురారి ప్రియపత్ని, నిన్ను సేవించినచో నాల్గుఫలములు (ధర్మార్థ, కామ, మోక్షములు) సులభముగా సిద్ధించును. ఓ దేవీ, నీ వరణకమలములను పూజించి దేవతలు, మానవులు, మునులు ఇష్టార్థసిద్ధిని బడసి సుఖమును పొందెదరు.

చౌ॥ మోర మనోరథు జానహు నీకే ।

బసహు సదా ఉర పుర సబహికే ॥

కిన్హేఁ ప్రగట న కారన తేహిఁ ।

అస కహి చరన గహి బై దేహిఁ ॥

1284

తా॥ నా మనోరథము నీకు దెలిసియేయుండును ; ఏలన నీవు సదా సమస్త
రూపమైన నగరములలో నివాసము జేయుదువు. కనుకనే నా మనోరథమును
నీకు ప్రవరణముగ వ్యక్తపఱచలేదు.”

అని నుడివి జానకీదేవి అతిశక్తి పాపపద్మములను బట్టుకొనెను.

వి॥ భాగవతము నందలి రుక్మిణీకల్యాణమును మహాకవియైన
భక్తుడైన పోతన అత్యంత మృదుమధురముగా రచించెను. అందు
రుక్మిణీదేవి గౌరీదేవిని ప్రార్థించిన విధానము నిట్లు వర్ణించెను.

ఉ. నమ్మితి నామనంబున సనాతనులైన యుమామహేశుల
మిమ్ముఁ బురాణదంపతుల మేలు భజింతుఁగదమ్మ మేటిపె
ద్దమ్మ దయాంబురాశివి గదమ్మ హరిం బతిసేయుమమ్మ ని
నమ్మినవారి కెన్నఁడును నాశములేదు గదమ్మ యీశ్వరీ!

అని రుక్మిణీదేవి గౌరీదేవికి మ్రొక్కి పతులతోడం గూడిన బ్రాహ్మణ
భార్యలకు తాంబూలాదుల నిచ్చి పూజించెను. ఇచ్చట సీతాదేవి
రాముని భర్తగా గోరి తన మనోభీష్టమును జగజ్జననియైన పార్వతికి
నివేదించి, ఆమె పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లి ఆమె యాశీర్వాదమును
పొందెను.

చా॥ బినయ ప్రేమ బస భఈ భవానీ ।
భనీ మాల మూరతి ముసుకానీ ॥
సాదర సియఁ ప్రసాదు సిర ధరేఁ ॥
బోలీ గౌరి హరషు హియఁ భరేఁ ॥

1285

తా॥ భవాని సీత వినయప్రేమలకు, భక్తివిశంపదురా లయ్యెను. ఆమె
మెడలోని పూమాల పరదాననూచకముగా క్రిందపడెను; దేవీమూర్తి మంద
హాసము సత్పెను. సీత ఆదరపూర్వకముగా ఆ మాలను ప్రసాదముగా గైకొని,
శిరమున ధరించెను. అప్పుడు గౌరీహృదయము హర్షముచే ఉప్పొంగెను. మరియు
ఆమె యిట్లనెను—(ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సును సియ సత్య అసీస హమారీ ।

పూజిహి మన కామనా తుష్టార్హి ॥

నారద బచస సదా సుచి సాచా ।

సో బరు మిలిహి జాహిఁ మను రాచా ॥

1286

రా॥ సీరా, ఇదే నా ఆశీర్వాదము, నీ మనోరథము తప్పక ఈడేరును. నారదమునీంద్రుని పవనములు సదా పవిత్రమైనవి (సంశయ, భ్రమ, దోషరహితమైనవని భావము), సత్యమైనవి. నీ మనస్సు ఎవనియం దనురక్తమైనదో, అతడే నీకు భర్తగా లభింపగలడు.

ఛం॥ మను జాహిఁ రాచేడి మిలిహి

సో బరు సహజ సుందర సావరో ।

కరునా నిధాన సుజాన సీలు

సనేహు జానత రావరో ॥

ఏహి భాతి గౌరి అసీస సుని సియ

సహిత హియఁ హరషీఁ అలీ ।

తులసీ భవానిహి పూజి పుని పుని

ముదిత మన మందిర చలీ ॥

1287

తా॥ నీ మనస్సెవరికి అంకితమైనదో అతడు శ్యామలపర్ణుడు మరియు సుకుమారసుందరుడు. ఆ పరునే నీవు వివాహమాడెదవు. అతడు దయానిధి, సర్వజ్ఞుడు; నీ శీలసంపదను, స్నేహమును సమగ్రముగా నెఱిగినవాడు.

గౌరీదేవి యొసగిన ఆశీర్వాదమును జానకియు అమె చెలికత్తెలును విని హర్షించిరి.

శ్రీతులసీదాసిట్లు పవించుచున్నాడు — భవానీదేవిని మరి మరి పూజించి, నేవించి ప్రసన్నచిత్తయై సీతాదేవి సఖీసమేతముగా రాజమందిరమునకు వెడలెను.

సో॥ జాని గౌరి అనుకూల సియ హియ హరషు న జాణి కహి ।

మంజుల మంగల మూల బామ అంగ ఫరకన లగే ॥ 1288

రా॥ గౌరీదేవి అనుకూలయెనదని తలచిన సీత హృదయము సంతోషముతో నుద్బొంగెను. ఆ దశను చూచితీరవలయునే గాని పరించుట కెంత మాత్రము శక్యముగాదు. అప్పుడు శుభిషూచకముగా అమె నానునేత్రము అదిరెను.

సీతా సౌందర్యమును గూర్చిన ప్రశంస

చౌ॥ హృదయఁ సరాహత సీయ లోనాఈ ।

గుర సమీప గవనే దోఉ భాఈ ॥

రామ కహ సబు కౌసిక పాహిఁ ।

సరల సుభాఉ ఛుఅత ఛల నాహిఁ ॥

1289

తా॥ హృదయాంతరాళమున సీత సౌందర్యమును గొనియాడుచు, రామ లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వద్దకు బోయిరి. శ్రీరామచంద్రుడు జరిగినదంతయు మునికి చెప్పెను. శ్రీరాముడు సరళస్వభావము గలవాడు గాన అతనికి కపటత్వ మంట గలదా ?

(సరళస్వభావము గలవాడు గనుక ఉన్నదున్నట్లు నివేదించెను. నిష్కపట హృదయము గలవారికే అట్లు ప్రవర్తించుటకు సాధ్యమన్న భావ మిందు స్ఫురించు చున్నది.)

చౌ॥ సుమన పాళి ముని పూజా కిన్హి ।

పుని ఆసీస దుహు భాళిన్హి దీన్హి ॥

సుఫల మనోరథ హోహుఁ తున్హారే ।

రాము లఖను సుని భవి సుఖారే ॥

1290

తా॥ శ్రీరామలక్ష్మణులు గొనివచ్చిన పుష్పములతో ముని దేవతార్చన చేసెను. పూజానంతరము రామలక్ష్మణులను 'మీ మనోరథ మీదేరుగాక' యని ఆశీర్వాదించెను. గురుని ఆశీర్వాదమును పొంది వారు సుఖమును బొందిరి.

చౌ॥ కరి భోజను మునిబర బిగ్యానీ ।

లగే కహన కళు కథా పురానీ ॥

బిగత దివస గురు ఆయసు పాఈ ।

సంధ్యా కరస చలే దోఉ భాఈ ॥

1291

తా॥ విజ్ఞానవిధిమైన విశ్వామిత్రమహాముని భోజనానంతరము ప్రాచీన గాథలను జెప్పఁదొడగెను. ఇంతలోనే ప్రౌద్ధుఁడగుకెను. సంధ్యాసమయమున గుర్వాజ్ఞను పొంది, యిరువురును సంధ్యావందనము సల్పుటకు నిష్క్రమించిరి.

చౌ॥ ప్రాచీ దిసి ససి ఉయఉ సుహావా ।
 సీయ ముఖ సరిస దేఖి సఖి పావా ॥
 బహురి బిచారు కీన్హ మన మాహిఁ ।
 సీయ బదన సమ హిమకర నాహిఁ ॥

1292

తా॥ చంద్రోదయ మాయెను. శ్రీరాముడు చంద్రుని జూచినవాడై, సీత ముఖారవిందము పోదశకళాపరిపూర్ణుడైన చంద్రునితో సరిపోల్చుటకు తగినదని మనసునం దూహించెను. మరలచంద్రుడు సీతాముఖముతో సమానుడు కాడని యెంచెను.

ఇట్లు మనంబున ఊహించెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ జనము సింధు పుని బంధు బిషు దిన మలీన సకలంక ।
 సీయ ముఖ సమతా పాన కిమి చందు బాపురో రంక॥ 1293

తా॥ “లవణసముద్రమునందు చంద్రుడు జన్మించెను. ఆ సముద్రమున పుట్టిన కారణమున అతని సహోదరుడు విషము. చంద్రుడు పగలు శోభిహీనుడై నిశ్చేషస్కుడై, మలినుడై యుండును. చంద్రునిబిమ్మన నల్లనిమచ్చ గలదు. కనుకనే చంద్రుడు కళంకము గలిగినవాడగు చున్నాడు.

కళంకయుక్తుడైన చంద్రుడెక్కడ? మనోజ్ఞమైన, స్నిగ్ధగంభీరమైన సీతా ముఖారవిందమెక్కడ? సీతా ముఖారవిందమువలె నత్యంతకాంతి గలిగియుండు వస్తువు మరేదియు గానరాదు కదా!”

చౌ॥ ఘటఁ బథఁ బిరహిని దుఖదాతః ।
 గ్రసఁ రాహు నిజ సంధిహిఁ పాతః ॥
 కోక సోకప్రద పంకజ ద్రోహి ।
 అవగున బహుత చంద్రమా తోహి ॥

1294

తా॥ చంద్రుడు దినదిన ప్రవర్ధమానుడై, విరహము నొందెడు శ్రీలకు దుఃఖ మొనగుచున్నాడు, రాహువుచేత పీడింపబడుచున్నాడు; చక్రవాకమునకు వియోగశోకము నొడగూర్చుచున్నాడు; కమలములకు వైరివి (చంద్రోదయమైన కమలములు ముడుచుకొనును) కనుక ఓ చంద్రుడా, నీలో పెక్కుదోషము లున్నవి. సీత యందేమియు గానరావు.

చౌ॥ బై దేహీ ముఖ పటతర దీప్తే ।
హోళ దోషు బడ అనుచిత కీన్ద్రే ॥
సియ ముఖ ఛబి బిధు బ్యాజ బఖానీ ।
గుర పహిఁ చలే నిసా బడి జానీ ॥

1295

తా॥ జానకీదేవి ముఖపటము ఉపహరహితమైనది. నేత్రపర్వము గావించుచు, కళలచే నమృత్తమైనదై, ప్రసిద్ధినొందిన సీతాముఖమునకు ఉపమానము జెప్పుట అను అనుచితకర్మ మొనర్చినచో దోషము సంభవించును.

ఇ వివిధముగ చంద్రుని జూచుచు, సీత ముఖకాంతిని ప్రశంసించుచు శ్రీరాముడు రాత్రి వేళ చాలవఱకు గడచినదని తెలిసికొని, గురునిపద్మకుఁ బోయెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

శ్రీ రామలక్ష్మణ సంవాదము

చౌ॥ కరి ముని చరన సరోజ ప్రనామా ।
ఆయసు పాళ కీన్ద్ర బిశ్రామా ॥
బిగత నిసా రఘునాయక జాగి ।
బంధు బిలోకి కహన అస లాగి ॥

1296

తా॥ ముని పాదపద్మములకు నమస్కరించి, అజ్ఞసుపొంది అతడు శయనించెను. రాత్రి గడచిన తర్వాత శ్రీరఘునాథుడు మేల్కొని, లక్ష్మణుని గాంచి యిట్లనియె - (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ ఉయఁ అరున అవలోకహు తాతా ।
పంకజ కోక లోక సుఖదాతా ॥
బోలే లఖను జోరి జుగ పానీ ।
ప్రభు ప్రభాఁ సూచక మృదు బానీ ॥

1297

తా॥ లక్ష్మణాః ఇటు చూడుము. సమస్తప్రపంచమునకు వెలుగునిచ్చు సూర్యభగవాను డుదయించి తన మృదుకిరణద్యుతులతో కమలములను వికసింప

జేసి, విమలకాంచులను వెదజల్లుచున్నాడు. చక్రవాకము లానందముతో విహరించుచున్నవి. అప్పుడు లక్ష్మణుడు కరములను జోడించి ప్రభు ప్రభావమును సూచించెడి కోమలవాణితో నివ్వధముగ నుడివెను - (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ అరుణోదయఁ సకుచే కుముద ఉడగన జోతి మలీన ।

జిమి తుష్టార ఆగమన సుని భవి నృపతి బలహీన॥ 1298

తా॥ అరుణోదయమైనది గనుక కుముదములు ముడుచుకొన్నవి. నీ రాక విని రాజకుమారులు బలహీనులై రి.

వి॥ బలహీనులైన రాజకుమారులను అరుణోదయమున ముడుచుకొనియుండు కుముదములకును, అరుణోదయమున ప్రకాశరహితములైన తారాగణములకును బోల్చినాడు లక్ష్మణుడు.

శ్రీరామచంద్రునకు-సూర్యభగవానునకు పోలిక.

చో॥ నృప సబ నఖత కరహిఁ ఉజిఆరీ ।

టారి న సకహిఁ చాప తమ భారీ ॥

కమల కోక మధుకర ఖగ నానా ।

హరషే సకల నిసా అవసానా ॥

1299

తా॥ రాజరూపమైన తారలు (నక్షత్రములు) ప్రకాశింపవచ్చును గాని ధనుస్సురూపమైన గాఢాంధకారమును మాత్రము తొలగింపలేవు.

అంధకార మంతరించిన తర్వాత, నే విధముగ కమలములు, చక్రవాకములు, తుమ్మెదలు మున్నగునవి హర్షించునో-(ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ ఐసేహిఁ ప్రభు సబ భగత తుష్టారే ।

హోఽహహిఁ టూటేఁ ధనుష సుఖారే ॥

ఉయఉ భాను బిను శ్రమ తమ నాసా ।

దురే నఖత జగ తేజు ప్రకాసా ॥

1300

తా॥ అటులే ఓ ప్రభూ : నీ భక్తులందరును ధనుస్సు విరిచినంతనే సుఖమును పొందెదరు. సూర్యుడు చువయించెను : పరిశ్రమలేకయే అంధకారము దూరమాయెను. చారలు దాగినవి. ప్రపంచము తేజముతో ప్రకాశించెను.

వి॥ భానుకుల కమల రవియగు శ్రీరామచంద్రుడు దుదయించి, ధనుస్సురూపమైన అంధకారమును తొలగించును (ధనుస్సు విజయమునని భావము). అప్పుడు నక్షత్రస్వరూపులైన రాజకుమారులు దాగుకొందురు (నిరాశతో వెడలిపోవుదురని భావము). అప్పుడు ప్రపంచము దినకరుని కిరణములు సోకి తేజోమయమైనట్లు, రాముని దివ్యతేజ మెల్లెడల వ్యాపించునని భావము.

చౌ॥ రబి నిజ ఉదయ బ్యాజ రఘురాయా ।

ప్రభు ప్రతాపు సబ నృపన్త దిఖాయా ॥

తవ భుజ బల మహిమా ఉదఘాటీ ।

ప్రగటీ ధను బిభుటన పరిపాటీ ॥

1301

తా॥ ఓ రఘునాథా : సూర్యుడు తా నుదయించి, తద్వారా సమస్త రాజులకు నీవే ప్రభుడవని నీ ప్రతాపమును జూపించెను. నీ భుజబలమహిమను ప్రకటింపుటకే యీ ధనుర్యజ్ఞము గావింపబడు చున్నదేమో !

చౌ॥ బంధు బచన సుని ప్రభు ముసుకానే ।

హోఽ సుచి సహజ పునీత సహానే ॥

నిత్యక్రియా కరి గురు పహిఁ ఆపి ।

చరన సరోజ సుభగ సిర నాపి ॥

1302

తా॥ అని లక్ష్మణుడు మనోజ్ఞముగా సహోదరునితో సంభాషించెను. సంభాషణలయందు శ్రీరాముని గొప్పతనమును కడురమణీయముగా చిత్రముగా చమత్కరించెను.

లక్ష్మణుని పచనములను విని శ్రీరామప్రభువు దరహాసపదనముతో నలరాలెను. సహజముగ పవిత్రాచరణగల రాముడు స్నానమాచరించి, నిత్యకృత్యముల నొనర్చి గురునికడ కేగెను. గురుపాదపద్మములకు ప్రణమిల్లెను.

శ్రీరామలక్ష్మణ సహితముగా విశ్వామిత్రుడు

యజ్ఞశాల ప్రవేశించుట

చౌ॥ సతానందు తబ జనక బోలావ ।
కౌనిక ముని పహిఁ తురత పఠావ ॥
జనక బినయ తిన్హ ఆళ సునాళః ।
హరషే బోలి లియే దోఉ భాళః ॥

1303

తా॥ అప్పుడు జనకమహారాజు శతానందుని సగౌరవముగా విలిపించెను. వెంటనే అతనిని విశ్వామిత్రుని కడకు బంపెను. శతానందుడు శీఘ్రముగా ముని చెంత కేగి జనకమహారాజు వినతిని వినిపించెను. విశ్వామిత్రుడు మిగుల హర్షించి రామలక్ష్మణులను విలిపించెను.

దో॥ సతానంద పద బంది ప్రభు బై రే గుర పహిఁ జాళ ।
చలహు తాత ముని కహేఉ తబ పఠవా జనక బోలాళ॥1304

తా॥ శతానందునికి నమస్కరించి, శ్రీరామచంద్రుడు విశ్వామిత్రుని వద్దకు వచ్చి కూర్చుండెను. అప్పుడు ముని రామునితో 'రామా! జనకమహారాజు ఆహ్వాన మంపినాడు. మనము సత్వరముగ బోవలయును. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సీయ స్వయంబరు దేఖిఅ జాళః ।
ఈసు కాహి ధౌఁ దేళ బడాళః ॥
లఖన కహో జన భాజను సోళః ।
నాథ కృపా తవ జాపర హోళః ॥

1305

తా॥ వెళ్లి సీతా స్వయంవరమును జూచి వచ్చెదము. ఈశ్వరుడెవరికి యశము ప్రసాదించునో చూచెదము గాక అనెను.

అంత లక్ష్మణుడిట్లు నుడివెను. "స్వామి! నీకృపచే నెవనిని కటాక్షించి యున్నావో. వాడే ఈ యశమును పొందుట కర్హుడు. [ధనుస్సును విడిచిన వానికే శ్రేయస్సు గలుగునని భావము.]

చౌ॥ హరషే ముని సబ సుని బర బానీ ।

దీన్ని అసీస సబహిఁ సుఖు మానీ ॥

పుని మునిబృంద సమేత కృపాలా ।

దేఖన చలే ధనుషమఖ సాలా ॥

1306

రా॥ లక్ష్మణుడు నుడివిన చక్కని పలుకులను విని మునులెల్లరును
సంతోషించి ఆశీర్వాదముల నొసగిరి.

రామలక్ష్మణులు, విశ్వామిత్రాది ముని సమేతముగా ధనుర్మాసమును జూచుటకై పోయిరి.

చౌ॥ రంగభూమి ఆప దోడు భాతః ।

అసి సుధి సబ పురబాసిన్ పాక్ష ॥

చలే సకల గృహ కాజ బిసారి ।

పాల జుబాన జరత నర నారీ ॥

1307

తా॥ రామలక్ష్మణులు రంగభూమికి విచ్చేసినారన్న వార్త విని సగరనివాసులైన చాలకులు, తరుణులు, పృథ్వులు, స్త్రీలు, పురుషులు గృహకృత్యములను వదలి వారిని జూచుటకై తందోహతందములుగ వచ్చిరి.

చా॥ దేఖి జనక వీర భై భారీ ।

సుచి సేవక సబ లియే హఁకారీ ॥

తురత సకల లోగన్ పహిఁ జూహూ ।

ఆసన ఉచిత దేహు సబ కాహూ ॥

1308

తా॥ ధనుర్వజ్జమును దిలకించుటకై జనులు తందోపతండములుగ వచ్చుట జూచి జనరమహారాజు విశ్వాసపాత్రులైన సేవకులను బిలిపించి యిటులాజ్ఞాపించెను- “మీరు జనసమూహమును, యథాయోగ్యముగ ఆసీనులను గావింపుడు.”

దో॥ కహి మృదు బచన బినీత తిన్హ బైరారే నర నారి ।

ఉత్తమ మధ్యమ నీచ లఘు నిజ నిజ ధల అనుహరి॥1309

తా॥ జనకమహారాజుజ్ఞానుసారము, సేవకు లత్యంత విసీతులై, మృదు మధురముగ నెల్లరతోడ సంభాషించుచు ఉత్తమ, మధ్యమ, నీచ, లఘు జాతులైన యువతీయువకులను అర్హ స్థానములం దాసీనులను గావించిరి.

చా॥ రాజకు అఁర తేహి అవసర ఆవి ।

మనహుఁ మనోహరతా తన ఛావి ॥

గున సాగర నాగర బర బీరా ।

సుందర స్యామల గౌర సరీరా ॥

1310

తా॥ ఆ సమయమున రామలక్ష్మణు లచ్చటి కేతెంచిరి. వా రత్యంత సుందరులై విరాజిల్లుచుండిరి. సాక్షాన్మనోహరత్వమే వారి శరీరమునందంతటను ఆవరించి కాంతి నొసగుచున్నట్లుండెను. శ్యామలగౌర కాంతులొలికెడు రామ లక్ష్మణులు గుణసాగరులు, చతురులు, ఉత్తమవీరులు.

చా॥ రాజ సమాజ బిరాజత రూరే ।

ఉడగన మహుఁ జను జుగ బిధు పూరే ॥

జిన్హ కేఁ రహి భావనా జైసీ ।

ప్రభు మూరతి తిన్హ దేఖీ తైసీ ॥

1311

తా॥ రాజ సమాజములో రామలక్ష్మణు లధిక శోభాసంపత్తిచే ప్రజ్వరిల్లుచుండిరి. అఖిల భువనైక భూషణులను గాంచినచో, నక్షత్రములనడుమ ఇరువురు పూర్ణచంద్రు లుదయించి నట్లుండెను. ఎవరెవ రే భావనతో శ్రీరామప్రభువును జూచుచుండిరో వారికి శ్రీరామ దివ్యసుందరమూర్తి అటులే గోచరించుచుండెను.

చా॥ దేఖిహిఁ రూప మహా రనధీరా ।

మనహుఁ బీర రసు ధరేఁ సరీరా ॥

డరే కుటిల నృప ప్రభుహి నిహారి ।

మనహుఁ భయానక మూరతి భారి ॥

1312

తా॥ మహా పరాక్రమవంతులైన, రణధీరులైన రాజకుమారులు శ్రీరామ చంద్రుని గాంచి, వీరరసమే శరీరమును దాల్చి వచ్చినదేమో యని భావించిరి.

కపటత్వముతోగూడిన రాజులు, శ్రీరామప్రభువును జూచి భయమునొందిరి. వారికి శ్రీరాముడు భయంకర రూపముతో నున్నట్లు కాన్పించెను.

చౌ॥ రహే అసుర ఛల ఛోనిప బేషా ।

తిన్హ ప్రభు ప్రగట కాల సమ దేఖా ॥

పురబాసిన్హ దేఖే దోఉ భాఈ ।

నరభూషన లోచన సుఖదాఈ ॥

1313

రా॥ కపటత్వముతో గూడిన రాక్షసులు, రాజ వేషములలో నచ్చట ఆసీ నులై యుండిరి. ఆ రాక్షసులకు శ్రీరామప్రభువు కాలునితో సమానుడుగ గను పడ్డెను. నగరనివాసులకు రామలక్ష్మణులు, మానవులందు భూషణప్రాయులుగాను, కనువిందొనర్చువారలుగ నగుపించిరి.

వి॥ ఎవరి భావము లెట్లుండునో వాని కనుగుణముగ భగవం తుడు సాక్షాత్కరించు చుండును. హిరణ్యకశిపుడు శ్రీహరిని వైరిగా నెంచెను. ప్రహ్లాదుడు బాల్యమునుండి నెమలిపురి భూషణముగాగల వాడు, లలితమైన స్త్రీరాననము గలవాడును, సుఖశాంతులకు నిలయు డైన శ్రీకృష్ణనివ్రసన్నునిగా జేసికొనుటకై అహోరాత్రములుతపించెను.

హిరణ్యకశిపుని వైరభావము ననుసరించి, పరమభక్తాగ్రేసరు డైన ప్రహ్లాదుని భక్తి భావమునకును సంతసిల్లి శ్రీహరి యిరువురకును ఒకేమారు నరసింహరూపమున దర్శనమిచ్చెను. వైరిగా ద్వేషించి నందులకు హిరణ్యకశిపుని సంహరించెను. సృష్టి, స్థితి, లయ కర్తవైన సీపు ప్రసన్నుడ వైనచో నేనెంతయో కృతార్థుడ నయ్యె దను అన్న భక్తి భావముతో ప్రహ్లాదుడు సేవించి నందుకు ప్రహ్లాదుని కరుణించి కటాక్షించెను.

అటులే శ్రీరామచంద్రుడు రాక్షసులకు కాలుడుగాను నగర నివాసులకు సర్వాంగసుందరుడుగను కనుపించెను. ఎవరి మనో భావము లెట్లుండునో, భగవానుడట్లే కనుపించునన్న సత్యము నిచ్చట శ్రీతులసీదాసు నిరూపించెను.

దో॥ నారి బిలోకహిఁ హరషి హియఁ నిజ నిజ రుచి అనురూప,
జను సోహత సింగార ధరి మూరతి పరమ అనూప ॥1314

రా॥ నారీమణు లామనోహర రూపమును జూచి హృదయానందము
నొందిరి. వారు శ్రీరామప్రభువును గాంచినపుడు శృంగారరసమే శరీరమును
దాల్చి యిచ్చటికి వచ్చెనని తలచి, పర్జనాతీతమైన శ్రీరాముని తేజస్సును చూచి,
చూచి, తన్మయత చెందుచుండిరి.

వి॥ ప్రజవధూమణులు పుల్లెన్దీపరకాన్తిమంతుని, ఇన్దువద
నుని, బర్హావతంసప్రియుని, శ్రీవత్సాంకుని, ఉదార కౌస్తుభధరుని,
పీతాంబరుని, సుకుమారుని గోపికామణులు నయనోత్సవముగా
నర్చించుచుండిరి అని లీలాశుకయోగి 'కృష్ణకర్ణామృతము' నందు
వర్ణించెను. గోపికలకు శ్రీకృష్ణుడగుపించినట్లు నారీమణులకు శ్రీరా
ముడు తన మనోహరరూపమును జూపించి తరింప జేసెను.

అట్లు శ్రీరామ సుందర తేజోమూర్తిని గాంచి నగరములోని
నారీ బృందములు తన్మయత్వము జెందిరని శ్రీతులసీదాసు ఆ నారీ
మణుల మనోభావములను గూర్చి విపులముగాను, హృదయరంజక
ముగాను రచించిరి.

చో॥ బిదుషన్త ప్రభు బిరాటమయ దీసా ।

బహు ముఖ కర పగ లోచన సీసా ॥

జనక జాతి అవలోకహిఁ కై సేఁ ।

సజన సగే ప్రియ లాగహిఁ జై సేఁ ॥

1315

రా॥ విద్వాంసులకును, వివేకపంతులకును శ్రీరామప్రభువు తన విరాట్రా
పమును జూపించెను; పెక్కు పదనములతోను, పాదములతోను, కరకమలములతోను,
శరములతోను అతడు సాక్షాత్కరించెను. సంబంధులైన లేక బంధువులైన ప్రియ
జనులకు వలె శ్రీరాముడు జనకుని కుటుంబస్థుల కత్యంత ప్రీతిపాత్రు డాయెను.

చౌ॥ సహిత బిదేహ బిలోకహిఁ రానీ ।

సిసు సమ ప్రీతి న జాతి బభానీ ॥

జోగిన్త పరమ తత్త్వమయ భాసా ।

సాంత సుద్ధ సమ సహజ ప్రకాసా ॥

1316

తా॥ జనక సమేతముగా రాణులందరును రామలక్ష్మణులను తమ విడ్డల వలె జూచుచుండిరి. ఆ ప్రీతిని వర్ణించుటకే సాధ్యముగాదు. యోగులకు శ్రీరాముడు శాంతస్వరూపుడై, శుద్ధ, సమ, స్వయంప్రకాశ, పరమతత్త్వరూపమున గోచరించెను.

చౌ॥ హరి భగతన్త దేఖే దోఉ భ్రాతా ।

ఇష్టదేవ ఇవ సబ సుఖ దాతా ॥

రామహి చితవ భాయఁ జేహి సీయా ।

సో సనేహు సుఖు నహిఁ కథనీయా ॥

1317

తా॥ హరిభక్తులు రామలక్ష్మణులను సర్వసుఖముల నొసగెను ఇష్టదైవముతో సమానముగ జూచిరి. సీతాదేవి యే భావముతో శ్రీరామచంద్రుని గాంచుచున్నదో, ఆ స్నేహమును, సుఖమును జెప్పుటకు సాధ్యము గాదు.

చౌ॥ ఉర అనుభవతి న కహి సక సోఁ ।

కవన ప్రకార కహై రబి కోఁ ॥

ఏహి బిధి రహా జాహి జన భాఁ ।

తేహిఁ తన దేఖేఁ కోసలరాఁ ॥

1318

తా॥ పర్జనాతీతమై వెలుగొందెడు శ్రీరామ దివ్యమంగళస్వరూపమును, సయనోత్సవముగ దిలకించుచు సీత పరమసుఖప్రపదమైన బ్రహ్మానందము ననుభవించుచుండెను. అనుభవైక వేద్యమగు నాయానందమును ఆమెయే వర్ణింపజాలనపుడు ఇక కవి యెట్లు వర్ణింపగలడు? ఈ విధముగా నెవ రే భావముతో కోసలాధి శుద్ధైన శ్రీరాముని దిలకించినారో, శ్రీరాముడు వారి నా రీతిగనే చూచెను.

దో॥ రాజత రాజ సమాజ మహుఁ కోసలరాజ కిసోర ।

సుందర స్వామల గౌర తన బిస్వ బిలోచన చోర ॥ 1319

తా॥ సుందరశ్యామగౌరవరీరులైన రామలక్ష్మణులు విశ్వవిలోచనముల నాకర్షించిన వారైరి. కోసలాధీశుడైన దశరథమహారాజ పుత్రులైన కిశోరులైన రామలక్ష్మణులు రాజసమాజములో వెలుగొందు చుండిరి.

చో॥ సహజ మనోహర మూరతి దోఁకః ।

కోటి కామ ఉపమా లఘు సోఁకః ॥

సరద చంద నిందక ముఖ నీకే ॥

నీరజ నయన భావతే జీ కే ॥

1320

తా॥ ఇరువురును సహజ, మనోహర సుందర స్వరూపులు. వారియెదుట కోట్లకొలది మన్మథుల శోభ యెందుకును కొలుగదు. (కోట్లకొలది మన్మథుల ప్రకాశము దౌపమ్యముగ జెప్పిన తుచ్ఛమగునని భావము.)

వారి ముఖారవిందములు శరదృతువు నందలి చంద్రుని గూడ గేలి చేయు నట్లుండెను. నీరజదళనయనులైన వా రిరువురును ఎల్లర మనంబులందును ప్రకాశించుచుండిరి.

చో॥ చితవని చారు మార మను హరనీ ।

భావతి హృదయ జాతి నహిఁ బరనీ ॥

కల కపోల శ్రుతి కుండల లోలా ।

చిరుక అధర సుందర మృదు బోలా ॥

1321

తా॥ ఎల్లరమనంబులను హరించు స్నిగ్ధగంభీరాకృతి గలిగిన శ్రీరామ చంద్రుడు మన్మథుని మనంబు కూడ హరించెను. మోహనరాముడు మనోహర మైన రూపముచేత నెల్లర హృదయ సరోవరంబుల బ్రవేశించుచుండెను. ఆ రూపము పర్వనాతీతమైనది.

సుందరమైన కంఠము గలవాడు శ్రీరామచంద్రుడు. శ్రీరాముని కర్ణ ద్వయమందు ధగధగ మెరయు కుండలము లత్యంత శోభాయమానముగనుండెను.

శ్రీరాముడు సుందరమైన చురుకమును, అధరమును గలిగి మృదుమధురముగ మాటలాడుచుండెను.

చౌ॥ కుముదబంధు కర నిందక హాసా ।

భ్రుకుటీ బికట మనోహర నాసా ॥

భాల బిసాల తిలక ఝలకాహి ।

కచ బిలోకి అలి అవలి లజాహి ॥

1322

తా॥ శ్రీరాముని దరహాసము, చంద్రకిరణములను సయితము తిరస్కరించునదిగా నుండెను; పక్రములైన యసిత భ్రుకుటీ వల్లరులును, నాసికయును అత్యంత శోభాయమానముగ నుండెను; లలాటమున తిలకము దేదీప్యమానముగ మెరయుచుండెను. ఆ నల్లని ముంగురులను జూచినచో, తుమ్మెదల బారులు గూడ సిగ్గుపడుననుటలో సందియము లేదు.

చౌ॥ పీత చౌతనీఁ సిరన్ధి సుహృతా ।

కుసుమ కలీఁ బిచ బీచ బనాతా ॥

రేఖేఁ రుచిర కంబు కల గీవాఁ ।

జను త్రిభువన సుషమా కీ నీవాఁ ॥

1323

తా॥ నాల్గోణములు గల్గిన పసుపు పచ్చని బోపీలు వారి శరముపై నుశోభిల్లుచుండెను. వాటి నడుమ నడుమ పూలమొగ్గల అల్లిక లమర్పబడియుండెను. శ్రీరాముడు కంబుగ్రీవుడు (శంఖము వంటి మెడకలిగిన వాడు). శంఖము వంటి కంఠమున మూడు రేఖలుండెను. ఆ మూడు రేఖలును ముల్లోకముల సౌందర్యమును చాటునదిగా నుండెను.

దో॥ కుంజర మని కంఠా కలిత ఉరన్ధి తులసికా మాల ।

బృషభ కంఠ కేహరి రవని బల నిధి బాహు బిసాల ॥1324

తా॥ ఉరమున గజముక్తాపణి మాలయు, తులసీమాలయు శ్రీరామున కత్యంత శోభ యొసగూర్చుచుండెను. శ్రీరాముని విశాల బాహువులు బృషభ స్కంధములవోలె పుష్టిగలిగి యుండెను. తీవ్రియం దతడు సింహమును బోలి యుండెను. శ్రీరాముని అజాను బాహువులు బలపరాక్రమములకు నిలయమైయుండెను.

చౌ॥ కటి తూనీర పీత పట బాఁధేఁ ।
 కర సర ధనుష బామ బర కాఁధేఁ ॥
 పీత జగ్య ఉపబీత సుహావ ।
 సఖ సిఖ మంజు మహాభబి ఛావ ।

1325

తా॥ నడుమునగల అమ్ములబొదితోను, కుడిచేతియందలి బాణముతోను, భుజముపైని ధనుస్సుతోను, పసుపుపచ్చని యజ్ఞోపవీతముతోను శ్రీరాముడతిశోభా యమానుడై యుండెను. స్నిగ్ధ పీతాంబరము విద్యుల్లతవలె మెరియుచుండ, శ్రీరాముడు సఖసిఖపర్యంతము సర్వాంగ సుందరుడై యుజ్జ్వల కాంతితో ప్రకాశించుచుండెను.

చౌ॥ దేఖి లోగ సబ భవ సుఖారే ।
 ఏకటక లోచన చలత న తారే ॥
 హరషే జనకు దేఖి దోఁడ భాతా ।
 ముని పద కమల గహే తబ జాతా ॥

1326

తా॥ మదుర చింబాధరము గలవాడైన శ్రీరాముని గాంచి సర్వజనులును సుఖమును బొందిరి. కనురెప్ప (వ్రాల్పక) అటులే చృష్టి సారించి రాముని వైపు చూచుటవలన కనుపాపగూడ స్థిరముగ నుండెను. జనకమహారాజు కనువిందు నేయు రామలక్ష్మణులను గాంచి మిగుల హర్షించెను, తర్వాత మునివరణకమల ములకు ప్రణమిల్లెను.

చౌ॥ కరి బినతీ నిజ కథా సునాతా ।
 రంగ అవని సబ మునిహి దేఖాతా ॥
 జహఁ జహఁ జాహిఁ కుఅఁర బర దోఁడః ।
 తహఁ తహఁ చకిత చితవ సబు కోఁడః ॥

1327

తా॥ మునిని స్తుతించెను, తన గాథ సంతయు వివరించెను. తరువాత యజ్ఞశాల సంతటిని జూపించెను.

కోపండపాణియైన శ్రీరామచంద్రుడు సామిత్రితో గూడి ముని వెంట నెచ్చెరుప్పటికి చోవుచుండెనో అచ్చటి వారలు ఆశ్చర్యచకితులై వారిని జూడ సాగిరి.

చౌ॥ నిజ నిజ రుఖ రామహి సబు దేఖా ।
కోఁడ స జాన కఛు మరము బిసేషా ॥
భలి రచనా ముని నృప సన కహేఁడి ।
రాజాఁ ముదిత మహాసుఖ లహేఁడి ॥

1328

తా॥ ఎల్లరును శ్రీరాముడు తమ కథిముఖముగ నున్నట్లే గాంచిరి. ఇందలి విశేషరహస్యము ఎవ్వరికిని తెలియదు.

అప్పుడు ముని రాజుతో నిట్లనియె — 'యజ్ఞశాలా నిర్మాణము కడు సుందరముగ నున్నది, బహువిచిత్రముగ నున్నది.'

విరక్తుడు, జ్ఞానియైన విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞశాలా నిర్మాణమును గూర్చి వర్ణించినతోడనే రాజున కపరిమితమైన ఆనందము కలిగెను.

దో॥ సబ మంచన్త తేఁ మంచు ఏక సుందర బిసద బిసాల ।
ముని సమేత దోఁడ బంధు తహఁ బై రారే మహిపాల॥1329

తా॥ అన్ని ఆననముల శ్రేణులును, ఒకదానికంటె మరియొకటి విశాలమై సుందరమై కనువిందు గొలుపుచుండెను. రాజు స్వయముగా మునియొక్కముగా రామలక్ష్మణుల నిరువుర నాశీనులను గావించెను.

చౌ॥ ప్రభుహి దేఖి సబ నృప హియఁ హారే ।
జను రాకేస ఉదయ భవఁ తారే ॥
అసి ప్రతీతి సబ కే మన మాహిఁ ।
రామ చాప తోరబ సక నాహిఁ ॥

1330

తా॥ ఎటులు పూర్ణచంద్రుడు దుదయింపగానే తారలు (నక్షత్రములు) ప్రకాశ హీనములగునో, అటులే శ్రీరామప్రభువును గాంచినంతనే రాజకుమారులు నిరాశ జెందిరి; నిరుత్సాహులైరి. శ్రీరాముని తేజమును గాంచిన రాజకుమారులకు శ్రీరామచంద్రుడే నిక్కముగా భనుస్సును విఱచునన్న నమ్మకము కలిగెను; అందు సందేహ మిసుమంతయు లేకుండెను.

చౌ॥ బిను భంజేహుఁ భవ ధనుష బిసాలా ।

మేలిహి సీయ రామ ఉర మాలా ॥

అస బిచారి గవనహు ఘర భాతః ।

జసు ప్రతాపు బలు తేజు గవాఁతః ॥

1331

తా॥ 'శంకరుని విచాలమైన ధనుస్సును విఠచినను, విఠువకున్నను సీతాదేవి తప్పక శ్రీరాముని జయమాలతో నలంకరించు'నని సమస్తజనులును, రాముని రూప తేజోవిలాసములను జూచి ఒక నిశ్చయమునకు వచ్చిరి. రెండు విధముల తమకు ఓటమి తప్పదని రాజకుమారు లనుకొనిరి. విజయము రామునిదే అన్న దృఢనిశ్చయము జేసికొని, 'సోదరులారా, యశః, ప్రతాప, బల, తేజములను ప్రదర్శించుట మాని మీ మీ గృహముల కేగు' డనిరి.

చౌ॥ బిహసే అపర భూప సుని బానీ ।

జే అబిభేక అంధ అభిమానీ ॥

తోరేహుఁ ధనుష బ్యాహు అవగాహా ।

బిను తోరేఁ కో కుఅఁరి బిఆహా ॥

1332

తా॥ వారు పరస్పరము చెప్పుకొను మాటలను విన్న అవివేకాంధులైన అహంకారపూరితులైన తదితర రాజులు వికటముగా నవ్వి "ధనుస్సు విఠచినగాని వివాహము జరుగబోదు (సహజముగ మేము జానకిని చేపట్టుట మానము). ఇక ధనుస్సును విఠవకుండినచో జానకిని వివాహము చేసికొనుట తెవనికి శక్యమో చూచెదము గాక! (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ ఏక బార కాలఉ కిన హోఁడః ।

సీయ హిత సమర జితబ హమ సోఁడః ॥

యహ సుని అపర మహిప ముసుకానే ।

ధరనుసీల హరిభగత సయానే ॥

1333

తా॥ కాలు దడ్డము వచ్చినను సరే, సీతకోసర మొక్కసారి అతనితో యుద్ధమొనర్చి గెలుచుకొంద" మనిరి.

గర్వముతో గూడిన ఆ వాక్కులను విని, హరిభక్తులను, ధర్మాత్ములైన రాజులు మెల్లగ తమలో రాము నవ్వుకొనిరి.

సో॥ సీయ బిఆహబి రామ గరబ దూరి కరి నృపస్త్వ కే ।

జీతి కో సక సంగ్రామ దసరథ కే రస బాఁకురే ॥ 1334

తా॥ పురల ఆ రాజులయొక్క గర్వమునణప సంకల్పించి యివ్వధముగ నుడివిరి. “ఆ ధనుస్సు నెవ్వరును విలువలేదు. ఆ ధనుస్సును శ్రీరామచంద్రుడే విఱచి సీతను వివాహమాడును. చశరథమహారాజును తక్కిన సాహసవీరులును సంగ్రామమున నిలచిన వారిని జయింప సాధ్యమా? (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ వ్యర్థ మరహు జని గాల బజాఈ ।

మన మోదకన్హి కి భూఖ బుతాఈ ॥

సిఖ హమారి సుని పరమ పునీతా ।

జగదంబా జానహు జియఁ సీతా ॥

1335

తా॥ వ్యర్థప్రలాపముల జేయకుడు. లష్టునుగూర్చి చెప్పిన అకలితీరునా? మేము నుడివెడు పరమపవిత్ర నిష్క-పట హితోక్తుల నాలకించి, పాటించి సీత సాక్షాత్ జగజ్జనని యని మనంబున చలపుడు. ఆమెను పత్నిగా పొందవలయు ననెడి లాలనను విడిచి పెట్టుడు. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ జగత పితా రఘుపతిహి బిచారీ ।

భరి లోచన ఛబి లేహు నిహారీ ॥

సుందర సుఖద సకల గున రాసీ ।

ఏ దోఉ బంధు సంభు ఉర బాసీ ॥

1336

తా॥ శ్రీ రఘునాథుని జగత్తునకు తండ్రిగా చలించి కన్నులార ఆ నయనాభిరాముని, నిఖిల జగదాశ్చర్యనిలయుని, జగత్కారణుడై వెలుగొందెడు శ్రీరాముని జూడుడు. ఇటువంటి తరుణము మనకు లభింపదు. సుఖశాంతుల నొనగు సర్వగుణసంపన్నులైన రామలక్ష్మణులు శివుని హృదయారవిందమున నివాసము చేయవారలు.

వి॥ స్వయముగా శివుడు వారిని తన హృదయాంతరాళము నందు దాచియుంచినాడు. అటువంటి వారలు జగత్కల్యాణము నకై జన్మించి యిప్పుడు మీ యెదుట నిలచియున్నారు. కనుక వారిని దర్శించి ధన్యులు గండని ధర్మాత్ములైన కొందరు నుడివిరి. (ముందు దోహతో అస్వయము)

చౌ॥ సుధా సముద్ర సమీప బిహోళః ।

మృగజలు నిరఖి మరహు కత ధాళః ॥

కరహు జాఞ్ జా కహుఁ జోఞ్ భావా ।

హమ తౌ ఆజు జనమ ఫలు పావా ॥

1337

తా॥ సమీపమునకు వచ్చిన అమృతసముద్రమును విడచి మృగజలమును (జగజ్జననియైన జానకిని పత్నిగా పొందవలెనన్న ఎండమావి) జూచి యేల పరుగిడుచు మరణించెదరు ?

సోదరులారా ! మాకు రోచిన మాటలు మీకు జెప్పితిమి. అటుపై మీ ఇచ్చ వచ్చినట్లు ప్రవర్తింపుడు, నేను మేము శ్రీరాముని తనిదితీర దర్శించి, జన్మ సాఫల్యము నొందితిమి. ”

చౌ॥ అస కహి భలే భూప అనురాగే ।

రూప అనూప బిలోకన లాగే ॥

దేఖహిఁ సుర నభ చఢే బిమానా ।

బరషహిఁ సుమన కరహిఁ కల గానా ॥

1338

తా॥ అని చెప్పి సద్గుణవంతులైన రాజులు ప్రేమనిమగ్నులై శ్రీరామ చంద్రుని అనుపమ రూపమును చూడసాగిరి. దేవతలు గగనమార్గమున విమానముల నారోహించి, మహాకారుణ్యనిధియైన శ్రీరాముని దర్శించుచు, మంగళ గీతములను పాడుచు, పుష్పవర్షము గురియించిరి.

సీత యజ్ఞశాల ప్రవేశించుట

దో॥ జాని సుఅవసరు సీయ తబ పర ఈ జనక బోలా ఇ ।
చతుర సఖీఁ సుందర సకల సాదర చలీఁ అవా ఇ ॥ 1339

తా॥ తగిన సమయముజూచి జనకమహారాజు, సీతను యజ్ఞశాలకు విలుచు
కొని రావలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను. అంత సమర్థురాండ్రును, సౌందర్యవతులైన
సకియ లామెను విలుచుకొని వచ్చిరి.

చో॥ సీయ సోభా నహిఁ జా ఇ బఖానీ ।
జగదంబికా రూప గున ఖానీ ॥
ఉపమా సకల మోహి అఘులాగీఁ ।
ప్రాకృత నారి అంగ అనురాగీఁ ॥ 1340

తా॥ కమలాయతేక్షణయై, లోకముల నద్వితీయ శోభ నొలకబోయునది
యునై, రూప గుణరాశియై, జగజ్జననియైన, జానకీదేవి సౌందర్యము పర్లనాతీతము.
ఆమెను వర్ణించుటలో కావ్యములందు గూర్చు ఉపమానములు నాకు(తులసీదాసునకు)
తుచ్చముగా కనబడును; ఏలన ఆ యుపమానములు లోకములోని యుపతీమణుల
అంగశోభను వర్ణించుటకే తగినవి.

వి॥ కావ్యోపమానములు త్రిగుణాత్మక మాయాజగత్తు నను
సరించి నడుచుచున్నవి. భగవానుని స్వరూపశక్తియైన జానకీదేవి
అప్రాకృత, చిన్మయాంగములను లౌకిక స్త్రీలకిచ్చు ఉపమానములతో
బోల్చుట శ్రీజగజ్జననియైన సీతాదేవిని చిన్నచూపు చూచినట్లగు
ననియు పరిహాసము చేసినట్లగుననియు ఇచ్చట శ్రీతులసీదాసు వక్రా
ణించుచున్నారు.

చో॥ సీయ బరనిఅ తే ఇ ఉపమా దే ఈ ।
కుకబి కహా ఇ అజసు కో లే ఈ ॥
జాఁ పటతరిఅ తీయ సమ సీయా ।
జగ అసి జుబతి కహాఁ కమనీయా ॥ 1341

తా॥ సీతాదేవిని పర్ణించుటలో ఉపమానములు నుడివి, యెవ్వడు కవిగాఢని నిరూపింపబడుట కిచ్చగించును? అసామాన్యసౌందర్యరాశియైన సీత నెవరితో బోల్పవచ్చును? అమెకు సరివచ్చు యువతి ఈ జగత్తునందు గలదా?

వి॥ సీతాదేవిని పర్ణించుటయందు ఉపమానములు ప్రయోగించుట సుకవియన్న పదవినుండి తొలగి అపకీర్తిని పొందుటకే యన్న భావము కవి యిటు స్ఫురింపజేయుచున్నాడు.

చౌ॥ గిరా ముఖర తన అరధ భవానీ ।

రతి అతి దుఖిత అతను పతి జానీ ॥

బిష బారునీ బంధు ప్రేయ జేహీ ।

కహిఅ రమాసమ కిమి బై దేహీ ॥

1342

తా॥ పరికించి చూడ జగత్తున అటువంటి యువతీలలామ యెందును గానరాదు. ఇక దేవతాస్త్రీలలో అటువంటి రూపవతిని గాంచవచ్చునేమో : సరస్వతి మాటకారి; పార్వతి అర్ధాంగి; మన్మథుని పత్నియగు రతిదేవి తనపతి అనంగుడని మిక్కిలి దుఃఖముతో కృశించియుండును. సముద్రమును దేవతలు, రాక్షసులు మఢించినపుడు అందు విషము — మద్యము జనించినవి. తరువాత లక్ష్మీదేవి యుద్భవించినది. విషము—మద్యము లక్ష్మీదేవికి తోబుట్టువులై యుండ అటువంటి లక్ష్మీని సీతకు సరిపోల్పుటెట్లు?

చౌ॥ జౌఁ ఛబి సుధా పయోనిధి హోఈ ।

పరమ రూపమయ కచ్చపు సోఈ ।

సోభా రజు మందరు సింగారూ ।

మధై పాని పంకజ నిజ మారూ ॥

1343

తా॥ లక్ష్మీదేవి లవణసముద్రమునుండి యుద్భవించినది. ఆ సముద్రమును చిలుకుటకు భగవాను డతికఠినమైన శరీరముగల కచ్చప రూపమును ధరించెను. మంథనముచేయుట కుపయోగించిన త్రాడు వాసుకియన్న భుజంగము. ఆ భుజంగమును కఠినమైన మందరాచలమునకు జుట్టి, దేవదానవులు క్షీరసాగరమును మఢించిరి. అట్లు నుఢించిన తర్వాత నిరుపమాన సౌందర్యరాశియైన లక్ష్మీదేవి ప్రభవించినది. లక్ష్మీ అత్యంతసౌందర్యవతి యనియు, లావణ్యనిధి

యనియు జెప్పెదరు కదా! ఆమెను ప్రకటించిన యుపకరణములు సర్వసాధారణముగా కఠోరమైనవి. అట్టి కఠోరమైన యుపకరణములచే ప్రకటితయైన లక్ష్మీదేవి జానకికి సాటి యెట్లగును?

అది అత్యంత కాంతిపుంజముల కాలవాలమైన అమృతసముద్రము, పరమ రూపమయ కచ్చపము, మృదువైన త్రాచు, శృంగారమునకు నిలయమైన పర్వతమే కావచ్చును. ఆ కాంతివంతమైన సముద్రమును స్వయముగ మన్మథుడే తన కరకమలములతో చిలికియుండ వచ్చును.

దో॥ ఏహి బిధి ఉపజై లచ్చి జబ సుందరతా సుఖ మూల ।

తదపి సకోచ సమేత కబి కహహిఁ సీయ సమతూల॥1344

తా॥ ఈ ప్రకారముగ శృంగారరసార్థమై, యనిర్వాచ్య సౌందర్య రాశియైనలక్ష్మీదేవి యుత్పన్నమయ్యెను, కవులు చాల సంకోచించి, ఆమెను సీతతో సమాన యనినారు.

సౌందర్యమనెడు ఏ సముద్రమును మన్మథుడు చిలికెనో ఆ సుందరత్వము గూడ ప్రాకృతమైనది (లౌకిక సౌందర్యము); ఏలన మన్మథుడు స్వయముగా త్రిగుణమయ ప్రకృతికి వికారమైనవాడు. ఆ సుందరత్వమును చిలుకగా ప్రకటితయైన లక్ష్మీ అధికసౌందర్యరాశి, దివ్యతేజస్సుతో గూడినదైనను ప్రాకృతమైనది. కనుక ఆమెతో పైదేహిని బోల్చుటకు కవి సంకోచించును. ఏ సుందరత్వముతో జానకీదేవి దివ్యాతిదివ్య పరమ మంగళ స్వరూపయైనదో, ఆ సౌందర్యము ఉపర్యుక్త సుందరత్వమునకు భిన్నమైనది, అప్రాకృతమైనది.

పస్తుతః లక్ష్మీదేవి అప్రాకృతరూప మిదియే. ఆ రూపము మన్మథుడు చిలికిన తరువాత ప్రకటితమైనది గాదు. లక్ష్మీదేవి జానకీ స్వరూపశక్తి, ఆమె నుండి భిన్నమైనది కాదు. ఉపమాన మివ్వవలసివచ్చినచో భిన్నపస్తువులతోనే! ఆమెకంటె అతిరిక్తయైన జానకీదేవి స్వయముగా తన మహిమ విశేషముచేత జన్మించినది. ఆమె యుద్భవించుటకు ఏ యుపకరణముల అవశ్యకతలేదు. అనగా శక్తి శక్తిపంతులకన్న అభిన్నమైనది, అద్వైతతత్త్వము, అథవా అనుపమేయము.

ఈ గూఢ దార్శనికతత్త్వమును భక్తశిరోమణులైన కవులు, అభూతోపమాలంకారముద్వారా చాల రమణీయముగా ప్యక్తపఱచినారు.

చౌ॥ చలీఁ సంగ లై సఖీఁ సయానీ ।
 గావత గీత మనోహర బానీ ॥
 సోహ నవల తను సుందర సారీ ।
 జగత జనని అతులిత ఛబి భారీ ॥

1345

తా॥ నిండు యాపనముచే లొణికిసలాడెడు సకియలు సేతను వెంటనిడు
 కొని మదుర మనోహర మంగళగీతములను పాడుచు వెడలిరి. ఆమె సుందర
 శరీరమున పట్టువస్త్రము శోభిల్లుచుండెను.

ఆ జగజ్జనని మనోహరరూపము అతులమైన విమలకాంతులను గురి
 యించుచుండెను.

చౌ॥ భూషణ సకల సుదేస సుహావీ ।
 అంగ అంగ రచి సభిన్న బనావీ ॥
 రంగభూమి జబ సియ పగు ధారీ ।
 దేఖి రూప మోహి నర నారీ ॥

1346

తా॥ జానకీదేవి సర్వాభరణభూషితయై యలరారుచుండెను. సఖులు ఆమె
 సర్వాంగములందు మిక్కిలి నేర్పుతో ఆభరణములను దొడిగియుండిరి. సీతాదేవి
 యజ్ఞశాలయందు కాలిదినంతనే ఆమె దివ్యమంగళ స్వరూపమును జూచి తీ
 పరుషులందరును మోహితులైరి.

చౌ॥ హరషి సురన్త దుందుభీఁ బజాఈఁ ।
 బరషి ప్రసూన అపఛరా గాఈఁ ॥
 పాని సరోజ సోహ జయమాలా ।
 అవచట చితవీ సకల భుజలా ॥

1347

తా॥ దేవతలందరును హర్షించి నగరాలు మ్రోగించిరి. పుష్పవర్షములు
 కురియించిరి; అప్పరసలు గానము చేసిరి. వైదేహి కరకమలమునందు జయమాల
 అత్యంతశోభ నిచ్చుచుండెను. రాజు లందరును ఆశ్చర్యచకితులై ఆమెను తదేక
 దృష్టితో జూచుచుండిరి.

చౌ॥ సీయ చకిత చిత రామహి చాహా ।

భవ మోహబస సబ నరనాహా ॥

ముని సమీప దేఖే దోఉ భాఈ ।

లగే లలకి లోచన నిధి పాఈ ॥

1348

తా॥ వై దేహి విస్మితయై శ్రీరాముని గాంచుచుండెను. అప్పుడు రాజ కుమారులు మోహపరవశులైరి. సీతాదేవి మునిసమీపమున ఆసీనులైన రామ లక్ష్మణులను గాంచెను. ఆమె నయనములు వాటి ఖజానాను (ధనాగారము) పొంది మోహముతో ఆ వైపునకే మరలి శ్రీరామునియందే స్థిరమైనవి.

దో॥ గురజన లాజ సమాజు బడ దేఖి సీయ సకుచాని ।

లాగి బిలోకన సఖిన్ద్ర తన రఘుబీరహి ఉర ఆని ॥ 1349

తా॥ కాని గురుజనుల సాన్నిధ్యమును, సమాజమును గమనించినదై సీత సంకోచముతో లజ్జాపదనయైనది. ఆమె శ్రీరామచంద్రుని స్వరూపమున హృదయపీఠమున అలంకరించుకొని సిగ్గుచే చెలికత్తెలవైపు ఓరచూపు చూచు చుండెను.

చౌ॥ రామ రూపు అరు సీయ ఛబి దేఖే ।

నర నారిన్ద్ర పరిహరీ నిమేషే ॥

సోచహి సకల కహత సకుచాహి ।

బిధి సన బినయ కరహి మన మాహి ॥

1350

తా॥ శ్రీ రామచంద్రుని రూపమును సీతాదేవి రూపరేఖావిలాసమును త్రీ పురుషులు కనురెప్పవ్రాల్చక అట్లే చూచుచుండిరి. ఎల్లరు మనంబునందే తన్మయత్వము నొందుచుండిరి. ఆ శోభావిశేషమును స్పష్టముగ జెప్పుటకు సంకోచించుచుండిరి. మనస్సులోనే దైవము నిట్లు స్తుతింపఁ దొడగిరి. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ హరు బిధి బేగి జనక జడతాఈ ।

మతి హమారి అసి దేహి సుహాఈ ॥

బిను బిచార పను తజి నరనాహూ ।

సీయ రామ కర కరై బిబాహూ ॥

1351

తా॥ “ఓ దైవమా ! జనకుని మూర్ఖత్వమును శీఘ్రముగా హరింపుము. అతడు తన ప్రతిజ్ఞను విడచి, సీత రాముని వివాహమాడునటువంటి వివేక మా రాజునకు ప్రసాదింపుము.”

చౌ॥ జగు భల కహిహి భావ సబ కాహూ ।
హర కీన్హేఁ అంతహుఁ ఉర దాహూ ॥
ఏహిఁ లాలసాఁ మగన సబ లోగూ ।
బరు సాఁవరో జానకి జోగూ ॥

1352

తా॥ ఈ మాటలందరికిని ఇష్టమైనవి గనుక ఎల్లరును వానిని మంచివని శ్లాఘించురు. హఠమును వీడనిచో అంతమున హృదయము జ్వలించును.

ఏది యెట్లున్నను జానకికి యోగ్యుడగు వరుడు శ్యామల పట్టదైన శ్రీరామచంద్రుడే.

పందిమాగధులు జనకుని ప్రతిజ్ఞను గూర్చి వివరించుట

చౌ॥ తబ బందీజన జనక బోలావ ।
బిరిదావలీ కహత చలి ఆవ ।
కహ నృపు జాఇ కహహు పన మోరా ।
చలే భాట హియఁ హరషు న థోరా ॥

1353

తా॥ అప్పుడు జనకమహారాజు పందిమాగధులను బిలిపించెను. వారు బిరుదావళిని పాడుచు వచ్చిరి. వారిని గాంచి రాజు ‘మీరు నా ప్రతిజ్ఞ నెల్లరకు తెలియజేయు’ డనెను. రాజ్యాజ్ఞను శిరసావహించి మిగుల సంతోషముతో ప్రతిజ్ఞను గూర్చి చెప్పుట కుద్యుక్తులైరి.

దో॥ బోలే బందీ బచన బర సునహు సకల మహిపాల ।
పన బిదేహ కర కహహిఁ హమ భుజా ఉరాఇ బిసాల॥1354

తా॥ పందిమాగధులు జనకమహారాజు ప్రతిజ్ఞను గూర్చి యివ్వధముగ నుడివిరి - ఓ జగత్పరిపాలకులైన రాజకుమారులారా : జనకమహారాజు ప్రతిజ్ఞ గూర్చి వినుడు.

చౌ॥ నృప భుజబలు బిధు సివ ధను రాహూ ।
గరుత కఠోర బిదిత సబ కాహూ ॥
రావను బాను మహాభట భారే ।
దేఖి సరాసన గవహిఁ సిధారే ॥

1355

తా॥ రాజుల భుజబలము చంద్రుని పంటిది; శివధనుస్సు రాహువు పంటిది. శివధనుస్సు భారమైన దనియు కఠోరమైనదనియు అందరికి విదితమే; మహాపరాక్రమోపేతుడైన రావణాసురుడును, బాణాసురుడును ఈ ధనుస్సునుగాంచి ఊరక మరలిరి. (స్పృశించు ధైర్యము గూడ వారికి లేకపోయెనని భావము)

చౌ॥ సోఁ పురారి కోదండు కఠోరా ।
రాజ సమాజ ఆజు జోఁ తోరా ॥
త్రిభువన జయ సమేత బైదేహీ ।
బినహిఁ బిచార బరణ హరి తేహీ ॥

1356

తా॥ ఇట్టి కఠోరమైన శివధనుస్సును, ఈ రాజసభలో నెవడు విలుచునో, త్రిభువన జయ సమేతముగ జానకీదేవి వానినే పరించును.

రాజుల బలహీనత

చౌ॥ సుని పన సకల భూప అభిలాషే ।
భటమానీ అతిసయ మన మాఖే ॥
పరికర బాఁధి ఉరే అకులాఈ ।
చలే ఇష్టదేవన్త సిర నాఈ ॥

1357

తా॥ ప్రతిజ్ఞను గూర్చి విన్న రాజులందరును అత్యంతాభిలాష గల వారైరి. బాహు బలముతో విట్టివీగువారలును, సమరగర్వము మెండు గాగల వారును అయిన రాజకుమారులు దిగ్గనలేచి, తమ యిష్టదేవతను మనంబున ప్రార్థించి, నమస్కరించి ధనుస్సు నొడ్డ కేగిరి.

చౌ॥ తమకి తాకి తకి సివ ధను ధరహిఁ ।
ఉరణ న కోటి భాఁతి బలు కరహిఁ ॥
జిన్త కే కఘ బిచారు మన మాహిఁ ।
చాప సమీప మహిప న జాహిఁ ॥

1358

తా॥ వారు అహంకారపూరితులై శివధనుస్సును గాంచుచుండిరి. మరల శక్తి సామర్థ్యములను దెచ్చుకొని, దాని పట్టుకొనుచుండిరి. దాని నెత్తుటకు కోటి ప్రయత్నములు చేసినను, సాఫల్యము పొందరైరి. వివేకవంతులైన మఱి కొందరు ధనుస్సు నెత్తలేమని అనుకొన్నవారై దాని సమీపమునకు పోరైరి.

దో॥ తమకి ధరహిఁ ధను మూఢ నృప ఉరఁగ న చలహిఁ లజ్జాఁ
మనహుఁ పొఁగ భట బాహుబలు అధిక అధిక గరుఅఁకఁగ ॥

1359

తా॥ మూర్ఖ రాజులు ధనుస్సును పట్టిచూచి, ఎత్తజాలక, నిరాశచే ఈ పలకు పచ్చుచుండిరి. వీరుల భుజబల స్పర్శను పొంది ఆ ధనుస్సు అధికాధికమైన భారముతో రాజిల్లుచుండెను.

చో॥ భూప సహస దస ఏకహి బారా ।
లగే ఉరావన టరఁగ న టారా ॥
డగఁగ న సంభు సరాసను కై సేఁ ।
కామీ బచన సతీ మను జై సేఁ ॥

1360

తా॥ పదివేలమంది రాజులు ఒకేసారి ధనుస్సునెత్తుటకు ప్రయత్నించిరి; కాని ఏఫలులైరి. ఏదళ యందును, కామాందుని పచనములు పతిప్రతను చలింప చేయజాలనట్లు, శివధనుర్బంగము గావింప వీరికి సాధ్యమగునా?

చో॥ సబ నృప భవ జోగు ఉపహాసీ ।
జై సేఁ బిను బిరాగ సన్నాసీ ॥
కీరతి బిజయ బీరతా భారీ ।
చలే చాప కర బరబస హారీ ॥

1361

తా॥ రాజులెల్లరును పరిహాస పాత్రులైరి. ఏ విధముగ వైరాగ్యము లేకున్న సన్నాసులు పరిహాసమునకు పాత్రులయ్యెదరో, అటులే కీర్తి, విజయము, వీరత్వము మొదలగున పన్నియు కలిగినవారలయ్యు, ధనుస్సు నెత్తుటకు శక్తిలేనివారై తుదకు వెడలిపోయిరి.

చౌ॥ శ్రీహత భవ హారి హియఁ రాజా ।
 బైరే నిజ నిజ జాణ సమాజా ॥
 నృపన్త బిలోకి జనకు అకులానే ।
 బోలే బచన రోష జను సానే ॥

1362

తా॥ రాజులు శ్రీ హినులై, హతాతులై, వెడలి వారివారి స్థానములలో
 ఆసీనులైరి. ధనుస్సునెత్తుటలో వైఫల్యము బొందిన రాజకుమారులను జూచి,
 జనకమహారాజు క్రోధముతో నీ మాట లనెను.

నిరాశాజనకములైన జనకుని వాక్కులు

చౌ॥ దీప దీప కే భూపతి నానా ।
 ఆయే సుని హమ జో పను రానా ॥
 దేవ దనుజ ధరి మనుజ సరీరా ।
 బిపుల బీర ఆయే రనధీరా ॥

1363

తా॥ “నేనొనర్చిన ప్రతిజ్ఞను విని ద్వీప ద్వీపములనుండి రాజులనేకులు
 విచ్చేసినారు. దేవతలు, దైత్యులు గూడ మానవ శరీరములు దాల్చి వచ్చినారు.
 ఇంకను పెక్కుమంది రణధీరులు వచ్చినారు.

దో॥ కుఅఁరి మనోహర బిజయ బడి కీరతి అతి కమనీయ ।
 పావనిహార బిరంచి జను రచేఉ న ధను దమనీయ ॥1364

తా॥ ధనుస్సును విఱచి రాజకన్యను చేపట్టి విజయమును, సత్కీర్తిని
 బడయుటకు బ్రహ్మ యెవరి నొసటను వ్రాసినట్లు లేదు.

చౌ॥ కహహు కాహి యహు లాభు న భావా ।
 కాహుఁ న సంకర చాప చఢావా ॥
 రహా ఉ చఢాఉబ తోరబ భాఈ ।
 తిలు భరి భూమి న సకే ఛడాఈ ॥

1365

రా॥ ధనుస్సును విఱచుట కన్యను చేపట్టుట యెవరికి లాభదాయకము గాకుండును? కాని యెవ్వరికిని శంకరుని ధనుస్సును విఱచుటకు శక్తి లేదాయెను. ధనుస్సు నెత్తుట, విఱచుట అటుండనిండు; ఏమి దౌర్భాగ్యమోగాని ఆ ధనుస్సును భూమినుండియైన కడల్పులేకపోయిరి.

చౌ॥ అబ జని కోఁడ మాఁభై భటమానీ
 బీర బిహీన మహి మైఁ జానీ ॥
 తజహు ఆస నిజ నిజ గృహ జాహూ ।
 లిఖా న బిధి బై దేహి బిజాహూ ॥

1366

రా॥ ఇప్పుడు వీరులచునెడి అహంకారముతో విష్టువీగకుడు; 'క్రోధము పహింపకుడు. ఈ సంఘటనవలన పృథ్వి వీరరహితమైనదని తెలియుచున్నది. కనుక ఆశనువీడి మీమీ గృహములకు తరలిపొందు. బ్రహ్మ సీతకు కల్యాణరేఖ లిఖించినట్లు లేదు.

చౌ॥ సుకృతు జాఁజి జౌఁ పను పరిహరఁజుఁ ।
 కులఁరి కుఱరి రహఁజు కా కరఁజుఁ ॥
 జౌఁ జనతేఁజుఁ బిను భట భుబి భాఁజుఁ ।
 తౌ పను కరి హౌతేఁజుఁ న హఁసాఁజుఁ ॥

1367

రా॥ ప్రతిజ్ఞ వీడినచో, పుణ్యఫలము ఓణించును. ఏమి నేయుదును! సీత కన్యగానే యుండునేమో: పృథ్వి వీరరహితమైనదని మునుపే తెలిసి యుంటినేని, ఇటువంటి ప్రతిజ్ఞ నొనర్చి పరిహసమునకు గురికాకుండ ఉండెడి వాడను.

చౌ॥ జనక బచన సుని సబ నర నారీ ।
 దేఖి జానకిహి భవి దుఖారీ ॥
 మాఁభే లఖను కుటిల భఱఁ భౌఁహేఁ ।
 రదపట ఫరకత నయన రిసౌఁహేఁ ॥

1368

తా॥ జనకుని నిరాశాయుక్తములైన పలుకులను విని, స్త్రీ పురుషులెల్లరును
జానకివైపు దృష్టి సారించి మిగుల దుఃఖించిరి. కాని లక్ష్మణుడు మాత్రము
కోపావేశముతో కనుదొమలు ముడివేసెను. అతని నయనములు క్రోధయుక్తము
లాయెను.

లక్ష్మణుని క్రోధము

దో॥ కహి న సకత రఘుబీర డర లాగే బచన జను బాన ।
నాథ రామ పద కమల సిరు బోలే గిరా ప్రమాన ॥ 1369

తా॥ కాని శ్రీరామచంద్రుడేమనునో అన్న భయముచేత ఏమియు చెప్ప
లేకుండెను; కాని లక్ష్మణునకు జనకుని పలుకులు బాణములవలె గ్రుచ్చుకొను
చుండెను. ఇక తాళలేక రాముని పాదములకు నమస్కరించి యథార్థపదనముల
నిట్లు పల్కెను— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ రఘుబంధిన్త మహుఁ జహఁ కోఁడ హోఁఈ ।
తేహిఁ సమాజ అస కహణ న కోఁఈ ॥
కహి జనక జని అనుచిత బానీ ।
బిద్యమాన రఘుకుల మని జానీ ॥ 1370

తా॥ రఘువంశీయుల సాన్నిధ్యమున నిటువంటి మాటలనుట కెవ్వరును
సాహసించరు. అటువంటి అనుచితపదనములు శ్రీరఘుకుల శిరోమణియైన
శ్రీరామచంద్రుని హాస్యాస్పదుని గావించినట్లుండుననియు దలపక జనకమహా
రాజిట్లు విపరీతమైన మాట లనెను.

చో॥ సునహు భానుకుల పంకజ భానూ ।
కహఁ సుభాఁ న కఛు అభిమానూ ॥
జౌఁ తువ్వూరి అనుసాసన పావౌఁ ।
కందుక ఇవ బ్రహ్మాండ ఉరావౌఁ ॥ 1371

తా॥ ఓ భానుకుల కమల రవీః నీ యజ్ఞయైనచో నేను బ్రహ్మాండమును
బంధివలె నెత్తుదును. ఇవి కేవల మహంకారపూరితములైన మాటలుగావు. నేను
సహజముగానే నుడువు చున్నాను.

చౌ॥ కాచే ఘట జిమి డారౌఁ ఫోరీ ।
 సకడౌ మేరు మూలక జిమి తోరీ ॥
 తవ ప్రతాప మహిమా భగవానా ।
 కో బాపురో పినాక పురానా ॥

1372

తా॥ పచ్చికుండను పగులగొట్టినట్లు దానిని పగులగొట్టెదను. ఇంతయేల,
 సుమేరుపర్వతమును సహితము పెకలించివైచెదను. ఓ భగవంతుడా! నీ ప్రతాప
 ప్రభావములు నా అండనుండ, ఈ పురాతనమైన ధనువాక లెక్కయా! ఇది
 యొక పస్తువేనా?

చౌ॥ నాథ జాని అస ఆయసు హోడః ।
 కౌతుక కరౌఁ బిలోకిల సోడః ॥
 కమల నాల జిమి చాప చడావౌఁ ।
 జోజన సత ప్రమాన లై ధావౌఁ ॥

1373

తా॥ ఓ రఘునాథా! నీ యజ్ఞయైనచో చాపమును తామరహండ్లవలె శత
 యోజనములదనుక విసరివైతును.

దో॥ తోరౌఁ ఛత్రక దండ జిమి తవ ప్రతాప బల నాథ ।
 జౌఁ న కరౌఁ ప్రభు పద సపథ కర న ధరౌఁ ధను భాథ ॥

1374

తా॥ నీ ప్రతాపబలములతో ధనుస్సును కుక్కగొడుగులవలె తునియలు
 చేసెదను. అట్లు చేయనియెడ, నీ పాదములాన! ఇంకెప్పుడును ధనుర్బాణము
 లను చేత బిట్టను.

చౌ॥ లఖన సకోప బచన జే బోలే ।
 డగమగాని మహి దిగజ డోలే ॥
 సకల లోగ సబ భూప డేరానే ।
 సియ హియౌ హరషు జనకు సకుచానే ॥

1375

తా॥ లక్ష్మణుడట్లు క్రోధావేశముతో జెప్పిన వచనములకు భూమి గడగడలాడెను. దిగ్గజములు కంపించినవి. ప్రజలును, రాజులును భయమునొందిరి. సేతమిగుల సంతోషించెను. జనకుడు వ్యాకులత నొందెను.

చౌ॥ గుర రఘుపతి సబ ముని మన మాహిఁ ।

ముదిత భవ పుని పుని పులకాహిఁ ॥

సయనహిఁ రఘుపతి లఖను నేవారే ।

ప్రేమ సమేత నికట బై రారే ॥

1376

తా॥ గురువైన విశ్వమిత్రుడును, శ్రీరఘునాథుడును, మునులును మనంబున హర్షించి మాటిమాటికిని పులకితులగుచుండిరి. శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణుని ఊరడించెను. ప్రేమతో తనచెంత ఆసీనుని గావించెను.

చౌ॥ బిస్వామిత్ర సమయ సుభ జానీ ।

బోలే అతి సనేహమయ బానీ ॥

ఉరహు రామ భంజహు భవ చాపా ।

మేటహు తాత జనక పరితాపా ॥

1377

తా॥ విశ్వమిత్రుడు శుభసమయము జూచుకొని ప్రేమయుక్తమైన వాణిచే “ఓ రామా! శివధనుస్సును విఱచి జనకుని సంతాపమును బోగొట్టు” మనెను.

శివధనుర్భంగము

చౌ॥ సుని గురు బచన చరన సిరు నావా ।

హరఘ బిషాదు న కఘ ఉర ఆవా ॥

రాధే భవ ఉతి సహజ సుఖావఁ ।

రవని జుబా మృగరాజు లజావఁ ॥

1378

తా॥ గురువచనముల నాలకించి, శ్రీరాముడు గురుచరణములకు నమస్కరించెను. శ్రీరాముడు హర్షవిషాదముల కతీతుడు. యౌవనముతో నిండిన మృగరాజును గూడ సిగ్గువఱచు సహజస్వభావముతో లేచి నిలిచెను.

దో॥ ఉదిత ఉదయగిరి మంచ పర రఘుబర బాలపతంగ ।

బికసే సంత సరోజ సబ హరషే లోచన భృంగ ॥ 1379

తా॥ మంచెయనెడు ఉదయగిరిపై రఘునాథుడనెడు బాలసూర్యుఁ డుదయించినంతనే సజ్జనకమలములు వికసించినవి, నేత్రములనెడు తుమ్మెదలు హర్షించినవి.

వి॥ రంగస్థలమునందు బాలసూర్యుడైన రఘునాథు డుదయించినంతనే సాధుస్వభావము గలవారును, సద్గుణవంతులును కమలవికాసమును బోలి పరమానందభరితులైరి. భ్రమరములు పుష్పముల మకరందమును గ్రోలి ఆనందించునట్లు, వారు నేత్రద్వయముతో సౌకుమార్య సౌందర్య తేజోవిలాసములతో నొప్పారు శ్రీరాముని జూచి ఆనందించిరి.

చో॥ నృపన్త కేరి ఆసా నిసి నాసీ ।

బచన సఖత అవలీ న ప్రకాసీ ॥

మానీ మహిప కుముద సకుచానే ।

కపటి భూప ఉలూక లుకానే ॥

1380

తా॥ రాజుల అహంధకారము నాశనమాయెను. వారి వచనతారల మెఱుపు సమాప్తమాయెను. వారు మానము వహించిరి. అహంకారముతో కూడిన రాజకుముదములు సంకోచము పొందినవి. కపటముతో నిండిన రాజులనెడు గ్రుడ్ల గూబలు దాగుకొనినవి.

వి॥ శ్రీతులసీదాసు రాజకుమారులయొక్క అభిలాషను అంధకారమునకు బోల్చినారు. యజ్ఞశాలయందు వారు పలికెడు ప్రగల్భములను నక్షత్రముల మెఱుపునకు బోల్చినారు. వారి అహంకారమును కుముదపుష్పములకు బోల్చినారు. కపటులైన రాజులను గ్రుడ్లగూబలకు పోల్చినారు.

ఎప్పుడు ఆశయన్న అంధకారము నాశనమాయెనో, అప్పుడు వారు పలికెడు పలుకులనెడు నక్షత్రముల మెఱుపు సమాప్తమయ్యెను. అంధకారమెప్పుడు లేకపోయెనో కుముదములవికాసముకూడ అప్పుడుండదు. గ్రుడ్లగూబలు రాత్రిలందు విహరించును. అంధకారమెప్పుడు లేక పోయెనో గ్రుడ్లగూబలుగూడ దాగుకొనినవి. అటులే కాపట్యముగల రాజులుగూడ దాగుకొనిరని భావము.

చౌ॥ భవ బిసోక కోక ముని దేవా ।
బరిసహిఁ సుమన జనావహిఁ సేవా ॥
గుర పద బంది సహిత అనురాగా ।
రామ మునిన్త సన ఆయసు మాగా ॥ 1381

తా॥ మునులును, దేవతలనెడు చక్రవాకములు శోకరహితులైరి. వారు పుష్పవర్షములు గురియించి తమసేవల నందజేసిరి.

ఇచ్చట శ్రీరాముడు ప్రేమతో గురుచరణములకు నమస్కరించెను; మునుల ఆజ్ఞను పొందెను.

చౌ॥ సహజహిఁ చలే సకల జగ స్వామీ ।
మత్త మంజు బర కుంజర గామీ ॥
చలత రామ సబ పుర నర నారీ ।
పులక పూరి తన భవ సుఖారీ ॥ 1382

తా॥ అఖిలభువనైకవిభుడగు శ్రీరామచంద్రుడు సుందరమైన మత్తగజరాజము చందంబున, అలవోకగా భనుస్సువద్ద కేగెను. అట్లు శ్రీరాముడు పోవుచుండ నగరనివాసులగు స్త్రీ పురుషులెల్లను సంతోషమును బొందిరి. వారి శరీరములు రోమాంచితము లాయెను.

చౌ॥ బంది పితర సుర సుకృత సభారే ।
జౌఁ కభు పున్య ప్రభాణ హమారే ॥
తౌ సివధను మృనాల కీ నాఈఁ ।
తోరహుఁ రాము గనేస గోసాఈఁ ॥ 1383

తా॥ పురవాసులందరును దేవతలకు, పితృదేవతలకు వందనము చేయుచు తమ సుకృతమును స్మరణచేసికొనిరి; మరియు నిట్లనుకొనిరి. “మా పుణ్య ప్రభావ మిసుమంత యుండినచో ఓ గణేశకుమారా! రామచంద్రుడు శివధనుస్సును తామరరూటినివలె విఱచుగాక !”

దో॥ రామహి ప్రేమ సమేత లభి సఖిన్ద్ర సమీప బోలాళి ।

సీతా మాతృ సనేహ బస బచన కహళి బిలఖాళి ॥ 1384

తా॥ శ్రీరామచంద్రు సతివాత్సల్యముతోను, ప్రేమతోను గాంచినదై, సీతాదేవి తల్లియైన సునయనాదేవి స్నేహపశమున చెలికత్తెలను సమీపమునకు విలిచి దుఃఖావేశమున విలాపముచేయుచు నిట్టిమాట లాడెను — (ముందు దోహతో అన్వయము)

చా॥ సఖి సబ కౌతుక దేఖి నిహారే ।

జేఱ కహవత హితూ హమారే ॥

కోఱ న బుర్రూళి కహళి గుర పాహిఁ ।

ఏ బాలక అసి హర భలి నాహిఁ ॥ 1385

తా॥ ఓ సఖీ, ఎవరు మనకు హితము చేకూర్చెడి వారనుకొందుమో వారు కూడ వినోదమును తిలకించువారలైనారు. శివధనుస్సెక్కడః బాలకుడైన రామచంద్రు డెక్కడః? రాముడు బాలుడనియు, ఇంత గొప్పప్రయత్నమున కెంత మాత్రము తగదనియు నెవ్వరును విశ్వామిత్రమహర్షికి జెప్పకున్నారు.

వి॥ ఏ ధనుస్సును రావణుడు, బాణాసురుడు మున్నగు జగదేకవీరులు చేతితోనంటలేక దూరమునుండి నమస్కరించి వెడలిరో అటువంటి శివధనుస్సును విఱచుటకు విశ్వామిత్రుడు రామున కాజ్ఞ యిచ్చుట, రాముడు దానిని విఱచుటకు ముందునకు వచ్చుట మొదలగు సంఘటనలు రాణికి ఏదో పట్టుదలగా కనుపించెను; కనుక ఆమె “విశ్వామిత్రున కెవ్వరును తెలియజెప్పరైరి” అని విహ్వల చిత్తయై సకులతో నుడివెను.

చౌ॥ రావణ బాస ఘట సహిఁ చాపా ।
హారే సకల భూప కరి దాపా ॥
సో ధను రాజకులఁర కర దేహిఁ ।
బాల మరాల కి మందర లేహిఁ ॥

1386

తా॥ రావణ బాణాసురులు ధనుస్సును స్పృశింపలేక పోయిరి, గర్వితులైన రాజులోడి పోయిరి. ఆ ధనుస్సునే ఈ సుకుమార మందరాకారుడైన రాజకుమారుని చేతి కందించుచున్నారు. బాలమరాళము మందరాచలము నెత్తగలదా?

వి॥ మందరాచలము శివధనుస్సునకు బోల్చబడినది. శ్రీరాముడు బాలమరాళము. మందరాచలమువంటి శివధనుస్సును బాలమరాళము వంటి శ్రీరాముడెత్తగలడా? అన్న చక్కని ఉపమానములచే శ్రీతులసీదాసు రమ్యాతి రమ్యముగా ఈ రామాయణమును రచించి భక్తుల హృదయములను చూరగొన్నారు. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ భూప సయానప సకల సిరానీ ।
సఖి బిధి గతి కఛు జాతి న జానీ ॥
బోలీ చతుర సఖీ మృదు బానీ ।
తేజవంత లఘు గనిఅ న రానీ ॥

1387

తా॥ ఎవరు చెప్పినను చెప్పకపోయినను రాజు వివేకవంతుడు మరియు జ్ఞాని. కనుక గురువునకు చెప్పి యుండవలసినది. ఓ సఖీ! విధివిలాసము నెఱుగ నెవరి తరము? అని చెప్పి యారకుండెను. అప్పుడు రాముని మాహాత్మ్యమును గూర్చి జాగుగా తెలిసికొన్న యొక సఖి కోమలవాణితో నిట్లనెను- “ఓ మహారాజీ! తేజస్వరూపులు వయసున చిన్నవారైనను వారిని చిన్నలుగా భావించు పెంత మాత్రము తగదు.

వి॥ తేజస్వరూపులు వయస్సునందు చిన్నవారైనను జ్ఞానము నందు కడుదొడ్డవారలు.

శ్రీరామ-II 9

శ్రీకాళిదాసమహాకవి రఘువంశ కావ్యమునందు దిలీప మహా
రాజు చిన్నవాడైనను, ఆయన యందు జ్ఞానమౌనములు, శక్తి
క్షమలు మొదలగునవి గానవచ్చుచుండెనని చెప్పుచు నింకను ఇట్లు
నుడివెను.

అనాకృష్టస్య విషయై ర్విద్యానాం పారదృశ్యనః,
తస్య ధర్మరతే రాసీ ద్వౌద్ధత్వం జరసా వినా.

ఆ దిలీపమహారాజు యౌవనములో నున్నను వృద్ధునకుండు
నట్టి యోగ్యతలు అనగా వైరాగ్యము, వేదవేదాంగములందు సంపూర్ణ
పాండిత్యము, ధర్మమునం దాసక్తియును కలిగియుండెను.

అటులే శ్రీరామచంద్రుడు బాలుడైనను, సకల గుణాభి
రాముడు, తేజస్వీరూపుడు, బలపరాక్రమోపేతుడు. కనుకనే
కఠోరమైన శివధనుస్సును చేతబట్టెను. ఆ ధనుస్సును స్పృశించుటకు
రావణ బాణాసురులకే సాధ్యము గాలేదు.

చౌ॥ కహః కుంభజ కహః సింధు అపారా ।

సోషేఉ సుజసు సకల సంసారా ॥

రబి మండల దేఖత లఘు లాగా ।

ఉదయః తాసు తిభువన తమ భాగా ॥

1388

తా॥ కుంభమునుండి జన్మించిన అగస్త్యుడెక్కడ? అపారమైన సముద్ర
మెక్కడ? అటువంటి అగస్త్యుడు సముద్రము నింకింప జేసెను. కావున ముని
యశము ప్రపంచమంతటను చిరస్థాయి యైనది. సూర్యమండలము చూచుటకు
చిన్నదిగ నుండును కాని, సూర్య దురయించినంతనే ముల్లోకముల అంధకారము
త్రుటిలో మాయ మగును.

దో॥ మంత్ర పరమ లఘు జాసు బస బిధి హరి హర సుర సర్భ
మహామత గజరాజ కహః బస కర అంకుస ఖర్బ ॥ 1389

తా॥ ఏ మంత్రపశమున బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు, దేవత లున్నారో
ఆ మంత్రము కడుచిన్నది. (ఆ చిన్నిమంత్రమును భక్తితో నుచ్చరించిన బ్రహ్మది
దేవతలు సాక్షాత్కరింతురని భావము). మదోన్మత్త గజరాజమును గూడ చిన్న
అంకుశము పశపరచుకొనును.

చౌ॥ కాను కుసుమ ధను సాయక లీన్హే ।
సకల భువన అపనేఁ బస కీన్హే ॥
దేబి తజిఅ సంసఱ అస జానీ ।
భంజబ ధనుషు రామ సును రానీ ॥

1390

తా॥ మన్మథుడు పుష్పవాణమును చేతనిడుకొని సమస్త లోకములను వశము
గావించుకొన్నాడు. ఓ దేవీ! అట్లు భావించి సందేహమును త్యజింపుము. రాణీ!
రామచంద్రుడు అపశ్యము ధనుస్సును విఱచును. ”

చౌ॥ సఖీ బచన సుని బై పరతీతీ ।
మిటా బిషాదు బఢీ అతి ప్రీతీ ॥
తబ రామహి బిలోకి బైదేహీ ।
సభయ హృదయఁ బినవతి జేహి తేహి ॥

1391

తా॥ సఖీ పచనములను రాణి విన్న తరువాత ఆమెకు శ్రీరాముని శక్తి
సామర్థ్యములపై విశ్వాసము గలిగెను; ఆమె సందేహములు దూరమాయెను;
శ్రీరామునియం దత్యంత ప్రీతి జనించెను.

అట్టి తటి భయభీతమైన హృదయముతో సీతాదేవి శ్రీరాముని గాంచి,
అతని విజయమునకై దేవతలెల్లరను ప్రార్థింప దొడగెను.

చౌ॥ మనహీఁ మన మనావ అకులానీ ।
హోహు ప్రసన్న మహేస భవానీ ॥
కరహు సఫల ఆపని సేవకాళు ।
కరి హితు హరహు చాప గరుఆళు ॥

1392

తా॥ ఆమె వ్యాకులత నొందిన మనంబున గౌరీ శంకరుల నివ్వధముగ
ప్రార్థింపఁ దొడగెను :-

భవానీ శంకరులారా : నన్ననుగ్రహించి నాయందు ప్రసన్నులు గండు.
నేను మీ కొనర్చిన సేవలను సఫలము గావింపుడు. నాయందు పయముంచి
ధనుస్సుయొక్క ధారమును హరింప జేయుడు. (ముందు దోహత్ అన్వయము)

చౌ॥ గన నాయక బరదాయక దేవా ।

ఆజు లగ్నే కిన్ని ఉఁ తుల సేవా ॥

బార బార బినతీ సుని మోరీ ।

తరహు చాప గురుతా అతి ధోరీ ॥

1393

తా॥ ఓ గణనాయకా : పరదాతా : ఈ దినముకొలకే నేను మిమ్ము
సేవించితిని. నా ప్రార్థన నాలకించి, ధనుస్సు ధారమును తగ్గింపుడు.”

దో॥ దేఖి దేఖి రఘుబీర తన సుర మనావ ధరి ధీర ।

భరే బిలోచన ప్రేమ జల పులకావలీ సరీర ॥

1394

తా॥ శ్రీరఘునాథుని గాంచుచు ధైర్యమువహించి సీత దేవతలను మనం
బునందే స్తుతించుచుండెను. ఆమె నయనములు ప్రేమాశ్రువులచే నిండెను;
శరీరము గగుర్పాటు నందెను.

చౌ॥ నీకే నిరఖి నయన భరి సోభా ।

పితు పను సుమిరి బహురి మను ఛోభా ॥

అహహ తాత దారుని హర తానీ ।

సముర్ముత నహి కళు లాభు న హానీ ॥

1395

తా॥ ధనుర్ధారియై ఆ యజ్ఞశాలయందు గోచరించుచున్న రాముని తేజస్సును
తన నేత్రము లనుభవించుచుండ, మరల తన జనకుని శపథమును స్మృతికి
దెచ్చుకొని సీతాదేవి తన మనంబున జ్ఞోభించెను. అప్పుడు ఆమె మనంబునం
దీవిధముగ తలపోసెను —

“అహ : నా జనకు దెంతటి కఠిన ప్రతిష్ఠ గావించినాడు : అది లాభదాయ
కమో హానికరమో యెఱుగ కున్నాడు గదా :”

చో॥ సచివ సభయు సిఖ దేళ న కోళ్ళు ।
 బుధ సమాజ బడ అనుచిత హోళ్ళు ॥
 రహఁ ధను కులిసహు చాహి కరోరా ।
 రహఁ స్యామల మృదుగాత కిసోరా ॥

1396

రా॥ మంత్రులు గూడ రాజునకు భయపడి ఏమియు జెప్పటకు సాహ
 సింపకున్నారు; పండితులతో చూడిన సభలో ఈ అనుచితము జరుగనున్నది
 కదా : పజ్రమున కన్న కఠినమైన ధనుస్సెక్కడ? కమనీయ కిశోర శ్యామ
 సుందరు దెక్కడ?

చో॥ బిధి కేహి భాతి ధరౌఁ ఉర ధీరా ।
 సిరస సుమన కన బేధిత హిరా ॥
 సకల సభా కై మతి భై భోరీ ।
 అబ మోహి సంభుచాప గతి తోరీ ॥

1397

రా॥ ఓ దైవమా : నేను హృదయమునందెట్లు దైర్యముచిక్క బిట్టగలను?
 శిరమున ధరించు పుష్పకణములచే పజ్రము చేదించబడునా? సభయందుండు వారల
 బుద్ధి ప్రమించినది కాబోలు! ఇప్పుడు ఓ శివచాప రాజమా : నీవే నాకు
 శరణ్యము. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ నిజ జడతా లోగస్త పర డారీ ।
 హోహి హరుఅ రఘుపతిహి నిహారీ ॥
 అతి పరితాప సీయ మన మాహీఁ ।
 లవ నిమేష జుగ సయ సమ జాహీఁ ॥

1398

రా॥ నీ నిజమైన భారమును ప్రజలపై మోపి, శ్రీరఘునాథుని సుకుమా
 రునిగా నెంచి తేలికపడుము."

ఇట్లు పరిపరి విధములైన చింతలు సీత మనంబున కలుగ జొచ్చెను
 ఒక క్షణ మొక యుగముగా గడచిపోవు చుండెను.

దో॥ ప్రభుహి చితఱ పుని చితవ మహి రాజత లోచన లోల ।
భేలత మనసిజ మీన జుగ జను బిధు మండల డోల॥ 1399

తా॥ సర్వజ్ఞుడు, పురుషోత్తముడు, సౌందర్యరాయునైన శ్రీరామచంద్ర ప్రభువును జూచి, మరల దృష్టిని భూమికి మరల్చియున్న సీతాదేవి చంచల నేత్రములు చంద్రమండల మనెడు ఊయెలలో కామదేవుని యొక్క రెండు మీనము లాగుచున్నట్లు లుండెను.

చో॥ గిరా అలిని ముఖ పంకజ రోకి ।
ప్రగట న లాజ నిసా అవలోకి ॥
లోచన జలు రహ లోచన కోనా ।
జైసేఁ పరమ కృపన కర సోనా ॥ 1400

తా॥ సీతాదేవి వాక్కులనెడు భ్రమరములను ఆమె ముఖమనెడు కమలము నిలిపివేసినది. లజ్జ అనెడి అంధకారమును గాంచి అవి బయటపడలేదు.

లోభి ఆర్జించిన బంగారము మూలనే ప్రోగయినట్లు, కన్నీరు ఆమె కొలకులందే నిలచి పోయెను.

చో॥ సకుచీ వ్యాకులతా బడి జానీ ।
ధరి ధీరజు ప్రతీతి ఉర ఆనీ ॥
తన మన బచన మోర పను సాచా ।
రఘుపతి పద సరోజ చితు రాచా ॥ 1401

తా॥ అట్లు వ్యాకులతచే క్రుంగిపోవుచున్న సీత యిండుక ధైర్యము వహించి, “మనో వాక్కాయ కర్మములతో నే చేసిన ప్రతిజ్ఞ సత్యమగునేని శ్రీరఘునాథుని చరణకమలములపై నా చిత్త మనురక్తమగు గాక :” అని ఒక నిశ్చయమునకు వచ్చెను.

చో॥ తౌ భగవాను సకల ఉర పాసీ ।
కరిహి మోహి రఘుబర కై దాసీ ॥
జేహి కేఁ జేహి పర సత్య సనేహూ ।
సో తేహి మిలఱ న కఘ సందేహూ ॥ 1402

తా॥ సర్వుల హృదయాంతరాళమున నివాసమునల్పు భగవానుడైన
రఘుశ్రేష్ఠుడైన శ్రీరామచంద్రుడు, నన్నవశ్యము దాసిగా జేసికొనును. ఎవరికి
ఎవరియందు నిజమైన స్నేహముండునో వారు తప్పక లభింతురు. ఇందు సందే
హము లేదు.

చౌ॥ ప్రభు తన చితఱ ప్రేమ తన రానా ।

కృపానిధాన రామ సబు జానా ॥

సియహి బిలోకి తకేఉ ధను కై సేఁ ।

చితవ గరురు లఘు బ్యాలహి జై సేఁ ॥

1403

తా॥ శ్రీరామునిజూచుచు సీత తను మన ధనములను శ్రీరామున కర్పించెను.
కృపానిధియైన, సర్వజ్ఞుడైన శ్రీరామచంద్రు డది గ్రహించెను. సీతను జూచి
రఘుకుల తిలకుడు, గరుడుడు చిరుసర్పమును గాంచినట్లు ధనుస్సును చూచెను.

దో॥ లఖన లఖేఉ రఘుబంసమని తాకేఉ హర కోదండు ।

పులకి గాత బోలే బచన చరన చాపి బ్రహ్మాండు ॥ 1404

తా॥ రఘుకులమణియైన శ్రీరామచంద్రు డట్లు శివధనుస్సుపై పృష్టి
సాించుచుండ, లక్ష్మణుడు పులకితుడై బ్రహ్మాండ మదరునట్లు తన పాదములతో
నేలందొక్కి నిమ్మలిఖిత పచనముల ని వివధముగ నుడువ సాగెను— (ముందు
దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ దిసి కుంజరహు కమర అహి కోలా ।

ధరహు ధరని ధరి ధీర న డోలా ॥

రాము చహహిఁ సంకర ధను తోరా ।

హోహు సజగ సుని ఆయసు మోరా ॥

1405

తా॥ దిగ్గజములారా : ఓ కచ్చపమా : ఓ ఆదిశేషుడా : ఓ పరాహమా :
పృథ్వియొక్క పట్టులోనే యుండుడు ; అట్లుండుటవలన పృథ్వి చలింపదు.
ఏలన శ్రీరామచంద్రుడు శివధనుస్సును విఠచుటకు సంసిద్ధ మైనాడు. నాఆజ్ఞ మీరక,
ఏమరకుండుడు.

చౌ॥ చాప సమీప రాము జబ ఆవి ।
 నర నారిన్ద్ర సుర సుకృత మనావి ॥
 సబ కర సంసక అరు అగ్యానూ ।
 మంద మహిపన్ద్ర కర అభిమానూ ॥

1406

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు దెప్పుడు వింటి సమీపమునకు వచ్చెనో, అప్పుడు
 ప్రీతులు, సమస్తదేవతలు అది తమ పుణ్యఫలమని తలచిరి. అందరియొక్క
 సందేహములు, అజ్ఞానము నీచులైన రాజుల అహంకారములు (ముందు దోహదో
 అన్వయము)

చౌ॥ భృగువతి కేరి గరబ గరుఆఈ ।
 సుర మునిబరన్ద్ర కేరి కదరాఈ ॥
 సియ కర సోచు జనక పభితావా ।
 రానిన్ద్ర కర దారున దుఖ దావా ॥

1407

తా॥ పరశురాముని గర్వాధిక్యము దేవతలకు మునులకు సంభవించిన
 విపత్తులవలని భయము, సీతయొక్క ఆలోచన, జనకుని పశ్చాత్తాపము, రాణు
 లకు గలిగిన దారుణ దుఃఖ దావానలము (ముందు దోహదో అన్వయము)

చౌ॥ సంభుచాప బడ బోహితు పాఈ ।
 చధే జాళ సబ సంగు బనాఈ ॥
 రామ బాహుబల సింధు అపారూ ।
 చహత పారు నహి కోక కడహారూ ॥

1408

తా॥ ఇత్యాదులు శివభనుస్సు అనేది గొప్పనావను గాంచి, గుంపుగా దాని
 నారోపించినవి. అవి శ్రీరామచంద్రభుజబల మనేది అపారసముద్రమును దాట
 గోచుచున్నవి. కాని నావికుడు లేడు.

దో॥ రామ బిలోకే లోగ సబ చిత్ర లిఖే సే దేఖి ।
 చితఈ సీయ కృపాయతన జానీ బికల బినేషి ॥

1409

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు సమస్తజనులపై దృష్టి సారించెను. వారు
 చిత్తరువులవలె నున్నట్లు గాంచి, మరల సీతను జూచెను. ఆమె అత్యంత
 వ్యాకులత నొంది నట్లు గ్రహించెను.

చౌ॥ దేఖీ బిపుల బికల బైదేహీ ।

నిమిష బిహోత కలప సమ తేహీ ॥

తృషిత బారి బిను జో తను త్యాగా ।

మువఁ కరణ కా సుధా తడాగా ॥

1410

తా॥ ఆమె వికలయగుట గాంచెను. ఆమెకు ఒక్కొక్కడఁ మొక్కొక్కయుగముగ గడచి పోవుచుండెను. మిక్కిలముగు దప్పికచే మానవుడు పీడింపబడుచు, తుదకు ప్రాణములు గోల్పోయిన తర్వాత అమృత భాండము లభించిన లేక అమృతతుల్యమైన జలముతో కూడిన చెరు వందుబాటులోనికి వచ్చిన ఏమి ప్రయోజనము?

చౌ॥ కా బరషా సబ కృషీ సుఖానేఁ ।

సమయ చుకేఁ పుని కా పభితానేఁ ॥

అస జియఁ జాని జానకీఁ దేఖీ ।

ప్రభు పులకే లఖి ప్రీతి బినేషీ ॥

1411

తా॥ పొలమంతయు ఎండిపోయిన తర్వాత వర్షము కురిసి లాభమేమి? సమయము గడచిపోయిన తరువాత పశ్చాత్తాపపడిన ప్రయోజనమేమి? అని మనంబున దలపోయుచు శ్రీరామచంద్రుఁడు జానకిని జూచెను. అత్యంతమైన ఆమె ప్రేమను గాంచి పులకితు డయ్యెను.

చౌ॥ గురహి ప్రనాము మనహిఁ మన కీన్దా ।

అతి లాఘవఁ ఉరాఁ ధను శీన్దా ॥

దమకేఁ దామిని జిమి జబ లయఁ ॥

పుని నభ ధను మండల సమ భయఁ ॥

1412

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు మనంబున గురువునకు ప్రణామము లాచరించెను. తనశక్తితో ధనుస్సునెత్తెను. ధనుర్ధారియై భాసితెను. అప్పుడా ధనుస్సు మెఱపు తీగవలె మెఱయుచు ఆకాశములో మండలాకృతి పొందెను.

చౌ॥ లేత చఢావత ఖైంచత గాఢే ।

కాహుఁ స లఖా దేఖ సబు తాఢే ॥

తేహి ఛన రామ మధ్య ధను తోరా ।

భరే భువన ధను ఘోర కతోరా ॥

1413

తా॥ శ్రీరాముడు ధనుస్సు నెత్తి బలముతో సంధించిన విధానము నెవ్వరు నెఱుగరైరి. (శ్రీరాముడు ధనుస్సు నెప్పుడు వీసికొన్నది, ఎప్పుడు బలయుక్తముగా సంధానము జేసినది యెవరికిని గ్రాహ్యము గాలేదు. కాని సర్వులును అతడు ధనుర్ధారియై యుండుట మాత్రము గాంచిరి.) ఆ క్షణములోనే శ్రీరాముడు ధనుస్సును రెండుగా విలచివైచెను. ధనుస్సు విటిగినప్పుడు కలిగిన కతోరధ్వని భువనమంతట వ్యాపించెను.

ఛం॥ భరే భువన ఘోర కతోర రవ రఖి బాజి తజి మారగు చలే ।

చిక్కరహిఁ దిగ్గజ డోల మహి అహి కోల కూరుమ కలమలే ॥

సుర అసుర ముని కర కాన దీప్తేఁ సకల బికల బిచారహిఁ ।

కోదండ ఖండేఁ రామ తులసీ జయతి బచన ఉచారహిఁ ॥

1414

తా॥ ఆ ఘోరమైన, కతోరమైన శబ్దము ముల్లోకముల వ్యాపించెను. ఆ శబ్దమునకు సూర్యభగవానుని అశ్వములు దారి దప్పినవి; దిగ్గజము లఱచినవి; అంతేకాదు భూమియు కంపించెను; శేషుడు, సరాహము, కచ్చపము అందోళనతో దిగ్గన లేచినవి. దేవతలును, రాక్షసులును, మునులును కర్ణరంధ్రములను మాసికొని కలత నొందిరి.

శ్రీతులసీదాసు ఇవ్విధముగ నిర్వచించుచున్నాడు— శ్రీరామచంద్రుండు ధనుస్సు విలచెనని తలచి సర్వులును ఏకగ్రీవముగా 'శ్రీరామచంద్రునకు జయము జయము' అని జయ జయ ధ్వనులను గావించిరి.

సో॥ సంకర చాపు జహాజు సాగరు రఘుబర బాహుబలు ।

బూడ సో సకల సమాజు చఢా జో ప్రథమహిఁ మోహ

బస ॥ 1415

తా॥ శివధనుస్సు నావ పంటిది. శ్రీరామచంద్రుని భుజబల పరాక్రమము లపారమైన సముద్రము. ధనుస్సు విఱచినంతనే సమాజమంతయు అందు మునిగి పోయినది. మునుపు వీరు మోహమునకు పశులై నావ నారోహించియుండిరి.

వి॥ సర్వుల సందేహములు, అజ్ఞానము, నీచాత్ముల అహంకారములు, పరశురాముని గర్వము, దేవతలకు గలిగిన భయము, సీతాలోచన, జనకుని పశ్చాత్తాపము, రాణుల దారుణ దుఃఖము, శివ చాపరూపమైన నావ నారోహించినవని ముందు రచించిన దోహాలలో శ్రీతులసీదాసు వివరించియుండిరి. శ్రీరామచంద్రుని భుజబలరూపమైన సముద్రమును దాట గోరుచున్నవనియు, అందులకు నావికుడు లేడనియు దెలిపియుండిరి.

ఇప్పుడు శ్రీరామచంద్రుడన్న నావికుడు ధనుస్సున్న నావను అపార సముద్రమున మునుగునట్లు చేసెనన్న భావమిందు స్ఫురించుచున్నది. శ్రీరాముడు ధనుస్సు విఱచినంతనే నీచులైన రాజుల అహంకారములు, దేవతల భయము, రాణుల దుఃఖమును దూరమైనవన్న మరియుక భావ మిందు స్ఫురించుచున్నది.

చా॥ ప్రభు దోఉ చాపఖండ మహి డారే ।
దేఖి లోగ సబ భవీ సుఖారే ॥

కౌసికరూప పయోనిధి పావన ।

ప్రేమ బారి అవగాహు సుహృవన ॥

1416

తా॥ శ్రీరామచంద్రప్రభువు ధనుస్సును రెండు తునియలుగాజేసి వృద్ధిపై బడపై చెను. అది చూచిన సమస్తజనులును సుఖమును పొందిరి. విశ్వామిత్రుడనెడు పవిత్రసముద్రము ప్రేమయనెడు సుందరజలముతో నిండెను. [విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మానంద పరిపూర్ణు డాయెనని భావము.]

చా॥ రామరూప రాకేసు నిహారీ ।

బధత బీచి పులకావలి భారీ ॥

బాజే నభ గహగహే నిసానా ।

దేవబధూ నాచహిఁ కరి గానా ॥

1417

తా॥ శ్రీరాముడనెడు పూర్ణచంద్రుని గాంచి, పులకావళియనెడు అలలు హెచ్చినవి. అకాశమున దుందుభులు ప్రమోగినవి. దివ్యాంగనలు గానము చేయుచు నాట్యమాడిరి.

చౌ॥ బ్రహ్మాదిక సుర సిద్ధ మునీసా ।
ప్రభుహి ప్రసంసహిఁ దేహిఁ అసీసా ॥
బరిసహిఁ సుమన రంగ బహు మాలా ।
గావహిఁ కింనర గీత రసాలా ॥

1418

తా॥ బ్రహ్మాది దేవతలు, సిద్ధులు, మునీశ్వరులు శ్రీరామ ప్రభువును ప్రశంసించుచుండిరి; ఆశీర్వాదముల నొసగుచుండిరి. మునిజన మానస రావములను హరింపజాలిన పరమాత్ముడైన రామునిపై పరిమళమెగచోయు రంగురంగుల పూలతో గ్రుచ్చిన మాలలను తరియించుచుండిరి. కిన్నరులు పాడుచుండిరి.

చౌ॥ రహి భువన భరి జయ జయ బానీ ।
ధనుషభంగ ధుని జాత న జానీ ॥
ముదిత కహహిఁ జహఁ తహఁ నర నారీ ।
భంజేఁ రామ సంభుధను భారీ ॥

1419

తా॥ బ్రహ్మాండ మంతయు జయ జయ ధ్వనులతో నిండిపోయెను. ఆ జయజయ ధ్వనులలో ధనుస్సు విరిగిన శబ్దము గూడ తెలియలేదు. అచ్చటచ్చట స్త్రీ పురుషులు శ్రీరామచంద్రుడు ఐరువైన శివధనుస్సును విజయనని చెప్పుకొనుచుండిరి.

దో॥ బందీ మాగధ సూతగన బిరుద బదహిఁ మతిధీర ।
కరహిఁ నిఛావరి లోగ నబ హయ గయ ధన మని చీర॥

1420

తా॥ బుద్ధిమంతులైన చండిమాగధ సూతగణములు బిరుదావళిని చదువసాగిరి. ఇనులందరును అశ్వగజ ధనకనకాది వస్తువులను, మణులను, వస్త్రములను కానుకలుగా సమర్పించిరి.

చౌ॥ రూంఝి మృదంగ సంఖ సహనా ఈ ।

భేరి ధోల దుందుభీ సుహా ఈ ॥

బాజహిఁ బహు బాజనే సుహా ఏ ।

జహఁ తహఁ జుబతిన్త మంగల గా ఏ ॥

1421

తా॥ రాశమువేసెడు పెద్దకంచు వాద్యమును, మృదంగమును, మేళతాళములును నగారా మొదలగు సుందర వాద్యములు మ్రోగించుచుండిరి. అచ్చట పుట యువతీమణులు మంగళగీతములు పాడుచుండిరి.

చౌ॥ సఖిన్త సహిత హరషీ అతి రానీ ।

సూఖత ధాన పరా జను పానీ ॥

జనక లహేణ సుఖు సోచు బిహా ఈ ।

పైరత ధకేఁ ధాహ జను పా ఈ ॥

1422

తా॥ ఎండిపోవు చేలపై వానచినుకులు రాలినచో అవి కళకళలాడినట్లు సఖీసమేతయై రాణి అనందాబ్ధి నోలలాడెను. జనకమహారాజు ఆలోచనలను వీడి శాంతచిత్తు డాయెను. నది నీది యీది, పురుషు డలసి ఎట్లు గట్టుకు చేరునో అట్లే సీతాస్వయంవరమును గురించి పరిపరివిధముల ఆలోచించి, ఆలోచించి, శివధనుస్సును రాముడు విజయించిననే, జనకమహారాజు తన ఆలోచనలను వీడి ప్రశాంత చిత్తు డాయెను.

చౌ॥ శ్రీహత భవి భూప ధను టూటే ।

జై సేఁ దివస దీప భవి భూటే ॥

సీయ సుఖహి బరనిఅ కేహి భాఁతీ ।

జను చాతకి పాఞ జలు స్వాతీ ॥

1423

తా॥ పగలు దీపపుకాంతి వేరగునట్లు, ధనుస్సు విజిగిన తర్వాత రాజకుమారులు శ్రీహీనులైరి (కాంతిహీనులైరని భావము). చాతకపక్షి స్వాతిజల విందువులను పొందినపు డెట్లానందించునో, అటులే సీతాదేవి ఆనందించెను. ఆమె పొందిన ఆనందమును వర్ణించుటెవ్వరి తరము ?

చౌ॥ రామహి లఖను బిలోకత కై సే॥
 ససిహి చకోర కిసోరకు జై సే॥
 సతానంద తబ ఆయసు దీన్వా ।
 సీతాఁ గమను రామ పహిఁ కీన్వా ॥

1424

తా॥ పూర్ణచంద్రుని చకోరకిసోరము ఎట్లు చూచునో, అట్లు లక్ష్మణుడు శ్రీరామచంద్రుని గాంచుచుండెను. అప్పుడు సీతను విలుచుకొని రావలసినదిగా శతానందు డాజ్ఞాపించెను. సీతాదేవి శ్రీరాముని సమీపించెను.

దో॥ సంగ సఖీఁ సుందర చతుర గావహిఁ మంగలచార ।
 గవనీ బాల మరాల గతి సుషమా అంగ అపార ॥ 1425

తా॥ చతురలైన సఖులు సీతను వెంబడించుచు, మంగళగీతములను పాడుచుండిరి. సీత బాలహంసివోలే హంసనడక సాగించెను. ఆమె అంగములు అపారమైన శోభతో నిండియుండెను.

చౌ॥ సఖిన్త మధ్య సియ సోహతి కై సే॥
 ఛలిగన మధ్య మహాచ్చబి జై సే॥
 కర సరోజ జయమాల సుహృత్ ।
 బిన్య బిజయ సోభా జేహిఁ ఛాఈ ॥ 1426

తా॥ సఖులమధ్య సీత సౌందర్యనిధియై, విమలకాంతుల నడుమ మహా కాంతియుతయై దివ్యప్రభలతో తేజరిల్లుచుండెను. కరమున పరిమళ మొలక టోయు సుందర జయమాల విశ్వవిజయమునకు చిహ్నముగా నలరారు చుండెను.

సీతాదేవి జయమాలచే నలంకరించుఁ

చౌ॥ తన సకోచు మన పరమ ఉచాహూ ।
 గూఢ ప్రేము లఖి పరఁగ న కాహూ ॥
 జాఁగ సమీప రామ ఛబి దేఖీ ।
 రహి జను కుఱఁగి చిత్ర అవరేఖీ ॥

1427

తా॥ సీత యిండుక సంకోచించుచుండెను; కాని ఉచ్ఛాహముతో నుండెను. ఆమె గుప్తప్రేమ యెవ్వరికిని గ్రాహ్యము గాకుండెను. శ్రీరాముని సమీపించి, అతని శోభను తిలకించినదై, రాజకుమారియైన సీతాదేవి చిత్తరువువోలె నిలుచుండెను.

చౌ॥ చతుర సఖీఁ లఖి కహా బురూఈ ।
పహిరావహు జయమాల సుహాఈ ॥
సుసత జుగల కర మాల ఉరాఈ ।
ప్రేమ బిబస పహిరాఇ న జాఈ ॥ 1428

తా॥ అప్పుడు చతురికయైన సఖి ఆమె దశనుగాంచి 'నుందర జయమాల నలంకరింపు' మనెను. అప్పుడు సీత రెండుచేతులతో మాలను దీసికొనెను, కాని ప్రేమవివశయైన కారణమున ఆమె మాల న వివధముగనే చేతనిడుకొనెను.

చౌ॥ సోహత జను జుగ జలజ సనాలా ।
ససిహి సభీత దేత జయమాలా ॥
గావహిఁ భబి అవలోకి సహేలీ ।
సియఁ జయమాల రామ ఉర మేలీ ॥ 1429

తా॥ అట్టితటి ఆమె కరకమలశోభ కడు రమణీయమై, సనాతములగు రెండు కమలములు భయపడుచు చంద్రునకు జయమాల వేసిన చందంబుగ నుండెను. ఆమె కరకమలము లట్లు మరింత సౌందర్య మొలకట్టోయుచు చూచు వారల కన్నులకు సుఖప్రదములై అలరారుచుండెను. సకియలు సౌందర్యనిధులైన సీతారాములను జూచుచు, మంగళగీతములను పాడిరి. ఆ శుభసమయమున సీతాదేవి శ్రీరాముని మెడలో జయమాల నలంకరించెను.

సో॥ రఘుబర ఉర జయమాల దేఖి దేవ బరిసహిఁ సుమన ।
సకుచే సకల భుజల జను బిలోకి రబి కుముదగన ॥ 1403

తా॥ ఉరమున జయమాలను గాంచిన దేవతలు పుష్పపర్వమును గురియి, విరి. సూర్యభగవానుని జూచి కుముద పుష్పసమూహములు ముడుచుకొన్నట్లుం సమస్తరాజులును కాంతిహినులైరి.

చౌ॥ పుర అరు బోమ బాజనే బాజే ।

ఖల భవ మలిన సాధు సబ రాజే ॥

సుర కింనర నర నాగ మునీసా ।

జయ జయ జయ కహి దేహిఁ అసీసా ॥

1431

తా॥ సగరమం చంతటను, గగనమం చంతటను మంగళవాద్యములు మ్రోగెను. దుష్టులు దాసీనులైరి; సజ్జనులు సంతృప్తి నొందిరి. దేవతలు, కిన్నరులు, మానవులు, నాగులు, మునీశ్వరులు జయము జయ మని చెప్పుచు నాశీర్వాదము లొసగుచుండిరి.

చౌ॥ నాచహిఁ గావహిఁ బిబుధ బధూటీఁ ।

బార బార కుసుమాంజలి ఛూటీఁ ॥

జహఁ తహఁ బిప్ర బేద ధుని కరహిఁ ।

బందీ బిరిదావలి ఉచ్చరహిఁ ॥

1432

తా॥ దేవాంగనలు నాట్యముచేయుచు గానము సల్పుచుండిరి; మాటిమాటి కిని అంజలియం దుంచిన పుష్పములను జారవిడుచుచుండిరి. అక్కడక్కడ బ్రాహ్మణులుకూడి వేదములను పఠించుచుండిరి. భటులు విరుదావళిని(పంశక్తిని) చెప్పుచుండిరి.

చౌ॥ మహి పాతాల నాక జసు బ్యాపా ।

రామ బరీ సియ భంజేఉ చాపా ॥

కరహిఁ ఆరతీ పుర నర నారీ ।

దేహిఁ నిఛావరి బిత్త బిసారీ ॥

1433

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు ధనుస్సును విఱచి సీతను పరించెనన్న సమాచారము పృథ్వీ, పాతాళ, స్వర్గములందు వ్యాపించెను. సగరములోని శ్రీ పురుషులు తమ సంపదలను నైతము మరచి, తమ శక్త్యనుసారము కానుకలు సీత రాములకు సమర్పించుచుండిరి.

చౌ॥ సోహతి సీయ రామ కై జోరీ ।

ఛబి సింగారు మనహుఁ విక రోరీ ॥

సఖీఁ కహహిఁ ప్రభుపద గహు సీతా ।

కరతి న చరన పరన అతి భీతా ॥

1434

తా॥ సీతారాముల జంట సౌందర్యము శృంగారము ఒకచో ఐక్యమైనవా
యన్నట్లు అధిక శోభానంపత్తితో విజృంభించుచుండెను.

అప్పుడు సఖులు “సీతా, స్వామిపాదములను స్పృశింపు” మనిరి. కాని,
సీత అత్యంత భయభీతయై శ్రీరామ చరణములను స్పృశింపదాయెను.

దో॥ గౌతమ తియ గతి సురతి కరి నహిఁ పరసతి పగ పాని ।
మన బిహసే రఘుబంసమని ప్రీతి అలౌకిక జాని ॥ 1435

తా॥ సీతాదేవి గౌతమపత్నియైన అహల్యగతిని స్మరించి శ్రీరామపాదము
లను స్పృశింపదాయెను. సీతాదేవి అలౌకికప్రీతిని దెలిసికొని రఘువంశమణియైన
శ్రీరామచంద్రుడు మందహాసపూరితు డాయెను.

చౌ॥ తబ సీయ దేఖి భూప అభిలాషే ।

కూర కపూత మూఢ మన మాఖే ॥

ఉరి ఉరి పహిరి సనాహ అభాగే ।

జహఁ తహఁ గాల బజావన లాగే ॥

1436

తా॥ ఆ సమయమున అత్యాశపరులైన రాజులు సీతను గాంచి మోహ
పరవశులైరి. దుష్టులును మూఢులైన రాజు లాగ్రహపూరితు లైరి. ఆ భాగ్య
హీనులైన రాజకుమారులు కవచములు ధరించి యిష్టము వచ్చినట్లు ప్రేరిరి.

చౌ॥ లేహు ఛడాఞ్చ సీయ కహ కోఁజు ।

ధరి బాఁధహు నృప బాలక దోఁజు ॥

తోరేఁ ధనుషు చాడ నహిఁ సరళు ।

జీవత హమహి కుఅరి కో బరళు ॥

1437

తా॥ కొందరిట్ల న సాగిరి — “సీత నెత్తుకొని పోవుదము - రాజకుమారుల నిరువురను బంధింపుదు - ధనుస్సు విఱచినంతనే కోరిక లీదేరలేదు. మమ్ములను జయించి రాజకుమారి నెవరైనను వివాహమాడగలరా? (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ జౌఁ బిదేహు కఛు కరై సహాళు ।
జీతహు సమర సహిత దోళ భాళు ॥
సాధు భూప బోలే సుని బాసీ ।
రాజసమాజహి లాజ లజాసీ ॥

1348

తా॥ ఒకవేళ జనకమహారాజు వారికి సహాయమొనర్చినను రామలక్ష్మణ సహితముగ అతనిని గూడ జయింపుదు.”

అది విని సరళస్వభావముగల రాజు లిట్లనిరి — “ఈ నిర్లజ్జాపరులైన రాజ సమాజమును గాంచి లజ్జయే లజ్జించెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ బలు ప్రతాపు బీరతా బడాళు ।
నాక పినాకహి సంగ సిధాళు ॥
సోఁ సూరతా కి అబ కహుఁ పాళు ।
అసి బుధి తౌ బిధి ముహుఁ మసి లాళు ॥

1439

తా॥ వ్యర్థప్రలాపము లేల? మీ బలము, ప్రతాపము, పరాక్రమము, గొప్పతనము, ప్రతిష్ఠ ధనుస్సుతోనే బోయినవి. మీ మీ ధైర్యసాహసములు ముందే ప్రదర్శింపవలసినది; ఇప్పు డనుకొన్న నేమి ప్రయోజనము? అంతటి దుష్టబుద్ధిగలవారు కావుననే విధాత మీ ముఖములకు మసి పూసినాడు.

దో॥ దేఖహు రామహి నయన భరి తజి ఇరిషా మదు కోహు ।
లఖన రోషు పావకు ప్రబల జాని సలభ జని హోహు ॥ 1440

తా॥ ఈర్ష్య, గర్వము, క్రోధము మొదలగు దుర్గుణములనువిడచి మహా తారుణ్యనిధియు, దీనబంధుడును, మోహనాకారుడును, కమలేక్షణుడును, వర్ణనా

తీతుండైన శ్రీరాముని కన్నులార సేవింపుడు. లక్ష్మణుని క్రోధము ప్రజ్వలించు అగ్నియని భావించి నీపపు పురుగులు కాటోకుడు.”

వి॥ ఈర్ష్య, అహంకారము, క్రోధము మొదలగు దుర్గుణములను విడచినగాని భగవంతుడు సాక్షాత్కరింపడు. భగవద్దర్శనము నిర్మలపుష్కలకే సాధ్యము. కనుక దుర్గుణములను విడచి ప్రసన్న చిత్తముతో భగవంతుడైన శ్రీరామచంద్రుని దర్శింపుడని గుణసంపన్నులైన రాజులు దుష్టరాజకుమారులకు గొప్పసత్యమును చిన్నమాటలలో బోధించిరి.

భక్త మీరాబాయి రచించిన భజనలం దీవిషయము బాగుగా నిట్లు వివరింపబడినది.

“రామ నామ రస పీజై మనుఱ.....

కామ క్రోధ మద లోభ మోహ కో బహో చిత్త మే దీజై....
అనగా కామ, క్రోధ, మద, లోభమోహదులను మనఃపూర్వకముగా విడచి రామనామామృతమును గ్రోలు మని భావము. ఈ దుర్గుణములను వీడినగాని సగుణుడైన శ్రీరామచంద్రుడు ద్రవింపడని భావము.

ఇంకను, దుర్మార్గులైన వారలకు, మంచిమార్గమును గురించి బోధించుట సాధుశీలురైన వారలకే సాధ్యమన్న సూక్తిని శ్రీతులసీదాసు వ్యక్తపఱచిరి.

చా॥ బై నతేయ బలి జిమి చహ కాగూ ।
జిమి ససు చహై నాగ అరి భాగూ ॥
జిమి చహ కుసల అకారన కోహి ।
సబ సంపదా చహై సివద్రోహి ॥

1441

తా॥ గరుత్మంతుని పలాయనమును కాకి గోరునట్లు, సింహపలాయనమును కుండేలు కోరునట్లు, కారణములేకయే క్రోధమునకు పశిభూతులైనవారు తమ కుశలమును కోరునట్లు, దేవదేవుడైన శంకరునికి విముఖులైనవార లన్నివిధముల సర్వసంపదల నాశించినట్లు - (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ లోభీ లోలుప కల కీరతి చహళు ।

అకలంకతా కి కామీ లహళు ॥

హరి పద బిముఖ పరమ గతి చాహు ।

తన తుహ్నార లాలచు నరనాహు ॥

1442

తా॥ లోభులు, అత్యాశపరులు సత్కిర్తి నాశించినట్లు, కామాంధులు నిష్కళంకత నాశించినట్లు శ్రీహరి పాదసద్యములను సేవింపక విముఖులై న మానవులు పరమగతిని (మోక్షమును) కోరునట్లు, ఓ రాజకుమారులారా, సీత యందలి మీ వ్యామోహము గూడ వ్యర్థమైనదే యని భావింపుము.

చౌ॥ కోలాహలు సుని సీయ సకానీ ।

సఖీఁ లవాళి గళఁ జహఁ రానీ ॥

రామ సుభాయఁ చలే గురు పాహీఁ ।

సియ సనేహు బరనత మన మాహీఁ ॥

1443

తా॥ రాజులందరును ఇచ్చకు వచ్చినట్లు మాటలాడుచుండిరి. ఆ కోలా హలమును విని సీత సందేహించెను. అప్పుడామెను సఖులు జననివద్దకు జేర్చిరి.

ఇట శ్రీరామచంద్రుడు సీత ప్రేమాతిశయమును గూర్చి మనంబున తల పోయుచు గురువును సమీపించెను.

చౌ॥ రానిన్త సహిత నోచ బస సీయూ ।

అబ ధౌఁ బిధిహి కాహ కరనీయూ ॥

భూప బచన సుని ఇత ఉత తకహీఁ ।

లఖను రామ డర బోలి న సకహీఁ ॥

1444

తా॥ దుష్టరాజుల వచనముల నాలకించిన సీతాదేవి రాజ్ఞీసమేతయై విధి విలాస మెట్లున్నదో అని చింతింపసాగెను. రాజులాడిన ప్రగల్భములను విని లక్ష్మణుడు ఇటునటు దిరుగుచుండెను. కాని శ్రీరామచంద్రు డేమనునో అన్న భయముచేత అత డేమియు మాటాడలేకుండెను.

దో॥ అరున నయన భ్రుకుటీ కుటిల చితవత నృపన్త సకోప ।
మనహః మత్త గజగన నిరఖి సింఘకిసోరహి చోప ॥ 1445

తా॥ లక్ష్మణుడు కనులెట్టజేసెను; కనుబొమలు ముడిపై చెను; క్రోధముతో
రాజులను జూచుచుండెను. లక్ష్మణుని వైఖరిజూడ, మదించిన ఏనుగుల గుంపును
గాంచి సింగపుష్పిల్ల ఆవేశపడునట్లుండెను.

వి॥ మదించిన ఏనుగుల సమూహములు రాజకుమారులకు
బోల్చబడినవి. సింగపుష్పిల్లకును-లక్ష్మణునికిని పోలిక. గజసమూహ
ములనుగాంచి సింహకిశోరము ఆవేశపడినట్లు లక్ష్మణుడు రాజులు పలి
కిన ప్రగల్భములను విని ఆవేశపూరితుడాయె నన్న భావమిందు
స్ఫురించు చున్నది.

పరశురామునకు క్రోధ మావరించుట
శ్రీరామ, లక్ష్మణ పరశురామ సంవాదము

చో॥ ఖరభరు దేఖి బికల పుర నారీ ।
సబ మిలి దేహిఁ మహిపన్త గారీ ॥
తేహిఁ అవసర సుని సివ ధను భంగా ।
ఆయఉ భృగుకుల కమల పతంగా ॥

1446

తా॥ రాజు లొనర్చెడి కోలాహలమును విని జనకపురవాసులైన నారీ
మణులు వ్యాకులత నొందిరి. అందరును గుమిగూడి యేకదాటిగా ఆ రాజులను
నిందింపసాగిరి. ఆ క్లిష్టపరిస్థితులలో భృగుకుల కమలములకు సూర్యుడైన పరశు
రామఁ దేతెంచెను.

చో॥ దేఖి మహిప సకల సకుచానే ।
బాజ రుపట జను లవా లుకానే ॥
గౌరి సరీర భూతి భల భ్రాజా ।
భాల బిసాల త్రిపుండ బిరాజా ॥

1447

తా॥ దేగ మీదికురికిన చిన్నపట్టలు దాగుకొన్నట్లు పరశురాముని గాంచి
మహిపాలురు కళావిహీనులైరి. శ్వేత శరీరచ్ఛాయతో, శరీరముపై విభూతిరేఖలు
తాండవించుచుండ, విశాలమైన లలాటముపై త్రిపుండ్రము శోభ నిచ్చుచుండ -
(ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సీస జటా ససిబదను సుహావా ।

రిస బస కఞ్చక అరున హోళి ఆవా ॥

భ్రుకుటీ కుటిల నయన రిస రాతే ।

సహజహుఁ చితవత మనహుఁ రిసాతే ॥

1448

తా॥ శిరమున జడలు దాల్చినవాడై, క్రోధావేశమున ఎఱు పెక్కిన ముఖార
విండము గలవాడై పరశురాముడు భాసిల్లుచుండెను; అతడు కనుబొమలు ముడి
వైచి కనులెఱ్ఱజేసి యుండెను. చూపులు సహజముగ నున్నను క్రోధము మాత్ర
ముట్టిపడు చుండెను.

చౌ॥ బృషభ కంధ ఉర బాహు బిసాలా ।

చారు జనేఉ మాల మృగఛాలా ॥

కటి మునిబసన తూన దుళి బాఁధేఁ ।

ధను సర కర కురారు కల కాఁధేఁ ॥

1449

తా॥ పూర్వోరస్కుడై, పృషస్కంధుడై, సుంపర యజ్ఞోపవీతధారియై,
రుద్రాక్షమాలాధరుడై, మృగచర్మాంబరధరుడై, కటియందు వల్కలము గట్టిన
వాడై, అమ్ములబొదితోను, కరమున ధనుర్పాణములతోను, భుజమున పరశువుతో
నత డలరారుచుండెను.

దో॥ సాంత జేషు కరనీ కఠిన బరని న జాళి సరూప ।

ధరి మునితను జను బీర రసు ఆయఉ జహఁ సబ భూప॥

1450

తా॥ పరశురాముడు శాంతస్వరూపుడే గాని, ప్రవర్తన కఠినమైనది.
ఆ స్వరూపమును పర్థించుటకు శక్యము కాదు. వీరరసమే శరీరమును దాల్చి రాజ
సమూహములు గుమిగూడిన స్థలమున కేతెంచినదా యన్నట్లుండెను.

చౌ॥ దేఖత భృగుపతి బేషు కరాలా ।

ఉరే సకల భయ బికల భుజలా ॥

పితు సమేత కహి కహి నిజ నామా ।

లగే కరన సబ దండ ప్రనామా ॥

1451

తా॥ పరశురాముని భయంకర స్వరూపమును గాంచి, రాజులందఱును భీతి నొందిరి. జననీజనకసమేతుడై తమ నామధేయముల నత్యంత వినయపూర్వకముగా పరశురామునికి జెప్పుచు సాష్టాంగనమస్కారములు సల్పసాగిరి.

చౌ॥ జేహి సుభాయఁ చితవహిఁ హితు జానీ ।

సో జానణ జను ఆణ ఖుటానీ ॥

జనక బహోరి ఆణ సిరు నావా ।

సీయ బోలాణ ప్రనాము కరావా ॥

1452

తా॥ పరశురాముడు హితముగోరి సహజముగా నెపరివైపు దృష్టి సారిం చినను, అతడు తన ఆయువు సమాప్తమైనట్లు భావించుచుండెను.

కొంతసేపటికి జనకమహారాజు విచ్చేసి పరశురామునకు నమస్కరించెను, సీతను బిలిపించి అతనికి నమస్కారము లాచరింప జేసెను.

చౌ॥ ఆసిష దీన్తి సఖీఁ హరషానీఁ ।

నిజ సమాజ లై గఈఁ సయానీఁ ॥

బిస్వామిత్రు మిలే పుని ఆఈ ।

పద సరోజ మేలే దోఉ భాఈ ॥

1453

తా॥ పరశురాముడు సీత నాశీర్వదించెను. ఆమెతో నుండిన చెలికత్తెలు అది చూచి సంతోషించిరి. ఇక సీత నక్కడనుంచుట సమంజసముగాదని తలచిన వారై నిండుయావనముతో నివ్వటిల్లుచున్న సఖీబృందములు సీతను తమ సమాహములోనికి దీసికొనిపోయిరి.

అంత విశ్వామిత్రుడు పరశురాముని ప్రేమతో గలసి రామలక్ష్మణుల నాతని పాదములకు నమస్కరింప జేసెను.

చౌ॥ రాము లఖను దసరథ కే ధోటా ।

దీన్ని అసీస దేఖి భల జోటా ॥

రామహి చితఱి రహే ధకి లోచన ।

రూప అపార మార మద మోచన ॥

1454

తా॥ విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను గూర్చి పరశురామునితో నిట్లు చెప్పెను:—

“ఇతడు రాముడు; అతడు లక్ష్మణుడు. వీరిరువురును దశరథమహారాజు ప్రయిపుత్రులు.”

ఆ మనోహరమైన జంటను గాంచి పరశురాము డాశీర్వాదము నొసగెను. సౌందర్యమునకు నిలయులై, వైభవోపేతులైన ఆ దివ్యసుందరమూర్తులు సౌందర్యమున మన్మథుని గర్వము నణచువారలుగ నుండిరి. శ్రీరాముని అపురూప మగు సౌందర్యతేజోవిలాసములను గాంచి పరశురాముడు స్తంభితు డాయెను.

దో॥ బహురి బిలోకి బిదేహ సన కహమా కాహ అతి భీర ।

పూఁఛత జాని అజాన జిమి బ్యాపేఉ కోపు సరీర ॥1455

తా॥ మరల సకలప్రజానీకముపై దృష్టిసారించి, పరశురాముడు సర్వము దెలిసినవాడై యేమియుతెలియనట్లు జనకమహారాజుతో క్రోధముట్టిపడ ‘ఇచ్చట ప్రజలు గుమి గూడుటకు కారణమేమి? సర్వరముగ జెప్పు’ మని కఠినముగ మాట్లాడెను.

చౌ॥ సమాచార కహి జనక సునాప ।

జేహి కారన మహిప సబ ఆపి ॥

సునత బచన ఫిరి అనత నిహారే ।

దేఖే చాపఖండ మహి డారే ॥

1456

తా॥ ఏ కారణమువలన మహిపాలు రచ్చటి కేతెంచిరో, జనకమహారాజు పరశురామునకు వివరించెను. జనకుని మాటల నాలకించి, పరశురాముడు రెండవ వైపునకు దృష్టి సారిచెను. అచ్చట ధనుస్సు రెండుముక్కలుగా నేలపై పడి యుండుటఁ గానవచ్చెను.

చౌ॥ అతి రిస బోలే బచన కతోరా ।
కహు జడ జనక ధనుష కై తోరా ॥
బేగి దేఖాడు మూఢ న త ఆజూ ।

ఉలటఁడు మహి జహఁ లహి తవ రాజూ ॥ 1457

తా॥ అట్లు ధనుస్సు రెండు తునుకలై పడియుండుటఁ గాంచి పరశురాముడు సహింపలేక శ్రోధాతిరేకముతో కతోరముగ “మూర్ఖజనకా! ఈ ధనుస్సెవరు విఱచిరో నాకుఁ జెప్పము. సత్వరముగ జెప్పకుంటివేని నీ రాజ్యమెంతవఱకు విస్తరించియున్నదో ఆ రాజ్యమునంతటిని కంపింప జేసెదను.”

చౌ॥ అతి డరు ఉతరు దేత నృప నాహిఁ ।
కుటిల భూప హరషి మన మాహిఁ ॥
సుర ముని నాగ నగర నర నారి ।
సోచహిఁ సకల త్రాస ఉర భారి ॥

1458

తా॥ పరశురాముని కతోరవచనములను విన్న జనకమహారాజు భీతిల్లి ప్రత్యుత్తర మొసగలేక పోయెను. అదిచూచి, కపటత్వమే జీవితగానున్న కుటిలత్వైన రాజు లానందముచే పరవశత నొందిరి. దేవతలకును, మునులకును, నాగులకును, నగరనివాసులైన శ్రీ పురుషులకును అదియొక సమస్య అయెను. దాని నెట్లు పరిష్కరింపవలయునన్న అలోచనలతో గూడినవారైరి. అట్టితఱి, సర్వుల హృదయాంతరాళమున భయము నాట్యమాడు చుండెను.

చౌ॥ మన పభితాతి సీయ మహతారి ।
బిధి అబ సఁవరి బాత బిగారి ॥
భృగువతి కర సుఖాడు సుని సీతా ।
అరధ నిమేష కలప సమ బీతా ॥

1459

తా॥ దైవము కానున్న కార్యమును విప్పుమొనరించెనని సీతాదేవి జనని మిగుల వగచెను. పరశురాముని స్వభావమును, శ్రోధమును గూర్చి తెలిసికొని సీత అరనిముసముక యుగముగా గడుపసాగెను.

దో॥ సభయ బిలోకే లోగ సబ జాని జానకి భీరు ।

హృదయఁ స హరషు బిషాదు కచు బోలే శ్రీరఘుభీరు॥1460

తా॥ అప్పుడు హర్షవిషాదముల కతుతీదైన దేవదేవుడైన శ్రీరామ చంద్రుడు, ఎల్లరును భీతిల్లుట, సీత భయకంపితయై యుండుటను గాంచి, పరకు రామున కిట్లు ప్రత్యుత్తర మొనఁగెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ నాథ సంభుధను భంజనిహారా ।
హోఽహి కేఁక ఏక దాస తుష్టారా ॥
ఆయసు కాహ కహిఅ కిస మోహి ।
సుని రిసాఞ బోలే ముని కోహి ॥

1461

తా॥ “స్వామీ : శివధనుస్సును విఱచినవాడు మీ దాసుడై యుండ నోపును. మీ ఆజ్ఞ యేదియైనను చెప్పిన చాలును, దానిని నేను శిరసా వహించెదను : సంశయించెద రెందులకు ? అనిన కుపితుడై పరకురాముఁ డిట్ల నెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ సేవకు సో జో కరై సేవకాఁక ।
అరి కరనీ కరి కరిఅ లరాఁక ॥
సునహు రామ జేహిఁ సివ ధను తోరా ।
సహసబాహు సమ సో రిపు మోరా ॥

1462

తా॥ “సేవలను జేసి మెప్పించుట సేవకుని కర్తవ్యము” - ‘శత్రువును తుడముట్టించుట వీరుని లక్షణము’. కనుక శత్రువు నోడింపవలయునన్న యుద్ధము చేయుటకు సంసిద్ధులై యుండవలయును. రామా : శివధనుస్సు నెవడు విఱచెనో వాడు నాకు సహస్రబాహువుతో సమానుడైన పరమశత్రువని భావింపుము.

చో॥ సో బిలగాఁక బిహోఞ సమాజా ।
న త మారే జైహహిఁ సబ రాజా ॥
సుని ముని బచన లఖన ముసుకానే ।
బోలే పరసుధరహి అపమానే ॥

1463

తా॥ వాడు ఈ సమాజమునే విడచి సత్వరమే తొలగి పోవలయును.
లేకున్న రాజులందరిని తుదముట్టించెదను.”

ముని వాక్కులను విన్న లక్ష్మణుడు మందహాసము జేసి పరశురాము
నవమానపఱచునట్లే విధముగ జెప్పెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ బహు ధనుహీఁ తోరీఁ లరికాఈఁ ।

కబహుఁ న అసి రిస క్షిన్హి గోసాఈఁ ॥

ఏహి ధను పర మమతా కేహి హేతూ ।

సుని రిసాఇ కహ భృగుకులకేతూ ॥

1464

తా॥ ఓ మునీ! బాల్యమున నిటువంటి ధనుస్సులెన్ని విఱచితిమో లెక్కించుటకు సాధ్యము గాదు. కాని యింతటి ఆగ్రహమెప్పుడును వహింపరైతిరి. ఈ ధనుస్సుపై నింతటి మమత మీకెందులకు? అనిన విని భృగువంశ పతాకా స్వరూపుడైన పరశురాముఁ డుగ్రుడై యిట్లు చెప్పఁ దొడగెను - (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ రే నృప బాలక కాల బస బోలత తోహి న సఁభార ।

ధనుహీ సమ తిపురారి ధను బిదిత సకల సంసార ॥ 1465

తా॥ “ఓ నృపబాలకా: కాలమాసన్నమైనది కాన నిటువంటి పలుకులను బలుకుచుంటివి. నీవంటి బాలున కిట్లు మాట్లాడుట తగదు. జగత్ప్రసిద్ధమైన శివధనుస్సు సామాన్య ధనుస్సుతో సమానమగునా?”

చౌ॥ లఖన కహ హఁసి హమరేఁ జానా ।

సునహు దేవ సబ ధనుష సమానా ॥

కా ఛతి లాభు జూన ధను తోరేఁ ।

దేఖా రామ నయన కే భోరేఁ ॥

1466

తా॥ అప్పుడు లక్ష్మణుడు నవ్వుచు నిట్లనెను:— “దేవా! చిత్తగింపుడు. నాదృష్టిలో అన్ని ధనుస్సులు ఒక్కచే! ప్రాచీన ధనుస్సు విఱచుట వలన

లాభములేదు, హానియును లేదు. శ్రీరామచంద్రుడు దీనిని నవీనమైన ప్రభునుద్య
వింపజేయు వస్తువుగా చలించెను.

చౌ॥ ఛుఅత టూట రఘుపతిహు న దోసూ ।

ముని బిను కాజ కరిఅ కత రోసూ ॥

బోలే చితఇ పరసు కీ ఓరా ।

రే సర సునేహి సుభాఉ న మోరా ॥

1467

తా॥ మరల దీనిని తాకినంతనే విడిగిపోయెను. ఇందులో రఘునాథుని
దోస మిసుమంతయును లేదు. ఓ మునీశ్వరా! కారణములేకయే కుపితులగు
చున్నా రెందులకు?”

లక్ష్మణుని మాటల నాలకించినవాడై పరశురాముడు తన పరశువును గాంచి
“ఓ రీ! దుష్టుడా! నా స్వభావము నెఱుంగకయే యిటువంటి వ్యర్థమైన పలుకు
లచే నన్నుల్లేరితుని గావించుచుంటివి. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ బాలకు బోలి బధఉఁ నహిఁ తోహి ।

కేవల ముని జడ జానహి మోహి ॥

బాల బ్రహ్మచారి అతి కోహి ।

బిస్వ బిదిత ఛత్రియ కుల ద్రోహి ॥

1468

తా॥ నిన్ను బాలకుడని యింతపలుకు చయ చలించితిని, కాన నిన్ను సంహ
రించుటకు వెనుదీసితిని. ఓరీ! మూర్ఖా! నీవు నన్ను కేవలము మునిగానే భావిం
చితివా? నేను బాలబ్రహ్మచారిని. అత్యంత క్రోధావేశముతో కూడిన వాడను.
క్షత్రియకుల ద్రోహినని జగద్విఖ్యాతి నొందినవాడను.

చౌ॥ భుజ బల భూమి భూప బిను కిన్హి ।

బిపుల బార మహిదేవన్త దీన్హి ॥

సహసబాహు భుజ ఛేదనిహారా ।

పరసు బిలోకు మహిపకుమారా ॥

1469

తా॥ నా భుజబల పరాక్రమముచే పృథ్విని రాజరహితముగ జేసినాను.
అటుతర్వాత భూమిని పెక్కుమార్లు ద్రాహ్మణుల కొనగిలిని.

ఓ రాజకుమారా ! సహస్రదాహువు భుజముల నుచ్చేదించు ఈ పరశువు
నొక్కమాటు గాంచుము

దో॥ మాతు పితహి జన సోచబస కరసి మహినకిసోర ।

గర్భన్త కే అర్భక దలన పరసు మోర అతి ఘోర ॥ 1470

తా॥ ఓ రాజకిశోరా ! నీవు నీ జననీ జనకుల సామర్థ్యమును గూర్చిన
అలోచనల నిక విడచిపెట్టుము. (వారు నిన్ను రక్షింపబోరు.) నా పరశువు
భయంకరమైనది. ఇది గర్భస్థశిశువులను గూడ నాశమొనరించు శక్తిగలది."

చౌ॥ బిహసి లఖను బోలే మృదు బానీ ।

అహో మునీసు మహా భటమానీ ॥

పుని పుని మోహి దేఖావ కుతారూ ।

చహత ఉడావస ఘోరి పహారూ ॥

1471

తా॥ పరశురాముని మాటల నాలకించి లక్ష్మణుడు దరహాసపదసముతో
నిట్లనెను:—

"ఓ మునీశ్వరా ! మీరు మిమ్ము గొప్పయోధగా దలంచుచున్నారు.
కనుకనే మాటిమాటికిని పరశువును జూపించుచున్నారు; ఒక్కఁడిపుతో పర్వతము
నెత్తగోరుచున్నారు.

చౌ॥ ఇహఁ కుమ్మడబతియా కోఉ నాహీఁ ।

జే తరజనీ దేఖి మరి జాహీఁ ॥

దేఖి కురారు సరాసన బానా ।

మైఁ కఛు కహా సహిత అభిమానా ॥

1472

తా॥ మీ చేతిప్రేళ్ళ బెడరింపులకు భయపడి మరణించుటకు, గుమ్మడి
పిందెను బోలిన అశక్తు లెవ్వరును ఇచ్చటలేరు. మీ గొడ్డలిని ధనుర్వాణములను
జూచియే నేను గర్వముతో నిట్లంటిని.

చౌ॥ భృగుసుత సముయి జనేఉ బిలోకి ।
 జో కభు కహహు సహఉఁ రిస రోకి ॥
 సుర మహిసుర హరిజన అరు గాఈ ।
 హమరేఁ కుల ఇన్ద్ర పర న సురాఈ ॥

1473

తా॥ భృగువంశసంజాతుడవనియు, యజ్ఞోపవీతమును గాంచి, మీ రాడిన కఠోరపచనముల నింతవఱకు, క్రోధము నరికట్టి నేను సహించుచున్నాను. 'దేవతలు, బ్రాహ్మణులు, భగవద్భక్తులు, గోవులు - వీరిపై శౌర్యమెట్టి పరిస్థితులలోను జూపించి హాని కలిగింపకూడ' దన్న మా కులధర్మమును పాటించుచున్నాను.

భృగుసుతుడు

భృగుసుతుడు పరశురాముడు. పరశురాముడు రేణుకకును జమదగ్నికి కలిగిన పుత్రుడు. ఒకనాడు రేణుక జలము గొనివచ్చుటకై నదివద్దకేగెను. అచ్చట చిత్రరథుడు జలక మాడుచుండెను. ముగ్ధభావముతో రేణుక అటు చూచుచుండుటవలన అగ్నిహోత్ర సమయమునకు జలము తేలేక పోయెను.

జమదగ్ని కీవిషయము దివ్యదృష్టిచే గోచరించినది. రేణుకను జంపవలసినదిగా తన కుమారులైన నల్వర నాజ్ఞాపించెను. ఆ నల్వరును మాతృహత్యకు బాల్పడలేదు. పరశురాముడు తండ్రి యాజ్ఞచొప్పున తల్లిని వధించెను. జమదగ్ని సంతోషించి వరమువేడుమనగా పరశురాముడు "తండ్రి! నాకు రెండు వరములను బ్రసాదింపుము (1) తల్లిని బ్రతికించుట (2) ఈ సంఘటన ఎవ్వరికిని జ్ఞప్తికందనీయకుండుట" అని సవినయముగ బల్కెను. అంత జమదగ్ని రేణుకను బ్రతికించెను.

ఒకసారి కార్తవీర్యార్జునుడు జమదగ్ని మహర్షి గోవును అపహరింప బ్రయత్నించెను. సఫలతనొందని కారణమున అతడు జమదగ్నిని సంహరించెను. ఇందువలన పరశురాము డుగ్రుడై పృథ్విక్షత్రియ రహితముగ జేసివెచ్చెదనని శపథము సల్పెను.

చౌ॥ బధేఁ పాపు అపకీరతి హోరేఁ ।

మారతహూఁ పా పరిఅ తుష్టారేఁ ॥

కోటి కులిస సమ బచను తుష్టారా ।

బ్యర్థ ధరహు ధను జాన కుతారా ॥

1474

తా॥ ఏలన అందులో నెవరి కే హని కలిగించినను, పాపము కలుగును, వారిచేతిలో ఓడిన అపకీర్తి కలుగును. కనుక మీరు కొట్టినను మీ పాదములపై బడవలసి యున్నది. మీ రాడెడు ఒక్కొక్కమాటయే కోట్లకొలది వజ్రములతో సమానముగ కఠోరమై యున్నది. ధనుర్పాణములు, పరశువును వ్యర్థముగా చేతఁబూని యున్నారు.

దో॥ జో బిలోకి అనుచిత కహేఁ ఛమహు మహాముని ధీర ।

సుని సరోష భృగుబంసమని బోలే గిరా గభీర ॥

1475

తా॥ ఓ ధీరుడైన మహామునీ! ధనుర్పాణములను, పరశువును జూచి నేనాడిన అనుచిత వచనములను క్షమింపుడు.

అని లక్ష్మణుడు పలికిన, భృగువంశమణియైన పరశురాముఁడు క్రోధముతో, గంభీరముగ నిట్లనెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ కౌసిక సునహు మంద యహు బాలకు ।

కుటిల కాలబస నిజ కుల ఘాలకు ॥

భాను బంస రాకేస కలంకూ ।

నిపట నిరంకుస అబుధ అసంకూ ॥

1476

తా॥ “ఓ విశ్వామిత్రా! బాలకు డాడిన పలుకు లాలకించితివి గదా! ఈతడు కుటిలుడు, దుర్బుద్ధి గలవాడు; కాలమునకు పశుడై తన కులమును నాశనము జేయ బూనినాడు. వీడు సూర్యవంశమనెడు పూర్ణచంద్రునకు కళంకము వంటివాడు; నిస్సందేహముగా వీడు మూర్ఖుడు, ఉద్బంధుడు, నిర్భయుడు.

చౌ॥ కాల కవలు హోళిహి ఛన మాహిఁ ।
 కహాఁ పుకారి భోరి మోహి నాహిఁ ॥
 తుమ్మ హటకహు జౌఁ చహహు ఉబారా ।
 కహి ప్రతాపు బలు రోపు హమారా ॥

1477

తా॥ ఇప్పుడీ ఊణముననే వీడు కాలగర్భమున గలసిపోవునని నేను మరి
 మరి చెప్పుచున్నాను, తర్వాత నాపై దోషము లారోపింపకుము. వీనిని నీవు
 కాపాడ నిచ్చగించితివేని నా ప్రతాప, బల, తేజోవికాసములను, క్రోధావేశమును
 గూర్చి యి డ్బాలున తెలింగించి వీనిని రక్షించు కొనుము.”

చౌ॥ లఖన కహేఁ ముని సుజసు తుమ్హారా ।
 తుమ్హాహి అఛత కో బరనై పారా ॥
 అపనే ముఁహ తుమ్హ ఆపని కరనీ ।
 బార అనేర భాఁతి బహు బరనీ ॥

1478

తా॥ మునిమాబల నాలకించి లక్ష్మణు డివ్విధముగ నుడివెను :-

“ఓ మునీశ్వరా ! మీ సత్కిర్తిని మీకు దప్ప ఇతరులకు పర్జింప
 సాధ్యము కానేరదు. మీరే మీ శ్రీముఖమునుండి మీ ఘనకార్యములను గూర్చి
 పెక్కుమార్లు అనేక ప్రకారములుగా వర్ణించితిరి.

చౌ॥ నహిఁ సంతోషు త పుని కఛు కహహూ ।
 జని రిస రోకి దుసహ దుఖ సహహూ ॥
 బీరబ్రతీ తుమ్హ ధీర అఛోభా ।
 గారీ దేత న పావహు సోభా ॥

1479

తా॥ అంతటితో సంతృప్తి గానిచో ఇంకను జెప్పుదు. క్రోధము నణచు
 కొని దారుణ దుఃఖమును సహింపకుము. మీరు వీరవ్రతములు, ధైర్యవంతులు,
 ధీభరహితులు, పరుషవాక్యములు బల్కనిదే శోభింపని వారలు.

దో॥ సూర సమర కరనీ కరహిఁ కహి న జనావహిఁ అపు ।
 బిద్యమాన రన పాఞ రిపు కాయర కథహిఁ ప్రతాపు ॥1480

తా॥ శూరులైనవారలు, కౌర్యమును కార్యరూపమున జూపించెదరు,
కాని మాటలతో తమ ప్రతాపమును వెలిపుచ్చరు. శత్రువు ఉపస్థితుడగుట గాంచి
పిరికివాడు గూడ తన ప్రతాపమును గూర్చి ప్రగల్భములు పలుకును.

చౌ॥ తుమ్మ తో కాలుహార జను లావా ।

బార బార మోహి లాగి బోలావా ॥

సునత లఖన కే బచన కరోరా ।

పరసు సుధారి ధరేణ కర ఘోరా ॥

1481

తా॥ మీరు కాలమును నెపముగా బెట్టుకొని, మాటిమాటికిని దానిని నాకోస
మాహ్వనించు చున్నారు ” అని లక్ష్మణుడు నుడివిన కఠోరవచనములను వినుచు
పరశురాముడు పరశువును చేతంబునెను.

చౌ॥ అబ జని దేళి దోసు మోహి లోగూ ।

కటుబాదీ బాలకు బధజోగూ ॥

బాల బిలోకి బహుత మైఁ బాఁచా ।

అబ యహు మరనిహార భా సాఁచా ॥

1482

తా॥ మరియు ని వివిధముగ నుడివెను:- ఇప్పుడు జనులు నాపై దోషము
లారోపింప కుండుదుగాక । కఠినముగ మాట్లాడు ఈ బాలకుడు పధార్థుడు.
వీడు బాలకుడని నేను మన్నించితిని. కాని పరికించిచూడ వీనికి కాల మాసన్న
మగుచున్నది.

చౌ॥ కౌసిక కహా భమిఅ అపరాధూ ।

బాల దోష గున గనహిఁ న సాధూ ॥

ఖర కుతార మైఁ అకరున కోహి ।

ఆగి అపరాధీ గురుద్రోహి ॥

1483

తా॥ అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు కల్పించుకొని ‘ఈ బాలకుడు చేసిన అప
రాధమును క్షమింపుడు. బాలకుల గుణదోషములు సాధుజనులైనవారు లెక్క
పెట్ట’ రనెను.

శ్రీరామ-II 11

అంత పరశురాముడు “తీక్షణమైన పరశువును ధరించినవాడను; దయా
రహితుడును, క్రోధావేశపరుడను. నా యెదుట ఈ గురుద్రోహి మరియు అపరాధి
(ముందు దోహత్ అన్యాయము)

చౌ॥ ఉతర దేత ఛోడఉఁ బిను మారేఁ ।

కేవల కౌసిక సీల తుష్టారేఁ ॥

న త ఏహి కాటి కురార కరోరేఁ ।

గురహి ఉరిన హోతేఉఁ శ్రమ ధోరే ॥

1484

తా॥ నా కుత్తరము నిచ్చుచున్నాడు. అట్లున్నను వానిని జంపక విడచి
పెట్టుచున్నాను. ఓ విశ్వామిత్రా! కేవలము నీ సీలప్రేమాదులను పురస్కరించు
కొని వీనిని విడచితినే కాని, లేకున్నచో ఈ కరోరమైన పరశువుతో కొంత
పరిశ్రమతోనే వీనిని జంపి గురు ఋణమును దీర్చుకొనియుండెడి వాడను.

దో॥ గాధి సూను కహ హృదయఁ హఁసి మునిహి హరిఅరణ

సూర్పు ।

అయమయ ఖాడ న ఊఖమయ అజహుఁ న బూర్పు

అబూర్పు ॥ 1485

తా॥ పరశురాముని మాటల నాలకించిన వాడై విశ్వామిత్రుడు దరహస
పూరితపడనుడై యిట్లు తలపోసెను — “సర్వత్ర విజయము పొందిన వాడ
గుటచే, ఈ ముని శ్రీరామలక్ష్మణులను సాధారణ క్షత్రియులుగా భావించుచున్నాడు.
వీరు ఉక్కుఖడ్గమువలె మహాపరాక్రమశాలులు. రసముతో కూడిన చెరకు వంటి
బలహీను లెంతమాత్రమును గారు. ముని వారి ప్రభావ మెఱుంగక యిప్పటికిని
మూర్ఖుడుగానే యున్నాడు.”

చౌ॥ కహేఉ లఖన ముని సీలు తుష్టారా ।

కో నహిఁ జాన బిదిత సంసారా ॥

మాతా పితహి ఉరిన భవీ నీకేఁ ।

గుర రిను రహ సోచు బడ జీ కేఁ ॥

1486

తా॥ అప్పుడు లక్ష్మణుడిట్లనెను — “ఓ మునీశ్వరా! మీ స్వభావ
పెవరెఱుంగరు! అది జగత్ప్రసిద్ధమైనదే! మీరు మీ మాతాపితలను బాగుగా ఋణ
విముక్తులను గావించితిరి, ఇక గురు ఋణము మాత్రము మిగిలియున్నది.
దానిని గురించిన ఆలోచనయే మెండు.

చా॥ సో జను హమరేహి మాథే కాథా ।

దిన చలి గవి బ్యాజ బడ బాథా ॥

అబ అనిఅ బ్యవహరిఅ బోలీ ।

తురత దేఉఁ మైఁ ధైలీ ఖోలీ ॥

1487

తా॥ మేము కూడ అప్పుతీసికొని మత్తెక్కిన వారల మనుకొనుము.
చాల దినములు గడచిపోయినవి. కనుక వడ్డీ కూడ చాల పఱకు పెరిగిపోయియే
యుండును. ఇప్పు డావ్యవహారమును దేల్చుదును. అప్పిచ్చిన వానిని బిలుచుకొని
‘ముమ్మ, వెంటనే నా సంచిని విప్పి ధనము నిత్తును.’”

చా॥ సుని కటు బచన కుతార సుధారా ।

హాయ హాయ సబ సభా పుకారా ॥

భృగుబర పరసు దేఖావహు మోహి ।

బిప్ర బిచారి బచఉఁ నృపద్రోహి ॥

1488

తా॥ అని లక్ష్మణుడు పలికిన కఠోరపచనములను విని పరశురాముడు
పరశువును సమ్మాళించుకొనెను. సభయంతయు ‘అయ్యో! ఏమి ముప్పు
వాటిల్లినోగదా’ అని యెలుగెత్తి అఱప సాగిరి. అప్పుడు లక్ష్మణుడు ‘ఓ
భృగుశ్రేష్ఠుడైన మునీశ్వరా! మీరు నాకు పరశువును జూపుచున్నారా? నృపద్రోహీ,
నేను మిమ్ము బ్రాహ్మణునిగా దలచి రక్షించుచున్నాను.

చా॥ మిలే స కబహుఁ సుభట రన గాథే ।

ద్విజ దేవతా ఘరహి కే బాథే ॥

అనుచిత కహి సబ లోగ పుకారే ।

రఘుపతి సయనహిఁ లఖను నేవారే ॥

1489

తా॥ ఓ బ్రాహ్మణ దేవతా! మీరు ఎప్పుడైనను బలపరాక్రమముగల వీరుని గలిసికొంటారా? మీరు గృహముననే పెరిగి పెద్దవారై తిరి, కనుక వీరుని పరాక్రమమును, యుద్ధనైపుణ్యమును గూర్చి మీకేమి తెలియును?”

అనిన విని అక్కడ గుమిగూడిన ప్రజలును సభాసదులందరును ఏకగ్రీవముగా ‘అనుచితము’, ‘అనుచితము’ అని అటప సాగిరి. అప్పుడు శ్రీరఘునాథుడు సంజ్ఞచే లక్ష్మణుని మాటల నరికట్టెను.

దో॥ లఖన ఉతర ఆహుతి సరిస భృగుబర కోపు కృసాను ।
బధత దేఖి జల సమ బచన బోలే రఘుకుల భాను ॥ 1490

తా॥ లక్ష్మణుడాడిన మాటలు, ఒసగిన ప్రత్యుత్తరములు ఆహుతితో సమానముగ నుండెను. పరశురాముని క్రోధాగ్నిని ఆ ఆహుతి పజ్వలింప జేయుచుండెను.

అట్లు పరశురాముని క్రోధ మతిశయించు తరుణమున, భానుకుల కనుల రవియైన శ్రీరామచంద్రుడు జలముతో సమానములు, శీతలములైన కాంతి పవనముల నిట్లు చెప్పఁ దొడగెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ నాథ కరహు బాలక పర ఛోహూ ।
సూధ దూధముఖ కరిఅ న కోహూ ॥
జౌఁ పై ప్రభు ప్రభాఉ రఘు జానా ।
తౌ కి బరాబరి కరత అయానా ॥ 1491

తా॥ “స్వామీ! ఈ బాలకుని కనికరింపుడు. ఏమి తెలియని పాలుగారు ఈ చిన్నారి బాలునిపై క్రోధము వహింపకుడు. మీ ప్రభావమును గూర్చి ఏ కొంచె మెఱిగియుండిన ఏమి తెలియని యీ బాలుడు మీ కెదురు తిరుగునా?

చో॥ జౌఁ లరికా అచగరి కరహీఁ ।
గుర పితు మాతు మోద మన భరహీఁ ॥
కరిఅ రృపా సిసు సేవక జానీ ।
తుమ్మ సమ సీల ధీర ముని గ్యానీ ॥ 1492

రా॥ బాలుడు బాల్యవాపల్యముచే నేమి చేసినను, గురువులును, తల్లిదండ్రులును ఆనందపరవశు లగుదురు కదా ! అథవా యీ బాలుని చిన్న బాలకునిగాను నేపకునిగాను చలించి కృపజూపుడు. మీరు సమదర్శనులు, సుశీలురు, దీరులు, విశిష్టజ్ఞాన సంపన్నులు.

వి॥ బాలుర బాల్య క్రిడలను చేష్టలను అనుభవజ్ఞులైన గురువులును, తల్లిదండ్రులును సరకుసేయరు. ఏలన, అజ్ఞానదశలో వారొనరించిన పనులను, తప్పుబట్ట గూడదనియు, తెలియక వారాడు మాటలను లెక్కింప గూడదనియు భావము.

భక్తులును, జ్ఞానులును తెలియక చేసిన అపరాధములను భగవంతుడు తప్పుక క్షమించునన్న ఇంకొక భావము గూడ పైజెప్పియున్న దోహా (శ్లోకము) స్ఫురింపజేయుచున్నది.

చౌ॥ రాను బచన సుని కఛుక జుడానే ।
కహి కఛు లఖను బహురి ముసుకానే ॥
హఁసత దేఖి నఖి సిఖి రిస బ్యాపీ ।
రాను తోర భ్రాతా బడ పాపీ ॥

1493

రా॥ శ్రీరామచంద్రుని పచనములను విన్న తరువాత పరశురాముడు కొంత చల్లపడెను. ఇంచుకకాంతము పహించెను. ఇంతలోనే లక్ష్మణుడు ఏదియో చెప్పుచు నవ్వుచుండెను. లక్ష్మణుని దరహాసపదనముఁ గాంచి పరశురాముడు నఖిని పర్యంతము క్రోధముతో నిండి ప్రకాశించెను, మరియు నిట్లనెను :- “ఓ రామా ! నీ సహోదరుడు చాలపాపాత్ముడు. (ముందు దోహాతో అన్వయము)

చౌ॥ గౌర సరిర స్యామ మన మాహీఁ ।
కాలకూటముఖి పయముఖి నాహీఁ ॥
సహజ బేధ అనుహరణి న తోహీ ।
నీచు మీచు సమ దేఖి న మోహీ ॥

1494

తా॥ ఈతని శరీరము తెల్లగనున్నది కాని హృదయము మాత్రము నల్లనిది. పపిపాపవంటి పాలుగారు ముఖ మెంతమాత్రమును కాదు, ఇతని ముఖము విషపూరితము. పరికించిచూడ ఈతడు సహజముగ కుటిలుడని నాకు తోచుచున్నది. నీ అడుగుజాడల ననుసరించువాడు మాత్రము గాదు, రామా, నీ వంటి సద్గుణపంతు డెందును గానరాదు. కాని ఈ నీచుడు మాత్రము నాకు కాలస్వరూపుడుగా కనుపించుచున్నాడు.”

వి॥ ఈ దోహాయందు ‘గౌర సరీర స్యామ మన మాహీ’ అని చెప్పబడియున్నది. శరీరము తెల్లగను, హృదయము నల్లగా నుండుట అనగా ఆంతర్యమున భావములువేరు పైకగుపించెడి స్వరూపము వేరని అర్థము. లక్ష్మణుడు గౌరశరీరుడే కాని హృదయము మాత్రము మలినమైన దనుచున్నాడు పరశురాముడు.

దో॥ లఖన కహిణ హఃసి సునహు ముని క్రోధు పాప కర

మూల ।

జేహి బస జన అనుచిత కరహిఁ చరహిఁ బిస్వ ప్రతికూల॥

1495

తా॥ పరశురాముని మాటల నాలకించిన తర్వాత లక్ష్మణుడు వికటముగా నవ్వుచు “ఓ మునీ! సావధానముగా ఆలకింపుడు. క్రోధము పాపమునకు మూలమైనది. ఆ క్రోధమునకు వశిభూతులై మానవులు అనుచిత కర్మలు చేయుచున్నారు. విశ్వమున తెల్ల ప్రతికూలులై అందరికిని కీ దొనరించుచున్నారు. [తన కోపమే తన శత్రువన్నట్లు క్రోధావేశ పరునకు విచక్షణా జ్ఞాన ముండదని భావము.]

చా॥ మైఁ తుష్ఠార అనుచర మునిరాయా ।

పరిహరి కోపు కరిత అబ దాయా ॥

టూట చాప నహిఁ జురిహి రిసానే ।

భై రితి హోఽహిఁ పాయ పిరానే ॥

1496

తా॥ ఓ మునిరాజా ! నేను మీ దాసుడను. ఇప్పుడు క్రోధమును త్యజించి
దయ చూపుడు. క్రోధము వహించినచో, వితిగిన ధనుస్సు జోడింపబడునా?
పాపము : నిలుచుండి నిలుచుండి చాల అలసిపోయితిరి; పాదములకు నొప్పి
కలిగియే యుండును గాన ఆసీనులు గండు.

చా॥ జౌఁ అతి ప్రేయ తౌ కరిఅ ఉపాతాః ।

జోరిఅ కోఉ బడ గునీ బోలాతాః ॥

బోలత లఖనహిఁ జనకు డేరాహిఁ ।

మష్ట కరహు అనుచిత భల నాహిఁ ॥

1497

తా॥ ఈ వితిగిన ధనుస్సు మీ కంత ప్రేయమైనచో, నొక యుపాయము
తోనే అది చక్కబడును. దానిని చక్కబఱచుటకు ఒక నిపుణుని రప్పింపము ”

అని లక్ష్మణుడనిన జనకమహారాజు విని, పరిస్థితులు విషమించినపని
గమనించి, భయకంపితుడై “ఒక చాలును. అనుచితముగ మాట్లాడుట తగ”
దని పలికి యూరకుండెను.

చా॥ ధర ధర కాఁపహిఁ పుర నర నారీ ।

ఛోట కుమార భోట బడ భారీ ॥

భృగువతి సుని సుని నిరభయ బానీ ।

రిస తన జరణ హోణ బల హనీ ॥

1498

తా॥ మిథిలానగర వాసులైన స్త్రీ పురుషులు భయముచే బహువిధములుగ
కంపించిరి. ‘లక్ష్మణుడు మంచినెడ్డలు తెలియని వాడు, గడుసరి’ యని మనం
బుల తలపోసిరి.

లక్ష్మణుని నిర్భయవాణిని విని, విని, పరశురాముని శరీరము కోపాగ్నిచే
ప్రజ్వరిల్లుచుండెను, కాని అత డెంత క్రోధమునకు వివశు డగుచుండెనో, అతని
బలమునకు అంత హాని కలుగుచుండెను. [బలము తగ్గుచుండెనని భావము.]

చా॥ బోలే రామహి దేణ నిహోరా ।

బచఉఁ బిచారి బంధు లఘు తోరా ॥

మను మలీన తను సుందర కై సేఁ ।

బిష రస భరా కనక ఘటు జై సేఁ ॥

1499

తా॥ అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని సుగ్రహించుచు పరశురాముఁ డిట్లనెను :-
 “ఇతడు నీ చిన్ని సహోదరుడని తెలిసికొన్నవాడనై వీనిని బ్రతికించు చున్నాను.
 మలిన మనస్సు గలిగి, సుందర శరీరముచే భాసిల్లువారలు విషరసముతోనిండిన
 సువర్ణభాండము వంటివారలు.”

వి॥ బంగారు పాత్రలో నుండినను, అందులోని రసము
 విషపూరితమైనచో నెట్లు పరిగ్రహింపబడును? మలిన మనోభావము
 లతో గూడిన సౌందర్యవంతుల తేజోవికాసము గూడ అటువంటిదే
 యని అర్థము.

మనోభావములు, బాహ్యచరణ రెండును సమానముగ నున్న
 ప్పుడే జ్ఞానమున కర్హులన్న ఇంకొక మహత్తర భావ మీదోహా
 (శ్లోకము) స్ఫురింపజేయు చున్నది.

దో॥ సుని లభిమన బిహసే బహురి సయన తరేరే రామ ।

గుర సమీప గవనే సకుచి పరిహరి పానీ బామ ॥ 1500

తా॥ పరశురాముని మాటలాలించి లక్ష్మణుడు మరల నవ్వెను. అప్పుడు
 శ్రీరామచంద్రుడు చిరుకోపముతో నాతని వంక జూచెను. అంత లక్ష్మణుడు
 విస్మంభించుటను, విపరీత వచనములు పల్కుటను మాని, విశ్వామిత్రుని
 కడకు బోయెను.

చో॥ అతి బినీత మృదు సీతల పానీ ।

బోలే రాము జోరి జుగ పానీ ॥

సునహు నాథ తుష్టు సహజ సుజానా ।

బాలక బచను కరిఅ నహిఁ కానా ॥

1501

తా॥ అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుడు సవినయముగా రెండుచేతులను జోడించి
 అత్యంత వినయపూర్వకముగా కోమల, శీతలమైన వాణితో నిట్లనెను :- స్వామీ!
 మీరు సజ్జనులు. బోలకుడాడిన మాటలను సరకు సేయకుడు.

చౌ॥ బరరై బాలకు ఏకు సుఖాః ।
 ఇన్ద్రహి న సంత బిదూషహిఁ కాః ॥
 తేహిఁ నాహిఁ కభు కాజ బిగారా ।
 అపరాధీ మైఁ నాథ తుష్టారా ॥

1502

తా॥ సంజీవిపురుగును, బాలకుడును ఒకే స్వభావము గలవారు. కాని, సజ్జను లేస్థితిలోను వారియెడ దోషము లారోపింపదు. ఇక లక్ష్మణు డేకార్యమున కట్టరాలేదు. దీనిని విఫలము చేయలేదు. స్వామి : అపరాధిని నేను.

చౌ॥ కృపా కోపు బధు బంధబ గోసాతాఁ ।
 మో పర కరిఅ దాస కీ నాతాఁ ॥
 కహిఅ బేగి జేహి బిధి రిస జాతాఁ ।
 మునిసాయక సోఞ కరౌఁ ఉపాతాఁ ॥

1503

తా॥ స్వామి : కృప, క్రోధము, వధ, బంధనము వీనిలో మీరేది నిశ్చయించితిరో దాని నవశ్యమొనరింపుడు. ఏ విధముగ మీ క్రోధము దూరమగునో ఓ మునిసత్తమా : ఆ యుపాయమును శీఘ్రముగా తెలియపరచుడు. మీరు చెప్పి నట్లు చేయుటకు నేను సర్వదా సంసిద్ధుడను."

చౌ॥ కహ ముని రామ జాళి రిస కైసేఁ ।
 అజహుఁ అనుజ తవ చితవ అనైసేఁ ॥
 ఏహి కేఁ కంఠ కురారు న దీన్ద్రా ।
 తౌ మైఁ కాహ కోపు కరి కీన్ద్రా ॥

1504

తా॥ అని శ్రీరాముడు పలుకగా, మునీశ్వరు డిట్లనెను:- "ఓ రామా : నీ దుష్ట సహోదరుడు మాటి మాటికిని న న్నాగ్రహపూరితుని గావించుచుండ, నా క్రోధమెట్లు తొలగును? ఆతని తులువమాటల వలన నే నతనిని పరకుపుతో గొట్టలేక పోతినిగదా : ఇక అగ్రహమొంది చేయునదేమి?

దో॥ గర్భ ప్రవహిఁ అవనిప రవని సుని కురార గతి ఘోర ।
 పరసు అఛత దేఖిఁ జిఅత బైరీ భూప కిసోర ॥ 1505

తా॥ నా యీ పరశువొసర్చిన ఘనకార్యములను వినినంతనే రాజవనితల గర్భములు నేలపై బడును. ఇటువంటి పరశువును చేబూని గూడ, శత్రువగు రాజపుత్రుడు సజీవుడై యుండుట గాంచిన, నా కాశ్చర్య మగుచున్నది.

చౌ॥ బహుళ న హాథు దహళ రిస ఛాతీ ।
భా కురారు కుంతిత నృపఘాతీ ॥
భయఉ బామ బిధి ఫిరేఉ సుభాఁఁ ।
మోరే హృదయఁ కృపా కసి కాఁఁ ॥

1506

తా॥ చేయి ముందుకు సాగుటలేదు. క్రోధముచే ఒడలు జ్వలించుచున్నది. సమస్త రాజులను హతమార్చు నీ గొడ్డలి కుంటువడినది గదా ! దైవము నా పట్ల ప్రతిహాలు డాయెను. విధి బలీయము. నా స్వభావమునందు మార్పుగలిగినది. లేకున్న నా హృదయమున కృపకు తా వెక్కడిది? ఏ సమయమున గూడ కృప జూపి యెఱుగనే!

చౌ॥ ఆజు దయా దుఖు దుసహ సుహవా ।
సుని సౌమిత్రి బిహసి సిరు నావా ॥
బాఁ ఉ కృపా మూరతి అనుకూలా ।
బోలత బచన యురత జను ఘూలా ॥

1507

తా॥ ఈనాథు పయయే నా దుస్సహమైన దుఃఖమును సహింపజేయు చున్నది.”

అని పరశురాముడు పల్క లక్ష్మణుడు “మీ కృపారూపమైన వాయువే మీ మూర్తి కనుకూలమైనది. మీరు పలుకులు పలుకుచుండ పుష్పములు రాలు చున్నవా యన్నటు లున్నది :

వి॥ ప్రేమ, దయ కరుణ మున్నగు సాత్త్వికభావ వికాసములే అధ్యాత్మ తత్త్వమునకు వెలుగుబాటు. కృపారూపమైన వాయువు వీచె ననగా పరశురామునకు నిర్మల శాంతి భావములు హృదయాంత రాళమున అంకురించిన వన్నమాటు. శీతల సుగంధమందమారుతము

వీచినప్పుడు ఆ గాలిచేత కొంచెము కదల్చబడినపుడును పుష్పములు
రాలును. అటులే కృపయనెడు మందమారుతము వీచినప్పుడు
దయారసముతో గూడిన వచనములనెడి పుష్పములు పరశురాముని
నోటినుండి వెలువడిన వని భావము.

చౌ॥ జౌఁ పైఁ కృపాఁ జరిహిఁ ముని గాతా ।

క్రోధ భవిఁ తను రాఖ బిధాతా ॥

దేఖు జనక హరి బాలకు ఏహూ ।

కిన్హ చహత జడ జమపుర గేహూ ॥

1508

తా॥ ఓమునీశ్వరా : కృపజూపినచో, మీ శరీరము జ్వలించునేని, క్రోధ
మూనినను మీ తనువును విధాతయే రక్షించును."

అని లక్ష్మణుడన, పరశురాముడు జనకునిగాంచి "జనకా : చూడుము.
ఈ మూర్ఖ బాలకుడు యమపురియందు నివాసమొనర్చ గోరుచున్నాడు. [లక్ష్మ
ణుడు తన అవివేకమునకును, అహంకారమునకు పశుడై నరకమును ప్రాపింప
జేసికొనుచున్నాడని పరశురాముడు భావించెను.]

చౌ॥ బేగి కరహు కిన ఆఖిన్హ ఓటా ।

దేఖత ఛోట ఖోట నృప థోటా ॥

బిహసే లఖను కహ మన మాహిఁ ।

మూదేఁ ఆఖి కతహుఁ కోఉ నాహిఁ ॥

1509

తా॥ వీని నయనములను శీఘ్రముగ నెందులకు మూయకూడదు? ఈ
రాజకుమారుడు చూచుటకు పిన్నగనుండినను చాల దుష్టుడుగా కనిపించుచున్నాడు"

అనిన లక్ష్మణుడు మనంబున నిట్లనుకొనెను. "నా నయనములను మూయు
పెవరి తరము?"

దో॥ పరశురాము తబ రామ ప్రతి బోలే ఉర అతి క్రోధు ।

సంఖు సరాసను తోరి సత కరసి హమార ప్రబోధు ॥ 1510

తా॥ అప్పుడు పరశురాము దత్త్యంత క్రోధ వివశుడై శ్రీరామచంద్రుని
నిట్లనెను :- “ఓరీ దుష్టుడా? నీవు శివధనుస్సును విటచినది చాలక నాకు జ్ఞాన
మార్గము నుపదేశించుచుంటివా?

చౌ॥ బంధు కహళి కటు సంమత తోరేఁ ।
తూ ఛల బినయ కరసి కర జోరేఁ ॥
కరు పరితోషు మోర సంగ్రామా ।
నాహిఁ త చ్ఛాడ కహోబ రామా ॥

1511

తా॥ నీ సహోదరుడు నీయనుజ్ఞచే నిటువంటి కఠినపవనములను జెప్పు
చున్నాడు. మరి నీవు వాటిని కప్పిపుచ్చి మోసముతో చేతులు జోడించి వినయ
వంతునివలె నటించుచున్నావు. [ఇక నీ నక్కవినయములు నా దగ్గర సాగవు.]
చేతనయినచో కలహమునకు సిద్ధపడి, నన్ను సంతోషపెట్టుము, లేదా 'రామ'
అను నామమును పదలుకొనుము.

చౌ॥ ఛలు తజి కరహి సమరు సివద్రోహి ।
బంధు సహిత న త మూరణ తోహి ॥
భృగువతి బకహిఁ కురార ఉరావఁ ।
మన ముసుకాహిఁ రాము సిర నావఁ ॥

1512

తా॥ ఓరీ శివద్రోహీ! కపటమును వీడి నాతో యుద్ధము సల్పుము. లేకున్న
నిన్నును నీ సహోదరుని ఇంపివై చెదను.

ఇ విధముగ జెప్పుచు పరశురాముడు పరశువు నెత్తెను. శ్రీరామ
చంద్రుడు ముసిముసి నగవులతో శిరమునువంచి మనంబున నిట్లు తలపోసెను :-
(ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ గునహ లఖన కర హమ పర రోషూ ।
కతహుఁ సుధాళిహు తే బడ దో షూ ॥
బేడ జాని సబ బందళి కాహూ ।
బక్ర చంద్రమహి గ్రసళి న రాహూ ॥

1513

తా॥ ఇతడు లక్ష్మణుడు సల్పిన దోషమునకు నాపై క్రోధమువహించుచున్నాడు. అప్పుడప్పుడు అమాయకత్వమునకూడ దోషము సంభవించుట కద్దు. పక్రచంద్రుడని తెలిసికొనిగూడ జనులు చంద్రునికి వందన మొనర్చుచున్నారు. కాని పక్రచంద్రుని రాహువు గూడ మ్రింగబోడు.

చౌ॥ రామ కహేఁ రిస తజిల మునీసా ।
కర కురారు ఆగేఁ యహ సీసా ॥
జేహిఁ రిస జాఱ కరిల సోఱ స్వామీ ।
మోహి జానిల ఆపన అనుగామీ ॥

1514

శ్రీరామచంద్రుడు మరల బహిరంగముగా నివ్వధముగ నుడివెను—

“ఓ మునీశ్వరా! క్రోధము వీడుము, మీ చేతియందు పరశువున్నది. నా శిరము మీ సమ్ముఖమున నున్నది. నన్ను మీ దాసునిగా భావించి, మీ క్రోధమే విధముగ చల్లారనో ఆ విధముగ జేయుడు. ముహూటికిని నేను మీ దాసుడనే!

దో॥ ప్రభుహి సేవకహి సమరు కస తజహు బిప్రబర రోసు ।
బేషు బిలోకేఁ కహిసి కఛు బాలకహూ నహిఁ దోసు ॥ 1515

తా॥ స్వామికిని— సేవకునకును యుద్ధ మెటులు సంఘటిల్లును? కనుక ఓ విప్రవరా! కోపమును త్యజింపుము. మీ వీర వేషధారణమును జూచి, బాలకుడైన లక్ష్మణుడు అనుచితవచనములు పల్కెను. వాస్తవముగా వానియందు గూడ ఏ దోషమున్నట్లు నాకు తోచుట లేదు.

చౌ॥ దేఖి కురార బాన ధను ధారి ।
భై లరికహి రిస బీరు బిచారి ॥
నాము జాన పై తుమ్హహి న చీన్హా ।
బంస సుభాయఁ ఉతరు తేహిఁ దీన్హా ॥

1516

తా॥ మీరు పరశువును, ధనుర్బాణములను ధరించియుండుటను గాంచి బాలకుడైన లక్ష్మణుడు మిమ్ము వీరునిగా భావించి, యిండుక క్రోధము వహించెను. మీ నామము లక్ష్మణునకు విదితమే. కాని మిమ్ము గుర్తింపజాల దాయెను. తన పంశమర్యాద ననుసరించి మీకు ప్రత్యుత్తర మొసగెను.

చౌ॥ జౌఁ తుమ్మ బైతేహు ముని కీ నా ఈఁ ।

పద రజ సిర సిసు ధరత గోసాఈఁ ॥

చమహు చూక అనజానత కేరీ ।

చహిఅ బిప్ర ఉర కృపా ఘనేరీ ॥

1517

తా॥ మీరు మునిరూపమున వచ్చినయెడల స్వామీ : బాలకుడు మీ చరణ ధూళిని శిరముపై నుంచుకొని పూజించెడివాడు. కనుక అమాయకుని ఏమటుపాటును క్షమింపుడు. బ్రాహ్మణులు కరుణాసముద్రులు. వారి హృదయములు కరుణకు, ప్రేమకు నిలయములు.

వి॥ ఈ దోహాయందు శ్రీతులసీదాసు బ్రాహ్మణుల ఆచరణ యెట్లుండ వలయునో సూచించినాడు. భూతదయ, పశ్చాత్తాపము మొదలగునవి బ్రాహ్మణుల సచ్చీలత కాభరణముల వంటివి. బ్రాహ్మణులు విజ్ఞాన వంతులై, నిర్మలపుణ్యులై ఆధ్యాత్మిక మార్గమున జీవనము గడుపుచుందురు. గాన వారలకు సహన మెంతేనియు అవసరమని యింకొక భావమును గూడ వ్యక్తపఱచినారు.

చౌ॥ హమహి తుమ్మహి సరిబరి కసి నాథా ।

కహహు న కహఁ చరన కహఁ మాథా ॥

రామ మాత్ర లఘు నామ హమారా ।

పరసు సహిత బడ నామ తోహారా ॥

1518

తా॥ ఓ స్వామీ : మాకును మీకును సరిసాటి ఎట్లు ? మీరే చెప్పుడు. పాద మెక్కడ ? మస్తక మెక్కడ ? 'రామ' యను చిన్ననామధేయమెక్కడ ? పరశు పూర్వకమైన మీ నామ మెక్కడ ?

చౌ॥ దేవ ఏకు గును ధనుష హమారేఁ ।

నవ గున పరమ పునీత తుమ్మారేఁ ॥

సబ ప్రకార హమ తుమ్మ సన హారే ।

భమహు బిప్ర అపరాధ హమారే ।

1519

తా॥ ఓ దేవా! నా కున్నది ఒక్కటే గుణము. అదేదన ధనుస్సును బట్టుట. కాని మీరు నవగుణములచే (శమము, దమము, తపము, శౌచము, షమ, సరళత, జ్ఞానము, విజ్ఞానము, ఆస్తికత) పరమ పవిత్రులై, పరిపూర్ణులై విరాజిల్లుచున్నారు. నేను సర్వవిధముల మీచే నోడింపబడినట్లే! ఓ విప్రోత్తమా! మా అపరాధమును మన్నింపుడు ”

దో॥ బార బార ముని బిప్రబర కహా రామ సన రామ ।
బోలే భృగుపతి సరుష హసి తహూఁ బంధు సమ బామ ॥
1520

తా॥ అని శ్రీరామచంద్రుడు మాటిమాటికిని ‘ముని’ యని ‘విప్రపర’ యని సంబోధించెను. అప్పుడు పరశురాముడు క్రోధావేశముతో బిగ్గరగా నవ్వుచు “ నీవు గూడ నీ సహోదరుని వలెనే దుర్మార్గుడవు. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ నివటహిఁ ద్విజ కరి జానహి మోహి ।
మైఁ జన బిప్ర సునావఁ తోహి ॥
చాప స్రవా సర ఆహుతి జానూ ।
కోపు మోర అతి ఘోర కృపానూ ॥
1521

తా॥ నీవు నన్ను కేవలము బ్రాహ్మణునిగానే భావించితివి. నే నెటువంటి విప్రుడనో నీకు తెలియజేసెదను. ధనుస్సుయొక్క ధ్వనిచేత తల్లడిల్లి బాణమున కాహుతియగుట నా క్రోధము యొక్క భయంకరాగ్నిజ్వాల యని ఎఱుఁగుము.

చో॥ సమిధి సేన చతురంగ సుహాళః ।
మహా మహిష భవి పసు ఆళః ॥
మైఁ ఏహిఁ పరసు కాటి బలి దీప్తి ।
సమర జగ్య జప కోటిన్హ కీన్తి ॥
1522

తా॥ చతురంగ బలములు సమిధలుగా నేను చేయు రణయజ్ఞమున గొప్ప గొప్పరాజులు బలిపశువులై నారు. రాజులనెదు పశువులను నా పరశువుతో కొట్టి బలి యొసగితిని. ఇటువంటి కోట్లకొలది జపయుక్త రణయజ్ఞముల నొసర్చినాడను. యజ్ఞమునందు ‘స్వాహా’, అను మంత్రోచ్ఛారణతో ఆహుతి నెట్లు సమర్పింతురో అటులే నేను రాజులను పిలిచి-పిలిచి బలిప్రదానము గావించితిని.

వి॥ చతురంగసేన - సమిధలకును, రాజులను - యజ్ఞపశువులకును, రాజులను పేరుపేరున పిలుచుట - 'స్వాహా' యను మంత్రమునకు బోల్చి, పరశురాముని ప్రతిజ్ఞాపాలనమును శ్రీతులసిదాసు ఉత్కృష్టమైన యుపమానములచే వివరించినారు.

చౌ॥ మోర ప్రభాఁ బిదిత నహిఁ తోరేఁ ।

బోలసి నిదరి బిప్ర కే భోరేఁ ॥

భంజేఁ చాపు దాపు బడ బాధా ।

అహమితి మనహుఁ జీతి జగు రాధా ॥

1523

తా॥ నా ప్రభావము నీకింకను విదితముకాలేదు కనుకనే బ్రాహ్మణులను మోసగాండ్రుగా భావించి నిరాదరించుచున్నావు. శివధనుస్సును విఱచితివి గదా! అందుకే నీ కహంకార మత్యధిక మగుచున్నది. నీ యహంకారము సామాన్యమైనది గాదు. నీ అహంకార మెట్టిదనగా, నీవు ప్రపంచమునే జయించినట్లు భావించుచున్నావు."

చౌ॥ రామ కహా ముని కహహు బిచారీ ।

రిస అతి బడి లఘు చూక హమారీ ॥

ఛుఅతహిఁ టూట పినాక పురానా ।

మైఁ కేహి హేతు కరౌఁ అభిమానా ॥

1524

తా॥ అంత శ్రీరామచంద్రుడు పరశురామున కిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసగెను: ఓ మునీశ్వరా! నాగుగా ఆలోచింపుడు. మీ క్రోధ మణపరానిది; చాల గొప్పది; నే చేసిన దోషము చాల చిన్నది. శివధనుస్సు ప్రాచీనమైనది గాన తాకినంతనే విఱగిపోయెను. కనుక నే నెట్లు అహంకారయుక్తుడ నగుచున్నాను?

దో॥ జౌఁ హమ నిదరహిఁ బిప్ర బది సత్య సునహు భృగునాథ!

తౌ అస కో జగ సుభటు జేహి భయ బస నావహిఁ మాధ ॥

1525

తా॥ ఓ భృగునాథా! మేము మిమ్ము బ్రాహ్మణుడవని నిరాదరించినచో నే చెప్పెడి సత్యవాక్కుల నాలకింపుడు. ప్రపంచమున మే మెవరికి తలవంచినామో ఆ వీరుని పేరు చెప్పుగలరా? (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ దేవ దనుజ భూపతి భట నానా ।
సమబల అధిక హోఉ బలవానా ॥
జౌ, రన హమహి పచారై కోఉః ।
లరహిఁ సుఖేన కాలు కిన హోఉః ॥

1526

తా॥ దేవతలు, దైత్యులు, నరపతులు-ఈ వీరులయందును బలమున మాతో సరివచ్చువారులు గాని అధిక బలవంతు లెవరైన గాని రణరంగమునకు మమ్ము పిలిచినచో కాలుడడ్డము వచ్చినను వెనుదీయము.

చౌ॥ ఛత్రియ తను ధరి సమర సకానా ।
కుల కలంకు తేహిఁ పావర ఆనా ॥
కహఉఁ సుభాఉ న కులహి ప్రసంసి ।
కాలహు డరహిఁ న రన రఘుబంసి ॥

1527

తా॥ ఛత్రియకుల సంజాతుడైనవా డెవరైనను సరియే యుద్ధమున భీతిల్ల నేని నిజకులమునకు కళంకము దెచ్చినవా డగును. కులప్రళంస చేయుచున్నానని భావింపకుడు. సహజముగానే చెప్పుచున్నాడను. రఘువంశీయులు రణమున కాలునికి గూడ భయపడరు.

చౌ॥ బిప్ర బంస కై అసి ప్రభుతాఈ ।
అభయ హోఇ జో తుష్టహి డేరాఈ ॥
సుని మృదు గూఢ బచన రఘుపతి కే ।
ఉఘరే పటల పరసుధర మతి కే ॥

1528

తా॥ బ్రాహ్మణపంశమహిమ యెట్టిదన ఎవడు మీ వలన భయము చెందునో వా డెల్లరకును నిర్భయు డగును (అథవా భయరహితు డెవ డగునో వాడు గూడ మీ వలన భయము జెందును.)— అన్న శ్రీరఘునాథుని రహస్యపూర్ణ కోమల వచనములను విన్న తరువాత పరశురాముని బుద్ధియొక్క తెర తీయబడెను.

చౌ॥ రామ రమాపతి కర ధను లేహూ ।
ఖైంచహు మిటై మోర సందేహూ ॥
దేత చాపు ఆపుహిఁ చలి గయఉః ।
పరసురామ మన బిసమయ భయఉః ॥

1529

తా॥ అంత పరశురాము డి విష్వధముగ నుడివెను — “ఓ రామా! ఓ లక్ష్మీ పతీ! ఈ ధనుస్సును సంధింపుము. అప్పుడు నాకు సందేహ నివృత్తియగును. అని చెప్పుచు పరశురాముడు ధనుస్సునీయ నుద్యుక్తుఁ డాయెను. అట్టి కలి అప్రయత్నముగా ధనుస్సు శ్రీరామచంద్రునిఁ జేరెను. పరశురాముని సంకోష మునకు మేరలేకపోయెను.

దో॥ జానా రామ ప్రభాణ తబ పులక ప్రపుల్లిత గాత ।
జోరి పాని బోలే బచన హృదయఁ న ప్రేమ అమాత ॥ 1530

తా॥ శ్రీరామప్రభావము దెలిసికొని పరశురాముడు పులికితుడై ప్రపుల్లిక గాంచెను. ప్రేమ హృదయమున నిమిది యుండదుగాన పరశురాముడు చేతులను జోడించి ప్రేమపూర్వకముగా నిట్లు నుడివెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ జయ రఘుబంస బనజ బన భానూ ।
గహన దనుజ కుల దహన కృసానూ ॥
జయ సుర బిప్ర ధేను హితకారీ ।
జయ మద మోహ కోహ భ్రమ హరీ ॥ 1531

తా॥ ఓ రఘుకుల కమలపనమునకు సూర్యుడా! రాక్షసకుల నిధిదారణ్యము చహించుటలో అగ్నిస్వరూపుడా! నీకు జయము కలుగుగాక! దేవతలకును, బ్రాహ్మణులకును, గోవులకును హితము చేకూర్చెడివాడా! నీకు జయము! జయము! మదమోహక్రోధభ్రమాదులను హరించువాడా! నీకు జయము కలుగు గాక!

చో॥ చినయ సీల కరునా గున సాగర ।
జయతి బచన రచనా అతి నాగర ॥
సేవక సుఖద సుభగ సబ అంగా ।
జయ సరీర ఛబి కోటి అనంగా ॥ 1532

తా॥ వినయశీలకరుణాసముద్రా! పచనరచనలయం దత్యంత చతురుడా! నీకు జయము కలుగు గాక! సేవకులకు సుఖమునిచ్చువాడా! కోట్లకొలది మన్మథుల కాంతిరేఖ! శ్రీరామచంద్రుడా! నీకు జయము జయము.

చౌ॥ కరౌఁ కాహ ముఖ ఏక ప్రసంసా ।
 జయ మహేస మన మానస హంసా ॥
 అనుచిత బహుత కహేఁ అగ్యాతా ।
 ఛమహు ఛమామందిర దోఁ ఛభాతా ॥

1533

తా॥ సద్గుణరాశియైన నిన్ను వేనోళ్ళ స్తుతించినను తీరదు. ఇక నా యేకైక పదనముతో ఏ విధముగ స్తుతించగలను? మహాదేవ మనోమానసరాజ హంసా! (మహాదేవుని మనస్సు అనెడి మానస హంసా) నీకు జయము! జయము! నేను నీ మహిమ నెఱుంగక అనుచితములైన మాట లంటిని. ఇమ కాటపట్టుయిన ఓ రామలక్ష్మణులారా! నన్ను ఉమింపుడు.

చౌ॥ కహి జయ జయ జయ రఘుకులకేతూ ।
 భృగుపతి గవి బనహి తప హేతూ ॥
 అపభయ కుటిల మహిప డేరానే ।
 జహఁ తహఁ కాయర గవఁహిఁ పరానే ॥

1534

తా॥ ఓ రఘువంశమునకు పతాకమైన శ్రీరామచంద్రా! నీకు జయము కలుగు గాక! నీకు జయము! జయము! అని స్తుతించి పరశురాముడు తప మాచరించుటకు తపోవనమున కరిగెను. దుష్టులైన రాజులు కారణములేకయే తమ ఇచ్చవచ్చిన చోటులకు పాటిపోయిరి

వి॥ పరశురాముని శ్రీరామచంద్రు డోడించుట సమస్తజనులకు ముఖ్యముగా దుష్టరాజులకు విస్మయము కలిగించెను. దుష్టరాజులు భీతిల్లుటకు కారణమేమన శ్రీరామప్రభావమును దెలియకమునుపు, శ్రీరామ బలపరాక్రమములను గూర్చి చులుకనగా మాట్లాడుచు నిరసించియుండిరి పరశురామునంతటివాడు శ్రీరాము నెదిరింపలేక పోవుట గాంచి, శ్రీరామునిచే తమ కేమైన కీడు వాటిల్లునేమోయన్న మనోభయముచే వా రందరు పాటిపోయిరన్న భావ మిందు వ్యక్త పరచబడియున్నది.

దో॥ దేవన్త దీన్హిఁ దుందుభిఁ ప్రభు పర బరషహిఁ ఘాల ।
హరషే పుర నర నారి సబ మిటీ మోహమయ సూల ॥ 1535

రా॥ దేవతలు దుందుభులు మ్రోగించిరి, పుష్పవర్షము గురియించిరి;
మిథిలానగరవాసులైన శ్రీ పురుషు లానందాద్ధి నోలలాడిరి. పాఠలు మోహమయ
బాధనుండి విముక్తులైరి. (అజ్ఞానముచే జనించిన బాధనుండి విముక్తి నొందిరని
భావము.)

చో॥ అతి గహగహే బాజనే బాజే ।
సబహిఁ మనోహర మంగల సాజే ॥
జూధ జూధ మిలి సుముఖి సునయనీఁ ।
కరహిఁ గాన కల కోకిలబయనీఁ ॥ 1536

రా॥ మంగళవాద్యములు మ్రోగెను. ఎల్లరును మంగళప్రవృత్తములను
సేకరించి సిద్ధపడిరి. సుందర ముఖారవిందములు, విశాలనేత్రములు కలిగి
కోయిలతో సమానముగ మధురముగ సంభాషించు యువతులు గుంపులు గుంపులుగా
గూడి మధురగాన మాలాపించిరి.

చో॥ సుఖు బిదేహ కర బరని న జాతా ।
జన్మదరిద్ర మనహుఁ నిధి పాతా ॥
బిగత త్రాస భణ సీయ సుఖారీ ।
జను బిధు ఉదయఁ చకోరకుమారీ ॥ 1537

రా॥ జన్మదరిద్రుడు ధనసంపదను పొందినపు డనుభవించునటువంటి
ఆనందమును జనకమహారాజు ఆ సమయమున పొందెను. జనకునికి కలిగిన
సుఖసంతోషములు వర్ణించుటకే శక్యముగావు. సీతాదేవికి భయముదూర మయ్యెను.
చంద్రు డుదయించినపుడు చకోరకుమారివలె సీతాదేవి సుఖము పొందెను.

చో॥ జనక కిన్హ కౌసికహి ప్రనామా ।
ప్రభు ప్రసాద ధను భంజేఁ రామా ॥
మోహి కృతకృత్య కిన్హ దుహుఁ భాతాఁ ।
అబ జో ఉచిత నోకహిఅ గోసాతాఁ ॥ 1538

భృగుసుతుడు

తా॥ జనకమహారాజు విశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి 'మీ కృపవలననే శ్రీరాముడు ధనుస్సును విజిలించాడు. ఇరువురు సహోదరులును నన్ను కృతార్థునిగావించిరి, మరి యిప్పుడేది యుచితమో నెలవిం' డనెను.

చౌ॥ కహ ముని సును నరనాథ ప్రబీనా ।
రహ బిబాహు చాప ఆధినా ॥

టూటతహిఁ ధను భయఁ బిబాహూ ।

సుర నర నాగ బిదిత సబ కాహూ ॥

1539

తా॥ అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁ డిట్లనెను:— “ఓ చతురుడవైన నరేశా! ఈ వివాహము ధనుస్సునకు అధీనమై యుండెను. ధనుస్సు విఠిగెను గనుక వివాహమైనట్లే! ఈ విషయము దేవతలకు, నాగులకేగాక సర్వులకు విదితమే కదా!

దో॥ తదపి జాళి తుమ్మ కరహు అబ జథా బంస బృవహారు ।
బూర్ని బిప్ర కులబృద్ధ గుర బేద బిదిత ఆచారు ॥ 1540

తా॥ ఇప్పుడు పంశాచారప్రకారము, బ్రాహ్మణులను, కులపృథ్వులను, గురువులను సంప్రదించి వేదములో జెప్పబడిన ఆచారప్రకారము నడచుకొనుము.

దశరథ మహారాజు కడకు జనకమహారాజు దూత సంపుట
వివాహ మంటపము యొక్క అలంకరణ

చౌ॥ దూత అవధపుర పరవహు జాళి ।

ఆనహిఁ నృప దసరథహి బోలాళి ॥

ముదిత రాజు కహి భలేహిఁ కృపాలా ।

పరపి దూత బోలి తేహి కాలా ॥

1541

తా॥ అయోధ్యకు శుభవర్తమానమంపి దశరథ మహారాజును శీఘ్రముగా విలిపింపుము.”

అనిన రాజు మిగుల హర్షించి 'ఓ కృపాసాగరా! మీ యాజ్ఞ శిరసావహింతు' నని నుడివి, తత్క్షణమే దూతను రప్పించి అయోధ్యకు బొమ్మని అజ్ఞాపించెను.

చౌ॥ బహురి మహాజన సకల బోలావి ।
 ఆఇ సబన్హి సాదర సిర నావీ ॥
 హాట బాట మందిర సురబాసా ।
 నగరు సఁవారహు చారిహుఁ పాసా ॥

1542

తా॥ మరల సకల మహాజనులను రప్పించెను. సర్వులును విచ్చేసి
 సాదరముగ రాజునకు నమస్కరించిరి. రాజు వారి నిట్లాజ్ఞాపించెను— నగరమున
 వీధులు, గృహములు, దేవాలయములు అన్నియు నలంకరింపుడు.

చౌ॥ హరషి చలే నిజ నిజ గృహ ఆవి ।
 పుని పరిచారక బోలి పరావీ ॥
 రచహు బిచిత్ర బితాన బనాఈ ।
 సిర ధరి బచన చలే సచు పాఈ ॥

1543

తా॥ మహాజనులెల్లరును ప్రసన్నులై తమ తమ గృహములకు విచ్చేసిరి.
 తర్వాత రాజు సేవకులను బిలిపించి, 'విచిత్ర మండపమొకటి నిర్మింపు' డనెను.
 రాజాజ్ఞను శిరసావహించి వారు సంతోషముతో నిపుణుల వద్దకుఁ బోయిరి.

చౌ॥ పరవీ బోలి గునీ తిన్హ నానా ।
 జే బితాన బిధి కుసల సుజానా ॥
 బిధిహి బంది తిన్హ కీన్హ అరంభా ।
 బిరచే కనక కదలి కే ఖంభా ॥

1544

తా॥ మండపమును చిత్రాతిచిత్రముగా నిర్మించుటయందు నేర్పుగల
 శిల్పకారులను బిలుచుకొనివచ్చిరి. నిపుణులు సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మకు పందన
 మాచరించి పని ప్రారంభించిరి.

ప్రథమమున వారు సువర్ణకదళీ స్తంభమును నిర్మించిరి.

దో॥ హరిత మనిన్హ కే పత్ర ఫల పదుమరాగ కే ఘాల ।
 రచనా దేఖి బిచిత్ర అతి మను బిరంచి కర భూల ॥ 1545

దశరథమహారాజు కడకు జనకమహారాజు దూత సంపుట
Digitized by eGangotri Siddhanta Gyaan Kosha

తా॥ ఆకుపచ్చని మణులతో ఆకులు ఫలములను తయారుచేసిరి. పచ్చ
రాగమణులతో పుష్పములను నిర్మించిరి. ఆ మండపము యొక్క విచిత్ర కళా
నైపుణ్యమును గాంచి బ్రహ్మ తన్నుదానే మరచిపోయెను.

చా॥ బేను హరిత మనిమయ సబ కిన్నే ।
సరల సపరబ వరహిఁ నహిఁ చీన్నే ॥
కనక కలిత అహిబేలి బనా ఈ ।
లభి నహిఁ వరణ సవరన సుహా ఈ ॥

1546

తా॥ పచ్చనిమణుల సముదాయములు సూటిగాను చమత్కారముగ నిర్మింప
బడుటచే వాటిని కనుగొనుటకు శక్యము గాకుండెను. బంగారుతో తములపాకు
తీపను తయారుచేసిరి. అది తములపాకులతో శోభిల్లుచుండెను. దానిని గూడ కను
గొనుటకు వీలులేకుండెను.

చా॥ తేహి కే రచి పచి బంధ బనావి ।
బిచ బిచ ముకుతా దామ సుహావి ॥
మానిక మరకత కులిస పిరోజా ।
చీరి కోరి పచి రచే సరోజా ॥

1547

తా॥ ఆ నాగవల్లి అల్లుకొనుటకు ఒక త్రాడును నిర్మించిరి. నడుమ నడుమ
ముత్యములతో ఆ స్వర్ణమయమైన త్రాడు నతికించిరి.

మణులు, పజ్రములు, రత్నములు, వైదూర్యము లేరుకొని ఎఱ్ఱ, తెల్ల,
పచ్చ, నీలిపన్నెగల కమలములను నిర్మించిరి.

చా॥ కివి భృంగ బహురంగ బిహంగా ।
గుంజహిఁ కూజహిఁ పవన ప్రసంగా ॥
సుర ప్రతిమా ఖంభన గణి కాఢీఁ ।
మంగల ద్రబ్య లివిఁ సబ తాఢీఁ ॥

1548

తా॥ వారు తుమ్మెదలను, రంగురంగుల సజ్జలను తయారుచేసిరి. పక్షులు
కిలాకిలావములు చేయుచున్నట్లు తివిచిత్రముగా నిర్మించిరి. పవనము నాశ్ర

యించి అవి మధురముగా తూయుచున్నటులు చెక్కిరి. స్తంభములపై దేవతా మూర్తులు మంగళద్రవ్యములను బట్టుకొని నిలుచుండినటులు నిర్మించిరి.

చౌ॥ చౌకేఁ భాఁతి అనేక పురాతనఁ ।

సింధుర మనిమయ సహజ సుహృతఁ ॥

1549

తా॥ వివాహమండపము గజముత్తావళితోను, తెంపులతోను సహజముగా అలంకరింప బడియుండెను.

దో॥ సౌరభ పల్లవ సుభగ సుతి కిపి నీలమని తోరి ।

హేమ బౌర మరకత ఘవరి లసత పాటమయ డోరి ॥ 1550

తా॥ నీలమణులతో మిక్కిలి అందమైన మామిడాకులను తయారుచేసిరి. బంగరుమామిడిపూలు మరియు పట్టుదారముతో బంధించిన వజ్రములతో నిర్మింప బడిన పుష్పగుచ్ఛములు శోభాయమానముగ నుండెను.

చౌ॥ రచే రుచిర బర బందనివారే ।

మనహృ మనోభవఁ ఘండ సఁవారే ॥

మంగల కలస అనేక బనావీ ।

ధ్వజ పతాక పట చమర సుహృవీ ॥

1551

తా॥ వారు సుందరము, అత్యుత్తమమైన తోరణమొకటి తయారుచేసిరి. దానిని జూచినచో, మన్మథుడే స్వయముగా దాని నలంకరించినాడన్న భ్రమ జనించును. అంతేగాక వారనేకమంగళకలశములు, సుందరధ్వజ, పతాకలు చిత్రచామరములను నిర్మించిరి.

చౌ॥ దీప మనోహర మనిమయ నానా ।

జాఱ న బరని బిచిత్ర బితానా ॥

జేహిఁ మండప దులహిని బైదేహీ ।

సో బరనై అసి మతి కబి కేహీ ॥

1552

కా॥ ఆ వివాహమండపమునందు అనేక సుందర మణిదీపములు దేదీప్యమానముగ వెలుగుచుండినవి. ఆ విచిత్రమండపమును వర్ణించుటకు తరముగాదు. వైదేహి పెండ్లి కుమార్తెయై ఆ వివాహమండపమునందు విరాజిల్లునున్నది కాన ఆ మండపాలంకారమును వర్ణింపవలయునన్న కవిబుద్ధి చాతుర్య మేమాత్రము చాలదు.

చౌ॥ దూలహు రాము రూప గున సాగర ।

స్థో బితాను తిహుఁ లోర ఉజాగర ॥

జనక భవన కై సోభా జెసి ।

గృహ గృహ ప్రతి పుర దేఖిత తెసి ॥

1553

తా॥ రూప గుణ సాగరుడును, లావణ్యనిధియు, మంగళకరుడును, జగత్కారణమై వెలుగొందెడు శ్రీరాముడు, సకలకళలచేతను, రత్న, పత్ర, వైచూర్య, మాణిక్య ఖచితమై యొప్పారెడి ఆ విహహమండపమున పెండ్లి కుమారుడై యలరారును. కనుక ఆ మండపశోభ ముల్లోకములలో ప్రసిద్ధి నొంద వలయును గదా !

జనకమహారాజ భవన మెటువంటి కాంతులచే శోభిల్లుచుండెనో, అటువంటి కాంతియే నగరములోనున్న ప్రతిగృహమునందును గానపచ్చుచుండెను.

చౌ॥ జేహిఁ తేరహుతి తేహి సమయ నిహారి ।

తేహి లఘు లగహి భువన దస చార్ ॥

జో సంపదా నీచ గృహ సోహా ।

సో బిలోకి సురనాయక మోహా ||

1554

తా॥ సకలైశ్వర్య విలాసములచేత మాధుర్యమొలుకుచున్న మంగళ
తరుణమును కుటిల స్వభావముతో గాంచినవాడు పదునాల్గు లోకములందు
తుచ్చుడుగా పరిగణింపబడును. జనకపుత్రమైన మిథిలానగరమునందు ఐశ్వర్యము
సకు కొడువలేదు. నీచుని గృహము గూడ సంపదలతో తులతూగు చుండెను.
ఆ సంపదను చూచినచో ఇంద్రుడు చూడ మోహపరవశుడగును.

దో॥ బసఱ నగర జేహిఁ లచ్చి కరి కపట నారి బర జేషు ।
తేహి పుర కై సోభా కహత నకుచహిఁ సారద సేషు ॥1555

తా॥ ఏ నగరమున సాక్షిత్ శ్రీమహంక్షి కపటనాటక సూత్రధారిణియై,
సౌందర్యనిధియై వసించుచున్నదో ఆ నగరభోభను పర్జించుటకు వాగ్దేవియైన
సరస్వతియు, శేషుడును వెనుదీయుదురు.

దూత జనకమహారాజు సందేశమును వినిపించుట
దశరథ మహారాజు పొందిన మహానందము

చో॥ పహుఁచే దూత రామ పుర పావన ।
హరషే నగర బిలోకి సుహావన ॥
భూప ద్వార తిన్హ ఖబరి జనాఈ ।
దసరథ నృప సుని లివి బోలాఈ ॥ 1556

తా॥ జనకమహారాజు పంపిన దూత శ్రీరామచంద్రుని పవిత్రపురమైన
అయోధ్యానగరము జేరెను. ఆ సుందరమైన పురమునుగాంచి మిగుల హర్షించెను.
రాజద్వారముకడకేగి తానుపచ్చినట్లు పర్రమాన మంపెను. అదివిన్న దశరథ
మహారాజు దూతను విలువనంపెను.

చో॥ కరి ప్రనాము తిన్హ పాతీ దీన్హి ।
ముదిత మహిప ఆపు ఉరి లీన్హి ॥
బారి బిలోచన బాఁచత పాతీ ।
పులక గాత ఆఈ భరి ఛాతీ ॥ 1557

తా॥ దూత సవినయముగా రాజునకు నమస్కరించి, పర్రమాన మొస
గెను. రాజు ప్రసన్నుడై స్వయముగా దాని నందుకొనెను. ఆ కుభవర్రమానమును
జదువునపుడు రాజున కానందబాష్పములు గారెను, తనువు పులకరించెను.

చో॥ రాము లఖను ఉర కర బర చీతీ ।
రహి గవి కహత న ఖాతీ మీతీ ॥
పుని ధరి ధీర పత్రికా బాఁచీ ।
హరషీ సభా బాత సుని సాఁచీ ॥ 1558

తా॥ నోములపంటయైన రామలక్ష్మణులు హృదయారవిందమున
విరాజిల్లుచుండ, కరమునందు శుభసందేశమలరారుచుండ, సరమానంద భరితుడై
దశరథమహారాజు ఏమియు జెప్పలేక యూరకుండెను; మరల నించుక దైర్యమును
పహించి శుభసందేశమును జదివి యెల్లరకు వినిపించెను. అదివిని సభాసదులు
సరమానంద భరితులైరి.

చా॥ ఖేలత రహే తహాఁ సుధి పాతఁ ।
ఆవి భరతు సహిత హిత భాతఁ ॥
పూఛత అతి సనేహఁ సకుచాతఁ ।
తాత కహాఁ తేఁ పాతీ ఆతఁ ॥

1559

తా॥ ఆ సమయమున భరతుడు తన మిత్రులతోను, సహోదరుడైన
శత్రుఘ్నుని తోను నాటలాడుకొను చుండెను.

రాజునకు వర్తమాన మంపిరన్న మాటను విని భరతుడు రాజభవనమున
కేతెంచి ప్రేమతో సంకోచించుచు 'జనకా ! ఈ ఉత్తరమెక్కడనుండి వచ్చినది ?
(ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ కుసల ప్రానప్రియ బంధు దోఁడ అహహిఁ కహహు
కేహిఁ దేస ।
సుని సనేహ సానే బచన బాచీ బహురి నరేస ॥

1560

తా॥ ప్రాణసమానులైన నా యిరువురు సహోదరులకు కుశలమే కదా !
వా రెవ్వటనున్నా' రనెను.

ప్రేమరస ముట్టిపడు ఆ వచనముల నాలకించి దశరథమహారాజు మరల
ఆ వర్తమానమును జదివెను.

చా॥ సుని పాతీ పులకే దోఁడ భ్రాతా ।
అధిక సనేహు సమాత న గాతా ॥
ప్రీతి పునీత భరత కై దేఖీ ।
సకల సభాఁ సుఖు లహేఁడ బిసేషీ ॥

1561

రా॥ ఆ శుభవార్తను విని భరత శత్రుఘ్ను లానంద పరవశుడైరి.
 శరీరమునం దిముడనటువంటి అత్యధిక స్నేహము వారియందు పెంపొందెను.
 భరతుని యొక్క పవిత్ర ప్రేమను గాంచి సఖాసదులెల్లరును విశేష సుఖానంద
 ములను బొందిరి.

చౌ॥ తబ నృప దూత నికట బైరారే ।
 మధుర మనోహర బచన ఉచారే ॥
 భై ఆ కహహు కుసల దోఉ బారే ।
 తుష్టు నీకేఁ నిజ నయన నిహారే ॥

1562

రా॥ అంత రాజు దూత కడ ఆసీనుడై మనంబును హరించు మృదు
 మధుర పచనముల నిట్లు పల్కెను— “సోదరా! నా పుత్రులైన రామలక్ష్మణులకు
 కుశలమే గదా! నీవు నీ నయనద్వయముచే వారిని బాగుగా దిలకించితివా?

చౌ॥ స్యామల గౌర ధరేఁ ధను భాధా ।
 బయ కిసోర కౌసిక ముని సాధా ॥
 పహిచానహు తుష్టు కహహు సుభాఁఁ ।
 ప్రేమ బిబస పుని పుని కహ రాఁఁ ॥

1563

రా॥ శ్యామల గౌరవర్ణులై ధనుర్ధారులై కమనీయ, కిశోర ముగ్ధమూర్తు
 లైన రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రమహాముని వెంట నున్నారు. వారిని నీవు గుర్తు
 పట్టినచో, వారి స్వభావమును గూర్చి తెలుపుము. అత్యంత ప్రేమకు పశుడైన
 కారణమున దశరథమహారాజు మరల మరల రామలక్ష్మణుల కుశలమును గూర్చియే
 ప్రశ్నించుచుండెను.

చౌ॥ జా దిన తేఁ ముని గవి లవాఁఁ ।
 తబ తేఁ ఆజు సాచి సుధి పాఁఁ ॥
 కహహు బిదేహ కవన బిధి జానే ।
 సుని ప్రేయ బచన దూత ముసుకానే ॥

1564

తా॥ విశ్వామిత్రుడు, రామలక్ష్మణులను బిలుచుకొని పోయినతర్వాత
ఇప్పుడే మాకు వాస్తవమైన సమాచారము దెలియవచ్చెను. జనకమహారాజు వారి
నెట్లు గుర్తుపట్ట గలిగెనో చెప్పుమా :

ప్రేమయుక్తమైన పచనములను దశరథ మహారాజు పల్క దూత చిరు
నవ్వుతో— (ముందు దోహతో అన్వయము)

శ్రీరామ పరాక్రమమును గూర్చి దూత
దశరథున తెలింగించుట

దో॥ సునహు మహిపతి ముకుట మని తుష్టు సమ ధన్య న కోఉ ।
రాము లఖను జిన్తు కే తనయ బిన్స్వ బిభూషన దోఉ॥1565

తా॥ “ఓ మహిపతి ముకుటమణీ : రామలక్ష్మణులను పుత్రులుగా బడసిన
మీవంటి ధన్యాత్ము డింకొకడుండ బోడు ; ఏలన వారు విశ్వవిభూషణులు.

చా॥ పూచన బోగు న తనయ తుష్టారే ।
పురుషసింఘ తిహు పుర ఉజితరే ॥
జిన్తు కే జన ప్రతాప కేఁ ఆగే ।
ససే మలీన రబి సీతల లాగే ॥

1566

తా॥ మీ పుత్రులు అడిగి తెలిసికొనవలసిన వారు గారు. వారు పురుష
సింహులు, త్రిభువనైక భూషణులు. వారి యశము ముందు చంద్రుడు మలినుడు.
ప్రతాపము ముందు సూర్యుడు శీతలుడు.

వి॥ చంద్రునకు కళంకము గలదు, కాని రామలక్ష్మణుల
యశస్సంపద కళంక రహితమైన దనియు, వారి ప్రతాపము నెదుట
ప్రచండమైన సూర్యుడు కూడ శీతలుడన్న భావమిందు స్ఫురించు
చున్నది.

చా॥ తిన్తు కహఁ కహిత నాథ కిమి చీన్తే ।

దేఖిత రబి కి దీప కర లీన్తే ॥

సీయ స్వయంబర భూప అనేకా ।

సమిటే సుభట ఏక తేఁ ఏకా ॥

1567

తా॥ ఓ మహారాజా : వారినెట్లు గుర్తుపట్ట గలిగితివని మీరు నన్నడిగితి
చేత దీపము బట్టుకొని సూర్యుని చూడ సాధ్యమా?

సీతాదేవి స్వయంపరమునకు బలములో ఒకరిని మించి యొకరు యోధు
లైన రాజులనేకులు విచ్చేసి యుండిరి.

చౌ॥ సంభు సరాసను కాహుఁ నటారా ।

హారే సకల బీర బరితరా ॥

తీని లోక మహా జే భటమానీ ।

సభ కై సకతి సంభు ధను భానీ ॥

1568

తా॥ కాని, శివధనుస్సు నెవ్వరును విలువలేక పోయిరి. అట్లు మహా
వీరులందరును అపజయమును పొందిరి. ముల్లోకములలో 'మేము వీరాధిపీరు'ల
మని విజ్ఞప్తిగా ఆ రాజుల అహంకారమును, శక్తిని శివధనుస్సు హరించినది.

చౌ॥ సకళ ఉరాళ సురాసుర మేరూ ।

సోఁ హియఁ హారి గయఁ కరి ఘేరూ ॥

జేహిఁ కౌతుక సివసైలు ఉరావా ।

సోఁ తేహి సభాఁ పరాభఁ పావా ॥

1569

తా॥ సుమేరు పర్వతము నెత్తగలిగిన బాణాసురుడు గూడ హృదయాంత
రాశమున ఓటమి నొందినట్లు భావించుకొని, శివధనుస్సునకు ప్రదక్షిణమొనర్చి
వెడలిపోయెను. తైలాసపర్వతము నవలీలగా నెత్తిన రావణాసురునకు గూడ
సభయందు పరాజయమే ప్రాప్తించినది.

దో॥ తహాఁ రామ రఘుబంస మని సునిత మహా మహిపాల ।

భంజేఁ చాప ప్రయాస బిను జిమి గజ పంకజ నాల॥1570

తా॥ ఓ మహారాజా : మహావీరులెల్లరును అపజయము పొందిన తఱి,
రఘువంశమణియైన శ్రీరామచంద్రుడు ప్రయాసలేకయే, గజము తామర
తూండ్లను త్రుంచునట్లు శివధనుస్సును విజృంభించెను.

చా॥ సుని సరోష భృగునాయక ఆవి ।
బహుత భాతి తిన్వ ఆఖి దేఖావి ॥
దేఖి రామ బలు నిజ ధను దీన్వా ।
కరి బహు బినయ గవను బన కీన్వా ॥

1571

తా॥ ధనుస్సు విడిచిన సమాచారమును విని, పరశురాముడు కోపావేశముతో
ఉగ్రుడై తీక్షణమైన చూపులతో నచటి కేతెంచెను. అంతమున శ్రీరామచంద్రుని
బలమును పరీక్షించి తన ధనుస్సునిచ్చి బహువిధములుగా స్తుతించి తపోవనము
నకు వెడలిపోయెను.

చా॥ రాజన రాము అతులబల జై సే ।
తేజ నిధాన లఖను పుని తై సే ॥
కంపహి భూప బిలోకత జాకే ।
జిమి గజ హరి కిసోర కే తాకే ॥

1572

తా॥ రాజా : శ్రీరాము దెంతటి అతులిత బలధాముడో, అంతటి తేజ
స్వరూపుడైన లక్ష్మణుడు గూడ అచ్చట నుండెను. సింహపు పిల్లలు తేరి చూచి
నంతనే గజము కంపించినట్లు, రామలక్ష్మణులను గాంచినంతనే రాజులు
కంపించిరి.

చా॥ దేవ దేఖి తవ బాలక దోఁడః ।
అబ న ఆఖి తర ఆవత కోఁడః ॥
దూత బచన రచనా ప్రేయ లాగీ ।
ప్రేమ ప్రతాప బీర రస పాగీ ॥

1573

తా॥ దేవా : మీ యిరువురు పుత్రులను జూచిన తర్వాత, ఇప్పుడు మా
నయనద్వయమున కింకొకటి పొడసూపదు." (ఆ తేజస్సే మా హృదయములందు
తాండవమాడుచున్నదని భావము.)

ప్రేమ, ప్రతాప, వీరరసములతో గూడిన దూతవచన చాతుర్య మెల్లరకు
ప్రియాతి ప్రియ మాయెను.

చౌ॥ సభా సమేత రాజ అనురాగే ।
 దూతన్త దేన నిభావరి లాగే ॥
 కహి అనీతి తే మూదహిఁ కానా ।
 ధరము బిచారి సబహిఁ సుఖు మానా ॥

1574

తా॥ సభ్య సమేతముగా మహారాజు ప్రేమయందు నిమగ్నుడాయెను. దూతకు కానుకలను సమర్పింప దొడగెను. తనకు కానుక లర్పించుట గాంచిన వాడై దూత కర్ణవ్యయమును మూసికొని, అది నీతి విరుద్ధమనెను. ధర్మయుక్తములైన ఆ పలుకులను విని సర్వులును సుఖము నొందిరి.

దో॥ తబ ఉతి భూప బసిష్ఠ కహుఁ దీన్హి పత్రికా జాళి ।
 కథా సునాఈ గురహి సబ సాదర దూత బోలాళి ॥ 1575

తా॥ తదుపరి రాజు పసిష్ఠుని కడ కేగి పత్రిక నొసగి, అత్యాదరముతో దూతను విలిచి జరిగిన దంతయు గురువునకు వినిపించెను.

పసిష్ఠుడు దశరథమహారాజును ప్రశంసించుట

చౌ॥ సుని బోలే గురు అతి సుఖు పాఈ ।
 పున్య పురుష కహుఁ మహి సుఖ ఛాఈ ॥
 జిమి సరితా సాగర మహుఁ జాహిఁ ।
 జద్యపి తాహి కామానా నాహిఁ ॥

1576

తా॥ సమాచారమంతయు విని అమితానందమును బొంది గురువిట్ల నెను:-
 “పుణ్యాత్ములైన పురుషులకుగా పృథ్వి, సుఖములతో గూడి యున్నది. నదులు సముద్రమునకు జేరునేగాని, సముద్రమునకు నదుల ప్రమేయమే లేదు.

చి॥ పుణ్యాత్ములకు సర్వసంపదలును గోరకయే లభించును. వారు సముద్రమువలె నిండుసంపదలతో గంభీరముగ నలరారుచుందురు. అల్పులు నదులవంటివారు. నదులు సముద్రమునకు బోవుచందంబున పేదవారు, అల్పులును పుణ్యాత్ముల నాశ్రయింతురు. సముద్రమునకు నదుల ప్రమేయమే లేనట్లు పుణ్యపురుషుల కల్పులతో నిమిత్తములేదన్న భావ మిందు స్ఫురించుచున్నది. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ తిమి సుఖ సంపత్తి బినహిఁ బోలావఁ ।

ధరమసీల పహిఁ జాహిఁ సుభావఁ ॥

తుష్టు గుర బిప్ర ధేను సుర సేబీ ।

తసి పునీత కౌసల్యా దేబీ ॥

1577

రా॥ అటువంటి సుఖసంపదలు కోరకయే సహజముగా ధర్మాత్ములైన పురుషులకు లభించును. నీ వెంతటి గోబ్రాహ్మణదేవసేవా తత్పరుడవో, అంతటి పవిత్రాచరణశీల కౌసల్యాదేవి.

చౌ॥ సుకృతీ తుష్టు సమాన జగ మాహిఁ ।

భయఁ న హై కోఁ హోనేఁ నాహిఁ ॥

తుష్టు తే అధిక పున్య బడ కాకేఁ ।

రాజన రామ సరిస సుత జాకేఁ ॥

1578

రా॥ నీతో సమానుడైన పుణ్యాత్ముడుండడు. ఇప్పుడు లేడు; ఇకనుండ బోడు. ఓ రాజా! రామచంద్రునే పుత్రునిగా బడయు పుణ్య మెవరికి గలుగును?

చౌ॥ బీర బినీత ధరమ బ్రత ధారీ ।

గున సాగర బర బాలక చారీ ॥

తుష్టు కహుఁ సర్ప కాల కల్యానా ।

సజహు బరాత బజాఁ నిసానా ॥

1579

రా॥ ధర్మవ్రతులైన, వినయ భూషణులైన నీ నల్వరు కుమారులును సుగుణములకు సముద్రము వంటివారలు. అటువంటి గుణాధికులకు జనకుడ వైనందున సర్వకాల సర్వావస్థలయందును నీకు కల్యాణమే యగును. ఇక ఆలస్య మొనర్పక డంకా మ్రోగించి వివాహ సన్నాహముల నొనర్చుము.

దో॥ చలహు బేగి సుని గుర బచన భలేహిఁ నాథ సిరు నాఁ ।

భూపతి గవనే భవన తబ దూతన్త బాసు దేవాఁ ॥ 1580

తా॥ శీఘ్రముగ బోవలయును ” అని పసిష్ఠుడు పల్కగా, దశరథ మహారాజు, ‘స్వామీ : మీ ఆజ్ఞ శిరసావహింతు’ ననెను. అంత రాజు పసిష్ఠునకు నమస్కరించి, దూతయుండుట కేర్పాటుగావించి రాజభవనమున కేగెను.

దశరథమహారాజు రాణులకు శుభవార్తను తెలియపరచుట

చౌ॥ రాజా సబు రనివాస బోలాఈ ।

జనక పత్రికా బాచి సునాఈ ॥

సుని సందేసు సకల హరషానీ ।

అపర కథా సబ భూప బభానీ ॥

1581

తా॥ దశరథమహారాజు రాణులను, రాణివాసము నందలి తదితర యువ తులను బిలచి జనకుడు పంపిన పత్రికను జదివి వినిపించెను. శుభవార్తవిని రాణులు హర్షించిరి. దూత తమకు వర్ణించి చెప్పిన విశేషములను గురించి రాజు వారికి సవిస్తరముగ జెప్పెను.

చౌ॥ ప్రేమ ప్రఫుల్లిత రాజహిఁ రానీ ।

మనహుఁ సిఖిని సుని బారిద బానీ ॥

ముదిత అసిన దేహిఁ గుర నారీ ।

అతి ఆనంద మగన మహతారీ ॥

1582

తా॥ మేఘ గర్జనము విన్నతోడనే ఆడునెమలి పులకించినట్లు, ప్రేమచేత రాణులు ప్రఫుల్ల వదనలై అలరారుచుండిరి. వృద్ధప్త్రీలు, అనుభవజ్ఞులైన పుణ్యప్త్రీలు ప్రసన్నచిత్తులై ఆశీర్వాదముల నొసగుచుండిరి. తల్లు లత్యానంద పరవశలైరి.

చౌ॥ లేహిఁ పరస్పర అతి ప్రియ పాతీ ।

హృదయఁ లగాళ జుడావహిఁ ఛాతీ ॥

రామ లఖన కై కీరతి కరనీ ।

బారహిఁ బార భూపబర బరనీ ॥

1583

తా॥ అత్యంత ప్రియ పత్రికను ఒక్కొక్కరు తీసికొని హృదయమునకు హత్తుకొని చల్లదనమును చెందిరి. రాజులలో శ్రేష్ఠుడైన దశరథమహారాజు శ్రీరామలక్ష్మణుల యశమును, వారి ఆచరణను మరల మరల ప్రశంసించెను.

వివాహమునకు ఏర్పాట్లు

చౌ॥ ముని ప్రసాదు కహి ద్వార సిధావి ।

రానిన్ద తబ మహిదేవ బోలావి ॥

దియే దాన ఆనంద సమేతా ।

చలే బిప్రబర ఆసిష దేతా ॥

1584

తా॥ 'ఇదంతయు ముని కృపయే' యని నుడువుచు, దశరథమహారాజు రాజభవనమునుండి వెలుపలికి వచ్చెను. అప్పుడు రాణులు బ్రాహ్మణులను బిలువనంపిరి. వారికి దానముల నొసగి సంతుష్టులను గావించిరి. విప్రు తెల్లరును ఆశీర్వాదముల నొసగి వెడలిపోయిరి.

సో॥ జాచక లివ హఃతారి దీన్హి నిఛావరి కోటి బిధి ।

చిరు జీవహూఁ సుత చారి చక్రబర్తి దసరత్థ కే ॥

1585

తా॥ యాచకులను, భిక్షకులను బిలిపించి కోట్లకొలది కానుకలను వారి కొసగిరి.

చక్రవర్తి దశరథమహారాజు, వీరి నల్వరు పుత్రులు చిరంజీవులై వర్ధిలైదరు గాక' (ముందు దోహత్ అన్వయము)

చౌ॥ కహత చలే పహిరేఁ పట నానా ।

హరషి హనే గహగహే నిసానా ॥

సమాచార సబ లోగన్ద పావి ।

లాగే ఘర ఘర హోన బధావి ॥

1586

తా॥ అని చెప్పుచు వివిధములైన దివ్యవస్తుములను ధరించి వెడలిపోయిరి. పరమానంద భరితులై మేళగాండ్రు సగరాను గట్టిగా మ్రోగించిరి. శుభ సమయమున ప్రతిగృహము ఆనందముతో నిండిపోయెను. ఈ శుభవార్త విని నంతనే జను తెల్లరును ఆనందమును వెలిపుచ్చిరి.

చౌ॥ భువన చారి దస భరా ఉఛాహూ ।
 జనకసుతా రఘుబీర బిఆహూ ॥
 సుని సుభ కథా లోగ అనురాగే ।
 మగ గృహ గలీః సవారన లాగే ॥

1587

తా॥ జానకీరఘురాముల వివాహము జరుగబోవునన్న ఆనందము, ఉత్సాహము పడునట్లు లోకముల నిండిపోయెను. వివాహమహోత్సవము జరుగునన్న కుభవార్తను విని యెల్లరును ప్రేమ నిమగ్నులైరి. వారి వారి గృహములను వీధులను, నందులను అలంకరింపఁ దొడగిరి.

చౌ॥ జద్యపి అవధ సదై వ సుహావని ।
 రామ పురీ మంగలమయ పావని ॥
 తదపి ప్రీతి కై ప్రీతి సుహృత్ ।
 మంగల రచనా రచీ బనాత్ ॥

1588

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు జన్మించిన అయోధ్యానగరము మంగళకరమైనది, పవిత్రమైనది, సదావైభవోపేతమైనది. పురవాసులకు ఆ నగరమునందత్యంత ప్రీతి గలుగుటచే, దానిని మంగళద్రవ్యములచే కడు రమణీయముగా నలంకరింపఁ దొడగిరి.

చౌ॥ ధ్వజ పతాక పట చామర చారూ ।
 ఛావా పరమ బిచిత్ర బజారూ ॥
 కనక కలస తోరన మని జాలూ ।
 హరద దూబ దధి అచ్చత మాలూ ॥

1589

తా॥ ధ్వజ, పతాకలతోను, తెరలతోను, సుందరచామరములతోను, వీధులు చిత్రాచిత్రముగా కాంతియుక్తములై యొప్పురు చుండెను. సువర్ణకలశములు తోరణములు, మణులు జాలరులు, పసుపు, కీరము, అక్షతలు, మాలలు—ఇత్యాది మంగళ ద్రవ్యములచే—
 (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ మంగలమయ నిజ నిజ భవన లోగన్త రచే బనాళి ।
 బీభీఁ సీఁచీఁ చతురసమఁ చౌకేఁ చారు పురాళి ॥ 1590

తా॥ జనులెల్లరును తమ తమ గృహముల నలంకరించి మంగళ
 మయములు గావించిరి. వీధులు చతురసములచే గుణాళింప జేసిరి.

(చందనము, కేసరి, కస్తూరి, కర్పూరముతో తయారుచేయబడిన సుగంధ
 ద్రవ్యమును చతురసమ మందురు.)

చౌ॥ జహఁ తహఁ జూథ జూథ మిలి భామిని ।
 సజి నవ సప్త సకల దుతి దామిని ॥
 బిధుబదనీఁ మృగ సావక లోచని ।
 నిజ సరూప రతి మాను బిమోచని ॥ 1591

తా॥ మెరుపుతీగెవంటి కాంతి కలిగిన చంద్రముఖులు, మృగలోచనలు
 కామదేవుని పత్నియైన రతీదేవి అహంకారమును గూడ సరకు సేయని సౌందర్య
 వతులైన వనితలు షోడశ శృంగార పరిపూర్ణలై అక్కడక్కడ గుంపులు
 గుంపులుగా గుమిగూడి..... (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ గావహిఁ మంగల మంజుల బాసీఁ ।
 సుని కలరవ కలకంఠి లజాసీఁ ॥
 భూప భవన కిమి జాళి బఖానా ।
 బిస్వ బిమోహన రచేఉ బితానా ॥ 1592

తా॥ సుశ్రావ్యముగా మంగళగీతములను గానముజేయఁ దొడగిరి.
 మదుర మనోహరమైన ఆ సంగీతమును వినిన కోయిలలు కూడ సిగ్గుపడును. ఇక
 రాజభవనమును వర్జింప వీలగునా? అచ్చట విశ్వమునే మోహింపజేయు
 మండపము నిర్మింపబడినది.

చౌ॥ మంగల ద్రబ్య మనోహర నానా ।
 రాజత బాజత బిపుల నిసానా ॥
 కతహుఁ బిరిద బందీ ఉచ్చరహిఁ ।
 కతహుఁ బేద ధుని భూసుర కరహిఁ ॥ 1593

తా॥ అనేక ప్రకారములైన మనోహర మంగళ ద్రవ్యములు సుశోభిల్లు
చుండెను, నగరాలు మ్రోగింపబడుచుండెను. అక్కడక్కడ భటులు విరుదావళి
నుచ్చరించుచుండిరి, బ్రాహ్మణులు వేదోచ్ఛారణ చేయుచుండిరి.

చౌ॥ గావహిఁ సుందరి మంగల గీతా ।
తై తై నాము రాము అరు సీతా ॥
బహుత ఉభాహు భవను అతి ధోరా ।
మానహుఁ ఉమగి చలా చహు ఓరా ॥

1594

తా॥ సౌందర్యవతులైన యువతీమణులు, సీతారాములను గురించిన
మంగళగీతములను పాడుచుండిరి. ఆనమయమున ఉత్సాహము కడు దొడ్డది-
రాజమందిరము కడుచిన్నది. కనుక, ఉత్సాహమనెడి ఆనందమందిముడ జాలక
నలువైపుల నుప్పొంగెను.

దో॥ సోభా దసరథ భవన కళ కో కబి బరనై పార ।
జహఁ సకల సుర సీస మని రామ లీన్ద్ర అవతార ॥ 1595

తా॥ ఎచ్చట సమస్తదేవతలకు శిరోమణియైన సాక్షాత్ శ్రీరామచంద్రు
డవతరించెనో, ఆ రాజమందిరమును కవి వర్ణించి కృతకృత్యుడు కాగలడా ?

చౌ॥ భూప భరత పుని లియే బోలాఈ ।
హయ గయ స్యందన సాజహు జాఈ ॥
చలహు బేగి రఘుబీర బరాతా ।
సునత పులక పూరే దోఉ బ్రాతా ॥

1596

తా॥ రాజు భరతుని విలిపించి 'నీవు అశ్వ, గజ, రథాదులను సిద్ధపఱచి
రామచంద్రుని పక్షమున బోవు పెండ్లివారితో తరలు' మనెను. ఆ మాట
విన్నంతనే భరత శత్రుఘ్నులు ఆనందపరిపూర్ణులై వికసితవదనులైరి.

చౌ॥ భరత సకల సాహసీ బోలావ ।
ఆయసు దీన్ద్ర ముదిత ఉరి ధావ ॥
రచి రుచి జీన తురగ తిన్ద్ర సాజే ।
బరన బరన బర బాజి బిరాజే ॥

1597

తా॥ భరతుడు అశ్వశాలాధ్యక్షుని బిలిపించి, ఉత్తమాశ్వములను సిద్ధపఱచుట కాజ్ఞాపించెను. వారు భరతుననుజ్ఞప్రకారము అశ్వములను సిద్ధపఱచుటకు సంత్షముతో వరుగిడిరి; ఉత్తమాశ్వములను యథాయోగ్యముగా నలంకరించిరి. పలురంగుల ఉత్తమాశ్వములు కన్నుల పండువుగ విరాజిల్లెను.

చౌ॥ సుభగ సకల సురి చంచల కరనీ ।

అయ ఇవ జరత ధరత పగ ధరనీ ॥

నానా జాతి న జాహిఁ బఖానే ।

నిదరి పవను జను చహత ఉడానే ॥

1598

తా॥ అశ్వములన్నియు సుందరాతి సుందరములై చంచలగతి ననుసరించు నవిగా నుండెను. అవి ధరణిపై కాలుమోపినచో, బాగుగా కాలుచున్న లోహము పై బెట్టినట్లుగా నుండెను.

అశ్వములలో అనేక జాతు లుండెను. వాటిని వర్జింప సాధ్యము గాదు. అవి వాయువేగమును గూడ నిరాదరణజేసి గగనమార్గమున కెగురునట్లుండును.

చౌ॥ తిన్ద సబ ఛయల భవి అసవారా ।

భరత సరిస బయ రాజకుమారా ॥

సబ సుందర సబ భూషనధారీ ।

కర సర చాప తూన కటి భారీ ॥

1599

తా॥ అటువంటి ఉత్తమాశ్వములపై భరతునితో సమానులైన యువకులు స్వారి చేసిరి. వారందరును అందగాండ్లు. సర్వాభరణ భూషితులు; కరమున ధనుర్పాణములను, నడుమున అమ్ములపొడిని ధరించి వీరులై విరాజిల్లు చుండిరి.

దో॥ ఛరే ఛబీలే ఛయల సబ సూర సుజాన నబీన ।

జగ పదచర అసవార ప్రతి జే అసికలా ప్రబీన ॥ 1600

తా॥ ఎల్లరును సొగసుగాండ్లు, శూరపరులు, చతురులు మరియు నవ యువకులు. అంతేగాదు. ప్రత్యేకమైన స్వారితో పాటు పాదచారులైన యిరువురు సిపాయులుండిరి. వారు ఖడ్గయుద్ధములో నిపుణులు.

చౌ॥ బాఁధేఁ బిరద బీర రన గాఢే ।

నికసి భవీ పుర బాహేర తాఢే ॥

ఫేరహిఁ చతుర తురగ గతి నానా ।

హరషహిఁ సుని సుని పనవ నిసానా ॥

1601

తా॥ శూరులనెడి యశస్సు కల రణధీరులందరును నగరము వెలుపలకు విచ్చేసిరి. చతురులు, భేరినాదములను, నగారా ధ్వనుల నాలకించుచు అశ్వములను వివిధగతులలో ద్రిప్పుచుండిరి; హర్షించుచుండిరి.

చౌ॥ రథ సారథిన్త బిచిత్ర బనావ ।

ధ్వజ పతాక మని భూషణ లావ ॥

చవఁర చారు కింకిని ధుని కరహిఁ ।

భాను జాన సోభా అపహరహిఁ ॥

1602

తా॥ సారథు లెల్లరును ధ్వజ పతాక మణి భూషణములను గొనివచ్చి రథముల నలంకరించిరి. రథములను సుందరమైన చిత్ర, చామరములతో నింపిరి. రథములకుండెడి ఘంటల వలన మదుర ధ్వని కలుగుచుండెను. చక్కగా అలంకరింపబడిన ఆ రథములతోఁబ ద్విగుణీకృతమై సూర్యుని రథశోభను గూడ హరించునదిగా నుండెను.

చౌ॥ సావకరన అగనిత హయ హోతే ।

తే తిన్త రథన్త సారథిన్త జోతే ॥

సుందర సకల అలంకృత సోహే ।

జిన్తహి బిలోకత ముని మన మోహే ॥

1603

తా॥ అగణిత శ్యామకర్ణాశ్వము లచ్చట నుండెను. రథసారథులు ఆ అశ్వనముదాయములను రథములకు జోడించిరి. అశ్వములు ఆభరణములచే నలంకృతములై యలరాయచుండెను. కనువిందొనగూర్చు ఆ యలంకరణ ముని మనంబులను హరించునదిగా నుండెను.

చౌ॥ జే జల చలహిఁ ధలహి కీ నాతఁ ।

టాప న బూడ బేగ అధికాతఁ ॥

అస్త్ర సస్త్ర సబు సాజు బనాతఁ ।

రథీ సారథిన్ బోలాతఁ ॥

1604

తా॥ ఆ యుత్తమాశ్వములు నేలపై పరుగులు తీసినట్లు, నీటియందు గూడ ఒడుదొడుకులు లేకుండ సహజముగ పరుగిడునటువంటివి. వేగాధిక్యముచే గుట్టపుడెక్కలు నీటియందు మునిగిపోవునటువంటివి గావు. అస్త్రశస్త్రములను సమకూర్చుకొని, సారథులు మహారథులను బిలచిరి.

దో॥ చఢి చఢి రథ బాహేర నగర లాగి జరన బరాత ।

హోత సగున సుందర సబహి జో జేహి కారజ జాత ॥1605

తా॥ వరపక్షమువారు రథములం దాసీనులై నగరము వెలుపల గుమిగూడిరి. వారు వివాహ శుభకార్యమునకై తరలిపోవుచుండుట కనుగుణముగా శకునములు కలుగజొచ్చెను.

చౌ॥ కలిత కరిబరన్హి పరీఁ అఁబారీఁ ।

కహి న జాహిఁ జేహి భాఁతి సఁవారీఁ ॥

చలే మత్త గజ ఘంట బిరాజీ ।

మనహుఁ సుభగ సావన ఘన రాజీ ॥

1606

తా॥ గజరాజములపై అంబారు లమర్చబడి యుండెను. వాటి నిర్మాణ విధానమును వర్ణింప నలవికాదు. మడించిన గజములు చిరుగంటల చేత నలంకరింపబడి, పోవునప్పుడు ఘంటలు మ్రోగుచుండెను. ఆ గజరాజములట్లు తీవిగా బోవునెడ శ్రావణమాసమున మేఘసమూహము లురుముచు బోవునట్లుండెను.

వి॥ శ్రావణమాసమున మేఘముల తాకిడికి ఉరుములు సంభవించిన చందంబున, గజరాజములు తీవిగా బోవునెడ గంటల శబ్దములు మేఘగర్జనవలె నుండెనని భావము.

చౌ॥ బాహన అపర అనేక బిధానా ।

సిబికా సుభగ సుఖానన జానా ॥

తిన్త చఢి చలే బిప్రబర బృందా ।

జను తను ధరే సకల శ్రుతి ఛందా ॥

1607

తా॥ పల్లకీలు సుఖముగా గూర్చుందుటకు యోగ్యముగా నుండెను. పల్లకీలు, రథాదులగు వాహన బృందములచే, వరపక్షమువారు మిథిలాపురమునకు తరలుచుండిరి. పల్లకీలలో బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠు లాసీనులై యుండిరి. బ్రాహ్మణులట్లు తరలిపోవుచుండ, చతుర్వేదములే శరీరములు దాల్చుకొని యున్నవా యన్నట్లుండెను.

చౌ॥ మాగధ సూత బంది గునగాయక ।

చలే జాన చఢి జో జేహి లాయక ॥

బేసర ఊంట బృషభ బహు జాతీ ।

చలే బస్తు భరి అగనిత భాంతీ ॥

1608

తా॥ మాగధులు, సూతులు, ఖటులు, సుణగాయకులు వారి వారి యోగ్యము సారముగా వాహనము లారోహించి వివాహమునకు తరలుచుండిరి. వారు పెక్కు జాతుల కంచరగాడిదలు, ఒంటెలు, వృషభములు, అసంఖ్యాకములైన వస్తు సముదాయములను సమకూర్చుకొని తరలుచుండిరి.

చౌ॥ కోటిన్త కావరి చలే కహారా ।

బిబిధ బస్తు కో బర నై పారా ॥

చలే సకల సేవక సముదాతా ।

నిజ నిజ సాజు సమాజు బనాతా ॥

1609

తా॥ శూద్రులు కోట్లకొలది దోలీలను దీసికొని పోవుచుండిరి. అందులో అనేకప్రకారములైన వస్తుసముదాయము లుండెను, వాటిని వర్తింప శక్యముగాదు. సేవకులు తమతమ సామగ్రియు, సమాజములను సమకూర్చుకొని తరలి పోవుచుండిరి.

దో॥ సబ కేఁ ఉర నిర్భర హరషు పూరిత పులక సరీర ।
కబహిఁ దేఖిబే నయన భరి రాము లఖను దోఁఉ బీర ॥ 1610

తా॥ ఎల్లర హృదయములును అపరిమితమైన ఆనందముతో నిండి
యుండెను, తనువులు పులకరించుచుండెను. మేము శ్రీరామలక్ష్మణుల త్రిభువన
సుందర దివ్యమంగళ స్వరూపములను నయనోత్సవముగ నెన్నడు చూతుమో
గదా! యన్న యేకైకలాలన వారికి మిక్కుటముగ నుండెను.

చౌ॥ గరజహిఁ గజ ఘంటా ధుని ఘోరా ।
రథ రవ బాజి హింస చహు ఓరా ॥
నిదరి ఘనహి ఘుర్మరహిఁ నిసానా ।
నిజ పరాళ కఘ సునిఅ న కానా ॥ 1611

తా॥ గజరాజములు ఘంకరించు చుండెను. వాటి ఘంటల భీషణధ్వనులు
మారుమ్రోగుచుండెను. రథముల 'గురగుర' ధ్వని, అశ్వముల సకిలింతలు
వినబడుచుండెను. మేఘములను నిరాదరణ చేయుచున్నట్లు, నగరా శబ్దములు
మిన్నముట్టుచుండెను. ఆ సమయమున ఎవరును తమది పరులది యన్నమాటలు
చెవులతో వినుట లేదు.

చౌ॥ మహా భీర భూపతి కే ద్వారేఁ ।
రజ హోళ జాళ పషాన పబారేఁ ॥
చఢీ అటారిన్ద దేఖిహిఁ నారీఁ ।
లియేఁ ఆరతీ మంగల ధారీఁ ॥ 1612

తా॥ దశరథమహారాజభవనసింహద్వారము కడ పాషాణములు విసరి
వేసినను నలిగి ధూళియగునేమో యన్నంత గుంపుచేరి యుండెను. మేడమీదివసా
రాలలో నారీమణులు నిలిచి మంగళహారతు లిచ్చుచు వైభవమును గాంచుచుండిరి.

చౌ॥ గావహిఁ గీత మనోహర నానా ।
అతి ఆనందు న జాళ బఖానా ॥
తబ సుమంత్ర దుళి స్యందన సాజీ ।
జోతే రబి హయ నిందక బాజీ ॥ 1613

తా॥ నానా విధములైన మధుర మనోహర మంగళగీతములను పాడుచుండిరి. వారు పొందుచున్న అమితానందము పర్వనాతీతమైనది.

అప్పుడు సుమంతుడు రెండురథముల నలంకరించి, సూర్యుని అశ్వములను గూడ ఓడించెడి దివ్యాశ్వములను జోడించెను.

చౌ॥ దో॥ రథ రుచిర భూప పహిఁ ఆనే ।
 నహిఁ సారద పహిఁ జాహిఁ బభానే ॥
 రాజ సమాజు ఏక రథ సాజా ।
 దూసర తేజ పుంజ అతి భ్రాజా ॥

1614

తా॥ ఆ రెండురథములను దశరథమహారాజు నొద్దకుఁ దెచ్చెను. ఆ రథాలంకరణమును, పైభవమును వాగ్దేవియైన సరస్వతి గూడ పర్ణింపజాలదు. ఒక రథమునందు రాజసమాజమునకు వలయు సామగ్రి యుంచబడెను. ఇంకొక రథము తేజోవంతమై అత్యంతశోభాయమానమై యుండెను.

దో॥ తేహిఁ రథ రుచిర బసిష్ఠ కహుఁ హరషి చథాళి నరేసు ।
 ఆపు చథేఉ స్యందన సుమిరి హర గుర గౌరి గనేసు ॥1615

తా॥ దశరథమహారాజు సుందరమైన ఆ రథమునందు వసిష్ఠమహామునిని హర్ష నివాదములచే ఆసీనుని గావించి, మరల తాను స్వయముగా శివుని, గురువును, గౌరీదేవిని, గణేశుని స్మరించి యింకొక రథమునం దాసీను డాయెను.

చౌ॥ సహిత బసిష్ఠ సోహ నృప కై సేఁ ।
 సుర గుర సంగ పురందర కై సేఁ ॥
 కరి కుల రీతి బేద బిధి రాఁ ।
 దేఖి సబహి సబ భాఁతి బనాఁ ॥

1616

తా॥ దేవతలకు గురువైన బృహస్పతి ఇంద్రునితో గూడి విరాజిల్లినట్లు, వసిష్ఠమహామునితో గూడిన దశరథమహారాజు శోభిల్లెను.

వేదవిధి ననుసరించియు, కులానుసారముగను, సర్వకార్యముల నొనర్చి,
సర్వవిధముల సక్రమముగా అన్ని యేర్పాట్లు గావింప బడుట గాంచి— (ముందు
దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సుమిరి రాము గుర ఆయసు పాతా ।

చలే మహిపతి సంఖ బజాతా ॥

హరషే బిబుధ బిలోకి బరాతా ।

బరషహిఁ సుమన సుమంగల దాతా ॥

1617

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని స్మరించి, గురుననుజ్ఞనుబొంది, పృథ్వీపతియైన
దశరథమహారాజు శంఖమును పూరించుచు మిథిలానగరమునను తరలిపోయెను.
పెండ్లివారిని జూచుచు దేవతలు హర్షించిరి; మంగళకరమైన పుష్పవర్షమును
గురియించిరి.

చౌ॥ భయఉ కోలాహల హయ గయ గాజే ।

బ్యోమ బరాత బాజనే బాజే ॥

సుర నర నారి సుమంగల గాతాఁ ।

సరస రాగ బాజహిఁ సహనాతాఁ ॥

1618

తా॥ కోలాహల మధిక మాయెను. అశ్వముల సకిలింతలు, గజముల
ఘోరములు మిన్నుముట్టు చుండెను. స్వర్గమున— భూలోకమున ఇరు పక్షముల
మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. దేవాంగనలును, మనిషివత్తులును మంగళ
గీతములను గానము జేయదొడగిరి. మదురము సుస్వరమునగు, రసవత్తరమైన
రాగములలో మేళములు వాయింపబడు చుండెను.

చౌ॥ ఘంట ఘంటి బరని న జాహిఁ ।

సరవ కరహిఁ పాళక ఫహరాహిఁ ॥

కరహిఁ బిదూషక కౌతుక నానా ।

హస కుసల కల గాన సుజానా ॥

1619

తా॥ గంటల ధ్వనులను పట్టింప సాధ్యముగాదు. మల్లయుద్ధమునం దా
తేరిన నిపుణులు, శరీరవ్యాయామము చేయువారలు ఆటలాడు చందంబున గగన
మార్గమున కెగురుచుండిరి. హాస్యము నల్పుటయందు చాతుర్యము గలవారలు
(విదూషకులు) పరిహాసము లాడు చుండిరి. విదూషకులు పరిహాసవచనములతోను
పాటలతోను ఎల్లర మనంబులను రంజింప జేయుచుండిరి.

దో॥ తురగ నచావహిఁ కుఱఁర బర అకని మృదంగ నిసాన ।
నాగర నట చితవహిఁ చకిత డగహిఁ న తాల బఁధాన ॥1620

తా॥ సుందరులైన రాజకుమారులు మృదంగ తాళ ధ్వనుల నాలకించి,
తురగములను తాళబంధనమునుండి తొలగకుండునటుల ఆ మృదంగతాళముల
ననుసరించి నాట్యము జేయించు చుండిరి. చతురులైన నటులు విస్మయమున
చకితులై చూచుచుండిరి.

చో॥ బనఱి న బరనత బనీ బరాతా ।
హోహిఁ సగున సుందర సుభదాతా ॥
చారా చాఘ బామ దిసి లేఈ ।
మనహుఁ సకల మంగల కహి దేఈ ॥

1621

తా॥ పరపక్షమువారతి వైభవోపేతులై యలరారుచుండిరి. వారిని
వర్ణించుటకు సాధ్యము కానేరదు. అట్లు వారు వివాహమునకు తరలునెడ కుభ
శకునములు కలుగజొచ్చెను. నీలకంఠపక్షి వామదిశనుండి సంపూర్ణ మంగళ
సూచకముగా నెగిరిపోయెను

చో॥ దాహిన కాగ సుఖేత సుహావా ।
నకుల దరసు సబ కాహూఁ పావా ॥
సానుకూల బహ త్రిబిధ బయారీ ।
సఘట సఖాల ఆవ బర నారీ ॥

1622

తా॥ కుడివైపున కాకి పొలమునందుండి శోభనిచ్చుచుండెను. ముంగిసలను
గూడ ప్రతియొకరు గాంచిరి, శీతల మండ, సుగంధిల వాయువులు అనుకూలముగా

అన్నిదిశలయందు వీచుచుండెను. సౌభాగ్యవతులైన నారీమణులు పూర్ణకుంభములతోను, పసిపాపలతోను వచ్చుచుండిరి.

చౌ॥ లోవా ఫిరి ఫిరి దరసు దేఖావా ।
సురభీ సనముఖ సిసుహి పిఆవా ॥
మృగమాలా ఫిరి దాహిని ఆఈ ।
మంగల గన జను దీన్హి దేఖాఈ ॥

1623

తా॥ ఆ ప్రదేశమున గుంటనక్కలు దిరుగుచు మాటిమాటికిని కనుపట్టుచుండినవి. గోవులు చూడలకు పాలిచ్చు చుండినవి. హరిణ సముదాయములు ఎడమనుండి కుడివైపునకు వచ్చినవి. అవి అట్లు వచ్చుచుండుట పరికింప సర్వమంగళము లక్కడనే గనుపట్టి నట్లుండెను.

చౌ॥ ఛేమకరీ కహ ఛేమ బినేషీ ।
స్యామా బామ సుతరు పర దేఖీ ॥
సనముఖ ఆయఉ దధి అరు మీనా ।
కర పుస్తక దుఇ బిప్ర ప్రబీనా ॥

1624

తా॥ ఛేమంకరి (తెల్లని శిరస్సుగల గ్రద్ద) విశేషరూపముగ ఛేమమొసగు నట్లుండెను. పాలపిట్ట యెడమవైపున సుందరమైన పృక్షముపై కనుపించుచుండెను. పెరుగు కుండలు, చేపలు ఎదురుపచ్చినవి. ఇరువురు విద్వాంసులైన బ్రాహ్మణులు చేతియందు పుస్తకములు పట్టుకొని ఎదురైరి.

దో॥ మంగలమయ కల్యాణమయ అభిమత ఫల దాతార ।
జను సబ సాచే హాన హిత భవి సగున ఏక భార ॥ 1625

తా॥ అన్నియు మంచిశకునములే; మంగళమయములైన కల్యాణమయములైన మనోవాంఛిత ఫలము లిచ్చునవిగా నుండెను. శకునములు సత్యములని నిరూపించుటకు కాబోలు అన్నియు ఒకచో సంఘటిల్లినవి—

చౌ॥ మంగల సగున సుగమ సబ తాకే ।
 సగున బ్రహ్మ సుందర సుత జాకే ॥
 రామ సరిస బరు దులహిని సీతా ।
 సమధీ దసరథు జనకు పునీతా ॥

1626

తా॥ సాక్షాత్ సగుణబ్రహ్మ మెవరికి పుత్రుడుగా జన్మించెనో, వారల కన్ని శకునములు సుగమములే : శ్రీరామునిపంటి పెండ్లి కుమారుడును సీత పంటిపెండ్లి కూతురు, దశరథ జనకులపంటి పవిత్రులైన వియ్యంకు లెచ్చట నున్నారో— (ముందు దోహతో అన్వయము)

వి॥ సీతారాములపంటి జంట, దశరథజనకులపంటి వియ్యంకు లెందును గానరారని భావము. మంగళకరులైన వారి కెల్లకాలము మంగళమే యగును, గాన శుభశకునములు పొడసూపినవి.

చౌ॥ సుని అస బ్యాహు సగున సబ నాచే ।
 అబ కీన్హే బిరంచి హమ సాచే ॥
 ఏహి బిధి కీన్హ బరాత పయానా ।
 హయ గయ గాజహి హనే నిసానా ॥

1627

తా॥ అట్టి వివాహమహోత్సవము జరుగనున్నదని శుభశకునములెల్ల నాట్యమాడినవి, మరియునిట్లు నుడివినవి- “బ్రహ్మదేవుడు మనలను సత్యములని నిరూపించుటకే యిటువంటి వరపక్షమువారి నిటకు రప్పించినాడు.”

అశ్వములు, గజములు ఒకేరీతిగా నకిలించుచు, ఘోరమిచ్చుచునుండినవి. నగరాలు మ్రోగుచుండినవి.

చౌ॥ ఆవత జాని భానుకుల కేతూ ।
 సరితన్హి జనక బధాయే సేతూ ॥
 బీచ బీచ బర బాస బనావ ।
 సురపుర సరిస సంపదా ఛావ ॥

1628

తా॥ సూర్యపంశమునకు పతాకా స్వరూపుడైన దశరథమహారాజు వచ్చుచున్నాడన్న శుభవార్తను విన్నవాడై జనకమహారాజు నదులపై పంతెనలను నిర్మింపజేసెను. దారి నడుమ విడియుటకై పసతి గృహముల నేర్పరచెను. అన్యోన్యములందు దేవలోక సంపదతో సమానమైన సంపద యలరారుచుండెను.

చౌ॥ అసన సయన బర బసన సుహావి ।
 పావహిఁ సబ నిజ నిజ మన భావి ॥
 నిత నూతన సుఖ లభి అనుకూలే ।
 సరల బరాతిన్ మందిర భూలే ॥

1629

తా॥ పరపక్షమువారికి అభిలాషలు తీరునట్లు షడ్ర సోపేతమైన భోజనములు, పస్త్రాభరణములు లభించెను. నిత్య నూతన సుఖములు హృదయాహ్లాద కరముగ పొందుటవలన వారు తమ స్వగృహములనే మరచిరి.

దో॥ ఆవత జాని బరాత బర సుని గహగహి నిసాన ।
 సజి గజ రథ పదచర తురగ లేన చలే అగవాన ॥ 1630

తా॥ మిన్ను ముట్టుచున్న నగారా శబ్దములను విని, పరపక్షమువారు వచ్చుచున్నారని తెలిసికొని, సగౌరవముగా అహ్వానించుటకై జనకపురవాసులు రథ, గజ, తురగ, పదాతులను దీసికొని వెళ్ళిరి.

చౌ॥ కనక కలస భరి కోపర థారా ।
 భాజన లలిత అనేక ప్రకారా ॥
 భరే సుధాసమ సబ పకవానే ।
 నానా భాతి న జాహిఁ బఖానే ॥

1631

తా॥ (క్షీరము, ఫలరసము, పవిత్రజలము ఇత్యాదులచే) నింపబడిన సువర్ణకలశములను పర్తింప సాధ్యముగాదు. అమృతతుల్యమైన రకరకముల పిండిపంటలచే నింపబడిన పెద్దపళ్ళెరములను, పాత్రలను— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ ఫల అనేక బర బస్తు సుహృత్కః ।
హరషి భేంట హిత భూప పరాత్కః ॥
భూషణ బసన మహామని నానా ।

ఖగ మృగ హయ గయ బహుబిధి నానా ॥

1632

తా॥ అనేక ఫలములను, సుందరమైన వస్తువులను రాజు తిసంభ్రమముతో నెల్లరకు పంచుటకు గాను పంపెను. ఆ వస్తువులేవైన అభరణములు, అమూల్యమైన రత్నములు, పట్టులు, గోగజ, తురగాది వాహనములు—

చౌ॥ మంగల సగున సుగంధ సుహృషి ।
బహుత భాతి మహిపాల పరాషి ॥
దధి చిఉరా ఉపహార అపారా ।
భరి భరి కావరి చలే కహారా ॥

1633

తా॥ బహువిధ మనోహర, సుగంధములతో కూడిన మంగళద్రవ్యములను రాజు పంపెను. పెరుగు, అటుకులు మొదలైన ఉపాహారములు కావడంలో నింపుకొని కూడులు తరలిరి.

పెండ్లివారికి స్వాగతమొసగుట

చౌ॥ అగవానన్త జబ దీఖి బరాతా ।
ఉర ఆనందు పులక భర గాతా ॥
దేఖి బనావ సహిత అగవానా ।
ముదిత బరాతిన్త హనే నిసానా ॥

1634

తా॥ సమీపించుచున్న పెండ్లివారిని జూచి, జనకపురవాసులమిత్రానందము నొందిరి. వారి తనువులు పులకరించినవి. సగౌరవముగా ఆహ్వానించుటకు వచ్చిన అలంకృతులైన జనకపురవాసులను గాంచి పరపక్షమువారు హర్షించి నగారాసు మ్రోగించిరి.

దో॥ హరషి పరసవర మిలన హిత కళుక చలే బగమేల ।
జను ఆనంద సముద్ర దుశ మిలత బిహళ సుఖేల ॥ 1635

పెండ్లివారికి స్వాగతమొసగుట

తా॥ పరపక్షమువారు, వదువుపక్షమువారు పరస్పరము గలిసికొని హర్ష
నివాదములచే పరుగిడిరి. వారి కలయిక రెండు ఆనందసముద్రములు హద్దుమీరి
కలసిపట్టుండెను.

చౌ॥ బరషి సుమన సుర సుందరి గావహిఁ ।

ముదిత దేవ దుందుభిఁ బజావహిఁ ॥

బస్తు సకల రాఖిఁ నృప ఆగేఁ ।

బినయ కీన్హి తిన్హి అతి అనురాగేఁ ॥

1636

తా॥ దేవతాశ్రీలు పుష్పవర్షమును గురియించుచు, మంగళ గీతములను
పాడుచుండిరి. దేవత లానందించుచే దుందుభులు మ్రోగించుచుండిరి. వదువు
పక్షమువారు తాము తెచ్చిన అమూల్య వస్త్రాభరణాదులైన కానుకలను దళరథ
మహారాజునకు సమర్పించిరి. అత్యంత ప్రేమానురాగములతో వారిని స్తుతించిరి.

చౌ॥ ప్రేమ సమేత రాయఁ సబు లీన్హా ।

భై బకసీస జాచకన్హి దీన్హా ॥

కరి పూజా చూన్యతా బడాఈ ।

జనవాసే కహుఁ చలే లవాఈ ॥

1637

తా॥ దళరథమహారాజు ప్రేమతో ఆ పస్తువులను స్వీకరించెను. మరల
ఆ పస్తువులను యాచకులకు దానము చేసెను. తదనంతరము వదువు పక్షమువారు
పరపక్షమువారిని పూజించి, ఆదరసత్కారములతో మెప్పించి జనవాసమునకు
దిలుచుకొనిపోయిరి.

చౌ॥ బసన బిచిత్ర పాఁచడే పరహిఁ ।

దేఖి ధనదు ధన మదు పరిహరహిఁ ॥

అతి సుందర దీన్హేజ జనవాసా ।

జహఁ సబ కహుఁ సబ భాఁతి సుపాసా ॥

1638

తా॥ ఆ విచిత్రమైన తివాసీలను గాంచినచో కుబేరుడు గూడ ధన
మదమును విడచిపెట్టును. పెండ్లివారి విడిదియందు కావలసినవన్నియు సమ
కూర్పబడియుండెను.

చౌ॥ జానీ సీయఁ బరాత పుర ఆఈ ।
 కళు నిజ మహిమా ప్రగటి జనాఈ ॥
 హృదయఁ సుమిరి సబ సిద్ధి బోలాఈఁ ।
 భూప పహునఈ కరన పరాఈఁ ॥

1639

తా॥ వరపక్షమువారు జనకపురమునందు విడిది చేసినారన్న కుభవార్తను విని సీతాదేవి తన మహిమలను కొన్ని వారికి జూపదలచెను. అమె హృదయమున స్మరించినంతనే సకలసిద్ధులును వచ్చిరి. వారిని దశరథమహారాజునకు సేవలు చేయుటకై పంపెను.

దో॥ సిద్ధి సబ సీయ ఆయసు అకని గఈఁ జహఁ జనవాస ।
 లిపిఁ సంపదా సకల సుఖ సురపుర భోగ బిలాస ॥ 1640

తా॥ సీతాదేవి అజ్ఞప్రకారము ఇంద్రపురమునందున్న భోగవిలాసములను సేకరించుకొని సకలసిద్ధులు దశరథమహారాజు విడిది చేయున్న జనవాసమునకుఁ దోయిరి.

చౌ॥ నిజ నిజ బాస బిలోకి బరాతీ ।
 సుర సుఖ సకల సులభ సబ భాతీ ॥
 బిభవ భేద కళు కోఉ న జానా ।
 సకల జనక కర కరహిఁ బఖానా ॥ 1641

తా॥ వరపక్షమువారు తాముండుట కేర్పాటుగఁవించిన స్థానములను జూచి, దేవతలనుభవించు సుఖసంపదలు తమకు కలిగినందులకు సంతోషించి జనక మహారాజును ప్రశంసించిరి. ఈ యైశ్వర్యము వారలకు సంప్రాప్తించిన రహస్య మెవ్వరికిని దెలియదు. ఆ స్వర్గ సుఖ సంపదలు శ్రీ జనకమహారాజు వలననే తమ కందువాఁతైనపని యెల్లరును భావించిరి.

చౌ॥ సీయ మహిమా రఘునాయక జానీ ।
 హరషే హృదయఁ హేతు పహిచానీ ॥
 పితు ఆగమను సునత దోఉ భాఈ ।
 హృదయఁ న అతి ఆనందు అమాఈ ॥

1642

తా॥ శ్రీ రఘునాథదంతయు సీతాదేవి మహిమయని తలచి ఆమె ప్రేమాభిమానములను కనుగొన్నవాడై మనంబున మిగుల హర్షించెను. తమ జనకుడైన శ్రీ దశరథమహారాజు సపరివారముగా విచ్చేసినారన్న వార్తనువిని రామలక్ష్మణులు మహానందభరితులైరి.

చా॥ సకుచన్ద్ర కహి న సకత గురు పాహిఁ ।
పితు దరసన లాలచు మన మాహిఁ ॥
బిస్వామిత్ర బినయ బడి దేఖి ।
ఉపజా ఉర సంతోషు బినేషి ॥

1643

తా॥ సంకోచముచే గురువగు విశ్వామిత్రునకు తమ జనకుని ఆగమనమును గూర్చి నుడువరైరి. కాని తండ్రిని జూడవలయునన్న తహతహ మాత్రము వారికుండెను. అది తెలిసికొని వారి వినయవిధేయతలకు విశ్వామిత్రునకు సంతోష ముత్పన్నమాయెను.

చా॥ హరషి బంధు దోఉ హృదయఁ లగావి ।
పులక అంగ అంబక జల ఛావి ॥
చలే జహఁ దసరథు జనవాసే ।
మనహుఁ సరోబర తకేఉ పిఆసే ॥

1644

తా॥ విశ్వామిత్రుడు హర్షించి రామలక్ష్మణుల నాలింగనము చేసికొనెను; అతని తనువు పులకరించెను. నయనము లానందబాష్పములతో నిండెను. వారెల్లరును దశరథుడు విడిదిచేసియున్న జనవాసమునకు బోయిరి. వారట్లుబోవుట సరోవరమే దప్పికగొన్నవారియొద్దకేగి నట్లుండెను.

వి॥ దప్పికగొన్నవారలు దాహము దీర్చుకొనుటకై సరోవర ప్రాంతములకు బోవుట సహజము. ఇచ్చట సరోవరమే వారియొద్దకు వెళ్ళినదనగా గురువైన విశ్వామిత్రుడే రామలక్ష్మణులతో పాటు దశరథుని కడకేగెను. దశరథుడు విశ్వామిత్రుని కలియుటకు బదులు విశ్వామిత్రుడే దశరథుని జూడ బోయెను.

దో॥ భూప బిలోకే జబహిఁ ముని ఆవత సుతస్త్వ సమేత ।
ఉలే హరషి సుఖసింధు మహుఁ చలే ధాహ సీ లేత ॥ 1645

తా॥ పుత్రసమేతముగా విశ్వామిత్రమహాముని వేంచేయుచున్నాడన్న
కుభవార్తను విని, మిగుల హర్షముతో దిగ్గనలేచి సుఖసముద్రమున మునిగి
లేచినవాడై, వారిని గలియుటకు వెడలెను.

చో॥ మునిహి దండవత కిన్త్వ మహీసా ।
బార బార పద రజ ధరి సీసా ॥
కౌనిక రాఉ లిపి ఉర లాఈ ।
కహి అసీన పూణీ కుసలాఈ ॥ 1646

తా॥ మహీపతియైన దశరథమహారాజు మునిపాదధూళిని మాటిమాటికిని
తలదాల్చి వారికి దండప్రణామము గావించెను. విశ్వామిత్రుడు రాజును లేపనెత్తి,
హృదయమునకు హత్తుకొని ఆశీర్వాద మొసగి కుశల మడిగెను.

చో॥ పుని దండవత కరత దోఉ భాఈ ।
దేఖి నృపతి ఉర సుఖు న సమాఈ ॥
సుత హియఁ లాఇ దుసహ దుఖ మేటే ।
మృతక సరీర ప్రాన జను భేంటే ॥ 1647

తా॥ రామలక్ష్మణు లిరువురును దశరథునకు ప్రణమిల్లరి. వారట్లు నమస్క-
రించుటచే రాజునకు పట్టానంత ఆనందము కలిగెను. పుత్రుల నాలింగనము
చేసికొన్నతోడనే, వియోగజనిత దుస్సహ దుఃఖము రాజునకు దూరమై, అసువులు
వీడిన శరీరమునకు మరల ప్రాణము వచ్చినట్లాయెను.

చో॥ పుని బసిష్ఠ పద సిర తిన్త్వ నాపి ।
ప్రేమ ముదిత మునిబర ఉర లాపి ।
బిప్ర బృంద బందే దుహుః భాఈఁ ॥
మనభావతీ అసీనేఁ పాఈ ॥ 1648

తా॥ మరల రామలక్ష్మణులిరువురును నశిష్ఠుని పాదపద్మములకు ప్రణమిల్లిరి. ముని శ్రేష్ఠుడైన పసిష్ఠుడానందనిమగ్నుడై వారి నాలింగనము జేసికొనెను. తర్వాత వారు విప్ర బృందములకు నమస్కరించి, మనోవాంఛల కనుగుణమైన ఆశీర్వాదములను బడసిరి.

చౌ॥ భరత సహానుజ కీన్హ ప్రనామా ।
 లిప ఉరాళి లాళి ఉర రామా ॥
 హరషే లఖన దేఖి దోఉ భ్రాతా ।
 మిలే ప్రేమ పరిపూరిత గాతా ॥

1649

తా॥ భరతుడు శత్రుఘ్న సహితముగా శ్రీరామునకు ప్రణమిల్లెను. శ్రీరాముడు వారిని లేపనెత్తి కొగిలించు కొనెను. లక్ష్మణుడు భరతశత్రుఘ్నులను గాంచి హర్షించి, ప్రేమచే పరిపూర్ణమైన శరీరముతో వారిని గలిసెను.

దో॥ పురజన పరిజన జాతిజన జాచక మంత్రీ మీత ।
 మిలే జధాబిధి సబహి ప్రభు పరమ కృపాల బినీత ॥1650

తా॥ తదనంతరము పరమకృపాసాగరుడు వినయ భూషణుడు అయిన శ్రీరామచంద్రుడు అయోధ్యాపురవాసులను బంధుమిత్రాదులను, క్షత్రియులను, యాచకులను, మంత్రులనందరిని యథామోగ్యముగ కలిసికొనెను—

చౌ॥ రామహి దేఖి బరాత జుడానీ ।
 ప్రీతి కి రీతి న జాతి బఖానీ ॥
 నృప సమీప సోహహి సుత చారి ।
 జను ధన ధరమాదిక తనుధారి ॥

1651

తా॥ శ్రీరాముని గాంచిన పెండ్లివారి మనస్సులు శీతలములాయెను. (శ్రీరామ వియోగదావాగ్ని చేత తస్తములైన హృదయములు శీతలములైనవని భావము.) ఆ ప్రీతిని, రీతిని పరించుటకే సాధ్యము గాదు.

రాజు సాన్నిధ్యములోనున్న నల్వరు రాజకుమారులును చూడ చూడ
శుభమొనగూర్చుచు, సుందరులై గోచరించుచుండిరి. వారలు సముచ్చస్థి
యావనము గలవారై, సూతన సౌందర్య మొలుక బోయుచుండ ధర్మార్థ
కామమోక్షములు తనువుదాల్చి వచ్చినవా యన్నటులుండెను.

చౌ॥ సుతన్త్ర సమేత దసరథహి దేభీ ।

ముదిత నగర నర నారి బిసేషీ ॥

సుమన బరిసి సుర హనహిఁ నిసానా ।

నాకనటీఁ నాచహిఁ కరి గానా ॥

1652

తా॥ పుత్రసమేతుడైన దశరథమహారాజును గాంచి నగరనివాసులైన
ప్రీతురుషులు ప్రసన్నులైరి. గగనమున దేవతలు పుష్పవర్షములు గురియించు
నగరాలను మ్రోగించుచుండిరి. అప్పరసలు గానము చేయుచు నాట్యము
సల్పుచుండిరి.

చౌ॥ సతానంద అరు బిప్ర సచివ గన ।

మాగధ సూత బిదుష బందీజన ॥

సహిత బరాత రాజ సనమానా ।

ఆయసు మాగి ఫిరే అగవానా ॥

1653

తా॥ సగౌరవముగా ఆహ్వానించుట కేతెంచిన పదుపు పక్షమున వచ్చిన
వారలలో శతానందుడు, అన్యభ్రాహ్మణులును— సూతమాగధ, భట, విద్వాంసులును
పరపక్షముననున్నవారితోకూడ దశరథమహారాజు నత్యాచరముతో సత్కరించి,
వారల అనుజ్ఞను బొంది వెనుకకు మరలిరి.

చౌ॥ ప్రథమ బరాత లగన తేఁ ఆళా ।

తాతేఁ పుర ప్రమోదు అధికాళా ॥

బ్రహ్మానందు లోగ సబ లహహిఁ ।

బధహుఁ దివస నిసి బిధి సన కహహిఁ ॥

1654

తా॥ పరపక్షమువారు లగ్నదినమునకు ముందేవచ్చియుండిరి. కనుక జనకపురమంతయు మహానందముతో నలరారుచుండినది. జనులెల్లరును బ్రహ్మానందపరిపూర్ణులై 'రాత్రిం దివములు దీర్ఘములగుగాక' యని దైవమును ప్రార్థించుచుండిరి.

వి॥ సంతోషము ప్రాప్తించినపుడు అటువంటి దినములింకను నుండిన బాగుండుననిపించును. దుఃఖమున క్షణమొక యుగముగా గడచును. కాన, సమస్త ప్రపంచమునకే సీతారామ కల్యాణము అనందదాయకము. కావున జను లా శుభసమయమున దినముల నింకను దైవము పొడిగించిన బాగుండునను తెలితయో సమంజసముగ నున్నది.

దో॥ రాము సీయ సోభా అవధి సుకృత అవధి దోఉ రాజ ।
జహఁ తహఁ పురజన కహహిఁ అస మిలి నర నారి

సమాజ ॥ 1655

తా॥ సీతారాములు సౌందర్యమునకు నిలయు లనియు, దశరథ జనకులు పుణ్యనిధులనియు అక్కడక్కడ జనకపురవాసులు గుమిగూడి ప్రశంసించుచుండిరి.

మిథిలానగరవాసులు రామలక్ష్మణులను ప్రశంసించుట

చౌ॥ జనక సుకృత మూరతి బైదేహీ ।
దనరథ సుకృత రాము ధరేఁ దేహీ ॥
ఇన్ద్ర సమ కాహుఁ న సివ అవరాధే ।
కాహుఁ న ఇన్ద్ర సమాన ఫల లాధే ॥

1656

తా॥ మరియు నివ్విధముగ నుడివిరి. "జనకమహారాజు సుకృతఫలమే జానకీదేవి. దశరథమహారాజు సుకృతమే మానవరూపముననున్న శ్రీరామ చంద్రుడు. ఈ యిరువురు రాజులతో సమానముగ, త్రిలోచనుడైన మహేశ్వరు నారాధించిన వారింకొకరు లేరనియే చెప్పవచ్చును. పరికించిచూడ, వీరితో సమానముగ ఫలమును బొందినవారలు గూడ ఎందును గానరారు.

చౌ॥ ఇన్ద్ర సమ కోఁ న భయఁ జగ మాహిఁ ।

హై నహిఁ కతహూఁ హోనేఁ నాహిఁ ॥

హమ సబ సకల సుకృత కై రాసి ।

భవి జగ జనమి జనకపుర బాసి ॥

1657

రా॥ వీరితో సమానులైనవారలు జగత్తునందుండరు, ఉండబోరు. ఎవరి జగత్తునందు జన్మించి జనకపురవాసులైనారో వారెల్ల దును సంపూర్ణ పుణ్యరాకులు.

చౌ॥ జిన్ద జానకి రామ ఛబి దేఖి ।

కో సుకృతీ హమ సరిస బిసేషి ॥

పుని దేఖబ రఘుబీర బిఆహూ ।

లేబ భలీ బిధి లోచన లాహూ ॥

1658

రా॥ జానకీరాముల సౌకుమార్య సౌందర్యములు గాంచిన మనపంటి పుణ్యాత్ములెందైనను గలరా? ఇప్పుడు మనమెల్లరము సీతారామకల్యాణమును తిలకించి నయనద్వయమును సఫలము చేసికొందముగాక !”

చౌ॥ కహహిఁ పరసపర కోకిల బయనీఁ ।

ఏహి బిఆహఁ బడ లాభు సునయనీఁ ॥

బడేఁ భాగ బిధి బాత బనాఈ ।

నయన అతిథి హోఁహహిఁ దోఁ ఖాఈ ॥

1659

రా॥ కోయిలతో సమానమైన మదురబాషిణులైన యువతీమణులు పరస్పరమిట్లు సంభాషించు కొనుచుండిరి. — “ఓ సునయనీ! ఈ వివాహ మహోత్సవమెల్లరకును లాభదాయకమైనది సుమా! మహాభాగ్యవశమున విదార యిటువంటి సర్వాంగభోజితలను, సద్గుణరాకులను సృష్టించెను; వీరిరువురును మన నయనద్వయముల కతిథులై, సుఖప్రదులైనారు.

దో॥ బారహిఁ బార సనేహ బస జనక బోలాఁబ సియ ।

లేన ఆఁహహిఁ బ ధు దోఁ కోటి కామ కమనీయ ॥ 1660

తా॥ అత్యంత ప్రేమవశమున జనకమహారాజు సీతను చూటిమాటికిని
బిలుచును. కోట్లకొలది మన్మథులతో సమానులు కమనీయుడైన రామలక్ష్మణులు
సీతాదేవిని బిలుచుకొని పోవుటకు వచ్చెదరు.

చౌ॥ బిబిధ భాతి హోఽహి పహునాతా ।
ప్రియ న కాహి అస సాసుర మాతా ॥
తబ తబ రామ లఖనహి నిహారీ ।
హోఽహహిఁ సబ పుర లోగ సుఖారీ ॥

1661

తా॥ అప్పుడు వారికనేక ప్రకారముల సత్కారములు జరుగును. సఖీ !
అటువంటి అత్త వారిల్లె వరికిష్టము గాకుండును ? అప్పుడప్పుడు నగరనివాసులమైన
మనము గూడ శ్రీరామలక్ష్మణులను తనివి తీర గాంచి సుఖించెదము గాక !

చౌ॥ సఖి జన రామ లఖన కర జోటా ।
తై సేఞ భూప సంగ దుఞ ధోటా ॥
స్యామ గౌర సబ అంగ సుహావీ ।
తే సబ కహహిఁ దేఖి జే ఆవీ ॥

1662

తా॥ ఓ సఖీ ! రామలక్ష్మణుల జంటవలెనే ఇంకను ఇరువురు రాజ
కుమారులు గూడ రాజును వెంటదించుచున్నారు. అందులో ఒకడు శ్యామలవర్ణుడు,
ఇంకొకడు గౌర సుందరుడు. వారు గూడ సర్వాంగ సుందరులు.

వారిని జూచివచ్చిన వారలిట్లు నుడువుచున్నారు.

చౌ॥ కహ ఏక మైఁ ఆజు నిహారే ।
జను బిరంచి నిజ హాథ సఁవారే ॥
భరతు రామహి కీ అనుహారీ ।
సహసా లఖి న సకహిఁ నర నారీ ॥

1663

తా॥ అందులో నొకతె యిట్లు నడిపెను:— నే నీనాడే వారిని గాంచితిని.
వారెంత సౌందర్యపంతులో మాటలలో జెప్పుట కలవిగాదు.

చతుర్ముఖుడైన బ్రహ్మయే స్వయముగా తన కరకమలములతో వారి సలంకరించి నట్లున్నాడు. ఇక భరతుడు శ్రీరామచంద్రుని ప్రతిబింబమే! త్రిపురుషులెవ్వరును వారెవరెవరైనది గుర్తుపట్టజాలరు.

చౌ॥ లఖను సత్రుసూదను ఏకరూపా ।

నఖ సిఖ తే సబ అంగ అనూపా ॥

మన భావహిఁ ముఖ బరని న జాహిఁ ।

ఉపమా కహుఁ త్రిభువన కోఉ నాహిఁ ॥

1664

తా॥ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులిరువురును ఒకే రూపములో నున్నారు. నఖ శిఖ పర్యంతము వారి సర్వాంగములు సుశోభితములు. మరియు అనుపమమైనవి. రోకాతీత మనోహరత్వ మొలికెడి ఆ యాకృతులు హృదయకుహరమందు వెలుగొందుచు ఆనందము నిచ్చును, కాని మాటలలో జెప్పుటకు సాధ్యము కాదు. వారి కుసమాన మొసగు యోగ్యులు ముల్లోకములలో లేరన్నచో నతిశయోక్తి కానేరదు.

ఛం॥ ఉపమా న కోఉ కహ దాస తులసీ కతహుఁ కలి

కోబిద కహైఁ ।

బల బినయ బిద్వా సీల సోభా సింధు ఇన్ద్వ సే ఏఇ అహిఁ॥

పుర నారి సకల పసారి అంచల బిధిహి బచన సునావహిఁ ।

బ్యాహిఅహుఁ చారిఉ భాఇ ఏహిఁ పుర హమ సుమంగల

గావహిఁ ॥ 1665

తా॥ శ్రీ గోస్వామి తులసీదా సీవిధముగ జెప్పుచున్నారు:- వారికి సరియైన ఉపమానము లెందును గానరావని కవులును, విద్వాంసులును నుడివిరి. బల, విద్వా, వినయ, శీల శోభాదులందు వారికివారే సాటి.

జనకపురవాసులైన నారీమణులెల్లరును అంచలములు పరచుకొని, “రామలక్ష్మణ, భరత శత్రుఘ్నుల వివాహము లీ నగరమునందే జరుగు నట్లునుగ్రహింపుము. ఓ దైవమా! అట్లుమనోరథము లీడేరునేని మేము మంగళ గీతములను గానము జేసెద” మనిరి.

మిథిలాసగరవాసులు రామలిక్ష్మణులను ప్రశంసించుట

సో॥ కహహిఁ పరస్పర నారి బారి బిలోచన పులక తన ।
సఖి సబు కరబ పురారి పున్య పయోనిధి భూప దోఉ॥ 1666

తా॥ నయనములం దానంద బాష్పములు గార, తనువులు పులకరింపగా
సఖిమణు లిద్విధముగ పరస్పరము చెప్పకొనిరి:—

“ఓ సఖీ ! ఇరువురు మహారాజులును పుణ్యపయోనిధులు. ఏలన త్రిపురారి
యైన శివుడెల్లర మనోరథము లీదేర్చును.”

చో॥ ఏహి బిధి సకల మనోరథ కరహిఁ ।
ఆనంద ఉమగి ఉమగి ఉర భరహిఁ ॥
జే నృప సీయ స్వయంబర ఆవి ।
దేఖి బంధు సబ తిన్హ సుఖ పావీ ॥ 1667

తా॥ ఈ విధముగ నెల్లరును తమతమ మనోరథము లీ దేర్చుమని
దైవమును ప్రార్థించుచు, ఉత్సాహనందములతో పరిపూర్ణులైరి. సీతాస్వయం
పరమునకు ఏ యే రాజులు విచ్చేసియుండిరో వారు నల్వరు రాజకుమారులను
గాంచి ఆనందించిరి.

చో॥ కహత రామ జసు బిసద బిసాలా ।
నిజ నిజ భవన గవి మహిపాలా ॥
గవి బీతి కఛు దిన ఏహి భాతీ ।
ప్రముదిత పురజన సకల బరాతీ ॥ 1668

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని నిర్మల మహాయశమును విశదముగ జెప్పుచు
రాజులు తమతమ నివాసముల కేగిరి. ఇద్విధముగ కొన్నిదినములు గడచినవి.
జనకపురవాసులును మరియు పెండ్లివారందరును ఆనందపరవశులైరి

చో॥ మంగల మూల లగన దిను ఆవా ।
హిమ రితు అగహను మాసు సుహావా ॥
గ్రహ తిధి నఖతు జోగు బర బారూ ।
లగన సోధి బిధి కీన్హ బిచారూ ॥ 1669

తా॥ మంగళమూలమైన లగ్నదిన మానన్నమాయెను. అది హేమంత
ముతువు, మార్గశిరమాసము. గ్రహము, తిథి, నక్షత్రము, యోగము, వారము-
అన్నియు అతి శ్రేష్ఠముగ నుండెను. లగ్నముహూర్తములను సాక్షాత్ బ్రహ్మయే
నిర్ణయించెను.

సీతారాముల కల్యాణము

చౌ॥ పరై దీన్ని నారద సన సోళః ।
గనీ జనక కే గనరన్త జోళః ॥
సునీ సకల లోగన్త యహ బాతా ।
కహహిః జోతిషీ ఆహిః బిధాతా ॥

1670

తా॥ బ్రహ్మ ఆ లగ్నపత్రికను నారదుని చేతికిచ్చి జనకమహారాజున
కొనగుటకై పంపెను. ఇచ్చట జనకమహారాజు జ్యోతిష్కులు గూడ అదే
ప్రకారము గణనచేసి యుండిరి. అంత జను లీ వార్త విన్నంతనే 'ఈ పురమున
వసించు జ్యోతిష్కులు గూడ బ్రహ్మలే!' యని నుడివిరి.

దో॥ ధేనుధూరి బేలా బిమల సకల సుమంగల మూల ।
బిప్రన్త కహేణ బిదేహ సన జాని సగున అనుకూల ॥1671

తా॥ నిర్మలమైన, సకల సుమంగళమూలమైన గోపద ధూళిరేగు పవిత్ర
సంధ్యాసమయ మానన్న మాయెను; అనుకూల శకునములు బొడసూపినవి, అని
తెలిసికొన్నవారై బ్రాహ్మణులు జనకమహారాజుతో నిట్లు నుడివిరి.

చౌ॥ ఉపరోహితహి కహేణ నరనాహా ।
అబ బిలంబ కర కారను కాహా ॥
సతానంద తబ సచివ బోలావ ।
మంగల సకల సాజి సబ ల్యావ ॥

1672

తా॥ అంత జనకమహారాజు పురోహితుడైన శతానందుడు 'ఇక అలస్య
మునకు కారణమే' మని పల్లచు మంత్రిలను బిలిపించెను. వారు మంగళద్రవ్య
ములను సిద్ధపఱచుకొని

సీతారాముల కల్యాణము

చౌ॥ సంఖ నిసాన పనవ బహు బాజే ।
మంగల కలస సగున సుభ సాజే ॥
సుభగ సుఆసిని గావహిఁ గీతా ।
కరహిఁ బేద ధుని బిప్ర పునీతా ॥

1673

తా॥ శంఖములు, నగారాలు, దోళ్ళు మున్నగు మంగళవాద్యములు మ్రోగెను. మంగళకలశములు, మంగళద్రవ్యములైన కీరము, చిధి-ఇత్యాదులు సమహర్షణదెను. సౌభాగ్యవతులైన స్త్రీలు మంగళగీతములను పాడుచుండిరి. పవిత్రులైన బ్రాహ్మణులు వేదములను జెప్పుచుండిరి.

చౌ॥ లేన చలే సాదర ఏహి భాఁతి ।
గవి జహఁ జనవాస బరాతీ ॥
కోసలపతి కర దేఖి సమాజూ ।
అతి లఘు లాగ తిన్దహి సురరాజూ ॥

1674

తా॥ జనకపురవాసులు సగౌరవముగా వరపక్షమువారి నాహ్వానింప వారు విడిది చేసియుండు జనవాసమునకుఁ బోయిరి. అయోధ్యాధిపతియైన చళరథ మహారాజును, వారి పరివారవైభవమును గాంచిన తరువాత వారు దేవ కలకు రాజయిన ఇంద్రునికూడ తక్కువగ భావించిరి.

చౌ॥ భయంక సమంక అబ ధారిఅ పాఁఁ ।
యహ సుని పరా నిసానహి ఘాఁఁ ॥
గురహి పూఁచి కరి కుల బిధి రాజా ।
చలే సంగ ముని సాధు సమాజూ ॥

1675

తా॥ పదుపుపక్షమువారు చళరథునితో “వివాహమున కిప్పుడు సమయ మైనది. ఇక మీరు వివాహమునకు తరలు” డనిరి. అట్లు వారలకించినంతనే నగారాలు మ్రోగసాగెను. చళరథమహారాజు తాను సలుపవలసిన విదులను గూర్చి గురువైన వసిష్ఠమహాముని నడిగి, అన్నియు యథావిధిగా నొనర్చి సకలముని గణంబులను, సాధు సమాజములను వెంట నిడుకొని వివాహమునకు తరలెను.

దో॥ భాగ్య బిభవ అవధేస కర దేఖి దేవ బ్రహ్మాది ।

లగే సరాహన సహస ముఖ జాని జనమ నిజ బాది ॥1676

తా॥ అయోధ్యాధి పతియైన దశరథుని వైభవమును, భాగ్యమును గాంచి బ్రహ్మాదిదేవతలు తమ జన్మలు వ్యర్థమైనవని భావించి, అతని వేనోళ్ళ ప్రశంసింప దొడగిరి.

చో॥ సురస్థ సుమంగల అవసరు జానా ।

బరషహిఁ సుమన బజాఇ నిసానా ॥

సివ బ్రహ్మాదిత బిబుధ బరూధా ।

చడే బిమానన్త్రి నానా జూధా ॥ 1677

తా॥ మంగళకరమైన సమయమాసన్నమైన దనుకొని, దేవతలు నగారాలను మ్రోగించి పుష్పవర్షమును కురియించిరి. శివ, బ్రహ్మాది దేవతలు గుంపులు గుంపులుగా నొకచోటజేరి విమానములం దాసీనుతై రి.

చో॥ ప్రేమ పులక తన హృదయఁ ఉఛాహూ ।

చలే బిలోకన రామ బిఆహూ ॥

దేఖి జనకపురు సుర అనురాగే ।

నిజ నిజ లోక సబహిఁ లఘు లాగే ॥ 1678

తా॥ ప్రేమచేత తనువు పులకరింప, హృదయాంతరాళమున ఉత్సాహ ముబుక, శ్రీరామకల్యాణమును తిలకింప తరలిరి. జనకపుర వైభవమును గాంచిన తర్వాత దేవతలు అందనురక్తులై, తమతమ లోకములను తుచ్ఛములుగా భావించిరి.

చో॥ చితవహిఁ చకిత బిచిత్ర బితానా ।

రచనా సకల అలౌకిక నానా ॥

నగర నారి నర రూప నిధానా ।

సుఘర సుధరమ సుసీల సుజానా ॥ 1679

తా॥ ఆ విచిత్రమండపములను, బహువిధములైన అలౌకిక నిర్మాణములను
వాడు ఆశ్చర్యపరిచుటకై తిలకించు చుండిరి. సగరనివాసులైన సరనారీమణులు
అత్యంత సౌందర్యనిధులు, శ్రేష్ఠులు, ధర్మాత్ములు, సాదుశీలురు మరియు
పజ్జనులు.

వా॥ తిన్న హి దేఖి సబ సుర సురనారీఁ ।

భవ నఖత జను బిధు ఉజిఆరీఁ ॥

బిధిహి భయఉ ఆచరజు బిసేషీ ।

నిజ కరనీ కచ్చు రతహుఁ న దేఖీ ॥ 1680

తా॥ వారిని జూచి, దేవతలును, దేవాంగనలును ప్రభాహీనులైరి.
పోడక కళలచే పరిపూర్ణుడైన చంద్రుని యుజ్జ్వలకాంతికి తారాగణముల ప్రకాశము
సరిపచ్చునా? దేవతలకే గాదు, చతుర్ముఖుడైన బ్రహ్మకు కూడ ఆ నిర్మాణ
విశేషములు విస్మయము కలిగించినవి. ఆ యలంకారములను జూచి బ్రహ్మదేవు
రాశ్చర్యపడి తా నింతకుమున్ను అటువంటి చిత్రకళానైపుణ్యము— చూచి
యుండలేదని నుడివెను.

దో॥ సివఁ సముర్ముఖ దేవ సబ జని ఆచరజ భులాహు ।

హృదయఁ బిచారహు ధీర ధరి సయ రఘుబీర బిఆహు ॥

1681

తా॥ అప్పుడు శివుడు దేవతల కందలి రహస్యమును గూర్చి యిట్లెఱింగించెను.—

“మీరెల్లరును దీనిని గాంచి, ఆశ్చర్యపడవలసిన నిమిత్తములేదు.
ఇదంతయు భగవానుని నిజశక్తియైన సీతాదేవి మహిమయే యని భావింపుడు.”

(అఖిల బ్రహ్మాండమున కధీశ్వరుడైన, భగవానుడైన శ్రీరామచంద్రుడు
మహాశక్తిస్వరూపిణియైన సీతను వివాహమాడబోవుచున్నాడు. కాన నిచ్చట
సంపదలకు కొడుపయుండునా యని భావము.)

చౌ॥ జిహ్వ కర నాము లేత జగ మాహిఁ ।
 సకల అమంగల మూల నసాహిఁ॥
 కరతల హోహిఁ పదారథ చారీ ।
 తేజ సియ రాము కహేడు కామారీ ॥

1682

రా॥ ఎవరి నామస్మరణచేత జగత్తునందు అన్ని అమంగళములు హరింప
 బడునో, ధర్మార్థరామమోక్షములు కరతలామలకమగునో, వారే జగత్తునను
 మాతాపితలైన సీతారాములు."

చౌ॥ ఏహి బిధి సంభు సురస్థ సముర్భూవా ।
 పుని ఆగేఁ బర బసహ చలావా ॥
 దేవస్థ దేభే దసరథు జాతా ।
 మహామోద మన పులకిత గాతా ॥

1683

రా॥ ఇవిధముగ శివుడు దేవతలకు తెలియజేసి, తన వాహనశ్రేష్ఠమైన
 నందీశ్వరుని ముందుకు సాగించెను. దశరథుడు బ్రహ్మనంద పరిపూర్ణుడై,
 తనువు పులకరింపగా ముందునకు సాగిపోవుటను దేవతలు కన్నులార గాంచిరి.

చౌ॥ సాధు సమాజ సంగ మహిదేవా ।
 జను తను ధరేఁ కరహి సుఖ సేవా ॥
 సోహత సాధ సుభగ సుత చారీ ।
 జను అపబరగ సకల తనుధారీ ॥

1684

రా॥ (శివబ్రహ్మదులును, దేవతలును, దశరథమహారాజు వివాహమునకు
 తరలుచుండ) వారిని సాదువులును, బ్రాహ్మణులును వెంబడించిరి. సాదువులును,
 బ్రాహ్మణమండలము సమస్తసుఖములే శరీరములు దాల్చి వారికి సేవలు జేయు
 చుండినవా యన్నటులు తేజోమయులై ఛాసిల్లిరి—

వారివెంట వెడలుచున్న అత్యంత సుందరులైన రామలక్ష్మణ భరత
 శత్రుఘ్నుల ప్రసిద్ధమైన సౌందర్యము సంపూర్ణ మోక్షము (సాలోక్య, సామీప్య,
 సాహస్య, సాయుజ్యములు) శరీరము దాల్చియున్నదా యన్నట్లు సర్వోత్కృష్టమైన
 అలరాదుచుండెను.

చౌ॥ మరకత కనక బరన బర జోరీ ।

దేఖి సురన్ద బై ప్రీతి న థోరీ ॥

పుని రామహి బిలోకి హియఁ హరషే ।

న్యపహి సరాహి సుమన తిన్ద బరషే ॥ 1685

తా॥ మరకత సువర్ణచ్ఛాయలు గలిగిన ఆజంటలను జూచిన దేవతలకు పరిపై అత్యంత ప్రీతి గలిగెను. మరల శ్రీరామచంద్రుని గాంచి అపరిమితానందమును బొందిరి, దశరథుని ప్రశంసించుచు పుష్పవర్షమును గురియించిరి.

దో॥ రామ రూపు నఖి సిఖి సుభగ బారహిఁ బార నిహారి ।

పులక గాత లోచన సజల ఉమా సమేత పురారి ॥ 1686

తా॥ నఖశిఖి పర్యంతము శ్రీరామచంద్రుని సుందరరూపమును గాంచుచు పార్వతీ సమేతుడైన పరమేశ్వరుడు పులకితు డయ్యెను. అతని నయనము లానంద బాష్పపూరితము లాయెను.

చౌ॥ కేకి కంఠ దుతి స్యామల అంగో ।

తడిత బినిందక బసన సురంగా ॥

బ్యాహ బిభూషన బిబిధ బనావీ ।

మంగల సబ సబ భాఁతి సుహావీ ॥ 1687

తా॥ శ్రీరాముడు కేకీకంఠాభినీలుడు (నెమలి కంఠముతో సమానమైన శ్యామల వర్ణుడు) మెఱపుటగెను గూడ గేలి సలిపెడు ప్రకాశవంతమైన పీఠాంబరమును ధరించినవాడు, మంగళకరుడైన దశరథనందనుడు సర్వాభరణ భూషితుడై ప్రకాశించుచుండెను.

చౌ॥ సరద బిమల బిధు బదను సుహావన ।

నయన నవల రాజీవ లజావన ॥

సకల అలౌకిక సుందర తాఁత ।

కహి న జాఱి మనహిఁ మన భాఁత ॥ 1688

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని ముఖారవిందము శరదృతువునందు నిర్మలుడైన పూర్ణచంద్రునితో సమానమైనది. మనోజ్ఞమైన వికాలలోచనములు, అప్పుడే వికసించిన కమలమును గూడ పరిహసించుచున్నటు లుండెను. ఆ సౌందర్య మలౌకికమైనది (మాయవేత నిర్మింపబడినది గాదు, సచ్చిదానంద మయమైనది.) అది అనుభవైకనేద్యమే గాని మాటలలో జెప్పుటకు సాధ్యము గానిది.

చా॥ బంధు మనోహర సోహహిఁ సంగా ।

జాత నచావత చపల తురంగా ।

రాజకుమార బర బాజి దేఖావహిఁ ॥

బంస ప్రసంసక బిరిద సునావహిఁ ॥

1689

తా॥ శ్రీరాముని వెంట మనోహరుడైన లక్ష్మణ, భరత శత్రుఘ్నులు విలసిల్లుచుండిరి. వారు చపలతురంగములను నాట్యమాడించుచు సంబరమున బోవుచుండిరి. రాజకుమారులు శ్రేష్ఠమైన అశ్వపు నడకల తీరును ఎల్లరకు జూపించుచుండిరి; పంశ ప్రశంస నొనర్చు విరుదావళిని మాగధభటులు చెప్పుచుండ ఆలకించుచుండిరి.

చా॥ జేహి తురంగ పర రాము బిరాజే ।

గతి బిలోకి ఖగనాయకు లాజే ॥

కహి న జాళి సబ భాఁతి సుహావా ।

బాజి బేషు జను కామ బనావా ॥

1690

తా॥ ఏయశ్వరాజముపై శ్రీరామచంద్రుడు విలసిల్లుచుండెనో; ఆ యశ్వము యొక్క తేజమును, గమనమును జూచి గరుడును హిడ లజ్జాన్వితుడాయెను. ఆ గుఱ్ఱము సుందరాతి సుందరమైనది, పర్ణనాతీతమైనది. ఆ వారువమును గాంచినచో, మన్మథుడే దానిని స్వయముగ శృంగారించెనన్న భ్రమ కలుగక మానదు.

భం॥ జను బాజి బేషు బనాఁగ మనసిజు
రామ హిత అతి సోహతుఁ ।
ఆపనేఁ బయ బల రూప గున గతి సకల
భువన బిమోహతుఁ ॥
జగ మగత జీను జరావ జోతి సుమోతి
మని మానిక లగే ।
కింకిని లలామ లగాము లలిత బిలోకి
సుర నర ముని తగే ॥

1691

తా॥ స్నిగ్ధపీతాంబరముచే విద్యుల్లతవోలె మెఱయువాడును, మరకత
మణులచే నలరారు శ్రీరామచంద్రుని కొఱకే మన్మథు డశ్వరూపమును ధరించి
అత్యంత శోయభామానముగ నుండెను. అది తన రూప, బల, తేజో గుణవికాస
ములచే సమస్త లోకములను మోహింపజేయుచుండెను. ఆ యశ్వరాజము మణి,
మాణిక్య, ముక్తా రత్నములతో గూర్చిన సరములచే నలంకరింపబడి దేదీప్య
మానముగ వెలుగొందు చుండెను. దాని యొక్క ముంగురులతో చూడిన లలితమైన
కశ్యపమును గాంచి దేవతలును, మానవులును, మనులును అశ్చర్యచకితులైరి.

దో॥ ప్రభు మనసహి లయలీన మను చలత బాజి భబి పావ ।
భూషిత ఉడగన తడిత ఘను జను బర బరహి నచావ॥1692

తా॥ శ్రీరామప్రభుని ఇచ్చ కనుగుణముగ, తన మనంబును లీనము
గావించుకొని పోవుచున్న అశ్వము తారాగణములతోను, మెఱపుతీగెలతోను
అలంకృతమైన మేఘము సుందరమైన నెమిలిని నాట్యము జేయించుచున్నట్లు
గానుండెను.

చో॥ జేహిఁ బర బాజి రాము అసవారా ।
తేహి సారదఉ న బరనై పారా ॥
సంకరు రామ రూప అనురాగే ।
నయన పంచదస అతి ప్రీయ లాగే ॥

1693

తా॥ శ్రీరాము దే యుత్తమాశ్వముపై స్వారి జేయుచుండెనో, దాని వాగీశ్వరియైన సరస్వతి గూడ పర్ణింపజాలదు. శ్రీరామచంద్రుని రూప లాపణ్యమును గాంచి శంకరుడెటులు అనురక్తుడాయెననగా, ఆతని కట్టితటి తన పదునైదు నేత్రములు బహు ప్రీతికరములాయెను.

చౌ॥ హరి హిత సహిత రాము జబ జోహి ।

రమా సమేత రమాపతి మోహి ॥

నిరఖి రామ భబి బిధి హరషానే ।

ఆతని నయన జాని పభితానే ॥

1694

తా॥ విష్ణుభగవాను దెప్పుడు ప్రేమతో శ్రీరాముని గాంచెనో, అప్పుడు ఆరమాపతి శ్రీలక్ష్మి సహితముగ మోహపరపథుడాయెను. శ్రీరామచంద్రుని సౌందర్య సౌకుమార్యములు తిలకించి వనజభవుడైన బ్రహ్మ ప్రసన్నుడై తన అష్టనేత్రములను దలచుకొని పశ్చాత్తాపతప్తుడాయెను.

చౌ॥ సుర సేనప ఉర బహుత ఉభాహూ ।

బిధి తే దేవథ లోచన లాహూ ॥

రామహి చితవ సురేన సుజానా ।

గౌతమ శాపు పరమ హిత మానా ॥

1695

తా॥ దేవతలకు సేనాధిపతియైన కార్తికేయుని హృదయాంతరాశమున అత్యంతోత్సాహ మిమిడియుండెను; ఏలన అతడు బ్రహ్మయొక్క పండ్రెండు నేత్రములచే రామదర్శనమును గావించుకొనుచుండెను. సురేభుడైన ఇంద్రుడు తన సహస్రనేత్రావళిచే శ్రీరాముని దిలకించుచుండెను. ఆ సమయమున గౌతమ మహాముని శాప మనుగ్రహముగా భావించి మోహనరాముని కన్నులార నందర్శించెను.

చౌ॥ దేవ సకల సురపతిహి సిహాహి ।

ఆజు పురందర సమ కోఉ నాహి ॥

ముదిత దేవగన రామహి దేభి ।

నృపసమాజ దుష్టు హరషు బిసేప్తి ॥

1696

తా॥ దేవతలెల్లరును సురపతియైన ఇంద్రుని జూచి ఈర్ష్యపడుచుండిరి. ఇంద్రునితో సమానులైన భాగ్యశాలురు గలరా : యని నుడువుచుండిరి. శ్రీరామ చంద్రుని గాంచి దేవగణములు ప్రసన్నులైరి. రెండు రాజసమాజములయందును అమితానందము గానపచ్చుచుండినది.

పం॥ అతి హరషు రాజ సమాజ

దుహు దిసి దుందుభీఁ బాజహిఁ ఘనీ ।

బరషహిఁ సుమన సుర హరషి కహి జయ

జయతి జయ రఘుకులమనీ ॥

ఏహి భాఁతి జాని బరాత ఆవత బాజనే బహు బాజహిఁ ।

రానీ సుఆసిని బోలి పరిఛని హేతు మంగల సాజహిఁ ॥1697

తా॥ ఇరు సక్షముల రాజసమాజములలో అత్యంతానందము తాండవించు చుండెను, నగారాలు మ్రోగింపబడుచుండెను. దేవతలు ప్రసన్నులై రఘుకుల మణియైన శ్రీరామచంద్రునకు జయము కలుగు గాక : యని నుడువుచు పుష్ప వర్షమును గురియించుచుండిరి. ఇవ్విధముగ వరసక్షమువారు తరలి వచ్చుచుండ, బహుప్రకారములైన మంగళవాద్యములు మ్రోగింపబడుచుండెను. రాణి సౌభాగ్య వతులైన స్త్రీలను విలిపించి, మంగళహారతి నిచ్చుటకై మంగళద్రవ్యములను సమహర్షెను.

దో॥ సజి ఆరతి అనేక బిధి మంగల సకల సఁవారి ।

చలీఁ ముదిత పరిఛని కరన గజగామిని బర నారి ॥ 1698

తా॥ గజగామినులైన యువతీమణులు హరతులను సిద్ధపరచుకొని, మంగళద్రవ్యములను యథాయోగ్యముగ సేకరించుకొని, అదరపూర్వకముగా మంగళహారతి చేయుటకై వెడలిరి.

చో॥ బిధుబదనీఁ సబ సబ మృగ లోచని ।

సబ నిజ తన ఛబి రతి మదు మోచని ॥

పహిరేఁ బరన బరన బర చీరా ।

సకల బిభూషన సజ్జేఁ సరీరా ॥

1699

తా॥ చంద్రముఖులు, మృగలోచనలు, రతిమదమణులు యువతులు రంగు
రంగుల చీరెలను ధరించుకొని సర్వాభరణ భూషితలై యలరారుచుండిరి.

వి॥ చంద్రముఖులనగా చంద్రునివంటి మోముగల యువతులు;
మృగలోచనలు అనగా లేడికన్నులవంటి నయనములుగల యువతీ
మణులు. రతిమదమోచనులు - అనగా సౌందర్యమున మన్మథుని
పత్నియైన రతిదేవి అహంకారమును గూడ అణచదగిన యువతీమణులు
పలురంగుల వస్త్రములను ధరించి, సర్వాభరణభూషితలై భాసించు
చుండిరి.

చౌ॥ సకల సుమంగల అంగ బనావీఁ ।

కరహిఁ గాన కలకంఠి లజావీఁ ॥

కంకన కింకిని నూపుర బాజహిఁ ।

చాలి బిలోకి కామ గజ లాజహిఁ ॥

1700

తా॥ సమస్తాంగములు మంగళపదార్థములైన సుగంధద్రవ్యములచే
నలరారుచుండ, కోయిలను కూడ లజ్జాన్వితమొనర్చు మధురమైన స్వరముతో
యువతీమణులు గాన మాలపింపఁ దొడగిరి.

కంకణములు, కరధ్వనులు, కాలి గజ్జెల ఘల్లుఘల్లు మన్న ధ్వనులు
మారుమలయుచుండ ఆ త్రీల ఆగమనమును గాంచినచో, మన్మథుని గజరాజము
గూడ సిగ్గుపడుననుటలో సందియము లేదు.

చౌ॥ బాజహిఁ బాజనే బిబిధ ప్రకారా ।

నభ అరు నగర సుమంగలచారా ॥

సచీ సారదా రమా భవానీ ।

జే సురతియ సుచి సహజ సయానీ ॥

1701

తా॥ అనేకప్రకారములైన మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను.
స్వర్గము, భూలోకము సర్వమంగళములచే నిండియుండెను. శచీదేవి, సరస్వతి,
లక్ష్మీపార్వతులు సహజ సుందరీమణులు.

చౌ॥ కపట నారి బర బేష బనా ఈ ।
మిలీఁ సకల రనివాసహిఁ జాఈ ॥
కరహిఁ గాన కల మంగల బానీ ।
హరష బిబస సబ కాహుఁ న జానీఁ ॥

1702

తా॥ వారు సామాన్యస్త్రీలవలె సుందరరూపములను ధరించి, మిథిలా నగరమున కేగి రాణివాసములోనుండు రాణులతోను తదితర స్త్రీలతోను గలసి మంగళగీతములను గానముచేయసాగిరి. ఎల్లరు అనందాద్భివోలలాడుచుండిరి. కాన వారి నెవ్వరును గుర్తునట్టుటకు వీలులేకుండెను.

ఛం॥ కో జాన కేహి ఆనంద బస సబ బ్రహ్మ బర పరిఛన చలీ ।
కల గాన మధుర నిసాన బరషహిఁ
సుమన సుర సోభా భలీ ॥
ఆనందకందు బిలోకి దూలహు సకల
హియఁ హరషిత భఈ ।
అంభోజ అంబక అంబు ఉమగి సుఅంగ పులకావలి ఛఈ ॥

1703

తా॥ ఆ ఆనందసమయమున ఒక రింకొకరిని తెలిసికొనలేకుండిరి. అందరి దృష్టియు శ్రీరామునిమీదనే యుండెను, కాన ఒక రింకొకరిని తెలిసికొనవలయు నన్న ఆలోచనయే లేకుండెను. పరమానంద పరిపూర్ణులై, ఎల్లరును పెండ్లి కుమారుడుగా భాసిల్లుచున్న పరబ్రహ్మస్వరూపుడైన శ్రీరామచంద్రునకు మంగళ హారతి నిచ్చుటకై వెడలిరి. సుస్వరమున గాన మాలాపింపబడుచుండెను, మధుర మధుర ధ్వనులతో నగారాలు మ్రోగింపబడుచుండెను. దేవతలు పుష్పవర్షములు గురియించుచుండిరి. అనందకందుడైన ఆ పెండ్లి కుమారునిగాంచి సుందరీమణు లానందము నొందిరి. తామర రేకులవంటి నేత్రద్వయమునుండి అనంద బాష్పములు ఏకధారగా ప్రవహించెను; సుందరాంగములు పులకరించెను.

దో॥ జో సుఖు భా సియ మాతు మన దేఖి రామ బర బేషు ।
సో న సకహిఁ కహి కలప సత సహస సారదా సేషు ॥ 1704

తా॥ పరుడైన శ్రీరామచంద్రునిఁ గాంచి సీతామాతయైన సునయనాదేవి
అపరిమితానందమును బొందెను. ఆ మహానందమును సహస్రనరస్వతులు,
శేషులును శతకల్పములలో గూడ పర్జింపజాలరు.

చో॥ నయన నీరు హటి మంగల జానీ ।

పరిఛని కరహిఁ ముదిత మన రానీ ॥

బేద బిహిత అరు కుల ఆచారూ ।

క్రిస్త భలీ బిధి సబ బ్యవహారూ ॥

1705

తా॥ అది శుభసమయముని తెలిసికొన్న సునయనాదేవి అనందవాష్పముల
సణచుకొని నిర్మలచిత్తముతో మంగళహారతి నిచ్చెను. వేదములలో జెప్పిన
మంగళాచారము ననుసరించి అన్నియు వైభవోపేతముగా నొనర్చెను.

చో॥ పంచ సబద ధుని మంగల గానా ।

పట పాఁవడే పరహిఁ బిధి నానా ॥

కరి ఆరతీ అరఘు తిస్త దీన్తా ।

రామ గమను మండప తబ కీన్తా ॥

1706

తా॥ పంచశబ్దములు, (తంత్రీ, రాశము, భేరి, నగారా, కొమ్ములు)
పంచధ్వనులు (వేదధ్వని, పండిధ్వని, జయధ్వని, శంఖధ్వని, భేరీధ్వని)
వినపచ్చుచుండెను, మేళతాళముల వాద్య శబ్దము చెవుల కింపుగ నుండెను.
శ్రీరాముడు నడచుత్రోవలో గౌరవసూచకముగ దివ్యవస్త్రములు పరచబడి
యుండెను. ఆ శుభసమయమున సునయనాదేవి శ్రీరామునకు మంగళహారతి
నొసగెను. అంత శ్రీరామచంద్రుడు కల్యాణమండపమునకు విచ్చేసెను.

చో॥ దసరథు సహిత సమాజ బిరాజే ।

బిభవ బిలోకి లోకపతి లాజే ॥

సమయః సమయః సుర బరషహిఁ ఘాలా ।

సాంతి పథహిఁ మహిసుర అనుకూలా ॥

1707

తా॥ చశరథుడు సమాజసహితముగా విరాజిల్లుచుండెను. ఆతని వైభవమును జూచి లోకపాలురు గూడ లజ్జాన్వితులైరి. సమయానుసారముగ దేవతలు పుష్పవర్షమును గురియించుచుండిరి. భూదేవతలైన బ్రాహ్మణులు శాంతి పాతములను జదువుచుండిరి.

చౌ॥ నభ అరు నగర కోలాహల హోతః ।

ఆపని పర కఘ సునఞ న కోతః ॥

ఏహి బిధి రాము మండపహిః ఆవి ।

అరఘు దేఞ ఆసన బై రా ఏ ॥

1708

తా॥ గగన నగరములు రెండును కోలాహలముతో నిండెను. తనవారు పెరవారన్న భేద మెవ్వరును పాటించలేదు. శ్రీరాము డతివైభవోపేతముగ వివాహమండపమునకు విచ్చేయగానే పురోహితులు అర్ఘ్యమిచ్చి ఆసీనునిగావించిరి.

ఛం॥ బై రాఁ ఆసన ఆరతీ కరి నిరఖి బరు సుఖు పావహిః ।

మని బసన భూషన భూరి వారహిః నారి మంగల గావహిః॥

బ్రహ్మాది సురబర బిప్ర బేష బనాఞ కౌతుక దేఖహిః ।

అవలోకి రఘుకుల కమల రబి ఛబి సుఫల జీవన లేఖహిః ॥

1709

తా॥ శ్రీరాముడు దివ్యాసనము నలంకరింపగానే సుందరీమణులెల్లరును మంగళహారతి నొసగి సుఖసంతోషములను బొందిరి; మణిరాకులను, దివ్యాభరణములను, వస్త్రములను కానుకలుగా సమర్పించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు బ్రాహ్మణ వేషధారులై ఆ యానందమును దిలకించుచుండిరి. రఘుకుల కమలములను ప్రపుల్ల మొనర్చుటలో సూర్యుడును, చిత్ర శాంతిరూపమైన సుఖాతిశయమునకు నిలయమైన వాడును, స్వకీయ సౌందర్యపరిమళముచే సంపూర్ణుడైన శ్రీరామచంద్రుని గాంచి తమ జీవితములు సఫల మైనవని తలచిరి.

దో॥ నాఁజ బారీ భాట నట రామ నిభావరి పాఞ ।

ముదిత అసీసహిః నాఞ సిర హరఘ న హృదయః

సమాఞ ॥ 1710

తా॥ నటులు, భటులు మొదలైనవారు శ్రీరాము దొసగిన కానుకలను
గైకొని హృదయమున ఆనంద ముట్టిపడ ఆశీర్వాదించిరి.

చౌ॥ మిలే జనకు దసరథు అతి ప్రీతీఁ ।

కరి బైదిక లౌకిక సబ రీతీఁ ॥

మిలత మహా దోఉ రాజ బిరాజే ।

ఉపమా భోజి భోజి కబి లాజే ॥

1711

తా॥ వైదిక, లౌకిక రీతులన్నియు యథావిధిగా నొనర్చిన తర్వాత
వియ్యంకులైన జనకుడును - దశరథమహారాజును ప్రేమతో పరస్పరము గలసిరి.
ఆ యిరువురి కలయిక మిక్కిలి శోభిల్లెను. ఆ పరస్పరానురాగమును, ఆ కలయికను
వర్ణించుటకు కవు లుపమానములు వెదకి వెదకి వేసారి లఱితులైరి.

చౌ॥ లహి న కతహుఁ హారి హియఁ మానీ ।

ఇన్ద్ర సమ ఏళి ఉపమా ఉర ఆనీ ॥

సామధ దేఖి దేవ అనురాగే ।

సుమన బరషి జసు గావన లాగే ॥

1712

తా॥ తగిన ఉపమానము దొరకనందున హృదయమున నోడినట్లు
భావించి “వారలకు వారే సాటి” అను మనోనిశ్చయమునకు వచ్చిరి. ఇరువురు
వియ్యంకుల కలయికను జూచి దేవతలు ప్రేమాను రాగములతో పుష్పవర్షములు
గురియించి వారి యశమును గానము చేయసాగిరి.

చౌ॥ జగు బిరంచి ఉపజావా జబ తేఁ ।

దేఖే సునే బ్యాహ బహు తబ తేఁ ॥

సకల భాఁతి సమ సాజు సమాజూ ।

సమ సమధీ దేఖే హమ ఆజూ ॥

1713

తా॥ మరియు నివ్వధముగ నుడివిరి:- బ్రహ్మ జగత్తును సృష్టిగావించి
నప్పటినుండి పెక్కు వివాహములను గాంచితిమి. కాని అన్ని విధముల పూర్ణ
సమతాయకులైన వియ్యంకుల నీ నాడే మూచితిని.

చౌ॥ దేవ గిరా సుని సుందర సాచీ ।
ప్రీతి అలౌకిక దుహు దిసి మాచీ ॥
దేత పాఁవడే అరఘు సుహావీ ।
సాదర జనకు మండపహిఁ ల్యావీ ॥

1714

తా॥ దేవతల సుందర సత్యవాణిని వినిన ఇరుపక్షములవారికి అలౌకిక ప్రీతి జనించెను. రత్నకంబళి పరచిన బాటపై అర్ఘ్యమొసగుచు జనకమహారాజు దశరథమహారాజును అత్యాచరముతో వివాహమండపములోనికి బిలుచుకొనివచ్చెను.

ఛం॥ మండపు బిలోకి బిచిత్ర రచనాఁ రుచిరతాఁ ముని మన హరే ।
నిజ పాని జనక సుజాన సబ కహుఁ ఆని సింఘాసన ధరే ॥
కుల ఇష్ట సరిస బసిష్ఠ పూజే బినయ కరి ఆసిష లహీ ।
కౌనికహి పూజత పరమ ప్రీతి కి రీతి తౌ న పరై కహీ ॥ 1715

తా॥ కడు విచిత్రముగా నిర్మింపబడిన వివాహ మండపము యొక్క అలంకారమును గాంచిన ముని మనంబులు హరింపబడెను.

సత్పురుషుడైన జనకమహారాజు స్వయముగా అందరిని బిలుచుకొనివచ్చి సింహాసనముపై ఆసీనులను గావించెను. జనకుడు, వసిష్ఠమహామునిని తమ ఇష్ట దైవముగా పూజించి ఆశీర్వాదములను బడసెను. ఇక విశ్వామిత్రమహామునిని పూజించునెడ ఆ పరమ ప్రీతియును, రీతియును జెప్పుట కలవి కాదు.

దో॥ భామదేవ ఆదిక రిషయ పూజే ముదిత మహీస ।
దివీ దిబ్య ఆసన సబహి సబ సన లహీ అసీస ॥ 1716

తా॥ మహారాజు వామదేవాది ఋషులను ప్రసన్నచిత్తముతో పూజించెను. ఎల్లరను దివ్యాసనములపై ఆసీనులను గావించి, వారిచే ఆశీర్వాదములు పడసెను.

చౌ॥ బహురి కీన్హి కోసలపతి పూజా ।
జాని ఈస సమ భాణ న దూజా ॥
కీన్హి జోరి కర బినయ బడాఈ ।
కహి నిజ భాగ్య బిభవ బహుతాఈ ॥

1717

తా॥ మరల రాజు కోసలాధీశుడైన దశరథుని ఈశ్వరునితో సమానముగ భావించి పూజించెను; తదనంతరము అతనితో వియ్యమొందిన తన భాగ్యమే భాగ్యమని నుడుపుచు తన వైభవమును సవిస్తరముగ ప్రశంసించుకొనుచు చేతులు జోడించి స్తుతించెను.

చా॥ పూజే భూపతి సకల బరాత్తి ।
సమధీ సమ సాదర సబ భాత్తి ॥
ఆసన ఉచిత దివి సబ రాహూ ।
రహౌఁ రాహ ముఖ ఏక ఉభాహూ ॥

1718

తా॥ జనకమహారాజు పరపక్షమువారి నందరిని దశరథునితో సమానులుగ భావించి, అదర సత్కారములతో వారిని మెప్పించి, పూజించెను; ఎల్లరకును ఉచితాసనముల నొసగెను. ఆ యుత్సాహమును నేను (శ్రీతులసీదాసు) ఒక పదనముతో నెట్లు వర్ణింపగలను :

చా॥ సకల బరాత జనక సనమానీ ।
దాన మాన బినతీ బర బానీ ॥
బిధి హరి హరు దిసివతి దినరాడి ।
జే జానహిఁ రఘుబీర ప్రభాడిః ॥

1719

తా॥ జనకమహారాజు వినయదానసన్మానములతో, ఉత్తమవార్తలతో పెండ్లివారిని సత్కరించెను. బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరులును, దిక్పాలురును, సూర్యుడును— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చా॥ కపట బిప్ర బర బేష బనావీఁ ।
కౌతుక దేఖహిఁ అతి సమ పావీఁ ॥
పూజే జనక దేవ సమ జానేఁ ।
దివి సుఆసన బిను వహిచానేఁ ॥

1720

తా॥ కపట విప్రవేషధారులై శ్రీరామ కల్యాణమును కన్నులార గాంచి సుఖమును బొందిరి. జనకమహారాజు వారిని దేవతలుగా భావించి పూజించెను. వారెవరో యెఱుగకయే దివ్యాసనముల నిచ్చి గౌరవించెను.

చం॥ పహిచాన కో కేహి జాన సబహి అపాన సుధి భోరీ భఈ ।
 ఆనంద కందు బిలోకి దూలహు ఉభయ దిసి ఆనందమఈ ॥
 సుర లఖే రామ సుజాన పూజే మానసిక ఆసన దవి ।
 అవలోకి సీలు సుఖాఉ ప్రభు కో బిబుధ మన ప్రముదిత భవి ॥
 1721

తా॥ ఎవ రెవరిని గుర్తుపట్టుస్థితి యందున్నారు? ఎల్లరును తమ్ముతామే
 మరచిపోయిరి. ఆనందకందుడైన పెండ్లికుమారుని గాంచిన చరుపక్షములవారికి
 ఆనందమయస్థితి గలిగెను. సర్వజ్ఞుడైన శ్రీరామచంద్రుడు దేవతలను కనుగొని
 వారికి మానసిక పూజగావించి, మానసికముగ ఆసనముల నొసగెను. శ్రీరామ
 ప్రభుని శిలస్వభావాదులను గాంచి దేవతలు మిగుల హర్షించిరి.

దో॥ రామచంద్ర ముఖ చంద్ర ఛబి లోచన చారు చకోర ।
 కరత పాన సాదర సకల ప్రేము ప్రమోదు న థోర ॥ 1722

తా॥ శ్రీరామచంద్రముఖ చంద్రకాంతిని, జనుల సుందరనేత్ర చకోరము
 లత్యాదరముతో పానము జేయఁదొడగినవి. ఆ ప్రేమానందములు తక్కువకావునుచూ:

చౌ॥ సమఉ బిలోకి బసిష్ఠ బోలావి ।
 సాదర సతానందు సుని ఆవి ॥
 బేగి కులరి అబ ఆనహు జాఈ ।
 చలే ముదిత ముని ఆయసు పాఈ ॥
 1723

తా॥ సమయము జూచుకొని వసిష్ఠుడు శతానందుని అదరపూర్వకముగ
 విలిపించెను. వసిష్ఠుని పిలుపువిని శతానందుడు వచ్చెను. అంత వసిష్ఠుడు “ఇప్పుడు
 సత్వరముగఁబోయి రాజకుమారిని తోడ్కొని రమ్మ” నెను. ముని యాజ్ఞను
 శిరసా వహించి శతానందుడు ప్రసన్నుడై రాజకుమారి నాహ్వానించుటకై పోయెను.

చౌ॥ రానీ సుని ఉపరోహిత బానీ ।
 ప్రముదిత సఖిన్ద్ర సమేత సయానీ ।
 బిప్ర బధూ కుల బృద్ధ బోలాఈ ।
 కరి కుల రీతి సుమంగల గాఈ ॥
 1724

తా॥ బుద్ధిమంతురాలైన రాణి పురోహితుని వాక్కును విని సభీసమేత
ముగా ప్రసన్నపదన యయ్యెను. అమె బ్రాహ్మణ సువాసినులను, వృద్ధవనితలను
దిలిపించి పంశోచితముగా వారిని సత్కరించి మంగళగీతములను పాడెను.

చౌ॥ నారి బేష జే సుర బర బామా ।

సకల సుభాయఁ సుందరీ స్యామా ॥

తిన్దహి దేఖి సుఖు పావహిఁ నారీఁ ।

బిను పహిచాని ప్రానహు తే ప్యారీఁ ॥

1725

తా॥ మానవరూపముననున్న దేవాంగనలు, సహజ సౌందర్యవతులు.
వారు శ్యామలవర్ణముచే శోభిల్లుచుండిరి. అంతఃపురస్త్రీలకు వారు దేవాంగనలని
తెలియకపోయినను ప్రాణాధికముగా భావించి వారియెడ అత్యంత ప్రీతితో
మెరిగిరి.

చౌ॥ బార బార సనమానహిఁ రానీ ।

ఉమా రమా సారద సమ జానీ ॥

సీయ సఁవారి సమాజు బనాఈ ॥

ముదిత మండవహిఁ చలీఁ లవాఈ ॥

1726

తా॥ పార్వతీ, లక్ష్మీసరస్వతులతో సమానముగ భావించి రాణి వారికి
సన్మానము జేసెను. అంతఃపురస్త్రీలు, చెలికత్తెలును సీతాదేవిని శృంగారించి
సభీసమేతముగా వివాహమండపమునకు దీసికొనిపోయిరి.

ఛం॥ చలి ల్యాఱి సీతహి సఖీఁ సాదర సజి సుమంగల భామినీఁ ।

నవసప్త సాజేఁ సుందరీఁ నబ మత్త కుంజర గామినీఁ ॥

కల గాన సుని ముని ధ్యాన త్యాగహిఁ

కామ కోకిల లాజహీఁ ।

మంజీర నూపుర కలిత కంఠన తాల గతి బర

బాజహీఁ ॥ 1727

సీతారాముల కల్యాణము

తా॥ మంగళద్రవ్యములను సేకరించుకొని సఖులందరు మిక్కిలి సంబరముతో ఆదరముతో సీతాదేవిని వెంబడించిరి. ఆ సుందరీమణులెల్లరును మడించిన చందంబున అతిగంభీరముగ వెడలిరి. వారి గానము నాలించిన మునులుసహితము భ్యానమును విడుతురు, మన్మథుని కోకిల కూడ సిగ్గుచెందుననుటలో సందియము లేదు. వారి కంకణముల ధ్వనియు, గజ్జలందియల ధ్వనియు తాళగతి ననుసరించి యుండెను.

దో॥ సోహతి బనితా బృంద మహుఁ సహజ సుహృవని సీయ ।
 ఛబి లలనా గన మధ్య జను సుషమా తియ కమనీయ ॥

1728

తా॥ సహజ సౌందర్యవతియైన సీత సుందరీమణుల మధ్య కాంతి మతులైన లలనాసమూహములమధ్య పరమమనోహర శోభాయుక్తయగు ప్రీ ప్రకాశించినట్లు ప్రకాశించెను.

చో॥ సియ సుందరతా బరని న జాతః ।
 లఘు మతి బహుత మనోహరతాతః ॥
 అవత దీఖి బరాతిన్త సీతా ।
 రూప రాసి సబ భాతి పునీతా ॥

1729

తా॥ సీతాదేవి సౌందర్యమును పర్చించుటకే శక్యముగాదు; ఏలన బుద్ధి చిన్నది. మనోహరత్వము కడు దొడ్డది. రూపరశాయు, పరమ పవిత్రురాలైన సీతరాకను పెండ్లి వారు చూచిరి.

చో॥ సబహి మనహిఁ మన కివీ ప్రనామా ।
 దేఖి రామ భవీ పూరన కామా ॥
 హరషే దసరథ సుతన్త సమేతా ।
 కహి న జాణ ఉర ఆనఁదు జేతా ॥

1730

తా॥ ఎల్లరును ఆమెకు మనంబున ప్రణామము లాచరించిరి. శ్రీరాముని గాంచి యెల్లరును పూర్వకములై రి. దశరథమహారాజు పుత్రసమేతుడై మిగుల శ్రీరామ-II 16

హర్షించెను. అయిన హృదయమునం దెంత అనంద మిమిది యున్నదో చెప్ప
నలవి కాదు.

చౌ॥ సుర ప్రనాము కరి బరిసహిఁ పూలా ।

ముని అసీస ధుని మంగల మూలా ॥

గాన నిసాన కోలాహలు భారీ ।

ప్రేమ ప్రమోద మగన సర నారీ ॥

1731

తా॥ దేవతలు ప్రణామము లాచరించి, పుష్పవర్షమును గురియించు
చుండిరి. మంగళకరులైన మునుల ఆశీర్వాదనము వినిపించుచుండెను.

ఆ ప్రదేశమంతయు భేరినిశాదములచేతను, సంగీతధ్వని చేతను అతి
కోలాహలముగ నుండెను. నరనారీమణు లెల్లరును ప్రేమానంద విచుగ్నులైరి.

చౌ॥ ఏహి బిధి సీయ మండపహిఁ ఆఈ ।

ప్రముదిత సాంతి పథహిఁ మునిరా ఈ ॥

తేహి అవసర కర బిధి బృవహారూ ।

దుహుఁ కులగుర సబ కీన్హ అచారూ ॥

1732

తా॥ చిట్లు సీత వైభవయుక్తముగ వివాహమండపమునకు విచ్చేసెను.
ఆమె రాక మునులకు హర్షదాయక మయ్యెను. చా రానందాతిశయముతో శాంతి
పాఠములను జనుపసాగిరి. సందర్శించితముగ పంశాచార వ్యవహారములను
ఇరువురు కులగురువులు నిర్వర్తించిరి.

ఛం॥ ఆచారు కరి గుర గౌరి గనపతి ముదిత బిప్ర పుజావహిఁ ।

సుర ప్రగటి పూజా లేహిఁ దేహిఁ అసీస

అతి సుఖ పావహిఁ ॥

మధుపర్క మంగల ద్రబ్య జో జేహి

సమయ ముని మన మహుఁ చహైఁ ।

భరే కనక కోవర కలస సో తబ లివహిఁ పరిచారక రహైఁ ॥

1733

తా॥ గురువు ముదంబున వంశాచార ప్రకారము గౌరీ, గణేశ బ్రాహ్మణ
పూజలు చేయించుచుండెను. దేవతలు ప్రత్యక్షమై పూజ లందుకొనుచుండిరి
అశీర్వాదముల నొనగుచుండిరి; అత్యంత సుఖము పొందుచుండిరి. చదువర్కాది
పంగళ పదార్థములను మునులు నామమాత్రముగ మనస్సునందు కోరగనే
సేవకు లంతకుమునుపే వాటిని స్వర్ణకలశములందును, పక్కెరములందును నింపి
యుండిరి, గాన అవి సిద్ధముగ నుండెను.

చం॥ కుల రీతి ప్రీతి సమేత రబి కహి దేత సబు సాదర కియో ।
ఏహి భాతి దేవ పుజాఞ్ సీతహి సుభగ సింఘాసను దియో॥
సియ రామ అవలోకని పరసపర ప్రేము కాహు న లఖి వరై ।
మన బుద్ధి బర పానీ అగోచర ప్రగట కబి కై సేఁ రై॥ 1734

తా॥ సూర్యుడే స్వయముగా తన కులాచారమును తెలియజెప్పుచుండెను;
అన్నియు నిర్విఘ్నముగా సాగిపోవుచుండెను. ఇ వివిధముగ మునులు సీతచే
దేవతలకు పూజచేయించి ఆమెను దివ్యసింహాసనముపై ఆసీనురాలను గావించిరి.
సీతారాముల పరస్పరావలోకనము, ప్రేమయు ఊహితమైనది; మనో, బుద్ధి,
వాక్కులకు చూడ అతీతమైనది గాన కవు లెట్లు ప్యక్తపఠచగలరు?

దో॥ హోను సమయ తను ధరి అనలు అతి సుఖ ఆహుతి లేహిఁ ।
బిప్ర బేష ధరి బేద సబ కహి బిబాహ బిధి దేహిఁ ॥ 1735

తా॥ హోమసమయమున అగ్నిదేవుడు స్వస్వరూపముతో పరమ
సంతోషమున ఆహుతుల గ్రహించుచుండెను. వతుర్వేదములును బ్రాహ్మణవేష
ములు ధరించి వివాహవిదులను గూర్చి జెప్పుచుండినవి.

చో॥ జనక పాటమహిషీ జగ జానీ ।
సీయ మాతు కిమి జాఞ్ బభానీ ॥
సుజసు సుకృత సుఖ సుందరతాఈ ।
సబ సమేటి బిధి రచీ బనాఈ ॥

తా॥ జనకుని జగద్విఖ్యాత పట్టమహిషియు, సీతామాతయునైన సునయనా
దేవిని ప్రశంసించుటకు తరమా? సుకృతసుఖ సౌందర్యముల నొక్కచో జేర్చి
విధాత ఆమెను సృష్టించెను.

చౌ॥ సమఉ జాని మునిబరన్త బోలాఈఁ ।
సునత సుఆసిని సాదర ల్యాఈఁ ॥
జనక బామ దిసి సోహ సునయనా ।
హిమగిరి సంగ బనీ జను మయనా ॥

1737

తా॥ తగిన సమయమాసన్నమైనదని భావించి మునిశ్రేష్ఠులు సునయనా
దేవిని విలిపించిరి. సౌభాగ్యవతులైన శ్రీ లాదరపూర్వకముగా ఆమెను విలుచు
కొనివచ్చిరి. జనకమహారాజు వామభాగమున సునయనాదేవి, హిమాచలునితో
నున్న మేనాదేవివలె సుఖోన్ములైనను—

చౌ॥ కనక కలస ముని కోపర రూరే ।
సుచి సుగంధ మంగల జల పూరే ॥
నిజ కర ముదిత రాయఁ అరు రానీ ।
ధరే రామ కే ఆగేఁ ఆనీ ॥

1738

తా॥ పవిత్ర సుగంధ మంగళ జలముతో కూడిన సువరకలశములను
మణులచే నిండిన పశ్యరములను స్వయముగా రాజును, రాణియు తీసికొనివచ్చి
శ్రీరామ సమ్ముఖమున నుంచిరి.

చౌ॥ పథహిఁ బేద ముని మంగల బానీ ।
గగన సుమన ఝరి అవసరు జానీ ॥
బరు బిలోకి దంపతి అనురాగే ।
పాయ పునీత పఖారన లాగే ॥

1739

తా॥ మునులు మంగళవాణితో వేదములను పఠించుచుండిరి. ఆ శుభసమయ
మున గగనమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను. దంపతులు ప్రేమానురాగములతో
పెండ్లి కుమారుని పాత్రనైవేద్యములను గ్రహిరి.

చం॥ లాగే పఖారన పాయ పంకజ ప్రేమ తన పులకావలీ ।

నభ నగర గాన నిసాన జయ ధుని

ఉమగి జను చహుఁ దిసి చలీ ॥

జే పద సరోజ మనోజ అరి ఉర సర సదైవ బిరాజహిఁ ।

జే సకృత సుమిరత బిమలతా మన

సకల కలి మల భాజహిఁ ॥

1740

రా॥ వారు శ్రీరామ పాదపద్మములను కడుగునపుడు, పులికితదేహులైరి. గగనమున, నగరమున ఆలాపింపబడెను గానము, భేరినినాదములు, జయజయ ధ్వనులు నలుగడల ఉల్లసితై ను.

ఏ చరణకమలములు, మన్మథుని విరోధియగు శంకరుని హృదయ సరో వరములో నిత్యము విరాజిల్లుచున్నవో, ఏ పాదపద్మములు స్మరించిన మనస్సు నిర్మల మగునో, కలియుగములోని సమస్తపాపములు పటాపంచలగునో - (ముందు దోహతో అన్వయము)

చం॥ జే పరసి మునిబునితా లహి గతి రహి జో పాతకమఈ ।

మకరందు జిహ్వా కో సంభు సిర సుచితా

అవధి సుర బరనఈ ॥

కరి మధుప మన ముని జోగిజన జే

సేఇ అభిమత గతి లహైఁ ।

తే పద పఖారత భాగ్యభాజను జనకు

జయ జయ సబ కహైఁ ॥

1741

రా॥ ఏ పాదస్పర్శచే కళంకితురాలైన గౌతమపత్ని అహల్య పరమగతి నొందెనో, ఏ చరణకమల మకరందరసము శివుని మస్తకముపై విరాజిల్లు చున్నదో, ఏ అంఘ్రసరోజములు దేవతలకు పవిత్రసీమయైనవో, మునులును, యోగులును, తమ మనస్సులను భ్రమరములుగా జేసికొని యే చరణకమలము లను సేవించి మనోవాంఛితములను సంప్రాప్తింపజేసికొనుచున్నారో, ఆ చరణ సరోరుహములను, భాగ్యభాజనుడైన జనకమహారాజు కడుగుచున్నాడు. అది చూచి సర్వులును జయ జయధ్వానములు సల్పిరి.

భం॥ బర కులగరి కరతల జోరి సాఖోచారు దోఉ కులగుర కరైఁ
 భయో పానిగహను బిలోకి బిధి సుర
 మనుజ ముని ఆనంద భరైఁ ॥
 సుఖ మూల దూలహు దేఖి దంపతి పులక
 తన హులస్యో హియో ।
 కరి లోక బేద బిధాను కన్యాదాను నృపభూషన కియో॥1742

కా॥ కులగురువు లిరువురును, వధూవరుల చేతులు గలిపి శాఖోచ్చారణ
 చేయసాగిరి. ఇట్లు పాణిగ్రహణమగుట గాంచి బ్రహ్మాదిదేవతలు, మానవులు,
 మునులు ఆనందపరచకురైరి—

సుఖకారణుడైన పెండ్లికుమారుని గాంచి జనకమహారాజును, సునయన
 దేవియు ఆనంద నిమగ్నురైరి. వారి తనువులు పులకరించెను. నృపభూషణుడైన
 జనకమహారాజు లోక, వేద సమ్మతముగా కన్యాదాన మొనర్చెను.

భం॥ హిమవంత జిమి గిరిజా మహేనహి
 హరిహి శ్రీ సాగర దళః ।
 తిమి జనక రామహి సియ సమరపీ బిస్వ కల కీరతి నతః॥
 క్యోఁ కరై బినయ బిదేహు కియో
 బిదేహు మూరతి సావరిఁ ।
 కరి హోమ బిధివత గారి జోరి హోన లాగిఁ భావరిఁ॥1743

కా॥ ఎట్లు హిమవంతుడు, శివునకు పార్వతి నొసగెనో సముద్రుడు
 లక్ష్మీదేవిని విష్ణువున కొసంగెనో, అట్లు జనకమహారాజు సీతను శ్రీరామచంద్రు
 నకు సమర్పించెను. అట్లొనర్చుట వలన జనకమహారాజునకు విశ్వమంతట
 వినుత్ప కీర్తి గలిగెను.

విదేహుడైన జనకు దెట్లు స్తుతింపగలడు? శ్యామలవర్ణుడైన శ్రీరామ
 చంద్రు డాతని నిజముగా విదేహు నొనర్చెను. అంత యథావిధిగా హోమము
 జరుపబడెను. వధూవరులు ధరించిన పత్రములకు ముడివేయబడిన తర్వాత వారు
 అగ్నికి ప్రదక్షిణ మొనర్చిరి.

చౌ॥ జయ ధుని బందీ బేద ధుని మంగల గాన నిసాన ।
సుని హరషహిఁ బరషహిఁ బిబుధ సురతరు సుమన

సుజాన ॥ 1744

తా॥ జయజయధ్వనులను, పండిమాగడులస్తోత్రములను, వేదనినాదములను, మంగళగానమును, భేరీరవములను—చతురులైన దేవతలు విని హర్షించిరి; సురతరు సుమములను గురియించిరి.

చౌ॥ కుఅఁరు కుఅఁరి కల భావఁరి దేహిఁ ।

నయన లాభు సబ సాదర లేహిఁ ॥

జాళ న బరని మనోహర జోరీ ।

జో ఉపమా రఘు కహాఁ సో థోరీ ॥

1745

తా॥ వధూవరులు అగ్నికి ప్రదక్షిణము సల్పుచుండగా, జనులెల్లరును వారిని తదేవ ద్యాఃముతోను, అత్యాచరముతోను నయనోత్సవముగ దిలకించుచుండిరి. ఆ మనోహరమైన జంటను నుతింప శక్యముగాదు. కొన్ని ఉపమానములను నేను (శ్రీతులసిదాసు) చెప్పినను అది కొంతయే యగును; గాని అపారము కాజాలదు.

చౌ॥ రామ సీయ సుందర ప్రతిభాహిఁ ।

జగముగాత మని ఖంబన మాహిఁ ॥

మనహుఁ మదన రతి ధరి బహు రూపా ।

దేఖత రామ బిలహు అనూపా ॥

1746

తా॥ సీతారాముల సుందరప్రతిభాచాయ మణిస్తంభములలో ప్రకాశించుచుండ, రతీమన్మథులు పెక్కురూపములను ధరించి శ్రీరామకల్యాణమును దిలకించుచున్నారేమో యన్నటు లుండెను.

చౌ॥ దరన లాలసా సకుచ న థోరీ ।

ప్రగటత దురత బహోరి బహోరీ ॥

భవీ మగన సబ దేఖనిహారే ।

జనక సమాన అపాన బిసారే ॥

1747

తా॥ రతీమన్మథులకు సీతారాముల దర్శనలాలస మెండు, కాన, వారు మాటిమాటికిని ప్రత్యక్షమగుచు మరల అంతర్ధానులగుచుండిరి; శ్రీరామ వివాహ మహోత్సవమును కన్నులార దిలకించుటకు ఎల్లర మానసములును తహతహ లాడుచుండెను. కన్నుల పండువుగ గాంచినవార రెల్లరును ఆనందనిమగ్నులైరి. జనకమహారాజువరె నెల్లరును తమ్ముతామే మఱచిపోయిరి.

చా॥ ప్రముదిత మునిష్ట భావరీ ఘేరీ ।

నేగసహిత సబ రీతి నిజేరీ ॥

రామ సీయ సిర సేదుర దేహీ ।

సోభా కహి న జాతి బిధి కేహీ ॥

1748

తా॥ మునులు ముదముతో పధావరులను అగ్నికి ప్రదక్షిణము చేయించి, కట్నములను కానుకలను అన్ని పద్ధతులను పూర్తిచేసిరి-శ్రీరాముడు సీతనాట తిలకమును దిద్దెను. ఆ శోభ వర్ణనాతీతము.

చా॥ అరున పరాగ జలజు భరి నీకే ।

ససిహి భూష అహి లోభ అమీకే ॥

బహురి బసిష్ట దీన్తి అనుసాసన ।

బరు దులహిని బైరే ఏక ఆసన ॥

1749

తా॥ [శ్రీరాముడు తిలకము దిద్దిన వై నమెట్లుండెననగా] అరుణ పరాగము (కమలముల యెఱ్ఱని పరాగము) అమృతమునందు మిళితము చేసి, భుజంగము చంద్రుని అలంకరించినట్లుండెను. వసిష్ఠనాజ్ఞానుసారము పధావదు లిరువురును దివ్యాననముపై నాసీనులైరి.

వి॥ శ్రీరామచంద్రుని కరము—కమలమునకును

సిందూరమును—అరుణపరాగమునకును

శ్రీరామ బాహువులు—భుజంగమునకును

సీతాదేవి ముఖము—చంద్రునకును

పోల్చబడినవి.

ఛం॥ బైరే బరాసన రాము జానకి ముదిత మన దసరథు భవ ।
తను పులక పుని పుని దేఖి అపనేఁ సుకృత సురతరు ఫల
నవి ॥

భరి భువన రహా ఉఛాహు రామ బిబాహు భా సబహిఁ కహా ।
కేహి భాతి బరని సిరాత రసనా ఏక యహు మంగలు
మహా ॥ 1750

తా॥ సీతారాములు దివ్యాసనముపై నాసీనులైన తటి వారిని గాంచిన దశ
రథుడు ఆనంద పరిపూర్ణుడాయెను. తన సుకృత కల్పవృక్షమున నవీనఫలము
లను గాంచి దశరథుడు మాటి మాటికిని పులికితు డయ్యెను.

పదునాల్గోకములును ఉత్సాహముచే నిందెను. శ్రీరామవివాహమహోత్స
వము మంగళప్రదముగ జరిగినదని సర్వులును నుడిచిరి. నాలుక యొకటి,
మంగళకార్యము లధికములు, మహత్తరములు కాన ఈ పర్వత ఎట్లు సమాప్త
మగును ?

ఛం॥ తబ జనక పాణి బసిష్ఠ ఆయను బ్యాహ సాజ సఁవారి కై ।
మాండవీ శ్రుతకీరతి ఉరమిలా కుఅఁరి లఈఁ హఁఠారి కై ॥
కుసకేతు కన్యా ప్రథమ జో గున సీల సుఖ సోభామఈ ।
సబ రీతి ప్రీతి సమేత కరి సో బ్యాహి నృప భరతహి
దఈ ॥ 1751

తా॥ అప్పుడు వసిష్ఠుని ఆజ్ఞనుపొంది, జనకుడు మంగళద్రవ్యములను
సిద్ధపఱచి మాండవి, శ్రుతకీర్తి, ఊర్మిక - అను మువ్వరు రాజకన్యలను బిలువ
సంపెను.

కుశధ్వజుని జ్యేష్ఠపుత్రుడయైన మాండవి రూప, గుణశీలాదులకు ఆట
పట్టయినది. సుగుణరాశియైన మాండవిని జనకమహారాజు ప్రేమపూర్వకముగ
వంశాచారప్రకారము భరతున కిచ్చి వివాహము సల్పెను.

భం॥ జానకీ లఘు భగినీ సకల సుందరి సిరోమని జాని కై ।
 నో తనయ దీన్హి జ్యాహి లఖనహి సకల బిధి సనమాని కై ॥
 జేహి నాము శ్రుతకీరతి సులోచని సుముఖి సబ గున ఆగర్హి,
 నో దళి రిపుసూదనహి భూపతి రూప సీల ఉజాగర్హి॥ 1752

తా॥ జనకుడు జానకీదేవి కనిష్ఠసహోదరియు సకలసుందరీమణులకు శిరో
 మణియైన ఊర్మిణీదేవిని లక్ష్మణున కిచ్చి వివాహము చేసెను. సులోచన,
 సుముఖి, సకలగుణ సంపన్నయైన శ్రుతకీర్తిని శత్రుఘ్నున కిచ్చి పెండ్లి
 గావించెను.

భం॥ అనురూప బర దులహిని పరస్పర లఖి సకుచ హియఁ
 హరషహిఁ ।
 సబ ముదిత సుందరతా సరాహహిఁ సుమన సుర గన
 బరషహిఁ ॥
 సుందరీ సుందర బరన్త సహ సబ ఏక మండప రాజహిఁ ।
 జను జీవ ఉర చారిఉ అవస్థా బిభుస సహిత బిరాజహిఁ ॥
 1753

తా॥ వధూవరులు సిగ్గుతో ఒకరినొకడు చూచుకొని హృదయానందము
 నొందిరి. సర్వులును ముదముచెంది వారి సౌందర్యాల్లి శయమును గొనియాడు
 చుండిరి. దేవగణములు పుష్పవర్షములు గురియింపసాగిరి.

జీవుని హృదయమున నాల్గవస్థలు (జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తి, తురీయ
 ములు) అతని నల్వరు స్వాములతో (విశ్వ, తైజస, ప్రాణ, బ్రహ్మలు) విరా
 జిల్లు చందంబున పెండ్లికుమార్తెలు అనురూపులగు వరులతో ఒకే మండపమున
 శోభిల్లుచుండిరి.

దో॥ ముదిత అవధపతి సకల సుత బధున్త సమేత నిహారి ।
 జను పావి మహిపాల మని క్రియన్త సహిత ఫల చారి॥ 1754

తా॥ భార్య సమేతులైన తన నల్వరుపుత్రులను గాంచి అయోధ్యాధి
 పతి సకరభమహారాజు యజ్ఞ శ్రద్ధాయోగజ్ఞాన క్రతుఫలములైన ధర్మార్థకామ
 మోక్షములను తాను పొందినట్లు సంతోష తరంగముల దేలియాడెను.

చౌ॥ జసి రఘుబీర బ్యాహ బిధి బరసి ।
 సకల కులఁగ బ్యాహే తేహిఁ కరసి ॥
 కహి న జాణ కళు దాణజ భూరి ।
 రహ కనక మని మండపు పూరి ॥ 1755

తా॥ శ్రీరామ కల్యాణ విదురెట్లు పర్జింపబడినవో, అటులే తక్కిన రాజ
 కుమారుల వివాహములు గూడ జరిగినవి. కట్నకానుకల అధిక్యము పర్జించుటకలవి
 గాదు. వివాహమందప సంతయు మఱి, కనకాది పస్తువులచే నిండిపోయెను.

చౌ॥ కంబల బసన బిచిత్ర పటోరే ।
 భాతి భాతి బహు మోల న ధోరే ॥
 గజ రథ తురగ దాస అరు దాసి ।
 ధేను అలంకృత కామదుహా సి ॥ 1756

తా॥ కన్నుల కంబళ్ళు, పత్రములు, రకరకముల పట్టుపత్రములు
 కట్కువ వెల గలిగినవికావు సుమా ।

గజరథతురగదాసదాసీజనములు, కామధేనువు వంటి గోవులు (ముందు
 పోహలో అన్వయము)

చౌ॥ బస్తు అనేక కరిఅ కిమి లేఖా ।
 కహి న జాణ జానహిఁ జిన్త దేఖా ॥
 లోకపాల అవలోకి సిహానే ।
 లీన్త అవధపతి సబు సుఖు మానే ॥ 1757

తా॥ ఇట్టి వనేక పస్తువుల నెన్న రరమా? వానిని గూర్చి పర్జింప
 శక్యము గానేరదు. వాటిని జూచి లోకపాలురు సహితము అశ్చర్యపకితులైరి.
 అయోధ్యాధి పతియైన చరరథమహారాజు ప్రసన్నచిత్తముతో అన్నియును స్వీక
 రించెను.

చౌ॥ దీన్త జాచకన్హి జో జేహి భావా ।
 ఉబరా నో జనవాసేహిఁ ఆవా ॥
 తబ కర జోరి జనకు మృదు బాసి ।
 బోలే సబ బరాత ససమాసి ॥ 1758

తా॥ దశరథమహారాజు, తనకు సమర్పించిన కట్నకానుకలలో యాచకు లేవి కోరికో వాటి నొసగెను. యాచకులు కావలసిన వస్తుసముదాయములను దీసికొని సంతృప్తి నొందిన పిదప మిగిలినవి జనవాసమునకు గొనిపోబడెను. అప్పుడు జనకమహారాజు చేతులు జోడించి వరపక్షమువారిని సన్మానించి మృదు మధుర వాక్యములచే నానందింపజేసెను.

ఛం॥ సనమాని సకల బరాత ఆదర దాన బినయ బడాళ కై ।
ప్రముదిత మహాముని బృంద బందే పూజి ప్రేమ లడాళ కై ॥
సిరు నాళ దేవ మనాళ సబ సన కహత కర సంపుట కిప్పి ।
సుర సాధు చాహత భాఉ సింధు కి తోష జల అంజలి దివి ॥

1759

తా॥ ఆదరదానవినయాదులతో వరపక్షమువారిని సన్మానించి, జనక మహారాజు మహానందముతోను, ప్రేమతోను వారిని మురిపించి, తదనంతరము మునిబృందములను పూజించి వారికి వందన మొనర్చెను.

తదుపరి మహారాజు సవినయముగ రెండుచేతులను జోడించి దేవతలను స్తుతించుచు “దేవతలును మరియు సజ్జనులును భక్తిభావమునే కోరుదురు. ఒక దోసెను జలముచే నెక్కడైన సముద్రము నిడునా? లేక సముద్రము సంతృప్తి నొందునా” యనెను.

వి॥ సాధువులును, సజ్జనులును ప్రేమచేతనే ప్రసన్నులగుదురు. నిర్మల హృదయము గోరుదురేకాని ధన, కనకాది వస్తువుల నెంత మాత్రమాశింపరు. భక్తితో నేది యిచ్చినను స్వీకరింతురని యొక భావము.

పూర్ణకాములైన మహానుభావులు అంతరికమైన దృఢభక్తి, అచంచల విశ్వాసము వాంఛింతురేగాని బాహ్యవస్తువులకు ప్రాధాన్య మీయరని యింకొకభావ మిందు స్ఫురించుచున్నది.

జనకమహారాజు అనర్హములైన వస్తువులను సమర్పించి; తానిచ్చినవస్తువులు దోసెడు జలము మాత్రమేయని సవినయముగ

నుడివెను. జనకమహారా జెంతటి సుగుణభూషణుడో అంతటి నిరహంకారి.

ఛం॥ కర జోరి జనకు బహోరి బంధు సమేత కోసలరాయ సోఁ
బోలే మనోహర బయన సాని సనేహ సీల సుభాయ సోఁ ॥
సంబంధ రాజన రావరేఁ హమ బడే అబ సబ బిధి భవి ।
ఏహి రాజ సాజ సమేత సేవక జానిబే బిను గథ లవి ॥ 1760

తా॥ మరల జనకమహారాజు సహోదరబంధు సమేతముగా చేతులు
జోడించి, కోసలాధీశుడైన దశరథుని శీల స్నేహములను ప్రేమపూర్వకముగా
ప్రశంసించి మనోజ్ఞముగా నిట్ల నెను:— ‘ఓ రాజా! మీతో వియ్యమొందిన నేను
పరితాపిడను. ఈ రాజ పరివార సమేతముగా మా యిరువురను మీరు వెలలేని
సేవకులుగా భావించురు గాక! (ముందు దోహతో అన్వయము)

ఛం॥ ఏ దారికా పరిచారికా కరి పాలిబిఁ కరునా నఈ ।
అపరాధు ఛమిబో బోలి పఠయే బహుత హౌఁ ఢీట్యో కఈ॥
పుని భానుకులభూషన సకల సనమాన నిధి సమధీ కివి ।
కహి జాతి నహిఁ బినతీ పరస్పర ప్రేమ పరిపూరన హివి ॥
1761

తా॥ ఈ నా కుమార్తెలను పరిచారికలుగా భావించి నూతన కరుణా
విశేషముచే పాలింపుడు. నేను మీ మ్మిక్కడికి బిలిపించి, అనుచితముగా
ప్రవర్తించితిని, గనుక మీరు నా యపరాధములను మన్నింతురు గాక!”

అత్యంత వినయముతో కూడిన జనకమహారాజు విన్నపమును భానుకుల
భూషణుడైన దశరథమహారాజు శ్రద్ధగా విని వియ్యంకుడైన జనకమహారాజును
సన్మాన నిధిగా నొనర్చెను. (దశరథుడు చేసిన అధిక సన్మానముతో, జనకుడు
సన్మానమునకు నిధి యయ్యెనని భావము) వారి పరస్పర ప్రేమాను రాగములను
దెలుపుట కలవి కాదు. ఇరువురి హృదయములు ప్రేమపరిపూర్ణములు.

భం॥ బృందారకా గన సుమన బరిసహిఁ రాజ జనవాసేహి చలే ।
 దుందుభీ జయ ధుని బేద ధుని నభ నగర కౌతూహల భలే॥
 తబ సఖీఁ మంగల గాన కరత మునీన ఆయుసు పాళ కై ।
 దూలహ దులహినిస్త సహిత సుందరి చలీఁ కోహబర
 ల్యాళ కై ॥ 1762

కా॥ దేవతలు పుష్పవర్షమును గురియించుచుండిరి. చరభమహారాజు
 అనవాసమున రేగెను. భేరినివాదములు, జయజయధ్వనులు, వేదధ్వనులు
 మాకు మ్రోగుచుండెను. స్వర్గమును, నగరమును అనందమయములైయుండెను.
 అప్పుడు మునీశ్వరుల ఆజ్ఞనుపొంది సుందరీమణులు మంగళగానముతో పెండ్లి
 కుమార్తెలను దీసికొని కులదేవతను పూజించుటకై పూజాగృహమునకు వెడలిరి.

దో॥ పుని పుని రామహి చితవ సియ నకుచతి మను నకుచె న ।
 హరత మనోహర మీన భవి ప్రేమ పితసే నైన ॥ 1763

కా॥ సీతాదేవి మాటిమాటికిని శ్రీరాముని గాంచుచు సిగ్గుతో సంకోచపడు
 చుండెను. కాని అమె మనస్సు మాత్రము లజ్జాన్వితముకాలేదు. ప్రేమాతురము
 లైయున్న అమె నేత్రములు సుందర మీన కాంతిని గూడ హరించునట్లుండెను.

చో॥ స్వామ సరీరు సుఖాయఁ సుహావన ।
 సోభా కోటి మనోజ లజావన ॥

జావక జుత పద కమల సుహావీ ।

ముని మన మధువ రహత జిన్హ ఛావీ ॥ 1764

కా॥ శ్రీరామచంద్రుని క్యామల శరీరము సహజముగానే సుందరమైనది.
 రఘుకులతిలకని సొగసు, కోట్లకొలది మన్మథులను లజ్జాపనకులుగా జేయునట్లు
 వంటిది. చరణకమలములు మనోహరములై విరాజిల్లుచు, వికసించియుండును.
 అందు మునిమానస భ్రమరములు సదా విహరించుచుండును.

వి॥ కమలములందు భ్రమరములు జేరి మకరందము నాస్వా
 దించు చందంబున మునులు శ్రీరామపాద పద్మములను జేరి
 సేవించుచు తరించెదరన్న మహాతరభావమిందు ఇమిడి యున్నది.

సీతారాముల కల్యాణము

చౌ॥ పీత పునీత మనోహర ధోతీ ।
హరతి పాల రబి దామిని జోతీ ॥
కల కింకిని కటి సూత్ర మనోహర ।
బాహు బిసాల బిభూషన సుందర ॥

1765

తా॥ శ్రీరాముడు ధరించిన మనోజ్ఞమైన పీతాంబరము ఉదయభానుని తేజమును మెఱపుతీవను హరించునట్లుండెను. మనోహరమైన చిరుగజ్జలతో కూడిన నడికట్టుతోను, విశాలబాహువులందు సుందరమైన అభరణములతో గూడి శ్రీరాముడు విరాజిల్లుచుండెను.

చౌ॥ పీత జనేఉ మహాభబి దేఈ ।
కర ముద్రికా చోరి చితు లేఈ ॥
సోహత బ్యాహ సాజ సబ సాజే ।
ఉర ఆయత ఉరభూషన రాజే ॥

1766

తా॥ శ్రీరాముడు ధరించిన పసుపుపచ్చని యజ్ఞోపవీతము శోభాయ మానముగ నుండెను. ప్రేళ్ళ ధరించిన అంగుళీయకములు చిత్తమును హరించు నవిగా నుండెను. వివాహ సందర్భమున శ్రీరామునకు జేసిన అలంకారము కడు శోభనానగూర్చు చుండెను. ఉరమున సుందరాభరణములతో శ్రీరాముడు శోభిల్లు చుండెను.

చౌ॥ పీతర ఉపరనా కాభాసోతీ ।
దుహుఁ ఆచరన్హి లగే మని మోతీ ॥
నయన కమల కల కుండల కానా ।
బదను సకల సౌందర్య నిధానా ॥

1767

తా॥ శ్రీరాముడు ధరించిన పసుపు పచ్చని సెల్లా (యజ్ఞోపవీతమువలె) శోభాయుక్తముగ నుండెను. దానికి రెండుకొనలయందు మణులు, ముత్యములు, చూర్పబడియుండెను.

శ్రీరాముడు కమలనయనుడై, కుండలధరుడై విరాజిల్లుచుండెను. ముఖ రవిందము సౌందర్యమున కాటపట్టయి యొప్పెను.

చౌ॥ సుందర భ్రుకుటి మనోహర నాసా ।
 భాల తిలకు రుచిరతా నివాసా ॥
 సోహత మౌరు మనోహర మాధే ।
 మంగలమయ ముకుతా మని గాధే ॥

1768

తా॥ భ్రుకుటి సుందరముగను. నాసిక మనోహరముగ నుండెను. లలాట తిలకము సౌందర్యమునకు నిధియైయుండెను. శ్రీరాముడు ముత్యములు, మణులు చెక్కిన శిరోభూషణములను ధరించి విరాజిల్లుచుండెను.

ఛం॥ గాధే మహామని మౌర మంజుల అంగ సబ చిత చోరహిఁ ।
 పుర నారి సుర సుందరీఁ బరహి బిలోకి సబ తిన తోరహిఁ ॥
 మని బసన భూషన వారి ఆరతి కరహిఁ మంగల గావహిఁ ।
 సుర సుమన బరిసహిఁ సూత మాగధ బంది సుజసు
 సునావహిఁ ॥ 1769

తా॥ శిరమున ధరించిన దాసికమున అమూల్యములైన మణులు గూర్చబడి యుండెను; సర్వాంగములును సుశోభితములై చిత్తమును హరించునటులుండెను.

సుందరీమణులును, దేవాంగనలును పెండ్లి కుమారుని శ్రేయముకొఱకు ప్రార్థించుచుండిరి, వస్త్రమణిభూషణములను కానుకలుగా సమర్పించి మంగళ హారతి నొసగుచుండిరి, మంగళగానము సల్పుచుండిరి, దేవతలు పుష్పవర్షమును గురియించుచుండిరి; సూత మాగధులు మరియు భటులు చేసెడు సుయశోగానము నాలకించుచుండిరి.

ఛం॥ కోహ బరహిఁ అనే కుఅఁర కుఅఁరి సుఅసినిష్ఠ సుఖ పాఞ కై ।
 అతి ప్రీతి లాకిక రీతి లాగీఁ కరన మంగల గాఞ కై ॥
 లహకౌరి గౌరి సిఖావ రామహి సీయ సన సారద కహైఁ ।
 రనివాసుహాస బిలాస రస బస జన్మ కో ఫలు సబ లహైఁ ॥
 1770

తా॥ సౌభాగ్యవతులైన నారీమణులు పెండ్లి కుమారులను, పెండ్లి కుమార్తెలను కులదేవతా మందిరమునకు దోడ్చాని వచ్చిరి; మంగళగీతములను పాడుచు, లాకికరీతి ననుసరించిరి-0. ASI Srinagar Circle, Jammu Collection.

పార్వతీదేవి శ్రీరామచంద్రునకు విందరగించుటను నేర్పుచుండెను. అదే విధముగ సరస్వతీదేవి సీతకు నేర్పుచుండెను. రాణీవాసమంతయు హాస విలాసములతో ఆనందమునందు నిమగ్నమాయెను. సీతారాములను మాటిమాటికిని దర్శించుచు సర్వులును జన్మ సాఫల్యమును ప్రాప్తింపజేసికొనుచుండిరి.

ఛం॥ నిజ పాని మని మహుఁ దేఖిఅతి మూరతి సురూపనిధానకీ ।
చాలతి న భుజబల్లీ బిలోకని బిరహ భయ జానకీ ॥
కౌతుక బినోద ప్రమోదు ప్రేము న జాళి కహి జానహిఁ అలీఁ ।
బర కుఅఁరి సుందర సకల సఖీఁ లవాళి జనవాసేహి చలీఁ॥
1771

తా॥ సీతాదేవి ధరించిన కరకంకణ మణులలో శ్రీరామచంద్రుని ప్రతిబింబము గానవచ్చుచుండెను. దర్శనవియోగము కలుగునన్న భయముచే ఆమె బాహులతను మరియు దృష్టిని తొలగించలేదు.

ఆ సమయమున జరిగిన వినోదములు, ఆనందములు ప్రేమాతిశయము వర్ణనాతీతములు. అవి సఖీజనమునకే విదితములు. తదనంతరము పద్మావరులను సుందరీమణులైన చెలికత్తెలు జనవాసమునకు బిలుచుకొనిపోయిరి.

ఛం॥ తేహి సమయ సునిఅ అసీస జహఁ
తహఁ నగర నభ ఆనఁదు మహాఁ ।
చిరు జిఅహుఁ జోరీఁ చారు చారయో
ముదిత మన సబహిఁ కహా ॥
జోగీంద్ర సిద్ధ మునీస దేవ బిలోకి ప్రభు దుందుభి హనీ ।
చలే హరషి బరషి ప్రసూన నిజ నిజ
లోక జయ జయ జయ భనీ ॥
1772

తా॥ అట్టితఱి, గగనమందు, నగరమందేకాదు ఎక్కడ జూచినను ఆకీర్వాద ధ్వనులే వినబడుచుండెను.

ఎల్లరును ప్రసన్నచిత్తముతో 'ఈ నల్వరు దంపతులును చిరంజీవులై వర్తిల్లుదురు గాక!' అనిరి. యోగీంద్రులు, సిద్ధులు, మునీశ్వరులు, దేవతలు శ్రీరామచంద్రుని నయన పర్యముగ దిలకించి, దుందుభులు మ్రోగించి హర్ష నివాదములతో పుష్పవర్షమును గురియించుచు తమతమ లోకములకు వెడలి పోయిరి.

దో॥ సహిత బధూటిన్హ కుఅర సబ తబ ఆవ పితు పాస ।

సోభా మంగల మోద భరి ఉమగేఉ జను జనవాస ॥ 1773

తా॥ అప్పుడు నల్వరు రాజకుమారులును భార్యసమేతులై తండ్రియొద్దకు విచ్చేసిరి. జనవాసము శోభా, మోద, మంగళములచే నిండి యుప్పొంగెనని యెల్లరకు విదితమగుచుండెను.

చో॥ పుని జేవనార భఈ బహు భాత్రి ।

పరవ జనక బోలాఇ బరాత్రి ॥

పరత పావడే బసన అనూపా ।

సుతన్హ సమేత గవన కియో భూపా ॥

1774

తా॥ తర్వాత రకరకములైన మధురపదార్థములు తయారుచేయబడెను. జనకమహారాజు పెండ్లివారి కాహ్వానము సంపెను.

ఆ దశరథమహారాజు గౌరవార్థము స్వాగతసమయమున అమూల్యమైన వస్త్రములు పణిచియుండ, మహారాజు పుత్రసమేతముగ దానిపై మెల్లమెల్లగ గమనమును సాగించెను.

చో॥ సాదర సబ కే పాయ పఖారే ।

జథాజోగు పీఠన్హ బై రారే ॥

ధోవ జనక అవధపతి చరనా ।

సీలు సనేహు జాఇ నహి బరనా ॥

1775

తా॥ ఆదర సత్కారములతో నెల్లర పాదములు కడుగబడెను. వారు యథాయోగ్యముగ అసీనులైరి. జనకమహారాజు, దశరథమహారాజు పాదములను

కడిగెను. ఆ శుభసమయమున జనకుని శీల, స్నేహసంపదను వర్ణించుటకే శక్యము గాదు.

చౌ॥ బహురి రామ పద పంకజ ధోవీ ।
జే హర హృదయ కమల మహుఁ గోవీ ॥
తీనిఁ ఖాళి రామ సమ జానీ ।
ధోవీ చరన జనక నిజ పానీ ॥

1776

తా॥ తదుపరి జనకమహారాజు శ్రీరామ చరణ కమలములను గడిగెను. ఆ పాదరవిందములు శివుని హృదయకమలమునందు దాగుకొనియుండును. (ఆ పాదసేవ భాగ్యశాలియైన జనకునకు లభించెనని భావము.) లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులను గూడ శ్రీరామునితో సమానులుగ భావించి జనకుడు వారి పాదములను స్వహస్తములచే కడిగెను.

చౌ॥ ఆసన ఉచిత సబహి నృప దీప్తే ।
బోలి సూపకారి సబ లీప్తే ॥
సాదర లగే పరన పనవారే ।
కనక కీల మని పాన సవారే ॥

1777

తా॥ జనకమహారాజు సర్వులకును ఉచితాసనముల నొసగి గౌరవించెను; వర్ణించువారల నెల్లరను బిలిపించెను. వారు ఎల్లరకును భోజనము లిడుటకై ఆకులు పరచిరి. అవి బంగారుచీలలతో అమర్పబడిన మణినిర్మితములైన ఆకులు.

దో॥ సూపొదన సురభీ సరపి సుందర స్వాదు పునీత ।
ఛన మహుఁ సబ కేఁ పరుసి గే చతుర సుఆర బినీత ॥ 1778

తా॥ ఒక క్షణములో రకరకములైన మదురపదార్థములును సువాసనలచే గుఱాళించు ఆవు నెయ్యి పడ్డింపబడెను.

చౌ॥ పంచ కవల కరి జేవన లాగే ।
గారి గాన సుని అతి అనురాగే ॥
భాఁతి అనేక పరే పకవానే ।
సుధా సరిస నహిఁ జాహిఁ బఖానే ॥

1779

తా॥ సర్వులును ప్రాణాహతులు స్వీకరించి ('ప్రాణాయ స్వాహా, అపానాయ స్వాహా, వ్యానాయస్వాహా, ఉదానాయ స్వాహా, సమానాయ స్వాహా' అను మంత్రముల నుచ్చరించుచు ముందు ఐదుసార్లు ఆహతులు వేసుకొనుట.) భోజనములు చేయసాగిరి. ఆ శుభసమయమున ఒకరితో నొకరు పలికిన వ్యంగ్యపు పలుకులను సంగీతమును విని, ప్రేమ నిమగ్నులైరి. అమృతతుల్యమైన స్వాదిష్ఠ భోజన పదార్థములు వడ్డింపబడెను. వాటిని వర్జించుటకే సాధ్యము గాదు.

చౌ॥ పరుసన లగే సుఆర సుజానా ।
 బింజన బిబిధ నామ కో జానా ॥
 చారి భాఁతి భోజన బిధి గాఁకా ।
 ఏక ఏక బిధి బరని న జాఁకా ॥

1780

తా॥ బహువిధములైన భోజన పదార్థములు వడ్డింపబడియుండెను. వాటి పేర్లు ఎవ్వరికి తెలియును? (చర్య, చోష్య, లేహ్య పేయాదులు-నమలుట, పీల్చుట, నాకుట, త్రాగుట అని అర్థము. ఇవి నాల్గవిధములు) ఇందులో ఒక్కొక్క విధికితగిన ఎన్నియో పదార్థములు తయారుచేయబడి యుండెను; వాటిని వర్జించుటకే వీలుగాదు.

చౌ॥ ఛరస రుచిర బింజన బహు జాఁతి ।
 ఏక ఏక రస అగనిత భాఁతి ॥
 జేవత దేహి మధుర ధుని గారీ ।
 లై లై నామ పురుష అరు నారీ ॥

1781

తా॥ చతుర్విధములైన స్వాదిష్ఠములు వ్యంజనములే: ఒక్కొక్క రసము వర్జింప సాధ్యముగాని ప్రకారములతో తయారుచేయబడెను. భోజన సమయమున స్త్రీ, పురుషులు పరిహసము లాడుకొనిరి, నారీమణులు మధుర స్వరమున తిట్టించుండిరి.

చౌ॥ సమయ సుహృవని గారి బిరాజా ।
 హఁసత రాఁ సుని సహిత సమాజా ॥
 ఏహి బిధి సబహిఁ భోజను కీన్హా ।
 ఆదర సహిత ఆచమను దీన్హా ॥

1782

తా॥ సంతోష సమయమున పలికెడు వ్యంగ్యవచనములు గూడ హృదయంగమముగ నుండెను. ఆ పలుకులను విని సమాజసహితముగా దశరథమహారాజు మందహాసము చేయుచుండెను. ఇద్విధముగ నెల్లరును భోజనముచేసిరి. సర్వులకును ఆదరపూర్వకముగ ఆచమన మొసగబడెను. (చేతులు కడుగుకొనుట కై జలమొసగబడెను.)

దో॥ దేవి పాన పూజే జనక దసరథు సహిత సమాజ ।
జన వాసేహి గవనే ముదిత సకల భూప సిరతాజ ॥ 1783

తా॥ పరివారసహితముగనున్న దశరథుని జనకుడు తాంబూలాదుల నిచ్చి పూజించెను. రాజశిరోమణియైన దశరథుడు ప్రసన్నుడై జనవాసమున కేగెను.

చో॥ నిత నూతన మంగల పుర మాహిఁ ।
నిమిష సరిస దిన జామిని జాహిఁ ॥
బడే భోర భూపతిమని జాగే ।
జాచక గున గన గావన లాగే ॥ 1784

తా॥ జనకపురమున నిత్యము మంగళమే ! దివారాత్రములు క్షణములో గడచిపోవుచుండెను. అరుణోదయమున రాజులకు మకుట మణియైన దశరథ మహారాజు మేల్కొనెను. యాచకులు రాజు గుణములను గానము చేయసాగిరి.

చో॥ దేఖి కుఅర బర బధున్ద సమేతా ।
కిమి కహి జాత మోదు మన జేతా ॥
ప్రాతక్రియా కరి గే గుర పాహిఁ ।
మహాప్రమోదు ప్రేము మన మాహిఁ ॥ 1785

తా॥ పత్నిసహితులైన నల్వరు కుమారులను జూచిన దశరథుని మనస్సంతోషమును వర్ణించుటకు సాధ్యమా ! మహారాజు కాలకృత్యములను దీర్చుకొని వసిష్ఠమహాముని కడ కేగెను. అట్టితఱి అతడు ప్రేమానంద పరిపూర్ణుడై విరాజిల్లెను.

చౌ॥ కరి ప్రనాము పూజా కర జోరీ ।
 బోలే గిరా అమిఅఁ జను బోరీ ॥
 తుమ్హరీ కృపాఁ సునహు ముని రాజా ।
 భయఁ అజ మై పూరనకాజా ॥

1786

తా॥ మహారాజు వసిష్ఠునికి ప్రణమిల్లి పూజించి, సవినయముగ చేతులు జోడించి అమృతతుల్యమైన వాక్కుల నివ్వధముగ నుడివెను:— “మునిసత్తమా! నీ కృపాకటాక్షమున నేను పూర్ణకాముడనై నాను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ అబ సబ బిప్ర బోలాఁ గోసాఁ ఈఁ ।
 దేహు ధేను సబ భాఁతి బనాఁ ఈఁ ॥
 సుని గుర కరి మహిపాల బడాఁ ఈఁ ।
 పుని పరవి ముని బృంద బోలాఁ ఈఁ ॥

1787

తా॥ స్వామీ! ఇప్పుడు బ్రాహ్మణులందరిని విలిపించి, సర్వాలంకారాలతో శోభిల్లు గోవులను దానమొసగుదు.” అనిన మహర్షి మహిపతిని ప్రశంసించి, ముని బృందమును విలువ సంపెను.

దో॥ బామదేఁ అరు దేవరిషి బాలమీకి జాబాలి ।

ఆవి మునిబర నికర తబ కౌసికాది తపసాలి ॥

1788

తా॥ అప్పుడు వామదేవుడు దేవర్షియైన నారదుడు, వాల్మీకి, జాబాలి, విశ్వమిత్రాది తాపస శ్రేష్ఠులును తదితర ముని బృందములును విచ్చేసిరి.

చౌ॥ దండ ప్రనామ సబహిన్యప కీన్హే ।
 పూజి సప్రేమ బరాసన దీన్హే ॥
 చారి లచ్చ బర ధేను మగాఁ ఈఁ ।
 కామసురభి సమ సీల సుహాఁ ఈఁ ॥

1789

తా॥ రాజెల్లరకును సాష్టాంగ నమస్కారము లొనర్చెను. ప్రేమతోను భక్తి తాత్పర్యములతోను వారిని పూజించి ఉత్తమానసముల నొసగెను. కామధేను వుతో సమానములైన నాల్గరిక్షల గోవులను దెప్పించెను.

చౌ॥ సబ బిధి సకల అలంకృత కీర్తిఁ ।
ముదిత మహిప మహిదేవన్త దీర్ఘిఁ ॥
కరత బినయ బహుబిధి నరనాహూ ।
లహేఁఁ అజు జగ జీవన లాహూ ॥

1790

తా॥ ఆ గోవులను అలంకరింపజేసి, రాజు ప్రసన్న చిత్తముతో మహీసురులకు దానము జేసెను. వారిని పెక్కుభంగుల స్తుతించి తాను ఇన్మసాఫల్యము నొందినని వారికి విన్నవించెను.

చౌ॥ పాఞ అసీస మహీసు అనందా ।
లివి బోలి పుని జాచక బృందా ॥
కనక బసన మని హయ గయ స్యందన ।
దివి బూయి రుచి రబికులనందన ॥

1791

తా॥ బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వాదమును బడసి రాజు అనందపరవశుడాయెను. మరల యాచకబృందములను బిలిపించెను. వారు కోరిన సువర్ణ, మణివస్త్రాదులను - గజ, రథ, తురగాదులను రవికుల నందనుడైన దశరథుడు వారి కొసగి సంతృప్తులను గావించెను.

చౌ॥ చలే పథత గావత గున గాథా ।
జయ జయ జయ దినకర కులనాథా ॥
ఏహి బిధి రామ బిఆహ ఉధాహూ ।
సకణ న బరని సహస ముఖ జాహూ ॥

1792

తా॥ ఎల్లరును సూర్యవంశ సంజాతుడైన దశరథమహారాజునకు జయము జయమని మహారాజునుగూర్చిన గుణగానము నల్పుచు వెడలిరి. ఇట్లు మహావైభవోపేతముగ శ్రీరామకల్యాణము జరిగెను. దీనిని సహస్రముఖములు గలిగిన అదిశేషుడు కూడ వర్ణింపజాలడు.

అయోధ్యా ప్రత్యాగమనము

దో॥ బార బార కౌసిక చరన సీసు నాని కహ రాజ ।
 యహ సబు సుఖు మునిరాజ తవ కృపా కటాచ్ఛ పసాఉ॥
 1793

తా॥ మహారాజు మాటిమాటికిని విశ్వామిత్రుని పాదపద్మములకు నమస్కరించుచు “ఓ మునిరాజా, ఇదంతయు నీకృపాకటాక్ష ప్రసాదమే” యని నుడుపుచుండెను.

చో॥ జనక సనేహు సీలు కరతూత్తి ।
 నృపు సబ భాఁతి సరాహ బిభూత్తి ॥
 దిన ఉతి బిదా అవధపతి మాగా ।
 రాఖహిఁ జనకు సహిత అనురాగా ॥
 1794

తా॥ దశరథమహారాజు జనకుని శీల ప్రేమాదులను, ఐశ్వర్యమును గూర్చి బహుప్రకారములుగ ప్రశంసించుచుండెను. ప్రతిదిన ముదయమున లేచి నంతనే అయోధ్యాపురాధీశ్వరుడైన దశరథుడు జనకమహారాజును నెలవదుగుచుండెను. కాని, జనకుడు ప్రేమాతిశయముతో ఆయన నక్కడనే యుంచుకొనెను.

చో॥ నిత నూతన ఆదరు అధికాఈ ।
 దిన ప్రతి సహస భాఁతి పహునాఈ ॥
 నిత నవ నగర అనంద ఉఛాహూ ।
 దసరథ గవను సోహాని న కాహూ ॥
 1795

తా॥ ఆదరణ నిత్యమై నూతనమై పెంపొందసాగెను. ప్రతిదినము వేల కొలది అతిథులు వచ్చుచుండిరి. నగరములో నిత్యము ఆనందోత్సవములు జరుగుచుండెను. దశరథుడయోధ్యకు మఱియుట కెవ్వరికిని ఇష్టము లేకుండెను.

చో॥ బహుత దివస బీతే ఏహి భాఁత్తి ।
 జను సనేహ రజు బఁధే బరాత్తి ॥
 కౌసిక సతానంద తబ జాఈ ।
 కహ బిదేహ నృపహి సముర్హాఈ ॥
 1796

తా॥ ఇవ్విధముగ పెక్కుదినములు గడచిపోయెను. పెండ్లివారు స్నేహ
పాశముతో బంధింప బడిరి. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడును, శతానందుడును జనక
మహారాజున కిట్లు తెలియజేసిరి— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చా॥ అబ దసరథ కహఁ ఆయసు దేహూ ।

జద్యపి ఛాడి న సకహు సనేహూ ॥

భలేహిఁ నాథ కహి సచివ బోలావ ।

కహి జయ జీవ సేస తిన్హ నావ ॥

1797

తా॥ “రాజా : స్నేహవశమున నీవు వారిని విడువ వైతివి. ఇక నైనను
దశరథుడు అయోధ్యకు మరలుట కనుజ్ఞ నొసగుము.”

మునుల మాటల నాలకించినవాడై జనకమహారాజు “మీ యాజ్ఞ శిరసా
వహింతు” నని నుడువుచు మంత్రులను బిలిపించెను. ‘జయ జీవ’ యని చెప్పుచు
వారు విచ్చేసి ప్రణమిల్లిరి.

దో॥ అవధనాథు చాహత చలన భీతర కరహు జనాఉ ।

భవ ప్రేమబస సచివ సుని బిప్ర సఖాసద రాఉ ॥ 1798

తా॥ జనకమహారాజు వారి ని ట్లాజ్ఞాపించెను :— “అయోధ్యానాథుడైన
దశరథమహారాజు వెడల నుద్యుక్తుడాయెనని రాణివాసమునకు వర్తమాన మంపుడు”
అని. అదివిని మంత్రులు, బ్రాహ్మణోత్తములు, సఖాసదులును జనకమహారాజుతో
పాటు ప్రేమ వివశులైరి—

చా॥ పురబాసీ సుని చలిహి బరాతా ।

బూర్పుత బికల పరస్పర బాతా ॥

సత్య గవను సుని సబ బిలఖానే ।

మనహుఁ సాఁయు సరసిజ సకుచానే ॥

1799

తా॥ పెండ్లివారు అయోధ్యకు మరలుదురన్న వార్త జనకపురవాసులకు
దెలిసెను. వారు వ్యాకులత చెంది పరస్పరము సంభాషించుకొని, వెళ్ళక తప్పదని
సంధ్యానమయమున కమలములు ముడుచుకొన్న రీతిగా ఉదాసీనులైరి.

వి॥ సంధ్యాసమయమున కమలములు ముడుచుకొనును.
అదేరితిగా దశరథమహారాజు పరివారసమేతముగా అయోధ్యకు
వెడలు చున్నాడన్న వార్తనువిని, జనకపురవాసులు వ్యాకులత
నొందిరి.

చౌ॥ జహఁ జహఁ ఆవత బసే బరాత్తి ।
తహఁ తహఁ సిద్ధ చలా బహు భాఁత్తి ॥
బిబిధ భాఁత్తి మేవా పకవానా ।
భోజన సాజు న జాఇ బఖానా ॥

1800

తా॥ పెండ్లివారు అయోధ్యకు మరలివచ్చినపుడు వారెచ్చట విడిదిచేయ
దలచిరో అచ్చటికి వంటసామగ్రియు పదార్థములును పంపబడెను. అనేక
విధములైన పల్లకీలు, భోజన సామగ్రి, వివిధవస్తు సముదాయములు వర్ణింప
శక్యముగానివి.

చౌ॥ భరి భరి బసహఁ అపార కహారా ।
పరతః జనక అనేక సుసారా ॥
తురగ లాఖ రథ సహస పచీసా ।
సకల సఁవారే నఖ అరు సీసా ॥

1801

తా॥ అగణితములగు వృషభములపైసను, దోలీలలోను సామగ్రి
పంపబడుచుండెను. అంతేగాక జనకమహారాజు హంసతూలికాతల్పములను
బంపెను. ఒక లక్షతురగములను, ఇరువదైదువేలు రథములను చక్కగా
నలంకరించి పంపెను.

చౌ॥ మత్త సహస దస సింధుర సాజే ।
జిన్తహి దేఖి దిసికుంజర లాజే ॥
కనక బసన మని భరి భరి జానా ।
మహిషీ ధేను బస్తు బిధి నానా ॥

1802

తా॥ పదివేలు మడించిన మత్తేభములు కూడ పంపబడెను. అగణ
రాజములను గాంచినచో దిగ్గజములు కూడ సిగ్గుజెందుననుటలో సందియములేదు.

మణికనకాది వస్తువులు బిండ్ల నిండుగ నొసగబడెను. గోవులు, బట్టెలు, నానా ప్రకారములైన వస్తుసముదాయము లొసగబడెను.

దో॥ దాఇజ అమిత న సకీఅ కహి దీన్హ బిదేహఁ బహోరి ।
జో అవలోకత లోకపతి లోక సంపదా ధోరి ॥ 1803

తా॥ ఇవ్విధముగ జనకమహారాజు అపరిమిత ధనమును వరకట్నముగా నొసగెను; దానిని పర్జింపసాధ్యముగానేరదు. ఆ సంపదను గాంచినచో, లోక పాలుర సంపద గూడ కొలదిగా గోచరించును.

చౌ॥ సబు సమాజు ఏహి భాఁతి బనాఈ ।
జనక అవధపుర దీన్హ పరాఈ ॥
చలిహి బరాత సునత సబ రానీఁ ।
బికల మీనగన జను లఘు పానీఁ ॥ 1804

తా॥ ఇవ్విధముగ సకలసామగ్రిని సమకూర్చి జనకమహారాజు పెండ్లి వారిని సగౌరవముగా అయోధ్యానగరమునకు బంపెను. వరపక్షమువారు వెడలు చున్నారన్న వార్త విన్నతోడనే రాణులెల్లరును కొలదిగా జలమున్న సరస్సులలో చేపలు విలవిలతన్నుకొన్నటులు వికలత చెందిరి.

చౌ॥ పుని పుని సీయ గోద కరి లేహీఁ ।
దేఇ అసీస సిఖావను దేహీఁ ॥
హోఏహు సంతత పియహి పిఆరీ ।
చిరు అహిబాత అసీస హమారీ ॥ 1805

తా॥ రాణులు సీతను ఒడి జేర్చి ఆశీర్వాద మొసగుచు ఇవ్విధముగ బిగ్గిరి. “సీతా! నీవు నదా నీ పతికి ప్రాణపదముగ నుండుము. నీ కీర్తి అచలమై దిగంతముల వ్యాప్తి నొందును. ఇదే మా ఆశీర్వాదము. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సాసు ససుర గుర సేవా కరే హూ ।
 పతి రుఖ లఖి ఆయసు అనుసరేహూ ॥
 అతి సనేహ బస సఖీఁ సయానీ ।
 నారిధరమ సిఖవహిఁ మృదు బానీ ॥

1806

తా॥ అత్త మామలకును గురువులకును సేవజేయుము. పతియాజ్ఞను శిరసా పహింపుము.

ఇంకను యావనవత్తులైన శ్రీలు అత్యంత స్నేహపారవశ్యముచే కోమల వాణితో శ్రీ ధర్మమును సేతకు జెప్పిరి.

చౌ॥ సాదర సకల కుఅఁరి సముర్నూ ఈఁ ।
 రానిన్న్ బార బార ఉర లాఈఁ ॥
 బహురి బహురి భేటహిఁ మహతారీఁ ।
 కహహి బిరంచి రచీఁ కత నారీఁ ॥

1807

తా॥ అత్యాదరముతో రాణులు హితోక్తులను బలికి వారిని హృదయములకు హత్తుకొనిరి. తల్లులు మాటిమాటికిని వారిని గలియుచు బ్రహ్మశ్రీల నేల సృజించె నని నుడువుచు వాపోయిరి.

దో॥ తేహి అవసర భాగిన్న్ సహిత రాము భాను కుల కేతు ।
 చలే జనక మందిర ముదిత బిదా కరావన హేతు ॥ 1808

తా॥ ఆ సమయమున సూర్యవంశమునకు పతాకాస్వరూపుడైన శ్రీరామ చంద్రుడు సహోదరసమేతముగా ప్రసన్నుడై నెలవు గైకొనుటకు జనక మహారాజ భవనమునకు వెడలెను.

చౌ॥ చారిఉ భాగి సుభాయఁ సుహవీ ।
 నగర నారి నర దేఖన ధావీ ॥
 కోఉ కహ చలన చహత హహిఁ ఆజూ ।
 కిన్న్ బిదేహ బిదా కర సాజూ ॥

1809

తా॥ నగరనివాసులైన శ్రీ పురుషులు సహజసుందరులైన రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులను గాంచుటకు పరుగిడిరి. వారిలో ఒకరిట్లు చెప్పుచుండిరి.

“ఈ దినమేవారు పయనమై పోవుచున్నారు. వారు సుఖముగా పోవుటకు జనక మహారాజు సన్నాహముల నొనర్చెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ లేహు నయన భరి రూప నిహారీ ।

ప్రియ పాహునే భూప సుత చారీ ॥

కో జానై కేహిఁ సుకృత సయానీ ।

నయన అతిథి కిన్హే బిధి ఆనీ ॥

1810

తా॥ రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల మనోహర రూపములను నయ నోత్సవముగ దిలకింపుడు. ఓ జవ్వనీ! ఏ సుకృతమువలన విధాత మనల నిచ్చటికి దెచ్చి మన నయనములకు వీరి సతిభులుగా జేసెనో యెవ్వరెఱుగుదురు?

చౌ॥ మరనసీలు జిమి పావ పిఁజాషా ।

సురతరు లహై జనమ కర భూఖా ॥

పావ నారకి హరిపదు జై సేఁ ।

ఇన్హ కర దరసను హమ కహఁ తై సేఁ ॥

1811

తా॥ మరణించువాని కమృతము ప్రాప్తించినట్లు, జన్మదరిద్రుడు కల్ప వృక్షమును పొందినట్లు, నరకమునకు యోగ్యుడైన జీవునకు పరమపదము ప్రాప్తించినట్లు, మనవంటివారలకు శ్రీరామదర్శనము లభ్యమైనది.

చౌ॥ నిరఖి రామ సోభా ఉర ధరహూ ।

నిజ మన ఫని మూరతి మని కరహూ ॥

ఏహి బిధి సబహి నయను ఫలు దేతా ।

గవి కుఅఁర సబ రాజ నికేతా ॥

1812

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని రూపమును గాంచి, ఆ తేజస్సును హృదయము నందు నెలకొన జేయుడు. మీ మనంబులను సర్పములుగను, శ్రీరామచంద్రుని సర్పమణిగా జేసికొనుడు.”

ఈ విధముగా కనువిందొనరించు రాజకుమారులు రాజభవనము నుండి వెడలిరి.

వి॥ మణిలేనిదే సర్వముండజాలదు. శ్రీరామనామమును స్మరింపనిదే మనశ్శాంతియుండదు. రామనామ సంకీర్తనమే యేక మాత్ర ఆధారము, అదే తరణోపాయము.

దో॥ రూప సింధు సబ బంధు లఖి హరషి ఉరా రనివాసు ।
కరహిఁ నిభావరి ఆరతి మహా ముదిత మన సాసు ॥ 1813

తా॥ శోభాసముద్రులైన రామ, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులను గాంచి, రాణివాస మంతయు హర్షించెను. అత్తలెల్లరును (సునయన మొదలైన రాణులు) ప్రసన్న చిత్తముతో మంగళహారతుల నొసగుచుండిరి.

చో॥ దేఖి రామ ఛబి అతి అనురాగిఁ ।
ప్రేమబిబస పుని పుని పద లాగిఁ ॥
రహి న లాజప్రీతి ఉర ఛాతఁ ।
సహజ సనేహు బరని కిమి జాతఁ ॥ 1814

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళ స్వరూపమును గాంచి వా రత్యంత ప్రేమానురాగ పరిపూర్ణులైరి. ప్రేమకు వశీభూత లైన కారణమున మాటిమాటికిని శ్రీరామపాదపద్మములను సేవించిరి. హృదయమున ప్రీతిపెంపొందెను. కనుక లజ్జకు తావులేదు. వారి సహజస్నేహభావము నే విధముగను పర్జింపశక్యముగాదు.

వి॥ శ్రీరామునిపై ప్రీతిగలిగిన రాణులు శ్రీరామపాదపద్మము లను మాటిమాటికిని సేవించిరి. ఆ సమయమున వారి కేమాత్రము లజ్జాభావ ముదయింపలేదని శ్రీతులసీదాసు నుడివిరి.

ఇచ్చట ఇంకొకటి కూడ ఊహింపనగును. భక్తుల సర్వస్వము భగవానుడు. వారు మనో, వాక్తాయ కర్మలతో నిరంతరము కొలుచు చుందురు. అంతేగాక భక్తిపూర్వకముగ నాట్యము చేయుచు హరినామ సంకీర్తనమొనర్చుచు, తన్మయత్వమును బొందు తఱి వారికి లజ్జ యెక్కడిది?

చౌ॥ భాగ్యం సహిత ఉబటి అన్తవావి ।
 ఛరస అసన అతి హేతు జేవావి ॥
 బోలే రాము సుఅవసరు జానీ ।
 సీల సనేహ సకుచమయ బానీ ॥

1815

తా॥ వారు లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్న సమేతముగా శ్రీరామున కభ్యంగ
 స్నానము జేయించిరి. ప్రేమతో పడ్రసోపేత భోజన మిడిరి. తగిన సమయము
 జూచుకొని శ్రీరాముడు స్నేహశీల, సంకోచయుక్తములైన వాక్కుల ని వివిధముగ
 బల్కెను:— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ రాజు అవధపుర చహత సిధావి ।
 బిదా హోన హమ ఇహఁ పరావి ॥
 మాతు ముదిత మన ఆయసు దేహూ ।
 బాలక జాని కరబ నిత నేహూ ॥

1816

తా॥ “మహారాజు అయోధ్యకు బోవలయునని కోరుచున్నారు. నెలవు
 దీసికొనుటకై వారు నన్నిటకు పంపినారు. ఓ మాతా! ప్రసన్న చిత్తముతో నా
 కనుజ్ఞ నొసగుము. మమ్ము బాలకులుగా భావించి మాయందు స్నేహభావ ముంచు
 పమ్మా!”

చౌ॥ సునత బచన బిలఖేఉ రనివాసూ ।
 బోలి న సకహిఁ ప్రేమబస సాసూ ॥
 హృదయఁ లగాఇ కుఅఁరి సబ లీన్హీ ।
 పత్తిన్హ సౌంపి బినతీ అతి కీన్హీ ॥

1817

తా॥ వినయయుక్తములైన శ్రీరామ పచనములను విని రాణులును తది
 తరులును వికలమనస్కులైరి. రాణులు ప్రేమకు పశురాండ్రై మౌనాలం
 కృతలైరి. కొంతసేపయిన తరువాత వారు తమ కుమార్తెలను హృదయములకు
 హత్తుకొని వారివారి పశుల కప్పగించి నుతించిరి.

ఛం॥ కరి బినయ సియ రామహి సమరపీ

జోరి కర పుని పుని కహై ।

బలి జాణఁ తాత సుజాన తుమ్హ కహుఁ

బిదిత గతి సబ కీ అహై ॥

పరివార పురజన మోహి రాజహి

ప్రానప్రియ సియ జానిబీ ।

తులసీన సీలు సనేహు లఖ నిజ కింకరీ కరి మానిబీ॥ 1818

తా॥ నుతించిన తదుపరి సీతను శ్రీరామచంద్రునకు సమర్పించిరి. మరియు చేతులు జోడించి సునయనాదేవి యిట్లు విన్నవించెను— “ఓ సకల గుణపరి పూర్ణుడా! మేము సీతను నీ కర్పణ చేయుచున్నారము. ఎల్లర స్థితి గతుల నెఱింగిన నీకు జెప్పటకు మేమెంతవారము? మా యీసమస్త పరివారమునకును, పురవాసులకును, నాకును, మహారాజునకును సీత ప్రాణముతో సమానమైనది.

ఓ తులసీకా! (తులసీదాసున కిష్టదైవమని భావము) ఈమె శీల స్నేహాదులను గాంచి నీ పాదదాసిగా జేసికొనుము. (ముందు దోహతో అన్వయము)

సో॥ తుమ్హ పరిపూరన కామ జాన సిరోమని భావ ప్రియ ।

జన గున గాహక రామ దోష దలన కరునాయతన॥1819

తా॥ ఓ పూర్ణకామా! సుజన శిరోమణీ! సుగుణభూషణా! భావప్రియా! భక్తగుణగ్రాహకా! దోష దళనా! ఓ కరుణానిధీ!”

చౌ॥ అస కహి రహి చరన గహి రానీ ।

ప్రేమ పంక జను గిరా సమానీ ॥

సుని సనేహసానీ బర బానీ ।

బహుబిధి రామ సాసు సనమానీ ॥

1820

తా॥ అని నుడివి శ్రీరామచరణములను బట్టుకొని రాణి యారకుండెను. ఆమె వాణి ప్రేమరస ముట్టిపడు నట్లుండెను. స్నేహముతో కూడిన శ్రేష్టమైన ఆమె వాణిని విని శ్రీరామచంద్రుడు ఆమెను బహుప్రకారములుగా సన్మానించెను.

చౌ॥ రామ బిదా మాగత రర జోరీ ।
 కిన్హ ప్రనాము బహోరి బహోరీ ॥
 పాణి అసీస బహురి సిరు నాఈ ।
 భాణిన్హ సహిత చలే రఘురాఈ ॥

1821

తా॥ అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుడు చేతులు జోడించి నెలపుగైకొనుచు మాటిమాటికిని ప్రణమిల్లెను. ఎల్లర ఆశీర్వాదములను పొంది మరల ప్రణమిల్లి సహోదర సమేతముగా శ్రీరఘునాథుడు వెడలెను.

చౌ॥ మంజు మధుర మూరతి ఉర ఆసీ ।
 భఈఁ సనేహ సిథిల సబ రాసీ ॥
 పుని ధీరజు ధరి కుఅఁరి హఁకారీఁ ।
 బార బార భేటహిఁ మహతారీఁ ॥

1822

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని మహనీయ మధురమూర్తిని హృదయపీఠమున అలంకరింప జేసికొని, రాణు తెల్లరును స్నేహముచే శిథిలమైరి. ఇంచుక దైర్యము వహించి కుమార్తెలను విలిపించి వారిని మాటిమాటికిని ఆలింగనము జేసికొనిరి.

చౌ॥ పహుఁ చావహిఁ ఫిరి మిలహిఁ బహోరీ ।
 బఢీ పరస్పర ప్రీతి న థోరీ ।
 పుని పుని మిలత సఖిన్హ బిలగాఈ ।
 బాల బచ్చ జిమి ధేను లవాఈ ॥

1823

తా॥ పుత్రికలను సాగనంపి వెనుకకు మరలి మరల గలిసికొనుచుండిరి. వారి పరస్పరానురాగము తక్కువైనది కాదు.

మేతకు పోయిన అవును ఒకానొక బాలుడు దూడ నుండి వేరుచేసిన చందంబున, మాటిమాటికిని గలియుచున్న తల్లులను సఖిజనము వేరుచేసిరి.

దో॥ ప్రేమబిబస నర నారి సబ సఖిన్హ సహిత రనివాసు ।
 మానహుఁ కిన్హ బిదేహపుర కరునాఁ బిరహఁ నివాసు ॥ 1824

తా॥ ప్రి, పురుషులెల్ల రును, సఖీసమేతముగా రాణివాసమంతయు ప్రేమకు
పశుతైరి. పరికించిచూడ జనకపురమునందు. కరుణ, విరహము రెండును
తనువులు చాల్చుకొనివచ్చి స్థిరనివాసమేర్పరుచుకొన్నవా యన్నటు లుండెను.

చౌ॥ సుక సారికా జానకీ జ్యావీ ।
కనక పింజరన్హి రాఖి పథావీ ॥
బ్యాకుల కహహిఁ కహఁ బై దేహీ ।
సుని ధీరజు పరిహరణ న కేహీ ॥

1825

తా॥ జానకీదేవి చిలుకలను శారికలను బంగారుపంజరములో నుంచి
పెంచుచుండెను. సీత కనుపించకపోవుటచే అవి వ్యాకులతతో “వై దేహీ ఎచ్చట
నున్నది” అని అడుగుచుండెను. అటువంటి దీనములైన పల్కులను విన్నచో
దైర్యమెవ్వరు వీడకుండురు?

చౌ॥ భవి బికల ఖగ మృగ ఏహి భాత్రి ।
మనుజ దసా కై సేఁ కహి జాత్రి ॥
బంధు సమేత జనకు తబ ఆవీ ।
ప్రేమ ఉమగి లోచన జల ఛావీ ॥

1826

తా॥ పశుపక్ష్యాదులే యిట్లు వికలత జెందియుండ, ఇక మానవుల మాట
చెప్పవలయునా! సహోదరసమేతముగా జనకమహారాజు విచ్చేసెను. వారి నయన
ద్వయమందు ప్రేమాశ్రువులు ఏకధారగా ప్రవహించెను.

చౌ॥ సీయ బిలోకి ధీరతా భాగీ ।
రహే కహవత పరమ బిరాగీ ॥
లీన్హి రాయఁ ఉర లాఠి జానకీ ।
మిటీ మహామరజాద గ్యాన కీ ॥

1827

తా॥ జనకుడు వైరాగ్యనిధి: ఐనను సీతాదేవి అయోధ్యకుబోనున్న తటి
ఆమెను గాంచి దైర్యమును గోల్పోయెను. రాజు జానకీదేవిని హృదయమునకు
హత్తుకొనెను. ప్రేమప్రభావముతో జ్ఞాన బంధము వీడిపోయెను.

వి॥ వైరాగ్యనిధియైన కణ్వమహాముని శకుంతలను దుష్కంతుని కడకు బంపునపుడు, ఆతని నయనము లశ్రుపూరితములాయెను. కణ్వమహామునికే అట్టి దశ సంప్రాప్తించినపు డీక సామాన్యలేపాటి?

చౌ॥ సముర్భూవత సబ సచివ సయానే ।

కీన్హ బిచారు న అవసర జానే ॥

బారహిఁ బార సుతా ఉర లాఈఁ ।

సజి సుందర పాలకీఁ మగాఈఁ ॥

1828

తా॥ బుద్ధిమంతులైన మంత్రులు జనకు నోదార్చిరి. విషాదమున కది సమయముకాదని తెలిసికొన్నవాడై జనకమహారాజు ఆలోచనానిమగ్ను డాయెను. పుత్రులను కౌగిలించుకొని బాగుగా అలంకరించిన పల్లకీలు తీసికొనిరావలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను.

దో॥ ప్రేమబిబస పరివారు సబు జాని సులగన నరేస ।

కుఅఁరి చఢాఈఁ పాలకిన్హ సుమిరే సిద్ధి గనేస ॥

1829

తా॥ పరివారమంతయు ప్రేమవిపశులైరి. శుభముహూర్తమున రాజు సిద్ధివినాయకుని స్మరణనల్పి పుత్రులను పల్లకీలయం దాసీనలను గావించెను.

చౌ॥ బహుబిధి భూప సుతా సముర్భూఈఁ ।

నారిధరము కులరీతి సిఖాఈఁ ॥

దాసీఁ దాస దివి బహుతేరే ।

సుచి సేవక జే ప్రియ సియ కేరే ॥

1830

తా॥ మహారాజు పుత్రులకు నారిధర్యమును గూర్చియు, కులరీతులను గూర్చియు తెలియజేసెను. దాసదాసీజన పరివారము నొసగెను. ఆ సేవకులు, సేవకురాండ్రు సీతాదేవికి ప్రీయమైనవారు; విశ్వాసపాత్రులైనవారు.

చౌ॥ సీయ చలత బ్యాకుల పురబాసీ ।

హోహిఁ సగున సుభ మంగల రాసీ ॥

భూసుర సచివ సమేత సమాజా ।

సంగ చలె పహుఁ చావన రాజా ॥

1831

తా॥ సీతాదేవి వెడలునపుడు, జనకపురవాసులు వ్యాకులత నొందిరి. జనక రాజ పుత్రియైన జానకి తరలునపుడు శుభశకునములు పొడసూ పెను.

బ్రాహ్మణ, సచివ సమాజసమేతముగా జనకమహారాజు వారిని సాగనంపుటకు కొంతదూరము పోయెను.

చౌ॥ సమయ బిలోకి బాజనే బాజే ।

రథ గజ బాజి బరాతిన్వ సాజే ॥

దసరథ బిప్ర బోలి సబ లీన్వ ।

దాన మాన పరిపూరన కీన్వ ॥

1832

తా॥ ఆ శుభసమయమున మంగళవాద్యములు మ్రోగెను. పెండ్లి వారు రథ, గజ, తురగాది వాహనములు సిద్ధముజేసికొనిరి. దశరథుడు బ్రాహ్మణులను విలిపించి వారిని దానములతోను, సన్మానములతోను పరిపూర్ణులను గావించెను;

చౌ॥ చరన సరోజ ధూరి ధరి సీసా ।

ముదిత మహిపతి పాళి అసీసా ॥

సుమిరి గజానను కీన్వ పయానా ।

మంగల మూల సగున భవీ నానా ॥

1833

తా॥ వారి చరణధూళిని శిరమునందుంచుకొని ఆశీర్వాదమును పొంది మహిపతి మహానంద పరిపూర్ణు డాయెను. గజేశుని స్మరించి ప్రయాణమునకు సిద్ధము చేసెను; మంగళమూలములైన అనేక శుభశకునములు కలిగెను.

దో॥ సుర ప్రసూన బరషహిఁ హరషి కరహిఁ అపఛరా గాన ।

చలే అవధపతి అవధపుర ముదిత బజాళి నిసాన ॥ 1834

తా॥ దేవతలు హర్షముతో పూలవర్షమును గురియించిరి. అప్పరసలు నాట్యము చేసిరి. అయోధ్యాధి పతియైన దశరథుడు సగారా మ్రోగించి, అనందముతో అయోధ్యకుబోవ నుద్యుక్తు డాయెను.

చౌ॥ నృప కరి బినయ మహాజన ఫేరే ।
సాదర సకల మాగనే టేరే ॥
భూషన బసన బాజి గజ దీన్హే ।
ప్రేమ పోషి రాధే సబ కిన్హే ॥

1835

తా॥ దశరథుడు వినయపురస్కరముగా మహాజనులను వెనుకకు మరలిం
చెను. అడిగిన వారికి ప్రేమతో వస్తుబాషణములను, గజతురగముల నొసగి
వారిని సంపన్నులుగాను, బలయుక్తులుగా నొనర్చెను.

చౌ॥ బార బార బిరిదావలి భాషీ ।
ఫిరే సకల రామహి ఉర రాఫీ ॥
బహురి బహురి కోసలపతి కహహీఁ ।
జనకు ప్రేమబస ఫిరై న చహహీఁ ॥

1836

తా॥ వారు మాటిమాటికిని విరుదావళిని జెప్పుచు శ్రీరామచంద్రుని హృదయ
పీఠమున ప్రతిష్ఠించుకొని వెనుకకు మరలిరి.

కోసలాధీశుడైన దశరథమహారాజు, సాగనంప వచ్చిన జనకమహారాజును
వెనుకకు మరలుమని మాటిమాటికిని జెప్పుచుండెను. కాని, జనకమహారాజు ప్రేమ
పశమున వెనుకకు మరల నిచ్చగింపకుండెను.

చౌ॥ పుని కహ భూపతి బచన సుహావీ ।
ఫిరిఅ మహీస దూరి బడి ఆవీ ॥
రాజు బహోరి ఉతరి భవీ రాధే ।
ప్రేమ ప్రబాహ బిలోచన బాధే ॥

1837

తా॥ దశరథుడు మరల మృదుమధురముగా “రాజా ! మీరు చాలదూరము
వచ్చితిరి, ఇక వెడలినచో బాగుండునేమో !” అనెను. అట్లు చెప్పుచు దశరథుడు
మరల రథముదిగి నిలుచుండెను; ఆతని నయనములు ప్రేమప్రవాహము లాయెను.

చౌ॥ తబ బిదేహ బోలే కర జోరీ ।
బచన సనేహ సుధాఁ జను బోరీ ॥
కరౌ కవన బిధి బినయ బనాఈ ।
మహారాజ మోహి దీన్హి బడాఈ ॥

1838

తా॥ అప్పుడు జనకమహారాజు చేతులను జోడించి స్నేహభరితములు అమృతయుక్తములు ఐన పచనముల ని విద్ధముగ బల్కెను—“రాజా ! మిమ్మెట్లు వినుతింతును ? మీరు నన్నెంతో ఆదరించి నాకు ఘనత నొసంగితిరి.”

దో॥ కోసలపతి సమధీ సజన సనమానే సబ భాతి ।

మిలని పరసపర బినయ అతి ప్రీతి న హృదయఁ సమాతి॥

1839

తా॥ అయోధ్యాధిపతియైన దశరథుడు స్వజనమైన వియ్యాలవారిని బహు ప్రకారములుగ నన్మానించెను. అత్యంత వినయముతోను ప్రీతితోను వారిని గలిసెను; ఆ ప్రీతి హృదయమునం దిముడలేదు.

చో॥ ముని మండలిహి జనక సిరు నావా ।

అసిరబాదు సబహి సన పావా ॥

సాదర పుని భేటి జామాతా ।

రూప సీల గున నిధి సబ భ్రాతా ॥

1840

తా॥ జనకమహారాజు మునులకు నమస్కరించి వారి ఆశీర్వాదములు పడసెను. తరువాత రూప, శీల, గుణనిధులైన తన సహోదరులతో గూడి అత్యాదరముతో జామాతలను గలిసెను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ జోరి పంకరుహ పాని సుహావి ।

బోలే బచన ప్రేమ జను జావి ॥

రామ కరౌఁ కేహి భాతి ప్రసంసా ।

ముని మహేస మన మానస హంసా ॥

1841

తా॥ జనకమహారాజు కమలములకు సాటివచ్చు సుందరహస్తములను జోడించి, ప్రేమయే శరీరము ధరించి పచ్చినదా యన్నెట్లు ఇ విద్ధముగ బల్కెను—

“శ్రీరామా ! ని న్నేవిధముగ ప్రశంసింతును ? నీవు మునులయొక్కయు, మహాదేవుని యొక్కయు మానససరోవరమునందు విహరించు హంసవు. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ కరహిఁ జోగ జోగి జేహి లాగి ।
కోహు మోహు మమతా మదు త్యాగి ॥
బ్యాపకు బ్రహ్మ అలఖు అబినాసీ ।
చిదానందు నిరగున గునరాసీ ॥

1842

తా॥ యోగు లెవనికోసమై క్రోధ, మోహ, మమతా, మదములనుత్యజించి యోగసాధనలను చేసెదరో, ఎవడు సర్వవ్యాపకుడో, బ్రహ్మయో, అవ్యక్తుడో, అనినాశియో, చిదానంద స్వరూపుడో, నిర్గుణుడో, గుణరాశియో.... (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ మన సమేత జేహి జాన న బానీ ।
తరకి న సకహిఁ సకల అనుమానీ ॥
మహిమా నిగము నేతి కహి కహతః ।
జో తిహుఁ కాల ఏకరస రహతః ॥

1843

తా॥ ఎవని మనోవాక్కులను దెలిసికొనలేరో, ఎల్లరును ఎవని యునికిని గూర్చి అనుమానాస్పదు లయ్యెదరో, ఎవనితో తర్కము చేయజాలరో, ఎవని మహిమను వేదములు 'నేతి' 'నేతి' యని వర్ణనచేసియున్నవో ఆ సచ్చిదానంద స్వరూపుడైన భగవానుడు త్రికాలములలోను ఏకరసుడు (సర్వదా నిర్వికారుడై భాసిల్లుచున్నాడని భావము). (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ నయన బిషయ మో కహుఁ భయఁ సో సమస్త సుఖమూల ।
సబళ లాభు జగ జీవ కహఁ భవఁ ఈసు అనుకూల॥ 1844

తా॥ సమస్త సుఖములకు మూలమైన నీవు నా నయనద్వయమున కానం దము చేకూర్చుచున్నావు. ఈశ్వరు డనుకూలించినచో జీవున కత్యంత లాభ దాయకము గదా! (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సబహి భాఁతి మోహి దీన్హి బడాతః ।
నిజ జన జాని లీన్హి అపనాతః ॥
హోహిఁ సహస దస సారద సేషా ।
కరహిఁ కలప కోటిక భరి లేఖా ॥

1845

తా॥ శక్తిస్వరూపుడవైన నీవు నన్ను గొప్పవానిగను, సర్వవిధముల
 నీవానిగా జేసికొంటివి. నీ కీర్తిని పదివేల సరస్వతులును, శేషులును కోట్లకొలది
 కల్పములపర్యంతము శరణుజేయుచు నుందురు గాక : (ముందు దోహతా
 అన్వయము)

చౌ॥ మోర భాగ్య రాజుర గున గాథా ।

కహి న సిరాహిఁ సునహు రఘునాథా ॥

మై కళు కహాఁ ఏక బల మోరేఁ ।

తుష్టు రీరుహు సనేహ సుతి థోరేఁ ॥

1846

తా॥ నీ గుణగాన మెంత యొనర్చినను తనివి తీరదు. నేను నిన్ను
 గురించి చెప్పినది స్వల్పమైనను అంతయు నీ బలవిశేషముచే సంప్రాప్తమైన
 దియే. కించిత్ ప్రేమచే నీవు ప్రసన్నుడ పగుదువు.

చౌ॥ బార బార మాగఁ కర జోరేఁ ।

మను పరిహరై చరన జని భోరేఁ ॥

సుని బర బచన ప్రేమ జను పోషే ।

పూరనకామ రాము పరితోషే ॥

1847

తా॥ నా మనస్సు ఎట్టి పరిస్థితులయందును నీ చరణకమలములను వీడ
 కుండునట్లునుగ్రహింపు ” మని ముహూర్త వేడుచున్నాను.

ప్రేమయుక్తమైన జనకమహారాజు వచనముల నాలకించి పూర్ణకాముడైన
 శ్రీరామచంద్రుడు సంతృప్తి నొందెను.

చౌ॥ కరి బర బినయ ససుర సనమానే ।

పితు కౌసిక బనిష్ఠ సమ జానే ॥

బినతీ బహురి భరత సన కిన్హి ।

మిలి సప్రేము పుని ఆసిష దిన్హి ॥

1848

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడు జనకమహారాజును నుతించి, తండ్రియైన చ
 రకునివలె, విశ్వామిత్రుడు మహర్షినివలె, మునిగురుడైన పసిష్ఠమహామునినివలె

భావించి సన్మానించెను. తదుపరి జనకమహారాజు భరతుని ప్రశంసించి, సుతించి ఆతని ప్రేమతో నాలింగనము చేసికొని యాశీర్వదించెను.

దో॥ మిలే లఖను రిపుసూదన హి దీన్హి అసీస మహీస ।
భవి పరసపర ప్రేమబస ఫిరి ఫిరి నావహిఁ సీస ॥ 1849

తా॥ మరల రాజేంద్రుడు లక్ష్మణశత్రుఘ్నులతో గలసి వారి నాశీర్వదించెను. పరస్పరము వారు ప్రేమాధిక్యముచే నమస్కరించుకొనిరి.

చో॥ బార బార కరి బినయ బడాఈ ।
రఘుపతి చలే సంగ సబ భాఈ ॥
జనక గహి కౌసిక పద జాఈ ।
చరన రేను సిర నయనన్హ లాఈ ॥ 1850

తా॥ జనకమహారాజునకు మాటిమాటికిని నమస్కరించుచు, పలుమార్త్యంత వినయముతో ప్రశంసించుచు సహోదరసమేతముగా రఘునాథుడు వెడలెను. జనకమహారాజు విశ్వామిత్ర మహామునిని సమీపించి, ఆతని పాదపద్మములకు బ్రణమిల్లి పాదధూళిని పవిత్ర నేత్రాంజనముగా భావించి కన్నుల కడ్డుకొనెను.

చో॥ సును మనీస బర దరసన తోరే ।
అగము న కఛు ప్రతీతి మన మోరే ॥
జో సుఖు సుజసు లోకపతి చహహిఁ ।
కరత మనోరథ సకుచత అహహిఁ ॥ 1851

తా॥ మరల భక్తిపూర్వకముగా నిట్లనెను - ఓ మునీశ్వరా, మీ దర్శనము వలన నేను ధన్యుడనైతిని. ఇంకేదియు దుర్లభము గాదన్న విశ్వాసము నాలో స్థిరపడినది. ఏ సుఖసంపత్తిని, సుకీర్తిని వాంఛించి లోకపాలురు అసంభవమని భావించి, తమ మనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు తహతహ పడెదరో (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ సో సుఖు సుజసు సులభ మోహి స్వామీ ।

సబ సిధి తవ దరసన అనుగామీ ॥

కీన్హి బినయ పుని పుని సిరు నాతః ।

ఫిరే మహీసు ఆసిషా పాతః ॥

1852

తా॥ స్వామీ : ఆ సుఖము, కీర్తి నాకు సులభాతి సులభమైనది. సమస్త సిద్ధులును మీ దర్శనభాగ్యముచే ననుగమించినవి.

అని యీ విధముగా విశ్వామిత్ర మహామునీంద్రుని స్తుతించి యాశీర్వాదమును బొంది జనకమహారాజు వెడలిపోయెను.

చౌ॥ చలీ బరాత నిసాన బజాతః ।

ముదిత ఛోట బడ సబ సముదాతః ॥

రామహి నిరఖి గ్రామ నర నారీ ।

పాఞ నయన ఫలు హోహిఁ సుఖారీ ।

1853

తా॥ ధంకా మ్రోగించి పెండ్లివారు పయనమైరి. పిన్నలు పెద్దలు ప్రసన్నులైరి. మార్గమునందు పల్లెటూళ్ళ ప్తీ, పురుషులు శ్రీరామచంద్రునిజూచి నయనము లున్నందుకు ఫలమును బొందిరి. ఆ మంగళమూర్తిని స్మరణచేయు చున్నందుకు సుఖశాంతులను బొందిరి.

దో॥ బీచ బీచ బర బాస కరి మగ లోగన్హ సుఖ దేత ।

అవధ సమీప పునీత దిన పహుఁచీ ఆఞ జనేత ॥

1854

తా॥ మార్గమధ్యమున అచ్చటచ్చటగల గ్రామములలో నివసించు గ్రామస్థులను సంకోషపఱచుచు పెండ్లివారు ఒకరుభదినమున అయోధ్యాపుర సమీపమునకు వచ్చిరి.

చౌ॥ హనే నిసాన పనవ బర బాజే ।

భేరి సంఖ ధుని హయ గయ గాజే ॥

ఝూఁఝి బిరవ డిండిమీఁ సుహాతః ।

సరస రాగ బాజహిఁ సహనాతః ॥

1855

అయోధ్యా ప్రత్యాగమనము

తా॥ మద్దెలలు, నగరాలు మ్రోగుచుండెను. భేరిశంఖ ధ్వనులు మిన్ను ముట్టుచుండెను. గజములు ఘోరించుచుండ, తురగములు సకిలించుచుండెను. విశేషకబ్బము నొసగు పెద్దకంచుతాళములు, కంఠీరాలు, మధురాతిమధురముగా వాయింపబడు మంగళవాద్యములు వీనుల కింపొసగుచుండెను.

చౌ॥ పురజన ఆవత అకని బరాతా ।

ముదిత సకల పులకావలి గాతా ॥

నిజ నిజ సుందర సదన సఁవారే ।

హట బాట చౌహట పుర ద్వారే

1856

తా॥ పెండ్లివారు వచ్చుచున్నారన్న శుభవార్త అయోధ్యానగర మంతటను బ్రాకెను. ఆ శుభవార్త విన్న నగరనివాసులు ప్రసన్నులైరి. ఎల్లర మనంబులు పరిమళించెను. తనువులు పులకరించెను. నగరనివాసులు సంభ్రమముతో తమ గృహములను, వీధులను, సందులను అలంకరించుటయందు నిమగ్నులైరి. నగర సింహద్వారములను చిత్రాతిచిత్రముగా నలంకరించిరి.

చౌ॥ గలీఁ సకల అరగజాఁ సిఁచాఁఈఁ ।

జహఁ తహఁ చౌకేఁ చారు పురాఁఈఁ ॥

బనా బజారు న జాఱ బఖానా ।

తోరన కేతు పతాక బితానా ॥

1857

తా॥ సందులు, నాలుగువీధులు గలియుచోటులు, మండపములు తోరణ ములతో, ధ్వజపతాకములతో నలంకరింపబడి విరాజిల్లుచుండెను. ఆ యలంకరణ మును వర్ణింప సాధ్యము గాదు.

అయోధ్యాయందు జరిగిన అనందోత్సవములు

చౌ॥ సఫల పూగఫల కదలి రసాలా ।

రోపే బకుల కదంబ తమాలా ॥

లగే సుభగ తరు పరసత ధరనీ ।

మనిమయ ఆలబాల కల కరనీ ॥

1858

తా॥ ఫలసహితముగా పోకచెట్లు, అరటిచెట్లు, మామిడిచెట్లు, పొగడచెట్లు, కడంబములు, తమాలవృక్షములు అమర్చబడియుండెను. అలుకరింపబడిన ఆ వృక్షములు ఫలభారముచే పృథ్విని తాకుచుండెను. మంగళద్రవ్యములచేనిండిన మణిఖచితములైన పశ్యేరములు నిపుణులచే తయారుచేయబడి యుండెను.

దో॥ బిబిధ భాఁతి మంగల కలస గృహ గృహ రచే సఁవారి ।
సుర బ్రహ్మాది సిహాహిఁ సబ రఘుబర పురీ నిహారి ॥1859

తా॥ అనేకమైన మంగళకలశములు ఇంటింట సిద్ధపఱచిరి. శ్రీరఘు నాథుని అయోధ్యానగరమును గాంచినచో బ్రహ్మాది దేవతలు గూడ మోహితు లగుదురు.

చో॥ భూప భవను తేహి అవసర సోహా ।
రచనా దేఖి మదన మను మోహా ॥
మంగల సగుస మనోహరతాళా ।
రిధి సిధి సుఖ సంపదా సుహాళా ॥

1860

తా॥ ఆ సమయమున రాజభవనము నుంచరాతి నుంచరమై యొప్పురు చుండెను. దాని నిర్మాణమును జూచిన మన్మథుడు గూడ మోహితుడగును. మంగళ శకునములతోను, మనోహరత్వముతో, సమృద్ధిసఫలతలతోను, సుఖసంపదలతో అయోధ్యానగరము కన్నులపండువుగ నుండెను.

చో॥ జను ఉభాహ సబ సహజ సుహావి ।
తను ధరి ధరి దసరథ గృహఁ ఛావి ॥
దేఖిన హేతు రామ బైదేహి ।
కహహు లాలసా హోహి న కేహి ॥

1861

తా॥ ఆనందోత్సాహములు సహజనుంచర శరీరములు చాల్చి దశరథుని గృహమున విరాజిల్లుచుండెను. సీతారాములను దర్శింపవలయునన్న తహతహ ఎవరికుండదు ?

చౌ॥ జూధ జూధ మిలి చలీఁ సుఆసిని ।
 నిజ ఛబి నిదరహిఁ మదన బిలాసిని ॥
 సకల సుమంగల సజ్జేఁ ఆరతీ ।
 గావహిఁ జను బహు బేష భారతీ ॥

1862

తా॥ సౌభాగ్యవతులైన సుందరీమణులు గుంపులు గుంపులుగా గుమి
 గూడిరి. వారు వెడలుతఱి, సౌందర్యకాంతు లుట్టిపడి మన్మథపత్నియైన రతిని
 గూడ నిరాదరణ జేయునట్లుండెను. ఎల్లరును మంగళద్రవ్యములను దీసికొని
 హరతు లిచ్చుచుండిరి, మంగళగీతములను పాడుచుండిరి. వారట్లు పాడుచుండ,
 సాక్షి సరస్వతియే పెక్కు రూపములను ధరించి గానము చేయుచున్నటు
 లుండెను.

చౌ॥ భూపతి భవన కోలాహలు హోళా ।
 జాఇ న బరని సమఉ సుఖు సోళా ॥
 కౌసల్యాది రామ మహతారీఁ ।
 ప్రేమ బిబస తన దసా బిసారీఁ ॥

1863

తా॥ రాజభవనములో అనంద కోలాహల మధికమాయెను. ఆ సమ
 యమున పొందిన సుఖములను, అనందోత్సాహములను వర్ణింప సాధ్యము గాదు.
 శ్రీరాముని మాతలగు కౌసల్యాసుమిత్రాతై కలు విశేషమైన ప్రేమానురాగములకు
 లోనగుటవలన తమ్ము తాము మరచిపోయిరి.

దో॥ దివి దాన బిప్రస్థ బిపుల పూజి గనేస పురారి ।
 ప్రముదిత పరమ దరిద్ర జను పాఇ పదారథ చారి ॥ 1864

తా॥ వారు గణేశుని, త్రిపురారియగు శివుని పూజించి బ్రాహ్మణుల కనేక
 దానముల నొసగిరి. అత్యంతదరిద్రులు నాల్గుపదార్థములను (ధర్మార్థ కామమోక్ష
 ములు) పొందినట్లు, కౌసల్యా సుమిత్ర తై క లానందాబ్ధి నోలలాడిరి.

చౌ॥ మోద ప్రమోద బిబస సబ మాతా ।
 చలహిఁ న చరన సిథిల భవి గాతా ॥
 రామ దరస హిత అతి అనురాగీఁ ।
 పరిఛని సాజు సజన సబ లాగీఁ ॥

1865

తా॥ అత్యంత సుఖసంపదలతోను మహానంద వివశరైన కారణమున
మాతల శరీరములు శిథిలము లాయెను. వారి పాదములు ముందుకు సాగకుండెను.

శ్రీరామ దర్శనమునకై అత్యంతానురాగముతో కూడిన వారలై మంగళ
హారతి నిచ్చుటకై మంగళద్రవ్యములను సేకరింప మొదలిడిరి.

చౌ॥ బిబిధ బిధాన బాజనే బాజే ।

మంగల ముదిత సుమిత్రాఁ సాజే ॥

హరద దూబ దధి పల్లవ పూలా ।

పాన పూగఫల మంగల మూలా ॥

1866

తా॥ అనేకప్రకారములైన మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. సుమిత్రా
దేవి సంభ్రమముతో వసుపు, గరిక, పెరుగు, ఆకులు, పుష్పములు, తముల
పాకులు - ఇత్యాది మంగళద్రవ్యములు సేకరించెను. (ముందు దోహతో
అన్వయము)

చౌ॥ అచ్చత అంకుర లోచన లాజా ।

మంజుల మంజరి తులసి బిరాజా ॥

ఘహే పురట ఘట సహజ సుహావి ।

మదన సకున జను నీడ బనావి ॥

1867

తా॥ అక్షతలు, మొగ్గలు, గోరోచనము, పేలాలు, తులసీదళములు -
ఇత్యాది మంగళద్రవ్యములు వెలయుచుండెను. పలురంగులలో విచిత్రముగా
జేయబడిన సువర్ణకలశములను జూడ మన్మథుని పక్షిలు గూళ్ళు నిర్మించుకొన్నవో
యన్నటు లుండెను.

చౌ॥ సగున సుగంధ న జాహిఁ బఖానీ ।

మంగల సకల సజహిఁ సబ రానీ ॥

రుచీఁ ఆరతీఁ బహుత బిధానా ।

ముదిత కరహిఁ కల మంగల గానా ॥

1868

తా॥ ఆ సుగంధద్రవ్యములను వర్ణించుటకే సాధ్యము గాదు. రాణు
లెల్లరును సంపూర్ణ మంగళ సామగ్రినంతటిని సిద్ధపఱచుచుండిరి. పలు హారతు
లను తయారుజేసికొని అనందముతో మంగళగీతములను బాడుచుండిరి.

దో॥ కనక ధార భరి మంగలన్ని కమల కరన్ని లివిఁ మాత ।
 చలీఁ ముదిత పరిఛని కరన పులక పల్లవిత గాత ॥ 1869

తా॥ బంగారు పశ్యేరములలో మంగళప్రవ్యములను నింపుకొని తమ
 కోమల హస్త సరోజములతో వాటిని దీసికొని ఆనందసంభ్రమములతో హరతి
 నిచ్చుటకు టోయిరి. అప్పుడు వారి తనువులు పులకించెను.

చో॥ ధూప ధూమ నభు మేచక భయఁజే ।
 సావన ఘన ఘమండు జను రయఁజే ॥
 సురతరు సుమన మాల సుర బరషహిఁ ।
 మనహుఁ బలాక అవలి మను కరషహిఁ । 1870

తా॥ ధూపదీపములచే ఆకాశమంతయు నల్ల నాయెను. శ్రావణమాసమున
 కారుమబ్బులు వ్యాపించు భంగి, ఆ ధూపదీపముల పొగలచే ఆకాశమంతయు
 నిండెను. దేవతలు కల్పవృక్ష కుసుమములచే గ్రుచ్చబడిన మాలలను గురియించు
 చుండిరి. వారు వర్షించుచున్న కల్పవృక్షపు పుష్పమాలలు కొంగలపంక్తులవలె
 చూడ నింపు గొలుపుచు మనస్సులను ఆకర్షించుచుండెను.

చో॥ మంజుల మనిమయ బందనివారే ।
 మనహుఁ పాకరిపు చాప సఁవారే ॥
 ప్రగటహిఁ దురహిఁ అటన్త పర భామిని ।
 చారు చపల జను దమకహిఁ దామిని ॥ 1871

తా॥ మణిఖచిత తోరణములు చూడ ఇంద్రధనుస్సునే శృంగారించిరా
 యన్నటు లుండెను. మేడలపై చపలచిత్తలగు నారీమణులు తళుక్కున గోచ
 రించుచు మరల దాగుకొనుచుండిరి (ఇటునటు దిరుగుచుండిరిని భావము). వారెల్లు
 ఇచటి కచటికిఁ దిరుగుచుండుట చూడగా మెఱపు మెరసి నట్లుండెను.

చో॥ దుందుభి ధుని ఘన గరజని ఘోరా ।
 జాచక చాతక దాదుర మోరా ॥
 సుర సుగంధ సుచి బరషహిఁ బారీ ।
 సుఖీ సకల ససి పుర నర నారీ ॥ 1872

తా॥ నగారాధ్యనులు మేఘగర్జనపలె నుండెను. ఇక యాచకగణములు చాతకములు, కప్పలు నెమళ్ళవంటివారు. దేవతాబృందములు పవిత్ర సుగంధ బిందురములైన నిర్మలజలమును గురియించు చుండిరి. ఆ వర్షమునకు పైర్లు పచ్చపడినట్లు నగరనివాసులైన శ్రీ పురుషు లానందించిరి.

వి॥ వర్షము గురిసిన పైర్లు పచ్చవడి, పంటలు పండును. చాతకములు, కప్పలు, నెమళ్ళు మొదలగు జలపక్షులకు వర్ష మానంద దాయకము.

అటులే శ్రీరాముని రాక హర్షదాయకమైనది. వర్షము గురిసినపుడు చాతకములు, కప్పలు, నెమళ్ళు ఆనందించినట్లు, శ్రీరాముని రాక యాచకబృందముల కపరిమితానందము గూర్చినది.

చౌ॥ సమఉ జాని గుర ఆయసు దీన్తా ।

పుర ప్రబేసు రఘుకులమని కీన్తా ॥

సుమిరి సంభు గిరిజా గనరాజా ।

ముదిత మహిపతి సహిత సమాజా ॥

1873

తా॥ సమయము జూచుకొని వసిష్ఠు డాజ్ఞ యొసగెను. అప్పుడు రఘుకుల మణియైన దళరథమహారాజు గణేశుని, శివపార్వతులను స్మరించి సమాజసహితముగా ఆనందమున నగరములో ప్రవేశించెను.

వసిష్ఠుడు :- వసిష్ఠుడు బ్రహ్మమానసపుత్రుడు. ఆయన సతి అరుంధతి. భగవద్దర్శన లాలసుడై రఘువంశ పురోహితు డాయెను.

దో॥ హోహిఁ సగున బరషహిఁ సుమన సుర దుందుభీఁ బజాఱి ।

బిబుధ బధూ నాచహిఁ ముదిత మంజుల మంగల గాఱి॥1874

తా॥ దేవతలు దుందుభులు మ్రోగించి పుష్పవర్షము గురియించుచుండిరి. దేవాంగన లానందముతో మంగళగీతములను పాడుచు నాట్యము సల్పుచుండిరి.

చౌ॥ మాగధ సూత బంది నట నాగర ।
గావహిఁ జసు తిహు లోక ఉజాగర ॥
జయ ధుని బిమల బేద బర బానీ ।
దస దిసి సునిత సుమంగల సానీ ॥

1875

తా॥ సూతమాగధులు, భటులు, నటులు ముల్లోకములను ప్రకాశింపజేయు
శేజస్వరూపుడైన శ్రీరామచంద్రుని యశమును గానము చేయుచుండిరి. జయ
జయ ధ్వనులును, నిర్మల శ్రేష్ఠవేదవాణి మంగళకరమైన దశదిశల మారుమ్రోగు
చుండెను.

చౌ॥ బిపుల బాజనే బాజన లాగే ।
నభ సుర నగర లోగ అనురాగే ॥
బనే బరాతీ బరని న జాహిఁ ।
మహా ముదిత మన సుఖ న సమాహిఁ ॥

1876

తా॥ పెక్కువిధములైన మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను. స్వర్గమున
దేవతలు, నగరమున మానవులు ప్రేమ నిమగ్నులైరి. వివాహమైన తరువాత
మరలివచ్చిన పరపక్షమువారిని పర్జింప సాధ్యము గానేరదు. వారు పరమానంద
పరిపూర్ణులైనందున వారి సుఖసంతోష మవదులు దాటెననుట అతిశయోక్తి
కానేరదు.

చౌ॥ పురబాసిన్హ తబ రాయ జోహారే ।
దేఖత రామహి భప సుఖారే ॥
కరహిఁ నిధావరి మనిగన చీరా ।
బారి బిలోచన పులక సరీరా ॥

1877

తా॥ అప్పు డయోధ్యా పురవాసులు రాజునకు ప్రణతు లర్పించిరి.
శ్రీరాముని దిలకించుచు సుఖమును బొందిరి. మణి కనకాది వస్తువులను కానుక
లుగా సమర్పించు నెడ వారి నయనములలో ప్రేమాశ్రువులు ప్రవహించెను.
శరీరములు పులకించెను.

చౌ॥ ఆరతి కరహిఁ ముదిత పుర నారీ ।
 హరషహిఁ నిరఖి కుఅఁర బర చారీ ॥
 సిబికా సుభగ ఓహార ఉఘారీ ।
 దేఖి దులహినిన్త హోహిఁ సుఖారీ ॥

1878

తా॥ నగరనివాసులైన యవతు లానందముతో హరతుల నిచ్చుచుండిరి, సల్వరు రాజకుమారులను జూచి హర్షించుచుండిరి. పల్లకీల తెరలను లాగుచు, లాగుచు పెండ్లి కుమార్తెలను జూచి ఆనందించుచుండిరి

దో॥ ఏహి బిధి సబహీ దేత సుఖు ఆవి రాజదుఆర ।
 ముదిత మాతు పరిఛని కరహి బధున్త సమేత కుమార॥ 1879

తా॥ ఈ విధముగా ఎల్లర కానందము జేకూర్చుచు రాజద్వారము కడ కేతెంచిరి. మాత లానందమున కోడండ్రతోనున్న కుమారులకు హరతి నొసగిరి.

చౌ॥ కరహిఁ ఆరతి బారహిఁ బారా ।
 ప్రేము ప్రమోదు కహై కో పారా ॥
 భూషన మని పట నానా జాతీ ।
 కరహిఁ నిఛావరి అగనిత భాతీ ॥

1880

తా॥ వారు మరల మరల హరతుల నిచ్చుచుండిరి. ఆ ప్రేమాతిశయమును మహానందమును వర్ణింప నెవరితరము? అనేక ప్రకారములైన భూషణములు, రత్నములు, పత్రములు—మున్నగు వస్తువులను కానుకలుగా సమర్పించుచుండిరి.

చౌ॥ బధున్త సమేత దేఖి సుత చారీ ।
 పరమానంద మగన మహతారీ ॥
 పుని పుని సీయ రామ ఛబి దేఖీ ।
 ముదిత సఫల జగ జీవన లేఖీ ॥

1881

తా॥ పత్నీసహితముగ విరాజిల్లుచున్న రామ, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులను జూచి తల్లులు పరమానంద పరిపూర్ణులైరి. సీతారాముల తేజస్వరూపములను మాటిమాటికిని జూచుచు జగత్తునం దుద్భవించినందుకు సాఫల్యము నొందితిమని భావించి యానందించుచుండిరి.

చా॥ సఖీఁ సీయ ముఖ పుని పుని చాహి ।
గాన కరహిఁ నిజ సుకృత సరాహి ॥
బరషహిఁ సుమన ఛనహిఁ ఛన దేవా ।
నాచహిఁ గావహిఁ లావహిఁ సేవా ॥

1882

తా॥ సకియలు సీతాదేవి ముఖారవిందమును మాటిమాటికిని దర్శించుచు,
నయ్యది తాము తొలిజేసిన పూజాఫలమని, తమ సుకృతమును మరల మరల
బొగడుకొనుచు, గాన మాలాపించుచుండిరి. దేవతలు క్షణక్షణము పుష్పవర్షమును
గురియించుచుండిరి. దేవాంగనలు నాట్యము జేయుచు, మంగళగీతములను పాడుచు
తమతమ సేవలను భగవంతునికి సమర్పణ గావించుచుండిరి.

వి॥ భక్తులు హరినామ సంకీర్తనముతోను, అర్చన ద్వారా
భగవంతునికి సేవలుచేసి తమ జీవితసర్వస్వమును భగవదంకితము
జేసెదరన్న ఒకానొక భావమిందు స్ఫురించుచున్నది.

చా॥ దేఖి మనోహర చారిణి జోరీఁ ।
సారద ఉపమా సకల ధండోరీఁ ॥
దేత న బనహిఁ నిపట లఘు లాగీఁ ।
ఏకటక రహిఁ రూప అనురాగీఁ ॥

1883

తా॥ మనస్సులను హరించు దంపతులను జూచి సరస్వతి ఉపమానములను
వెదుకసాగెను. కాని ఒక్కటియు ఆమెకు తగినదిగా దోచలేదు. ఆ యుపమానము
లన్నియు అక్షరాలా తుచ్చమైనవి గనుక వాని నిచ్చుటకు వాగీశ్వరి యెంతమాత్ర
మిచ్చగింపకుండెను. అప్పుడు పరాజయము పొందినదై, అనురక్తితో శ్రీరాముని
దివ్యమంగళ స్వరూపమును తదేకధ్యానముతో జూచుచుండెను.

దో॥ నిగమ నీతి కుల రీతి కరి అరఘ పాఁవడే దేత ।
బధున్త సహిత సుత పరిచి సబ చలీ లవాళి నికేత ॥ 1884

తా॥ వేదవిదుల ననుసరించి, కులరీతుల ననుసరించి కోడండ్రతో గూడ
పుత్రులకు మంగళహారతుల నిచ్చుచు తల్లులు రాజభవనమునకు దోడ్కొని
పోయిరి.

చౌ॥ చారి సింఘాసన సహజ సుహృద ।
 జను మనోజ నిజ హృద బనావ ॥
 తిన్న పర కుఱఁరి కుఱఁర బై తారే ।
 సాదర పాయ పునీత పఞ్చారే ॥

1885

తా॥ రాజభవనమున సహజసుందరమైన నాల్గుసింహాసనము లమర్చబడి యుండెను. వాటిని జూచినచో మన్మథుడే స్వయముగా వానిని నిర్మించెనా యన్న భ్రమ గలుగక మానదు. ఆ సింహాసనములందు మాతలు రాజకుమారులను. రాజకుమారికలను ఆసీనులను గావించి అత్యాదరముతో వారి పవిత్రపాదములను గదిగిరి.

చౌ॥ ధూప దీప నై బేద బేద బిధి ।
 పూజే బర దులహిన మంగల నిధి ॥
 బారహిఁ బార ఆరతీ కరహిఁ ।
 బృజన చారు చామర సిర ధరహిఁ ॥

1886

తా॥ మరల వేదవిధి ననుసరించి మంగళమూర్తులైన వధూవరులకు ధూప దీప నై వేద్యాదులు సమర్పించి పూజించిరి. మాతలు మాటిమాటికిని మంగళ హారతుల నిచ్చుచుండిరి. వధూవరుల శిరమున నున్న నెమలిపింఛములు, వింజా మరలు క్రిందకు వ్రాలుచుండెను.

చౌ॥ బస్తు అనేక నిఘావరి హోహిఁ ।
 భరీఁ ప్రమోద మాతు సబ సోహిఁ ॥
 పావా పరమ తత్త్వ జను జోగిఁ ।
 అమృతు లహేఁ జను సంతత రోగిఁ ॥

1887

తా॥ అనేక వస్తునముదాయములను కానుకలుగా సమర్పించుచుండిరి. తల్లు లందఱును పరమతత్త్వమును ప్రాపించిన యోగులభంగి, ఆనందాబ్ధి నోలలాడు చుండిరి. వ్యాధిగ్రస్తుడైన వాని కమృతము లభించినట్లు వారెల్లరును బ్రహ్మానంద మనుభవించుచుండిరి.

చౌ॥ జనమ రంక జను పారస పావా ।
అంధహి లోచన లాభు సుహావా ॥
మూక బదన జను సారద ఛాఈ ।
మానహుఁ సమర సూర జయ పాఈ ॥

1888

తా॥ జన్మదరిద్రునకు పారసమణి ప్రాప్తించినచో, అందునికి చూపువచ్చి నచో, మూగవానికి శారదాదేవి అనుగ్రహమున వాక్కు ప్రసాదింపబడినచో, శూరవరుడు యుద్ధమునుండి విజయలక్ష్మితో దిరిగివచ్చినచో ఎట్లు సంతోషము పొందునో — (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ ఏహి సుఖ తే సత కోటి గున పావహిఁ మాతు అనందు ।
భాళన్త సహిత బిఆహి ఘర ఆయే రఘుకుల చందు॥1889

తా॥ అంతకంటెను వేయిరెట్లు సుఖసంతోషములను మాతలు పొందిరి. రఘుకుల చంద్రుడైన శ్రీరాముడు సీతను వివాహమాడి సహోదరులతో గూడి గృహమునకు విచ్చేయుటయే వారి సంతోషమునకు కారణము.

దో॥ లోక రీతి జననీఁ కరహిఁ బర దులహిని సకుచాహిఁ ।
మోదు బిన్దోదు బిలోకి బడ రాము మనహిఁ ముసుకాహిఁ॥
1890

తా॥ మాతలు సమయోచితాచారములు నిర్వర్తించుచుండ వధూపరులు సంకోచపడుచుండిరి. ఆ మహానందమును, వినోదములను గాంచి శ్రీరాముడు మనంబున మహానందము చెందెను.

చౌ॥ దేవ పితర పూజే బిధి నీకి ।
పూజీఁ సకల బాసనా జీకి ॥
సబహి బంది మాగహిఁ బరదానా ।
భాళన్త సహిత రామ కల్యానా ॥
1891

తా॥ మనోవాంఛితములన్నియు నఫలములైనవని భావించి తల్లులు పితృ దేవతలను బహువిధములుగా పూజించిరి. శ్రీరామచంద్రునికి మంగళమగు నట్లా శీర్ష్యదింపుడని దేవతలను వరము వేడిరి.

చౌ॥ అంతరహిత సుర ఆసిష దేహిఁ ।

ముదిత మాతు అంచల భరి లేహిఁ ॥

భూపతి బోలి బరాత్రి లీన్దే ।

జాన బసన మని భూషన దీన్దే ॥

1892

తా॥ దేవతలంతరిక్షము నుండియే ఆశీర్వదించుచుండిరి. ఆ యాశీస్సులు తల్లులు చెఱగులను బఱచి ఒడినించుగ స్వీకరించు చుండిరి. తదనంతరము రాజు వదువుపక్షము వారిని విలిపించి మణిరత్న, భూషణవస్తువాహనముల నిచ్చి గౌరవించెను.

చౌ॥ ఆయుసు పొణ రాఖి ఉర రామహి ।

ముదిత గవ సబ నిజ నిజ ధామహి ॥

పుర నర నారి సకల పహిరావ ।

పుర పుర బాజన లగే బధావ ॥

1893

తా॥ రాజాజ్ఞను బడసి, శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళ స్వరూపమును హృదయమున ప్రతిష్ఠించుకొని అమితానందముతో వారి వారి గృహములకేగిరి. నగరనివాసులైన శ్రీ పురుషులకు రాజు ఆభరణములను దొడిగించెను. ఇంటింట మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండెను.

చౌ॥ జాచక జన జాచహిఁ జోణ జోళు ।

ప్రముదిత రాజు దేహిఁ సోణ సోళు ॥

సేవక సకల బజనిత నానా ।

పురన కివీ దాన సనమానా ॥

1894

తా॥ యాచకు లేవి కోరుదురో వానిని ప్రమోదముతో రా జొసగుచుండెను. సకల సేవకులకును, మేళగాండ్రకును రాజు నానాప్రకారములైన దానము లొసగి సన్మానించి సంతృప్తులను గావించెను.

దో॥ దేహిఁ అసీన జోహారి సబ గావహిఁ గున గన గాథ ।

తబ గుర భూసుర సహిత గృహఁ గవను కిన్ద నరనాథ ॥

1895

తా॥ అందరును పందన సమర్పణము గావించి, యాశీర్వాదముల నొస
గుచు దశరథు గుణగణగాన మొనర్చిరి. అప్పుడు గురు, బ్రాహ్మణసమేతముగా
దశరథమహారాజు భవనమున కేతెంచెను.

చౌ॥ జో బసిష్ట అనుసాసన దీన్హి ।
 లోక బేద బిధి సాదర కీన్హి ॥
 భూసుర భీర దేఖి సబ రానీ ।
 సాదర ఉత్తి భాగ్య బడ జానీ ॥

1896

తా॥ వసిష్ఠ నాజ్ఞ ననుసరించి, వేద లోక విధానుసారము రాజు ఆదర పూర్వకముగా అన్నియు జేసెను. భూసురబృందములను జూచి, తమ భాగ్య విశేషమని యెంచి రాణు లాదరముతో లేచి నిలువబడి సవినయముగా (ముందు దోహతో అన్యాయము)

చా॥ పాయ పఖారి సకల అన్తవాపి ।
పూజి భలీ బిధి భూప జేవాఁడు ॥
ఆదర దాన ప్రేమ పరిపొషే ।
దేత ఆసీన చలే మన తోషే ॥

1897

తా॥ వారి పాదములను గడిగిరి. వారిని పూజించి షడ్రసోపేతములైన ఖోజనములచే సంతృప్తులను గావించిరి. అదర, దాన, ప్రేమలతో పుష్టినొందిన ఆ బ్రాహ్మణోత్తములు సంతృప్తమనంబులతో ఆశీర్వాదముల నొసగుచు వెడలిరి.

చౌ॥ బహు బిధి కీర్తి గాధిసుత పూజా ।
నాథ మోహి సమ ధన్య న దూజా ॥
కీర్తి ప్రసంసా భూపతి భూరీ ।
రానిన్త సహిత లీన్తి పగ ధూరీ ॥

1898

తా॥ రాజు గాధిసుతుడైన విశ్వామిత్రుని బహువిధములుగా పూజించి
సవినయముగా—ఓ స్వామీ : నాతో సమానుడైన ధన్యాత్ముడింకొక డుండ డనెను.

ఇట్లు రాజు మునిని ప్రశంసించి రాజ్యసమేతుడై విశ్వామిత్ర మహాముని పాదధూళిని గ్రహించి శిరమునం దుంచుకొనెను.

వి॥ గాధిపుత్రుడు : గాధిపుత్రుడు విశ్వామిత్రుడు. ఇతడు వసిష్ఠుని దగ్గర కామధేనువును తన కొనగ మనెను. వసిష్ఠుడు బ్రాహ్మణుల వినియోగార్థము ఉంచుకొన్నందున దాని నిచ్చుటకు పీలు లేదనగా విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠునితోపోరాడి యోడిపోయెను. వసిష్ఠుని బ్రహ్మతేజము వలన ఇతనికి ఓటమి సంభవించెను. అందువలన విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మతేజమును పొందవలయునని యెంచి ఘోర తప మొనరించెను. తుదకు బ్రహ్మర్షి యయ్యెను.

చౌ॥ భీతర భవన దీప్త బర బాసూ ।
మన జోగవత రహ నృపు రనివాసూ ॥
పూజే గుర పద కమల బహోరీ ।
కీన్హి బినయ ఉర ప్రీతి న థోరీ ॥

1899

తా॥ రాజభవనమునం దుండుటకు ఉత్తమస్థానమును రాజొసగెను. కావున రాజును, రాణివాసము నందుండు రాణులు మనోవాక్కాయ కర్మలచే విశ్వామిత్ర మహామునిని సేవించుటకు పీలుగా నుండెను.

మరల రాజు వసిష్ఠుని పాదపద్మములను పూజించి స్తుతించెను. వారి హృదయాంతరాళమున ప్రేమ అధికముగా నుండెను.

దో॥ బధున్త సమేత కుమార సబ రానిన్త సహిత మహీసు ।
పుని పుని బందత గుర చరన దేత అసీస మునీసు ॥ 1900

తా॥ వధూసమేతముగా వరులును, రాజ్ఞీసమేతముగా రాజులును మరల మరల గురుచరణములకు వందన మొనర్చిరి. మునీశ్వరు లాశీర్వాదము నొసగిరి.

చౌ॥ బినయ కీన్హి ఉర అతి అనురాగే ।
సుత సంపదా రాఖి సబ ఆగే ॥
నేగు మాగి మునినాయక లీన్హా ।
అసిరబాదు బహుత బిద్ధి దీన్హా ॥

1901

తా॥ రా జత్యంతానురాగముతో, ప్రేమపరిపూర్ణమైన మనస్సుతో తమ పుత్రులను, సకల సంపత్తును మునీశ్వరుని యెదుటనుంచి స్వీకరింపు డనెను. కాని ముని పురోహితునివలె దక్షిణనుమాత్రము గోరెను; బహుప్రకారములుగా ఆశీర్వాదముల నొసగెను.

చౌ॥ ఉర ధరి రామహి సీయ సమేతా ।
హరషి కిన్త్వా గుర గవను నికేతా ॥
బిప్రబధూ సబ భూప బోలాఈఁ ।
చైల చారు భూషన పహిరాఈఁ ॥

1902

తా॥ మఠల సీతారాములను హృదయపీఠమున ప్రతిష్ఠించుకొని వసిష్ఠుడు నిజనివాసమున కేగెను. మహారాజు బ్రాహ్మణశ్రీలను బిలిపించి వస్త్రాదిభూషణముల నిచ్చి గౌరవించెను.

చౌ॥ బహురి బోలాఇ సుఆసిని లీన్హిఁ ।
రుచిబిచారి పహిరావని దీన్హిఁ ॥
నేగి నేగ జోగ సబ లేహిఁ ।
రుచి అనురూప భూపమని దేహిఁ ॥

1903

తా॥ రాజు ముత్తైదువులను బిలిపించి వారి యభిరుచులను బట్టి వస్త్రాది భూషణముల నిచ్చెను. చక్రవర్తియైన దశరథమహారాజునగది కానుకలను వారెల్లరు సంతోషముతో పరిగ్రహించుచుండిరి.

చౌ॥ ప్రియ పాహునే పూజ్య జే జానే ।
భూపతి భలీ భాతి సనమానే ॥
దేవ దేఖి రఘుబీర బిబాహూ ।
బరషి ప్రసూన ప్రసంసి ఉభాహూ ॥

1904

తా॥ ప్రియమైన, పూజనీయులైన అతిథులను భూపతి విశేషముగా సన్మానించెను. దేవతలు సీతారామ కల్యాణమహోత్సవమును కన్నులార గాంచి ప్రశంసించి, పుష్పములను గురియించుచు— (ముందు దోహతో అన్వయము)

దో॥ చలే నిసాన బజాణ సుర నిజ నిజ పుర సుఖ పాణ ।
 కహత పరసపర రామ జసు ప్రేమ న హృదయఁ సమాణ॥
 1905

తా॥ నగారాలు మ్రోగించుచు, పరమసుఖప్రదమైన బ్రహ్మానందమును
 బొందుచు తమతమ లోకముల కేగిరి. వెడలునప్పుడు పరస్పరము శ్రీరామ
 యశమును కీర్తించుచు వెడలిరి. వారికి శ్రీరామచంద్రునిపై ప్రేమానురాగములు
 మెండు గనుక ఆ ప్రేమ హృదయమునుండి తరంగములవలె నుప్పొంగెను.

చో॥ సబ బిధి సబహి సమది నరనాహూ ।
 రహో హృదయఁ భరి పూరి ఉభాహూ ॥
 జహఁ రనివాసు తహఁ పగు ధారే ।
 సహిత బహూటిన్హ కుఅఁర నిహారే ॥
 1906

తా॥ పెక్కురీతుల అత్యంతాదర సత్కారములనుజేసిన దశరథమహారాజు
 హృదయ మానందోత్సాహములతో నిండెను. రాణివాసము వైపునకుఁ బోయి
 పత్నిసమేతులైన తమ పుత్రులను గాంచెను— (ముందు దోహతో అన్వయము)

చో॥ లిపి గోద కరి మోద సమేతా ।
 కో కహి సకణ భయఉ సుఖు జేతా ॥
 బధూ సప్రేమ గోద బై తారీఁ ।
 బార బార హియఁ హరషి దులారీఁ ॥
 1907

తా॥ మహారాజమితానందముతో పుత్రులను ఒడిలో జేర్చుకొనెను. ఆ
 సమయమున రాజు పొందిన సుఖసంతోషములను వర్ణింపతరమా? మరల వధూ
 వరులను ప్రేమతో ఒడియం దాసీనులనుజేసి, మాటిమాటికిని సంతోషించుచు
 వారిని లాలించెను.

చో॥ దేఖి సమాజు ముదిత రనివాసూ ।
 సబ కేఁ ఉర అనంద కియో బాసూ ॥
 కహేఉ భూప జిమి భయఉ బిబాహూ ।
 సుని సుని హరషు హోత సబ కాహూ ॥
 1908

తా॥ ఆ సమాజము నంతటినిజుచి రాణివాసపుత్రీలు ప్రసన్నవదనులైరి.
ఎల్లర హృదయములలో ఆనందము నివాసము చేయందొడగెను. అప్పుడు
కల్యాణమహోత్సవ మానందదాయకముగా జరిగిన విధానమునుగూర్చి రాజు
వారికి వినిపించెను. వినుచుండిన ఎవరికి సంతోషము కలుగకుండును?

చౌ॥ జనక రాజ గున సీలు బడఁతఁగి ।
ప్రీతి రీతి సంపదా సుహృతఁగి ॥
బహుబిధి భూప భాట జిమి బరసీ ।
రానీఁ సబ ప్రముదిత సుని కరసీ ॥

1909

తా॥ జనకమహారాజు గుణశీలాదులను, మహత్తరమైన ప్రీతిరీతులను,
సంపదను గూర్చి వందిమాగదుల వలె దశరథమహారాజు వర్ణించెను. జనక
మహారాజు ప్రవర్తనమును, గుణశీల సంపదను గూర్చి విని రాణులు ప్రసన్న
చిత్తులైరి.

దో॥ సుతన్త్ర సమేత నహృత్ నృప బోలి బిప్ర గుర గ్యాతి ।
భోజన కిన్త్ర అనేక బిధి ఘోరి పంచ గణ రాతి ॥

1910

తా॥ పుత్రసమేతముగా స్నానమాచరించి రాజు బ్రాహ్మణులను, గురువు
లను కుటుంబవాసులను బిలిపించి షడ్రసోపేతమైన భోజన మిడెను.

చౌ॥ మంగళగాన కరహిఁ బర భామిని ।
భై సుఖమూల మనోహర జామిని ॥
అచఱి పాన సబ కాహూఁ పావ ।
ప్రగ సుగంధ భూషిత ఛబి ఛావ ॥

1911

తా॥ సుందరీమణులు మంగళగీతములను జాడుచుండిరి. ఆ రాత్రి సర్వు
లకును సుఖవంతమైనదిగా మనోహరమైనదిగా నుండెను. ఎల్లరును అచమనము
జేసి శాంబూలములను స్వీకరించిరి, పుష్పమాలలు ధరించిరి. సుగంధాది ద్రవ్య
ములచే భూషితులై, కాంతిమంతులై యొప్పారుచుండిరి.

చౌ॥ రామహి దేఖి రజాయసు పాక్ష ।
 నిజ నిజ భవన చలే సిర నాక్ష ॥
 ప్రేమ ప్రమోదు బిలోదు బడాక్ష ।
 సమఉ సమాజు మనోహర తాక్ష ॥

1912

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని సయనపర్వముగ దిలకించి, రామాజ్ఞను పొంది నమస్కరించి వారివారి గృహములకేగిరి. ఆ ప్రేమానందములు, వినోదములు, మహత్వము, సమయము, సమాజము మరియు మనోహరత్వమును— (ముందు దోహత్ అన్వయము)

చౌ॥ కహి న సకహిఁ సత సారద సేసూ ।
 బేద బిరంచి మహేస గనేసూ ॥
 సో మైఁ కహాఁ కవన బిధి బరనీ ।
 భూమినాగు సిర ధరణి కి ధరనీ ॥

1913

తా॥ శత సరస్వతులును, శేషులును, వేదములు, బ్రహ్మలు, మహేశ్వరులును, గణపతులును వర్ణింపజాలరు. అటుపంటి రామచరిత్రము నేనెట్లు (తులసీ దాసు) వర్ణింపగలను?

చౌ॥ నృప సబ భాఁతి సబహి సనమానీ ।
 కహి మృదు బచన బోలాక్షఁ రానీ ॥
 బధూ లరికనీఁ పర ఘర ఆక్షఁ ।
 రాఖేహు నయన పలక కీ నాక్షఁ ॥

1914

తా॥ దశరథమహారాజు సర్వులను మృదుమధురపచనములతో సన్మానించి, రాణులను బిలిపించి యిట్లు నియె:— కోడంద్రు ఇంకను బాలికలు; వివాహమైన తర్వాత పుట్టినింటినుండి యిక్కడకు వచ్చినారు. వారిని కంటిని రెప్పవలె గాపాడుట మీ బాధ్యతయై యున్నది.

వి॥ కంటిని రెప్పగాచు విధముగా కోడంద్రు సుఖసౌఖ్యములే తమ సుఖసంతోషములని ఎంచి వారి కేలోటు రానీయకుండ చూడ వలయునని దశరథుడు రాణులకు జెప్పెను.

దో॥ లరికా శ్రమిత ఉనీద బస సయన కరావహు జాళి ।
అస కహి గే బిశ్రామగృహఁ రామ చరన చితు లాళి॥ 1915

తా॥ 'బాలికలు అలసిపోయినారు, వారికి నిద్రవచ్చుచున్నటులున్నది, వారిని శయనింపజేయు' దని చెప్పి దశరథమహారాజు శ్రీరామచంద్రుని చరణములపై మనస్సుంచి, విశ్రాంతిభవనమునకు వెడలిపోయెను.

చో॥ భూప బచన సుని సహజ సుహావీ ।
జరిత కనక మని పలఁగ డసావీ ॥
సుభగ సురభి పయ ఫేన సమానా ।
కోమల కలిత సుపేతీఁ నానా ॥ 1916

తా॥ భూపతి నుడివిన సహజసుందర వచనముల నాలకించి, రాణులు మణిమయమైన బంగారుపానుపు సిద్ధముజేసిరి. దానిపై ఆవుపాలనురుగుపలెనున్న మృదులములైన విశాలములైన పలు దుప్పటులను బరచిరి.

చో॥ ఉపబరహన బర బరని న జాహీఁ ।
శ్రగ సుగంధ మనిమందిర మాహీఁ ॥
రతనదీప సుతి చారు చందోవా ।
కహత న బనళి జాన జేహీఁ జోవా ॥ 1917

తా॥ ఆ సుందరమైనతలదిండ్లను వర్ణించుటకే సాధ్యముగాదు. ఆ మణిమందిరమును పుష్పమాలలచేతను, సుగంధ ద్రవ్యములచేతను నలంకరించి యుండిరి. రత్నదీపముల కాంతితో విరాజిల్లుచున్న చాందిని మంచపుశోభ యింత యని చెప్పుటకు శక్యము గాదు. దానిని చూచి తీరవలయును గాని మాటలలో జెప్పుటకు సాధ్యము గానేరదు.

చో॥ సేజ రుచిర రచి రాము ఉతావీ ।
ప్రేమ సమేత పలఁగ పౌఢావీ ॥
అగ్యా పుని పుని భాళిన్త దీన్హీ ।
నిజ నిజ సేజ సయన తిన్త కీన్హీ ॥ 1918

తా॥ ఈ విధముగా తల్లులు శయ్యలను సమకూర్చి, శ్రీరామచంద్రుని ప్రేమపూర్వకముగా హంసతూలికా తల్పముపై పరుండజేసిరి. తన సహోదరులను గూడ శయనించవలసినదిగా శ్రీరాముడు మాటిమాటికి జెప్పగా, వారు తమతమ పాస్పులపై పరుండిరి.

చౌ॥ దేఖి స్వామి మృదు మంజుల గాతా ।

కహహిఁ సప్రేమ బచన సబ మాతా ॥

మారగ జాత భయావని భారీ ।

కేహి బిధి తాత తాడకా మారీ ॥

1919

తా॥ నీలమేఘశ్యాముడు, కోమలాంగుడైన శ్రీరాముని గాంచి, మాతలు ప్రేమపచనముల నిట్లనిరి:— “కుమారా! ఇంత సుకుమారుడవైన నీవు దుష్టచారిణియు రాక్షసియునైన తాటక నెట్లు సంహరించితివి?

వి॥ సుకుమారుడు కోమలాంగుడైన శ్రీరామచంద్రుడెక్కడ? భయంకరమైన దుష్టురాలైన తాటక ఎక్కడ! యని తల్లులు చెప్పుచు తాటకను శ్రీరాముడు సంహరించినందులకు విస్మయము నొందిరి.

తాటకి॥ సుకేతుడను యక్షుడు తపమొనర్పగా బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై ఒక సౌందర్యవతియైన పుత్రిక కలుగునని వరమొసగెను. కొంతకాలమునకు సుకేతునకు తాటక ఉద్భవించెను. ఆమె సౌందర్యవతి; బలపరాక్రమ సంపన్నురాలు. ఆమెకు వేయి యేనుగుల బలముండెడిది. ఆమె సుందుడనువానిని పరిణయ మాడినది. అగస్త్య ఋషి శపించినందువలన సుందుడు మరణించెను. అందువలన ఆమె యుగ్రయై అగస్త్యుని భక్షించుట కేగెను. అట్టితఱి పుత్రుడైన మారీచుడు కూడ ఆమెను వెంబడించెను. మీ రిరువురును రాక్షసులు గండని అగస్త్యుడు వారిని శపించెను. వా రిరువురును రాక్షసులై యెల్లరను బాధించుచుండిరి. విశ్వామిత్రుని ఆజ్ఞచే రాముడు తాటకను వధించెను. పంచవటిలో మారీచుని సంహరించెను.

దో॥ ఘోర నిసాచర బికట భట సమర గనహిఁ నహిఁ కాహు ।
మారే సహిత సహాయ కిమి ఖల మారీచ సుబాహు ॥ 1920

వి॥ తెక్కించుటకు సాధ్యముకాని భయంకరులైన రాక్షసులును, వికట
స్వరూపులైన యోధులను, మారీచ సుబాహులను నీ వెట్లు సంహరించితివి?

చో॥ ముని ప్రసాద బలి తాత తుష్టార్చి ।
ఈస అనేక కరవరేఁ టారీ ॥
మఖ రఖవారీ కరి దుహుఁ భాఈఁ ।
గురు ప్రసాద సబ బిద్యా పాఈఁ ॥ 1921

తా॥ నాయనా! ఇదంతయు గురుప్రసాదమే! గురుకృపచేతనే ఈశ్వరుడు
నీ కత్కంఠ బలమును ప్రసాదించెను. మీ రిరువురును యజ్ఞమును గాపాడి, గురు
ప్రసాదముతో సకల విద్యలను పొందితిరి.

చో॥ మునితియ తరీ లగత పగ ధూరీ ।
కిరతి రహి భువన భరి పూరీ ॥
కమర పీఠి పబి కూట కరోరా ।
న్యవ సమాజ మహుఁ సివ ధను తోరా ॥ 1922

తా॥ నీ పాదధూళి సోకగనే మునిపత్నియైన అహల్య తరించెను. నీ కీర్తి
సంపూర్ణముగా విశ్వమందంతటను వ్యాపించినది. కచ్చప పీఠమునకన్న (తాజేలు
చిప్పకన్నను) పజ్రమునకన్నను, పర్వతమున కన్న కరోరమైన శివధనుస్సును
రాజసమాజ సముఖమున విఱచితివి గదా!

చో॥ బిస్వ బిజయ జసు జానకి పాఈ ।
ఆవి భవన బ్యాహి సబ భాఈ ॥
సకల అమానుష కరమ తుష్టార్చి ।
కేవల కౌనిక కృపాఁ సుధార్చి ॥ 1923

తా॥ విశ్వవిజయమునకు ప్రతిరూపముగా జానకిని వివాహమాడి, సహో
దరులకు వివాహమొనర్చి స్వగృహమునకు వచ్చితివి. నీవు చేసెడి పనులన్నియు
అమానుషములు. అన్నిటిని కేవలము విశ్వామిత్రుని కృపయే సంపన్న మొన
రించినది. (చక్కజేసినది).

చౌ॥ ఆజు సుఫల జగ జనము హమారా ।

దేఖి తాత బిధు బదన తుష్టారా ॥

జే దిన గవి తుష్టహి బిను దేఖే ।

తే బిరంచి జని పారహిఁ లేఖే ॥

1924

తా॥ నాయనా ! నేడు చంద్రబింబముపంటి నీ మోమును జూచి, జన్మ సాఫల్యము బొందితిమి. నిన్ను జూడక గడపిన దినములను బ్రహ్మ లెక్కింప కుండుగాక !

వి॥ భగవంతుని నిత్య ముపాసింపవలయును. అట్లుపాసించినచో భగవానుడనుదినము భక్తుని మొరాలకించి కాపాడుచుండును. అనవ రతము భగవచ్చింతనలో గడపిన దినములే సుదినములు. భగవంతుడు మనకిచ్చిన అమూల్యావకాశమును సద్వినియోగము చేయవలయును.

‘నిన్ను జూడక గడపిన దినములను బ్రహ్మ లెక్కింపకుండు గాక!’ అనగా ఒకవేళ భగవస్సేవను జేయక భగవాను నర్చింపక గడపిన దినములను బ్రహ్మలెక్కింప కుండుగాక యన్న యర్థమీ దోహాయందు పొందు పరుపబడియున్నది.

దో॥ రామ ప్రతోషిఁ మాతు సబ కహి బినీత బర బై న ।

సుమిరి సంభు గుర బిప్ర పద కివి నీదబస నై న ॥ 1925

తా॥ వినయముతో గూడిన యుత్తమవచనములతో శ్రీరామచంద్రుని మాతలు సంతృప్తిపఱచిరి. శ్రీరామచంద్రుడు గురు, విప్ర, శంభు పాదములను స్మరించుచు నిద్రాదేవి ఒడిలో జేరెను.

చౌ॥ నీదఉఁ బదన సోహ సురి లోనా ।

మనహుఁ సార్యు సరసీరుహ సోనా ॥

ఘర ఘర కరహిఁ జాగరన నారీఁ ।

దేహి పరసపర మంగల గౌరీఁ ॥

1926

తా॥ నిద్రించుచున్నప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని అందమైన మోము సంద్యా
కాలమందలి ఎఱ్ఱని కమలము చందమున కాంతిమంతమై యొప్పురుచుండెను.
శ్రీలు ఇంటింట జాగరణ నల్పుచు పరస్పరము మంగళమయ ఛలోక్తులతో
నానందముగ నుండిరి.

చౌ॥ పురీ బిరాజతి రాజతి రజనీ ।

రానీ కహహిఁ బిలోకహు సజనీ ॥

సుందర బధున్తు సాసు లై సోఈఁ ।

ఫనికన్తు జను సిరమని ఉర గోఈఁ ॥

1927

తా॥ రాణులిట్లు చెప్పుచుండిరి:- “సఖీ! ఇటు చూడుము! ఈ రాత్రి
ఎంతటి పరిపూర్ణకాంతులను వెదజల్లుచున్నది! ఈ సమయము అయోధ్యాపుర
శోభను రెట్టింపు చేయుచున్నది” అని చెప్పుచు అత్తలు కోడండ్రున శయన
గృహమునకు బిలుచుకొనిపోయి తాము గూడ వారలతోపాటు శయనించిరి.
వారట్లు శయనించినపుడు సర్పము తన శిరోమణిని హృదయమున దాచుకొన్న
దేమో యన్నటులుండెను.

చౌ॥ ప్రాత పునీత కాల ప్రభు జాగే ।

అరునచూడ బర బోలన లాగే ॥

బంది మాగధన్తి గునగన గావీ ।

పుర జన ద్వార జోహారన ఆవీ ॥

1928

తా॥ ప్రాతఃకాలమున పవిత్ర బ్రాహ్మముహూర్తమున శ్రీరామచంద్రుడు
మేల్చినెను. కోళ్ళు రమ్యముగా కూయుచుండెను. వందిమాగధులు గుణగానమును
జేసిరి. నగరనివాసులు శ్రీరామచంద్రునకు ప్రణమిల్లుటకై ద్వారముకడ
కేతెంచిరి.

చౌ॥ బంది బిప్ర సుర గుర పితు మాతా ।

పాఞ అసీస ముదిత సబ బ్రాతా ॥

జననిన్తు సాదర బదన నిహారే ।

భూపతి సంగ ద్వార పగు ధారే ॥

1929

తా॥ రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు గురు, దేవతాబ్రాహ్మణ, మాతా పితలకు వందనమొనరించి ఆశీర్వాదమును బొంది ప్రసన్నులైరి. మాత లక్ష్మణ దరముతో వారి ముఖరవిందములను జూచిరి. వారు మరల దశరథమహారాజుతో గూడి ద్వారము కడ వేచియున్నవారిని గలిసిరి.

దో॥ కిన్హి సౌచ సబ సహజ సుచి సరిత పునీత నహళ ।

ప్రాతక్రియా కరి తాత పహిఁ ఆవి చారిఉ భాళ ॥ 1930

తా॥ స్వాభావికముగా పవిత్రులైన నల్వ రన్నదమ్ములును ప్రాతఃకాల కృత్యములు దీర్చుకొని పవిత్ర సరయునదిలో స్నాన మాచరించిరి. సంద్యా వందనముజేసి తండ్రియొద్ద కేతెంచిరి.

చో॥ భూప బిలోకి లివి ఉర లాళః ।

బైరే హరషి రజాయసు పాళః ॥

దేఖి రాము సబ సభా జుడానీ ।

లోచన లాభ అవధి అనుమానీ ॥

1931

తా॥ మహారాజు వారిని జూచినంతనే హృదయపూర్వకముగా అలింగనము జేసికొనెను. తదనంతరము వారు రాజ్యాజ్ఞను పొంది సంతోషముతో గూర్చుండిరి. సభాసదులు కనువిందొనరించు శ్రీరామ దివ్యమంగళ స్వరూపమును దర్శించు కొనిరి. నయనములుండిన దానికదియే కదా పెన్నిధి యన్న యనుభూతిని పొంది వారి హృదయములెల్లను శీతలము లాయెను.

చో॥ పుని బసిష్ఠ ముని కౌసికు ఆవి ।

సుభగ ఆసనన్ది ముని బైరావి ॥

సుతన్త సమేత పూజి వద లాగే ।

నిరఖి రాము దోఉ గుర అనురాగే ॥

1932

తా॥ అప్పుడు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులచటి కేతెంచిరి. రాజు వారి నాసీనులను గావించి, పుత్ర సమేతముగా పాదపూజజేసి ప్రణమిల్లెను. గురువులిరువురును శ్రీరాముని జూచి ప్రేమచే ముగ్ధులైరి.

చౌ॥ కహహిఁ బసిష్ఠు ధరమ ఇతిహాసా ।
 సునహి మహిసు సహిత రనివాసా ॥
 ముని మన అగమ గాధిసుత కరనీ ।
 ముదిత బసిష్ఠ బిపుల బిధి బరనీ ॥

1933

తా॥ వసిష్ఠుడు ధర్మేతిహాసములను జెప్పుచుండ రాజును రాణులు వినుచుండిరి. మునిమనంబులకు గూడ అగమ్యమైన విశ్వామిత్రుని తపస్సంపదను గూర్చియు, మహాత్మును గూర్చియు వసిష్ఠు డానందముతో బహుప్రకారములుగా వర్ణించెను.

చౌ॥ బోలే బామదేశ సబ సాఁచీ ।
 కీరతి కలిత లోక తిహాఁ మాచీ ॥
 సుని ఆనందు భయఁ సబ కాహూ ।
 రామ లఖన ఉర అధిక ఉఛాహూ ॥

1934

తా॥ అంత వామదేవుడు “ఈ మాటలన్నియు ముహూటికిని సత్యములే ! విశ్వామిత్రుని కీర్తి ముల్లోకముల వ్యాపించిన” దనెను.

ఈ మాటలు విన్న ప్రతియొకరును బ్రహ్మానందము నొందిరి. శ్రీరామ లక్ష్మణుల హృదయములలో అధికమైన ఉత్సాహము పెంపొందెను.

దో॥ మంగల మోద ఉఛాహ నిత జాహిఁ దివస ఏహి భాఁతి ।
 ఉమగీ అవధ అనంద భరి అధిక అధికాతి ॥

1935

తా॥ నిత్యము మంగళానందమహోత్సవములు జరుగుచుండెను. అయోధ్యా నగరము నిత్యకల్యాణముగా, పచ్చతోరణముగా నలరారుచుండెను. ఇవిధముగ ఆనందదోలికలలో కాలము గడచిపోవుచుండెను. అయోధ్యానగరమానంద సాగరమున మునిగితేలుచుండెను. అధికాధికానందము దినదినాభివృద్ధి గాంచుచుండెను.

చౌ॥ సుదిన సోధి కల కంకన ఛోరే ।
 మంగల మోద బినోద న ఛోరే ॥
 నిత నవ సుఖ సుర దేఖి సిహాహిఁ ।
 అవధ జన్మ జాచహిఁ బిధి పాహిఁ ॥

1936

తా॥ ఒక శుభముహూర్తమున వరులు సుందర కంకణములను విసరించిరి. ఆ సమయమున పెద్దయెత్తున వినోదములు జరుపబడెను. ఆ శుభవేళ నగర నివాసులు పొందిన ఆనంద మింతయని చెప్పట కలవి కాదు.

నిత్య, నూతనానంద సుఖములను జూచినచో దేవతలుపైతము మోహితులై అయోధ్యానగరమున జన్మమెత్తుటకు బ్రహ్మదేవుని యాచింతురు, ఇందు సందియములేదు.

విశ్వామిత్రుడు దశరథమహారాజునొద్ద సెలవు గైకొనుట

చౌ॥ బిస్వామిత్రు చలన నిత చహహిఁ ।
 రామ సప్రేమ బినయ బస హిరహఁ ॥
 దిన దిన సయగున భూపతి భాఁఁ ।
 దేఖి సరాహ మహామునిరాఁఁ ॥

1937

తా॥ విశ్వామిత్రమహాముని నిత్యము తన ఆశ్రమమునకు బోవలయునని త్వరపడుచుండెను; కాని శ్రీరాముని స్నేహ, వినయ, శీల సంపదలకు కట్టువడిన వాడై అచ్చటనే యుండెను. రాజుయొక్క ప్రేమ, భక్తి భావములను మహాముని యైన విశ్వామిత్రుడు ప్రతిదినము ప్రశంసించుచుండెను.

చౌ॥ మాగత బిదా రాఁ అనురాగే ।
 సుతన్త సమేత రాఢ భే ఆగే ॥
 నాథ సకల సంపదా తుహ్నారీ ।
 మైఁ సేవకు సమేత సుత నారీ ॥

1938

తా॥ తుదకు విశ్వామిత్రుడు ఆశ్రమమునకుఁ బోవ నుద్యుక్తుడు కాగా దశరథమహారాజు ప్రేమనిమగ్నుడయ్యెను. సుతసమేతముగా ముని యెదుట

నిలువబడి సవినయముగా నిట్లనియె— “స్వామీ ! ఈ సంపదయంతయు మీదే ! నేను భార్యాపుత్ర సహితముగా మీ సేవకుడను. (ముందు దోహతో అన్వయము)

చౌ॥ కరబ సదా లరికన్త పర ఛోహూ !
దరసను దేత రహబ ముని మోహూ ॥
అస కహి రాఉ సహిత సుత రానీ !
పరేఉ చరన ముఖ ఆవ న బానీ ॥

1939

తా॥ ఓ మునీశ్వరా ! మాయందు కరుణయుంచి మాకు దర్శన మొసగు చుండుడు—”

అని చెప్పి భక్తితాత్పర్యములతో, సతీసుత సమేతముగా దశరథ మహారాజు విశ్వామిత్రుని పాదపద్మములకు సాష్టాంగ నమస్కారము జేసెను. ప్రేమచేత విష్వాలుడయిన కారణమున రాజునకు నోటినుండి మాట వెడలలేదు.

చౌ॥ దీన్ని అసీన బిప్ర బహు భాఁతీ !
చలే న ప్రీతి రీతి కహి జాతీ ॥
రాము సప్రేమ సంగ సబ భాఁతః !
ఆయసు పాఞ ఫిరే పహుఁచాఁతః ॥

1940

తా॥ బ్రహ్మర్షియైన విశ్వామిత్రుడు బహుప్రకారములుగా ఆశీర్వదించి వెడలిపోయెను. అప్రీతిరీతులను వర్జించుటకే శక్యముగాదు. సహోదర సమేతుడై శ్రీరామచంద్రుడు మునిని కొంతదూరము వెంబడించి, అతని యజ్ఞ చొప్పున వెనుకకు మఱలెను.

దో॥ రామ రూపు భూపతి భగతి బ్యాహు ఉఛాహు అనందు !
జాత సరాహత మనహిఁ మన ముదిత గాధికులచందు॥1941

తా॥ గాధికులమునకు చంద్రస్వరూపుడైన విశ్వామిత్రుడాశ్రమమునకు బోవునపుడు అత్యంతానందముతో శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళస్వరూపమును, దశరథుని భక్తిని, రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల వివాహమహోత్సవానందములను మనంబున ప్రశంసించుచు వెడలెను.

చౌ॥ బామదేవ రఘుకుల గుర గ్యానీ ।

బహురి గాధిసుత కథా బభానీ ॥

సుని ముని సుజసుఁ మనహి మన రాఁఁ ।

బరనత ఆపన పున్య ప్రభాఁఁ ॥

1942

తా॥ వామదేవుడును, రఘుకులమునకు గురువును జ్ఞానియైన వసిష్ఠుడును విశ్వామిత్రుని గురించిన కథలనేకములు మహారాజునకు వర్ణించిచెప్పిరి. ముని యశము నాలకించి రాజు మనంబున తన పుణ్యప్రభావమును గూర్చి తలంచుచు ఆనందాబ్ధి నోలలాడెను.

చౌ॥ బహురే లోగ రజాయసు భయఁఁ ।

సుతన్త సమేత నృపతి గృహఁ గయఁఁ ॥

జహఁ తహఁ రామ బ్యాహు సబు గావా ।

సుజసు పునీత లోక తిహుఁ ఛావా ॥

1943

తా॥ ఎల్లరును రాజాజ్ఞను టొంది తమ తమ గృహముల కేగిరి. యశరథ మహారాజు పుత్రసమేతముగా రాజభవనములో ప్రవేశించెను. ఎక్కడ జూచినను సీతారామకల్యాణమును గురించిన మాటలే వినవచ్చుచుండెను. ఎల్లరును శ్రీరామ చరిత్రమునే గానము చేయుచుండిరి. శ్రీరాముని పవిత్రయశము ముల్లోకములందు వ్యాపించెను.

చౌ॥ ఆవీ బ్యాహి రాము ఘర జబ తేఁ ।

బసఁ అనంద అవధ సబ తబ తేఁ ॥

ప్రభు బిబాహఁ జస భయఁఁ ఉఛాహూ ।

సకహిఁ న బరని గిరా అహినాహూ ॥

1944

తా॥ శ్రీరామచంద్రుడెప్పుడు సీతను వివాహమాడి అయోధ్యకు మరలి వచ్చెనో, అప్పటినుండి నర్వానందములు అయోధ్యయందు నివాసమేర్పఱచుకొనెను. శ్రీరామకల్యాణ మహోత్సవమున, ఎటువంటి ఆనందోత్సాహములు కలిగినవో, వానిని సరస్వతియు, సర్పరాజైన శేషుడును వర్ణింప జాలరు.

చౌ॥ కబి కుల జీవను పావన జానీ ।
రామ సీయ జసు మంగల ఖానీ ॥
తేహి తే మైఁ కఛు కహో బఖానీ ।
కరన పునీత హేతు నిజ బానీ ॥

1945

తా॥ కవికుల జీవనమును పవిత్రముజేయు మంగళప్రదమైన సీతారామ
యశమును నేను (శ్రీతులసీదాసు) నా వాణిని పవిత్రము జేసికొనుటకై కొంతపఱకు
పర్జించి చెప్పితిని.

శ్రీరామ చరిత మహిమ

ఛం॥ నిజ గిరా పావని కరన కారన రామ జసు తులసీఁ కహోయ్ ।
రఘుబీర చరిత అపార బారిధి పారు కబి కౌనేఁ లహోయ్ ॥
ఉపబీత బ్యాహ ఉఛాహ మంగల సుని జే సాదర గావహిఁ ।
బై దేహి రామ ప్రసాద తే జన సర్పదా సుఖు పావహిఁ॥1946

తా॥ తమ వాణిని పవిత్రము జేసికొనుటకు శ్రీతులసీదాసు శ్రీరామ
యశమును కీర్తించిరి; లేకున్న శ్రీరఘునాథుని చరిత్ర మపార సముద్రము
వంటిది; దాని అంతు కనుగొన్న కవులు గలరా?

ఎవరు ఇందువర్జింపబడిన ఉపనయన మహోత్సవములు, సీతారామ
కల్యాణమహోత్సవములు భక్తితో వర్జింతురో, యాలకింతురో, గానము
జేయుదురో వారు జానకీరాముల కృపచే నదా సుఖశాంతులను బొందెదరు.

సో॥ సీయ రఘుబీర బిబాహు జే సప్రేమ గావహిఁ సునహిఁ ।
జిన్హ కహుఁ నదా ఉఛాహు మంగలాయతన రామ జసు ॥

1947

తా॥ శ్రీరామచంద్రుని యశము మంగళకరము గనుక, సీతారామ కల్యాణము నెవరు ప్రేమపూర్వకముగా గానము జేసెదరో, శ్రద్ధాభక్తులతో వినెదరో వారు పరమానంద భరితులై సుఖశాంతులతో విరాజిల్లు చుండెదరు.

ఇతి శ్రీమద్రామ చరితమానసే సకలకలికలుష విధ్వంసనే
ప్రథమః సోపానః సమాప్తః

కలియుగ సంపూర్ణ పాపములను పటాపంచలు గావించు శ్రీరామ చరిత్రము
యొక్క మొదటి సోపానము సమాప్తము.

Digitized by eGangotri Siddhanta Gyaan Kosha
T. T. D. Religious Publications Series No. 157

Rs 1 5 = 00

Published by G. Kumaraswamy Reddy, I.A.S. Executive Officer
and Printed at T. T. D. Press, Tirupati—C. 2000 dr. 19-6-84
CC-0. ASI Srinagar Circle, Jammu Collection.